

ליאור פנחס

כִּי טוֹבָה חֶכְמָה מִפְּנִינִים

(משלי ח, יא)

חקירה ובירור יסודיים
בדין תליה ב'ספק מבה'
ובדין דימוס
בנוכחות התקן תוך רחמי

הרחבות א

ליאור פנחס

כִּי טוֹבָה חַכְמָה מִפְּנִינִים

(משלי ח, יא)

הרחבות א

חקירה ובירור יסודיים בדן תליה ב'ספק מכה'
ובדן דימוס בנוכחות התקן תוך רחמי

אלול ה'תשפ"ה

© כל הזכויות שמורות לליאור פנחס ס"ט

ניתן להעביר את הקובץ בשלימותו למטרת זיכוי הרבים
עד להוצאת מהדורה חדשה ומתוקנת.
אין לעשות בקובץ שום שימוש אחר, בלא רשות בכתב.

להערות והארות, תרומות והקדשות:

tovahokma@gmail.com

יועץ לשון: מנחם גורדון "אוהב ספר"

gord138@gmail.com

הגהה וייעוץ: הרב שלום כהן אזוג, "איש שלום"

shalomhakkohen@gmail.com

...ובוודאי מי שאינו לומד הלכות וסתות והלכות

נדה על בוריין

ואינו משגיח בביתו היטב בזה הענינים - הוא קל להיכשל
בכמה מכשולים ובאיסור כרת ר"ל, ואל תטעו עצמיכם שדיני
נדה לא שייך רק לרבנים ומורים אלא כל איש ואיש צריך להיות
בקי בכל דיני וסתות ודיני נדה כמעט בעל פה, וכמו שאמר הרב
הקדוש ר' אורי מאוסטרעלסק זצ"ל שהלכות נדה חזר יותר
מאלף פעמים בלי גוזמא, וידוע לכל שהיה מתנהג בפרישות
מד"א ואעפ"כ חזר כל כך פעמים וד"ל.

ואפילו סימנים קפ"ז וקפ"ח וק"צ וקצ"א, שהם
שייכים בעיקר לרבנים ומורים, מ"מ ג"כ צריכין
להיות בקיאים בהם כל איש ואיש מטעמים
במוסים.

(הקדמת ספר טהרת ישראל, לרבי ישראל יצחק מפראג)

בלימוד דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים בפרטי
פרטים, הרי הולך ומתכלל באבוקה אחת במגמה
הכללית של יסוד הדת ושאיפת הקודש והעליוניות
שבתוכו.

ואם באמת יטושטש האור המבהיק של הפרטים - יחרב
העולם המעשי כולו. על כן מוכרח מסך להיות נפרס, והוא
נותן מקום לבירור של כל פרט ופרט בעולם חשוך לגבי האורה
הכללית, ועבודת בירור זה בידיעה ועבודה - משכללת היא
את החיים, וממעל להמסך האור מזהיר בכל הוד כללותו, ודרך
מעברו מרעיף הוא טללי אורה לכל הבלטה הפרטית, עד שיונק
הוא העולם התחתון מהעליון, והולכים הם ומתאחדים.

(אורות התורה ו, טו)

תוכן הפרקים

פתיחה אַחַלִּי יִפְנֹו דְרָכֵי לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ.....	יט
תקציר השער הראשון.....	לא
פרק ראשון תלייה ב'ספק מכה'.....	מה
פרק שני תליית כתם ב'ספק מכה'.....	עט
פרק שלישי תלייה במכה לאחר בדיקת רופא.....	פט
פרק רביעי תליה במכה לאחר הסרת הבתולים.....	קג
פרק חמישי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי.....	קה
פרק שישי דברי פוסקי דורנו על דימום בנוכחות התקן.....	קכא
פרק שביעי תלייה רחוקה (השגה על 'רביבים').....	קנג
פרק שמיני דימום בנוכחות התקן הורמונלי.....	קסג
פרק תשיעי דימום בנוכחות התקן חמור משאר 'ספק מכה'.....	קעא
פרק עשירי בחינת הספק ספיקא הנ"ל לאור כללי ספק ספיקא.....	קצג
פרק אחד עשר תוקפה של בדיקה פנימית.....	ריז
פרק שנים עשר תלייה בבדיקה פנימית.....	רלג
פרק שלושה עשר פתרונות למצוקה.....	רמא
וזאת תורת העולה.....	רנא
נספח א': מכתב הגאון רבי דניאל הלוי גודיס שליט"א.....	רנג
נספח ב': הערות על המאמר בתחומין מב.....	רנט

רבי אליעזר בן חסמא אומר קנינן ופתחי נדה הן הן גופי הלכות...

(אבות ג, יח)

הן הן גופי תורה. כלומר: אל יהיו קלות בעיניך אלא שים ליבך עליהן, כי חמורות הן יותר מדאי ותמצא בהם עומק גדול.

(רש"י שם)

הן הן גופי הלכות. עיקר תורה שבעל פה שמקבלים עליה שכר.

(רבי עובדיה מברטנורה, שם)

...הנה בלי ספק שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העולם הבא משאר מיני החכמות, והיא החכמה היותר גדולה מזה הצד מכל מה שזולתה... ואני אומר שע"פ דרך זה יתבאר הא דתנן ר"א בן חסמא אומר קנינן ופתחי נדה הן גופי הלכות וכו', לומר שאע"פ שתקופות וגימטריאות עסקם בדברים מעולים שהם הגרמים השמימיים, וקנינים הם דבר קל הערך, ופתחי נדה נושאם דבר מכוער; אף על פי כן אלו הן גופי הלכות, כלומר עיקרי תורה, מצד השכר הגדול הצפון לעוסקים בהם; ותקופות וגימטריאות, אע"פ שנושאם דברים מעולים מאד, אינם עיקרים אלא כמו פרפראות לחכמה התלמודית, שהיא ראויה להיקרא 'חכמה' סתם, להיות עסקה בפירוש מצוותיו יתברך ולגודל השכר הניתן לעוסקים בה ומקיימים מצותיה.

(כסף משנה סוף פ"ד מהל' יסודי התורה, בשם רבי אליהו מזרחי ז"ל)

הסכמות לחיבור זה

Rabbi Yehuda Silman

RABD Bnei berak'

Rabbi of 'kehal chasidim'

הרב יהודה סילמן

ראב"ד בד"צ בני ברק

רב ד'קהל חסידים' - רמת אלחנן

י אב תשפ"ה

בס"ד

הנה הביא לפני הרה"ג רבי ליאור פנחס שליט"א את ספרו "כי טובה חכמה מפנינים" ועיינתי בו מעט לפי מסת הפנאי וראיתי שכל בהשכל ודעת בעניני טהרה החמורים והדברים ברורים להלכה

וכבר הסכימו עמו הרבה רבנים חשובים.

וה'ו להיגדר אחרי אלו שמקלם יגיד להם, דהיינו שמקילים מדעתם בחמורות.

ובזה באערוך

יהודה סילמן

(ח'ס'ס) (א'ס'ס)

אברהם צבי הכהן
גאב"ד "הוראה כהלכה"
רב "קהל חסידים" שיכון ה'
ודומ"צ ור"מ בעידה"ק בני ברק
בס"ד י"ג מנ"א תשפ"ה

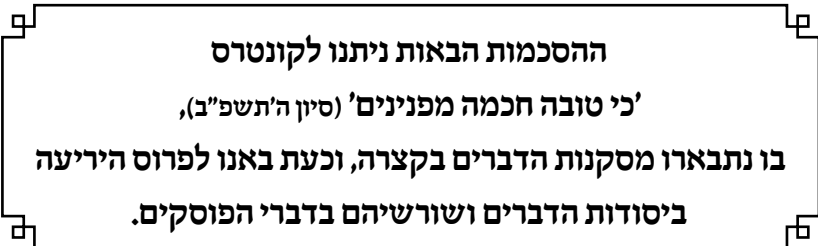
היה למראה עיני ספר "כי טובה חוכמה מפנינים", שכתב הרה"ג רבי
ליאור פנחס שיחי', להוציא מדעתם של המתפרצים להקל, להתיר
אפילו כשאין מכה ידועה לתלות בה, נגד דעת כל הפוסקים וגדולי
הדורות, וגם מקילים בכל אשה שיש לה התקן תוך רחמי, אף שאין
לרופאים שום וודאות, שההתקן גורם למכה ברחם.

והאמת שלהלכה הדברים פשוטים, שאין בדבריהם ממש, ואין שום
צורך להכביר ראיות, שהרי מפורש בב"י יו"ד סי' קפ"ז, שלא נחלקו
הראשונים, אלא כשיש בוודאי מכה, אלא שיש ספק אם היא מו"ד, וכן
מפורש בתשובת התה"ד שהביא הב"י בסוף הסי' שם, שאין להתיר
אפילו כשיש כאב, אלא אם יודעת בוודאי שיש לה מכה. ואפילו לענין
כתם לא מצינו בראשונים ובשו"ע שם סי' ק"צ להקל, אלא כשיש לה
עכ"פ בוודאי מכה שיכולה להגלע ולהוציא דם, ולא כשאין מכה ידועה.

וכיון שנוצר בציבור רושם שגוי, כאילו הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים,
וכאילו יש בזה שני צדדים, טוב עשה הרה"ג הנ"ל, שביאר הדברים
באריכות ובשפה ברורה, כדי להוציא מידי טועים ומטעים.

הכו"ח להרבות טהרה בישראל

קריית ארבע היא חברון ת"ו

**לכבוד
הרב ליאור פינחס**

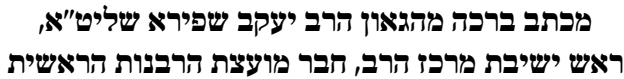
יִישׁר כּוֹחַךְ עַל חִיבוֹר הַקּוֹנְטֵרס 'כִּי טוֹבָה חֲכָמָה מִפְּנִינִים'. שִׁמְחָתִי מֵאֵד בְּכֹל הָעֲרוּתֶיךָ, שְׂכוֹלֶךְ בְּכַנּוּנוֹת וְקוֹלְעוֹת לִמְטָרָה. הַלוֹאֵי שֶׁהִדְרִיִּם יִנִּיבוּ פִירוֹת וְרַבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִדְעוּ בִּאִיּוֹ דֶּרֶךְ יִשְׁכּוֹן אוֹר. נִקְוֶה שֶׁהָאֵמֶת תִּהְיֶה דְרָכָה וְכֹל הַחִפְצִים בָּהּ יִדְעוּ לַהֲדוּת הֵיכָן הִיא נִמְצָאָת. הִיא"ר שֶׁהִקְבָּה" יַצִּיל דְּרָכְךָ לַהֲמַשִּׁיךְ לַהֲגִדִּיל תּוֹרָה וְלַהֲאִדְרִיָּה, לִזְכוֹת אֶת הָרַבִּים וְלַהֲרַבּוֹת טֵהֳרָה וְקִדּוּשָׁה בְּיִשְׂרָאֵל.

חֹזֶק וְאַמֶּץ !

דוב ליאור

$\frac{1}{2} \frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} m v^2 \right) = \frac{1}{2} m v \frac{dv}{dt}$
 $\frac{1}{2} m v \frac{dv}{dt} = \frac{1}{2} m v \frac{dv}{dt}$
 $\frac{1}{2} m v \frac{dv}{dt} = \frac{1}{2} m v \frac{dv}{dt}$

צעיר הלויים,
אביגדר נבנצל

2015

२०८

לידידי היקר הנני לוא פנים שליטא
הפאז וביינער

2. חזית אלו ימי ספרה לחיות חג השבועות חש לאור ספירה קצור
כב. עשהנו מקלותינו ולוא יאמרנו נבי שיהיה חזק יחזק.
למלאך גורא ירדן לקח אש יבואו שהיונו ויהאבן באשיה שהיונו
(תחזיקו סטור 13) אורר אש המורה והמורה שזר יבאנו
קול הדבור. אי דמח שבאליה שנות שזכרת בה יחזק
לשונות גורא של חפשיה שזכר דאן, הדמיונה לחרהמה הנחלה
הסורה בשנה, וכל המין שזכרנו ויהא שזכרנו המסור
במסורה השניה, והוא, אלו סור יחזק ולמה יחזק טוחה שיהיה
זכר הנכון חזקה שזכרנו זה. שבו המסורה הקדונה להיות
מסורה ויחזק, ובמסורה החזקה המסורה, וכל המסורה של
מסורה בקרב נביא שזכר יחזק ויהא מוסרנו בקרב. ובפרח הוא מוסר
שזכרנו הוא יבואו המסורה המסורה לזו שזכר במסורה
וגורא בסור חזקה, ואשנו שזכרנו יחזק של שזכרנו
ובמסורה שזכרנו המסורה שזכרנו ויהא מוסרנו
זה סור שזכרנו, כאש אש מוסר.

25/2/58

אם כי אין צורך בפסיקת ההלכה אלא
חבר זמן לבד ואם יבואו עשרה מלכודים
אם כי אין צורך בפסיקת ההלכה אלא
חבר זמן לבד ואם יבואו עשרה מלכודים

אייר תשפ"ב

בס"ד

לידידי היקר הרב ליאור פנחס שליט"א
השלום והברכה

בימים אלו, ימי טהרה לקראת חג השבועות, כמו שאומרים לאחר ספירת העומר: "כדי לטהרנו מקליפותינו ומטומאותינו, כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל", נתגלגל זכות על ידך לקיים מה שכתוב "יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים" (תנחומא פרשת צו), לברר ע"פ המקורות והמסורות שע"פ רבותינו בכל הדורות, את דעתם בסוגיות שונות שבטהרת בית ישראל, לעומת דעות של חדשים מקרוב באו, המביאות להחלשת הנהגות הטהרה בישראל. וכל המעיין בקונטרס יראה שדבריו מבוססים במסורת הפסיקה וההלכה, לבלי סור ימין ושמאל, מתוך כוונה טהורה, דבר הנצרך במיוחד בדורנו זה, שבו מתגברת הקדושה להיות "מוסיפים והולכים", וכנגדה הכוחות הנגדיים, ועל ידי תגבורת של "מעלין בקודש" נביא לכך שלא יהיו מורדין בקודש. וכזה ראה וקדש, שבעניני הלכה יבוררו הדברים ממקורותיהם, ללא צורך במכתבים וגילויי דעת בעלמא. ואשריך שבירתת מקחם של צדיקים.

ובעזה"י נזכה להרמת קרן התורה והיראה ותרבה הדעת - זה סדר
טהרות - כמים לים מכסים.

בתודה ובברכה,
יעקב שפירא

גם כי אני עוסק בפסיקת הלכה, אולם חבר אני לכל אשר יראוך,
ובפרט שמעריבים שמו של א"מ זצ"ל על מה שלא עלה בדעתו.
הנ"ל

מוסדות בית המדרש
אלון מורה

א' אייר תשפ"ב

הרב אליקים לבנון שליט"א

רב השומרון

ראש הישיבה

ורב היישוב אלון מורה.

בס"ד

לכבוד

הרב ליאור פנחס

שלום וברכה,

ראיתי את עבודת הקודש אשר עשית, בקונטרס "כי טובה חכמה מפנינים", אשר קיבצת הערות והשגות ישרות, ממקורות של רבותינו הפוסקים אשר ממימיהם אנו שותים. הערותיך והשגותיך הנם הערות צודקות ואמיתיות, ומכוונות לאמיתה של תורה, בבחינת "תורה שיש לה בית אבי". ראוי שתלמידי חכמים יעיינו בהערותיך, ויתנו את לבם שלא לשגות בפסקי הלכה, במיוחד טהרת המשפחה, שהקלקול בהם חמור ונוגע באיסורי כרת.

יישר כח!

תחזקנה ידיך, ויפוצו מעינותך חוצה!

וע"ז באתי עה"ח

הרב אליקים לבנון

ב"ה

Micha Halevi
Chief rabbi Petach-Tikva
סיון התשפ"ב

מיכה הלוי
הרב הראשי לפתח-תקוה

לכבוד
הרב ליאור פנחס שליט"א

החיים, הברכה והשלום.

ישר כחך על חיבור הקונטרס "כי טובה חכמה מפנינים". קונטרס בדבר מסורת מנהג כל הדורות בענייני טהרת המשפחה.

על כך אצטט ממרן הב"י טור או"ח סימן תמג סע' א "..." דהא אפילו דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם (פסחים נ ע"ב) כל שכן בדבר זה שכל חכמי ישראל אוסרים אין דבריו של בעל המאור שהוא יחיד עומדים בפני רבים ועוד שהוא דבר שפשט איסורו בכל ישראל לפי שאבותיהם פסקו הלכה כדברי האוסרים. עכ"ל הב"י באיסור של איסור הנאה מחמץ לפני הפסח.

ק"ו בנידון דידן שלפי בירור הדברים אין הוכחה שיש יחיד המתיר בדברים המדוברים. על כן מצוה לפרסם הקונטרס ברבים לאפרושי מאיסורא שלא יתירו במקום האסור.

בברכת התורה והטהרה

מיכה הלוי

דוד דודקביץ'

רב הישוב צהר וראש ישיבת "רועה ישראל"

בעזרת ה' יתברך

אייר תשפב'

לכבוד הרב החשוב ליאור פנחס שליט"א,

מורה הוראה ומו"צ, חו"ב, אשר תורת אמת בפיהו,

ברכת שלום טובה וברכה.

אמנם מר איננו זקוק למכתבי זה כלל, כאוחד בשיפולי גלימתם של זקני מורי ההוראה שליט"א, אשר את מעיינות תורתם אנו שותים, וכבר באו עמו בכתובים לגלות דעתם, בדבר הקונטרס החשוב ששלח אלי, לברר את אמיתתה של תורה בעניין הלכות טהרת המשפחה, כדי לקיים את דברי הנביא 'הָרִימוּ מִקְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי'.

אולם מפאת חשיבות העניין והתקלה החמורה שעלולה לפגוע ח"ו בקדושת בית ישראל, בענייני הלכה למעשה בשאלות כה חמורות, וגם ההבנה המוטעית שיוצאת מכך 'בהלכות דעות' מהי השקפה הנכונה והמקובלת על דרכי הפסיקה בישראל, על כן מצטרף אנוכי, זעירא דמן חבריא, לדברי כל הרה"ג החשובים שליט"א, מעתיקי השמועה ומסורת הפסיקה המקובלת. לברכו על פעלו החשוב, ועל דבריו הנכוחים שעברתי עליהם, להעמדת התורה על תילה, למען אמיתתה של תורת אמת, וקרא לך גִּדְרָא פְּרָץ.

מתוך תפילה מעומקא דליבא שדבריו החשובים והנכונים, יפעלו את פעלם הטוב לגדור פרצות עמי, ולוואי וגם יגרמו לתיקון הנצרך, למען תוה"ק ולמען קדושת מחנה ישראל.

הכותב וחותם לכבוד תוה"ק וטהרתן של ישראל קדושים

דוד דודקביץ'.

י"א אייר תשפ"ב

גיורא ברנר

ראש בתי המדרש 'הלכתא'
רב ומו"ץ ברחובות

בס"ד אדר ב תשפ"ב

לתלמידי חביבי העוסק בעומקה של הלכה תדירא ותורתו מעידה עליו שעדין לגדולות, הרב ליאור פנחס שליט"א

האמת שבקשתך ממני לתת לך הסכמה לקונטרס שכתבת היא מתמיה, משום שאחרי שקיבלת הסכמתם של גדולי וזקני ההוראה ממילא מה לתבן אצל הבר, ולא לי להיות שר המסכים על פרסום אמיתה של תורה, וממילא אין בכוחי לתת הסכמה על הנכתב אלא רק עדות על הכותב שליט"א.

וזאת ביכולתי להעיד על ידידי הכותב שליט"א שזכיתי שהיה מלומדי בית מדרשנו שנים רבות עוד מתחילת דרכו בלימוד תורה"ק, וזוה שנים רבות הוא עוסק בתורה בעמל ובהתמדה, והסוגיות נלמדות אצלו בעומק העיון הדק היטב וזכה משך השנים להוציא מתחת ידו סולת נקיה, ואשרי שזכיתי שאתה מתלמידי, ובעז"ה עוד נזכה לראותך מורה לרבים בתורת אמת.

וע"פ בקשתך למדתי את רוב דבריך, וראיתי שכדרכה של תורה בחרת לברר לפני יושבי אוהלים בצורה עיונית ועניינית את הסוגיות הנדונות ולהראות לפני כל יודעי דת ודין את גודל הסכנה והטעות, ושמתני מאוד לראות בדבריך משנה ברורה והלכה ברורה במקומם, ושזכית לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כפי הדרך המסורה בידנו.

והסוף ואומר שזוכה אני מזה שנים רבות לשתות ממימיהם הטהורים של רבים מגדולי ההוראה בדורנו, וכששאלתי כמה מהם על סוגיא דידן נזעקו מאוד על הדברים, ואין זו הדרך בא הלכו גדולי הפוסקים דור אחרי דור בבירור ההלכה לאמיתה, וכל פסיקה צריכה שתהיה לה בית אב וד"ל, ואשריך שזכית לברר את הדברים כדרכה של תורה בבירור דברי הראשונים וגדולי האחרונים ולהביאם לפני גדולי הפוסקים כנ"ל, וזו היא הדרך ילכו בא והמעשה אשר יעשו.

ויה"ר שהשי"ת יערה עלינו רוח טהרה ויזכנו לכוון לאמיתה של תורה לאורך ימים ושנים, ונזכה בקרוב לקיום הפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים הראנו נפלאות".

החותם בברכת אהבה רבה

גיורא ברנר

ההסכמות הבאות ניתנו לספר מים טהורים העוסק בעינינים אלו ביתר עיון, העמקה והרחבה ויראה אור בקרוב בעזרת מקוה ישראל ה'.

הסכמת כבוד מרן פה"ד הראשון לציון שליט"א

הרב דוד יוסף

ראש בית המדרש "יחזקאל דעת" וחבר מועצת חכמי התורה

ב"ה ירושלים, כ"ד תשרי התשפ"ד

הסכמה

ראה ראיתי גיליונות הספר הנותן אמרי שפר "מים טהורים", חיבור עיוני מקיף ומעמיק בדבר התקנים תוך רחמיים ודיני תליה במכה, אשר כתב האברך היקר והנעלה, אוצר כלי חמדה, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר חשכה כאורה, מוכה הרבים, איש חי רב פעלים הרה"ג רבי ליאור פנחס שליט"א רב ומורה צדק בשומרון תובב"א.

בעברי בין בתריו ראיתי שחקר ודרש כדרכה של תורה החל ממקורות ההלכה ודברי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, עד למציאות הפיזיולוגית והמסורת שהועברה מדור לדור בדינים אלו, וכן התייעץ וליבן סוגיות אלו רבות יחד עם רבני בית מדרשנו "יחזקאל דעת" כדרכה של תורה, וכל דבריו בשפה ברורה ובבהירות נפלאה, דבר דבור על אופניו, לא הניח פינה זוויט, ודבריו הנכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ובודאי שיש בספר זה תועלת רבה ובפרט לאברכים ולתלמידי החכמים הלנים בעומקה של הלכה, לדעת את סוגיא זו על כל צדדיה, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

והנני מתכבד לברך את הרב המחבר שליט"א, שיוכה להפיץ מעיינותיו חוצה, ויחבר עוד חיבורים נפלאים ומועילים ליכות את הרבים בישראל, ולהגדיל תורה ולהאדירה, מתוך שלום ושלוה עושר וכבוד וכל טוב, אמן.

הכותב וחותם לכבוד עמלי תורה,

דוד יוסף

2019

הרב דוב ליאור עיה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד, יב תמוז תשפ"ד

מכתב ברכה

הובא לפניי החיבור 'מים טהורים' מאת הרב ליאור פנחס, העוסק בהלכות טהרה בשאלה אימת תולים במכה כשיש ספק מה מקור הדם. נושא זה חשוב מאד וראיתי שהרב המחבר ידיו רב לו בחקירת העניין, דלה ממקורות גדולי הפוסקים את צדדי הספקות, ירד לעמקי הסוגייה, ביאר כל דבר לפי כללי ההלכה ובירר באיזו דרך ישכון אור תוך כדי מאמצים גדולים להגיע למסקנות הנכונות. ראוי ספר זה לעלות על שולחנם של מורי הוראה כבואם להכריע בנושא חשוב זה. יהי רצון שהקב"ה יצליח את דרכו של הרב המחבר ויזכה לכתוב עוד ספרי הלכה ברורים ומאירים.

יישר כוח גדול, עלה והצלח !

החותם לכבוד התורה ולומדיה,

דוב ליאור

...הנה בדקדוק גדול נמשלה [התורה] לאש
 ובהשוואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת
 שאינה מלובה והשלהבת היא בתוכה כמוסה
 וסגורה, אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב
 ותצא, מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים
 כמה מיני גוונים,

מה שלא נראה בתחילה בגחלת, והכל מן הגחלת יוצא - כן
 התורה הזאת אשר לפנינו, כי כל מילותיה ואותיותיה כמו גחלת
 הן, אשר בהצית אותן כן, כאשר הן לא ייראו כי אם גחלים וגם
 כמעט עמומות, ומי שישתדל לעסוק בה, אז תתלהב מכל אות
 שלהבת גדולה, ממולאה בכמה גוונים...

(רמח"ל, דרך עץ החיים - הקדמה לקל"ח פתחי חכמה)

פתיחה

אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך

לפני כשלוש וחצי שנים, גדולי תורה ורבנים חשובים ונודעים, ממגוון חוגים וגישות, פרסמו מכתבי ביקורת ומחאה כנגד ספר 'פניני הלכה' – הלכות טהרת המשפחה (להלן: הספר). כמה חודשים לאחר מכן (סיון ה'תשפ"ב), התפרסם קונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', בהסכמת רבנים וגדולי תורה¹, המבהיר את הטענות ההלכתיות לגופן.

בהקדמה לקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' נכתב:

"אין מטרת מאמר זה בכדי לפגוע אישית באדם כלשהו מישראל, חלילה. טרם כתיבתו, נעשו אין-ספור ניסיונות להידבר עם מחבר הספר, תלמידיו ועוזריו, הן מצדי הקטן והן מצד רבנים גדולים ונכבדים, אך ניסיונות אלו לא הועילו דבר. המטרה היחידה היא לאפרושי מאיסורא ולהורות את הדרך בה ישכון אור, אורם של רבותינו הפוסקים, עמודי העולם, אשר באורם נראה אור, ואת מימיהם לבדם אנו שותים. ותו לא מיד."

בחלוף למעלה משנתיים² פרסם מכון הר ברכה חוברת תגובה וירטואלית בשם 'טובה חכמה מכלי קרב' (להלן: חוברת), כאשר חלק ניכר ממנה – ובפרט הפרק הראשון – מוקדש לענייני סגנון ודרך ארץ, וחלק לטענות כשלעצמן.

1 **ההסכמות לקונטרס זה אינן 'מכתבי ברכה' שגרתיים אלא עדות להסכמת גאוני התורה לתוכן הדברים (הרב דב ליאור שליט"א): "שמחתי מאד בכל הערותיך, שכולן נכונות וקולעות למטרה"; הרב יעקב שפירא שליט"א: "וכל המעיין בקונטרס זה יראה שדבריו מבוססים במסורת הפסיקה וההלכה לבלי סור ימין ושמאל... ואשריך שבידרת מקחם של צדיקים"; הרב אליקים לבנון שליט"א: "הערותיך והשגותיך הינן הערות צודקות ואמיתיות, ומכוונות לאמיתיה של תורה"; הרב מיכה הלוי שליט"א: "מצוה לפרסם הקונטרס ברבים לאפרושי מאיסורא"; הרב דוד דוקוביץ שליט"א: "מצטרף אנוכי... לברכו על פעלו החשוב ועל דבריו הנכוחים, שעברתי עליהם"; הרב גיורא ברנר שליט"א: "למדתי את רוב דבריך... ושמחתי מאד לראות בדבריך משנה ברורה והלכה ברורה במקומם, ושזכית לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כפי הדרך המסורה בידנו".** הקונטרס נגיש באתר סרוגים ובאוצר החכמה.

2 החוברת פורסמה לראשונה בפורומים פנימיים בתמוז ה'תשפ"ד, ושזכית להסכמה באתר ישיבת הר ברכה בכ"ג כסלו ה'תשפ"ה.

זמן מה לאחר פרסום החוברת, נתבקשתי מכמה ת"ח, להבהיר את הדברים ולהשיב על הטענות. ואם שכבדה עלי המלאכה לשוב לעסוק בסוגיה כאובה ורגישה זו, נזכרתי בדברי הפוסקים³ שאין לכתוב ס"ת בכפפות, שהנמנע מלכלך ידיו בעסק המצוה - עבירה היא בידו. ומאחר ואין לי שום דבר אישי כנגד מחבר הספר, שותפיו ותלמידיו, חלילה, חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי.

השתדלתי להתמקד אך ורק בטענות ההלכתיות כשלעצמן. דומה שבדברים דלהלן מוסברים היטב יסודות העניין⁴.

אשמח מאד להערות והארות, תיקונים ושיפורים, השגות והרחבות; כדי שאוכל לתקן ולשפר במהדורות הבאות⁵.

בדומה לקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', גם הדברים דלהלן מתחלקים לשני שערים:

3 עיין פתחי תשובה יו"ד סי' רעא ס"ק יט וש"נ (ושם ציין לפסחים נז. שהעזרה צווחה: צא מכאן ישכר איש כפר ברקאי שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים, דהוה כריך ידיה בשיראי ועבד עבודה; ועי' תוס' סוכה לז. ד"ה דבעינא לקיחה תמה: "...דכריך ידיה בשיראי - לכבוד עצמו היה עושה שלא יתלכלכו ידיו בדם האברים ומבזה קדשי שמים קרי ליה..." וכע"ז בכריתות כח: ורש"י ד"ה כריך ידיה בשיראי, ע"ש ובחיי אדם ח"א סח, ב. ועי' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' טז). וראה מ"ב סי' קפג ס"ק טו (וס' קסז ס"ק כג). וראה חזקוני פרשת תולדות (בראשית כה, לד): "ויבז עשו את הבכורה... אמר אותו רשע מה אני מלכלך ידי בקרבנות..." - ומנגד, לגבי זרע ישראל, אמרו חז"ל (פסחים סח: וזבחים לה.): "שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהן בדם..." מפני ש"עסוקים בעבודת הקב"ה באמונה ואינם נמאסים בעיניהם מחמת הדם והלכלוך" (מנחת ביכורים על התוספתא פסחים פ"ד ה"). ועי' שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' כ וחי' חת"ס סוכה לו. ד"ה והנה אתרוג המנומר, ואכמ"ל בזה. [אמנם עקרי הד"ט (יו"ד סי' כו ס"ק כו) סובר שמוותר לסופר ללבוש כפפות, מ"מ י"ל שכוונתו כאשר עושה כן מסיבה אחרת, ולא כדי שלא יתלכלך].

4 בשל אריכות הדברים, ההתייחסות תתמקד בנקודות ההלכתיות העיקריות שבחוברת (ולא לנקודות צדדיות ו/או פולמוסיות). אין להוכיח מאומה משתיקה והתעלמות ביחס לנקודות מסוימות בחוברת.

5 **ההדגשות לכל אורך הדברים, אינן במקור.** הערות השוליים (בחלקן) הינן חלק בלתי-נפרד מגוף המאמר. על אף המאמץ להציג ציון מקורות מפורטים ומדויקים, א"א לספר בלא שגיאות, ואשמח שהקוראים יעירוני על שגיאות, העלמות וחוסר דיוק. ציוני העמודים לספר טהרת הבית למהדורה החדשה - הוצאת מכון מאור ישראל, ירושלים תשע"ט (ובמוסגר נוסף הציון למהדורה הראשונה - ירושלים תשמ"ח). לעיתים לאחר הפניה למקור מופיע הציון: וש"נ (=ושם נסמן), הכוונה שההפניה הינה גם למקורות המוזכרים באותו מקור.

• **שער ראשון** - דין תלייה ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית ועניינים הלכתיים המסתעפים ממנו (ובפרט בנוגע לדימום בנוכחות התקן תוך רחמי).

• **שער שני** - 'היתרים' מפוקפקים המצויים בספר, כולל: דחיית בעילת מצוה ועצה לחתן בחשש עוון הוצאת שז"ל; 'מנהג' הבלנית; 'מסורת הפסיקה' ביחס לשבעה נקיים ולגזרות ומנהגים שנוספו במהלך הדורות.

כך זה כולל את **השער הראשון בלבד**, מתוך תפילה ותקווה שיזכני השי"ת להוציא בקרוב את הכרך השני, שיעסוק בשאר הנושאים הנ"ל.

שני הפרקים הראשונים בשער הראשון, המלבנים ביסודיות את דין 'ספק מכה' מדברי הפוסקים, מהווים כעין מבוא לשער כולו; ובכדי להבין את שאר הפרקים, העוסקים בשאלות מעשיות ואקטואליות בדיני תלייה במכה, יש צורך בלימוד מעמיק של שני הפרקים הראשונים.

כאבתי לראות שכותבי החוברת לקחו את הביקורת שבקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' ברמה האישית. הנני מבין לליבם ולצערם, אך אינני יכול להסכים עמהם במישור המהותי הנוגע לגופי תורה, בחמורות שבחמורות, ולכן בחרתי, כנזכר לעיל, לעסוק אך ורק בסוגיות ההלכתיות לגופן, ולהימנע מאזכור עניינים אישיים.⁶

בהקשר זה ברצוני להבהיר עוד נקודה: רבים מגדולי הפוסקים ומחשובי הרבנים, ממגוון חוגים ומגזרים, יצאו כנגד הספר 'פניני הלכה' - הלכות טהרת המשפחה, ופרסמו כרוזים

6 בהקשר זה יש להבהיר: הביקורת הנוקבת על הספר, הן מצדם של רבנים גדולים וחשובים (ראה בהערה הבאה) והן מצדי הקטן, הינה עניינית בלבד - לגופם של פסקים ושל שיטת הפסיקה, ולא חלילה לגופו של אדם. **כל הדין הינו אך ורק לגופן של סוגיות הלכתיות**, וכל הביקורת הנחרצת - הינה בהקשר זה בלבד.

לעניות דעתי, ראוי לשמור את הדין הענייני, ולהימנע מהסתתו ממסלול לעניינים ומניעים שאינם מגוף העניין (דבר שאינו אמת, וגם מביא להוזלת הדין).

ומכתבים⁷, הכוללים שלילה מוחלטת וחוסר לגיטימציה לדברים המבוארים בספר ולגישתו

7 כעשרים מחשובי רבני הציונות הדתית חתמו על **כרוז המבקר את הספר 'פניני הלכה' - הלכות טהרה המשפחה**, והוסיפו: "...ועצתנו לכל החפץ ללמוד 'דבר ד' זו הלכה', לחפש את מבוקשו בספרים אחרים, הנאמנים לדרך הפסיקה המקובלת" (בין החותמים: הרב דוב ליאור, הרב אביגדור נבנצל, הרב בנימין בארי, הרב דוד חי הכהן, הרב אליקים לבנון, הרב מרדכי שטרנברג זצ"ל, הרב גדעון בנימין, הרב יגאל קמינצקי, הרב שלום קליין, הרב דוד דרוקמן, הרב יוסף זייני, הרב יוסף טולידאנו, הרב חיים דוד גרינוולד, הרב אברהם נחשון, הרב צבי קוסטינר, הרב שמחה שטנר, הרב מיכה הלוי, הרב יהודה בן ישי, הרב חיים גנץ, הרב יעקב לנזר, הרב מרדכי ענתבי והרב מאיר סגרון - שליט"א).

כמה מגדולי הפוסקים בדורנו כתבו: "שמירת גדרות ההוראה ופסיקת הלכה שלא תהיה למרמס לכל הבא להזדקק בבת ראש, היא אשר שמרה על אומנתנו בגלויותינו, ובשמירתה יולחנו קוממיות לארצנו ובארצנו. והנה הטעהו דמיונו של מחבר הספרים ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו, ובא להתיר את האסור אף בספק איסורי תורה בהלכות חמורות, שבחמורות, בחייבי כריתות, בלא ידיעה והבנה אמיתית, ופרץ חומות התורה, ועל דברים כאלו נאמר: 'אל תשכן באהליך עֲוֹלָה' וכלשון הרא"ש: 'ואין עֲוֹלָה גדולה מזו', ונפסק ביו"ד סימן רע"ט סעיף א'.

ה' יצילנו מכל מכשול וטעות ויזכנו לראות נכוחה באורה של תורה, וימהר לנו רגלי מבשר משמיע שלום, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. בכלל דברי חז"ל: 'אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו' - היינו, שהעומד על דברי חכמינו ע"ה מבלי לסטות מהם ימין ושמאל ח"ו, זהו הרב הראוי להעביר שמועה לתלמידים ותורה יבקשו מפיהו, אבל הנוהג בדברי חז"ל מנהג בני אדם ומהלך ימינה ושמאלה לפי דעתו והגיונו ושולח יד ופוגע בקדשי ישראל, תורה אל יבקשו מפיהו. ואוי לו לדור אשר מקלו יגיד לו והמתיר איסורים נקרא כאילו מומחה. הנה לפלפל ביסוד העניינים אין כאן מקום, ולבטל דבריו שהם בטלים מעצמם אין צריך אריכות.

עלינו ללמוד לצאן קדושים את התורה והמסורה, הדעות וההשקפות של תורה, בקדושה ובטהרה, כפי שנמסר לנו מדור לדור עד משה רבינו מפי הגבורה, ולשים למנהגם של ישראל כבוד, ולדברי רבותינו האמיתיים לטהות אוזן שומעת, ולא יסורו מדברי אמת, בפתילים וחתמות, ותהי התורה נרשמת, לעד חיה וקיימת, ויקיימו בנפשם הכתוב: 'אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים' - הם רועי ישראל הנאמנים אשר מימיהם אנו שותים, ותורתם אנו לומדים והיא שעמדה לאבותינו ולנו בכל הדורות..." (חתומים: הרב שלמה משה עמאר, הרב דוב ליאור, הרב אביגדור נבנצל, הרב צבי טאו, הרב ברוך שרגא והרב עמיאל שטרנברג - שליט"א).

הרב שריאל רזנברג והרב יהודה סילמן - שליט"א (ראשי ביה"ד של רבי ניסים קרליץ זצ"ל) **כתבו:** "הובא לפנינו ספר בשם 'פניני הלכה' בענייני טהרה וקדושת הבית היהודי, ונזדעזענו לראות שם דברים רבים העוקרים את ההלכה המסורה לנו מדור דור, ודברים הפוגעים בקדושת הבית היהודי ומכוונים לאורח חיים של הפקרות ופריצות... וע"כ באנו בקריאה קדושה לשמור על הטהרה והצניעות ולא להכניס ספר זה - ואת שאר ספריו - בבתי ישראל הכשרים, וקל וחומר שלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות". למכתבם הצטרפו: הרב שמואל אליעזר שטרן והרב אברהם צבי הכהן - שליט"א. למכתב זה הצטרף גם הרב עזריאל אורבך שליט"א (בעל 'לבושי עוז'): "גם אני מצטרף להנ"ל, לאחר שהדברים הם חמורים מאד". גם הרב משה שאול קליין שליט"א (מחבר ספרי 'שאלת משה' - שערי טהרה, בהם הכרך השלישי מוקדש כולו לדיני תלייה במכה) הצטרף והוסיף: "מקובל בידינו מגדולי עולם שספרים כאלו מטמאים באהל ומשרים טומאה בבתי ישראל".

של מחבר הספר לפסיקת ההלכה בנושאים אלו.

הרב מאיר נ. מאזוז זצ"ל כתב: "אחרי שנתתי 'הסכמה' (או מכתב ברכה) לספר פניני הלכה של הרב אליעזר מלמד (בענייני טהרת המשפחה), ראיתי רבים וגדולים שהעירו על מספר הלכות בספר שבהן קולות מוגזמות, ובפרט 'עצה' לחתן וכלה בשבעת ימי המשתה להוציא זרע לבטלה לכתחילה, ועל זה נאמר 'אש בנעורת ואינה מהבהבת?'... לכן אני חוזר בי מהסכמתי הנ"ל, ולא תיזכר ולא תיפקד עוד לעולם".

הרב שמואל אליהו שליט"א שלח לתלמידיו (בי"א בתמוז ה'תשפ"א; ההדגשה במקור): "בשבוע האחרון היו לי שיחות עם הרבה מאוד רבנים חשובים מאוד מהציבור הדתי לאומי שראו חלק מהפסקים של הרב אליעזר מלמד בספרו על טהרת המשפחה ופשוט התפלאו. **כל הרבנים שאני מכיר לא פוסקים באופן שהרב אליעזר מלמד פוסק** (גם הדתיים לאומיים וגם החרדים). אין לפסקים המיוחדים שלו שום מקור הלכתי שאפשר להתבסס עליו. צריך לומר לכל שואלת לא להתבסס על הפסקים הללו".

במכתב גלוי שכתב הרב שמואל אליהו למחבר הספר נכתב: "...בפסקי הלכה של כבודו בהלכות טהרת המשפחה, כבודו מרשה לעצמו להורות הלכה באופן שיטתי כנגד רוב הפוסקים בימינו. לא דן עם חכמי ישראל, חולק על פי חוכמתו ושיקול דעתו כנגד רוב בניין ורוב מניין [של] הפוסקים בימינו ובדורות הקודמים ומורה כך הלכה לרבים. - חזור בך! רצוננו באהבה ואחווה שלום ורעות. ובמיוחד בין תלמידי חכמים, והאמת והשלום אהבו".

הרב שלום קליין שליט"א (ראש המכון התורני בישיבת אור עציון, ורבה של קהילת חומת שמואל): "תלמידי הרב מלמד מסבירים בשמו שהוא מספיק גדול כדי לחלוק על רבותיו. מצאנו אכן, שאחרונים חולקים על ראשונים, כמו הש"ך או הנודע ביהודה, אך שם מדובר בענקים שקוטנם עבה ממותננו, וכשהם מעיזים לחלוק הם נוקטים בזהירות מופלגת. השוואה לגדולי עולם בדורות הקודמים איננה כלל במקום, היא מקוממת ואף מגוחכת".

הרב זלמן קורן שליט"א כתב: "...זכות וחובת הציבור להתרחק בכל דרך אפשרית מאדם שכותב בצורה פופולרית, המפרסם פסקים רבים אשר סוטים מדרך הפסיקה המקובלת... ועל אחת כמה וכמה צריך הציבור כולו לנהוג בתקיפות יתר בנסיבות אלו, להתרחק, להרחיק ולהוקיע את מי שמנהיג את הנהגותיו כאשר הוא המוצג על ידי תלמידיו כמי שכל חכמי ישראל משולים לפניו כקליפת השום".

הרב יואל קטן שליט"א (המעין, גיליון 239 תשרי תשפ"ב [א, סב, א], עמ' 129-128): "סדרת פניני הלכה... כבר קנתה לה שם בבהירותה ובנוחיות הלימוד בה, בהבאת המנהגים השונים ובהכרעה שקולה בין השיטות... אולם כך זה, על ההלכות החמורות של טהרת המשפחה, הוא חריג. מיד כאשר יצא לאור, הוא עורר אי-נוחות אצל תלמידי חכמים רבים, שראו פעם אחר פעם, איך המחבר חורג בו מהפסיקה המקובלת, בדרך כלל לקולא, ופעמים רבות עם נימוקים שאינם מתיישבים על הלב ואינם מתקבלים על הדעת. **לעיל בעמ' 108** כתב הרב שמואל אריאל שליט"א, ראש הכולל בישיבת ירוחם, סדרת השגות חמורות על הספר, וגם באתר של מכון פוע"ה נמצא **מאמר ביקורת רחב על כמה וכמה פסקים שנמצאים בו**, וכן דנו בכרך זה במקומות נוספים, ולכן לא אמנה כאן את הפסקים הרבים שאינם מתקבלים ואינם סבירים גם לפי עניות דעתי. כמה תלמידי חכמים אמרו לי בפירוש שהכרך הזה בסדרת פניני הלכה לא ראוי שיהיה ספר הדרכה לחתנים וכלות ולא ספר פסיקה לזוגות נשואים, ואני הקטן מצטרף לדעתם... אני כותב את הדברים בצער, ומקווה מאד שבמהדורה הבאה של הספר יתוקנו הפגמים שנמצאים בו".

בין החותמים מצויים לא מעט פוסקי הלכה ורבנים הידועים בנועם הליכותיהם ובהארת פניהם, במתינותם ובסגנונם העדין, וחלקם אינם רגילים כלל לחתום על כרוזים ציבוריים וכד', ובמקרה זה שינו מהרגלם, כתבו וחתמו על מכתבים המנוסחים בלשון חריפה ונמרצת, שאיננה משתמעת לשני פנים, מפני שראו בעניין זה דבר חריג בחומרתו.

קונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' התמקד בטענות ההלכתיות עצמן⁸, דבר שהבהיר לציבור הרחב את הסיבה לכאבם של גדולי וצדיקי הדור. קונטרס זה, שנכתב בגישה עניינית ומנומקת וללא השמצות אישיות, זכה לתגובות חמות מרבנים ומלומדי תורה והלכה מכל חלקי המגזר הדתי לאומי.

בחוברת טענו שוויכוח הלכתי צריך להיעשות בסגנון מכובד ובהארת פנים - והנה אמת נכון הדבר שוויכוח תורני צריך להיעשות מתוך שמירה על כבוד התורה ולומדיה, וראוי אף שיערך בגישת חכמי ארץ ישראל המנעימים זה לזה בהלכה; אולם יש לשים לב שכאן לדעת גדולי תורה רבים לא מדובר בויכוח תורני קלאסי ולגיטימי⁹.

8 קדמו לו בכך שלושה מאמרים: האחד מאת הרב שמואל אריאל שליט"א (התפרסמה ב**רבעון 'המעין'**, גיליון 239 - תשרי תשפ"ב, עמ' 108-113, והמשכו בגיליון **העוקב עמ' 114-110**), אשר הדגים והראה "שפסקיות רבות בספר חורגות מן הפסיקה המקובלת", אך מבלי לדון שם בראיות לגופם של דברים (מפני קוצר המקום); השני מאת הרב דניאל הלוי גודיס שליט"א אליו הצטרפו והסכימו הרב גדעון בן משה והרב דוד יוסף - שליט"א, העוסק בדין דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (ויובא להלן בנספח א'); והשלישי מאת הרב יצחק לוי (ניתן לקבלו בכתובת yitzlei2@gmail.com). יצוין שגם רבני מכון פוע"ה (באתר המכון) פרסמו הערות הלכתיות על הספר.

9 **בחוברת נעשה מאמץ גדול להסתיר ולטשטש את העובדה שרבים מגדולי הדור יצאו בחריפות כנגד הספר, להציג את הדברים כאילו רק 'המשיג' לבדו עומד כנגד מחבר הספר ותלמידיו, ולא היא.** לדוגמה, בחוברת (עמ' 32) נכתב: "כל תלמיד חכם שעיין היטב במשך שנים בתשובותיהם ופסיקותיהם של גדולי התורה מקהילות ישראל השונות, יודע היטב שאין בטענה על מסורת פסיקה הצדקה למתקפות מסוג כזה. אין בנמצא 'מסורת פסיקה' אחידה, מצומצמת, מדויקת ומוסכמת שעל פיה פוסקים הפוסקים כולם... מסורת הפסיקה אינה שביל חתחתים צר, שרוחבו כאמת איש, שיש בה רק שפה אחת ודברים אחדים". - קל לכתוב משפט מסוג זה כאשר טוענים כלפי 'המשיג', אך בעצם הדברים מכוונים בין היתר כנגד **מכתב עליו חתמו למעלה מ-60 רבנים**, שהתפרסם באדר א' תשפ"ב, המוחה כנגד "הסטייה מדרכה של פסיקת ההלכה בישראל". - האם כל הרבנים החשובים החתומים על המכתב, מהם גדולי תורה חשובים ביותר, מעולם לא עיינו 'בתשובותיהם ופסיקותיהם של גדולי התורה מקהילות ישראל השונות'? האם כל עשרות הרבנים, המשתייכים לבתי מדרש שונים, בעלי מגוון סגנונות ודרכים, כולם מהלכים באותו "שביל חתחתים צר שרוחבו כאמת איש"? (אגב, **מנסח המכתב**, הרב **יעקב אריאל שליט"א**, **הבהיר**: "...הדברים מתייחסים גם לספר 'פניני הלכה' כשהוא

בשל כך משונה בעיני להביא ציטוטים מרבותינו מרנן הראי"ה והרצי"ה קוק זצוק"ל, על החובה להתבטא בסגנון מכבד במחלוקת תורנית, בהתעלם מההקשר הנוכחי. גם מרן הרב קוק זצ"ל עצמו כשהתפרסמו דברים שהוצגו כהלכתיים - לא נמנע מלהשתמש בביטויים חריפים, כגון: "ויש שמצאו להם היתרים דחויים, שאין להם יסוד בהלכה למעשה, נגד ההוראה המקובלת בישראל..." (אורח משפט סי' סד; וראה גם אורח משפט סי' קנב לגבי כדורגל בשבת, ודעת כהן סי' מה).

אין צריך לומר שמרן הרב זצ"ל הקפיד על כבוד התורה וחכמיה ושמר על שיח מכבד ומכיל; אך הוא גם ידע שאין מידה שלא תהא הקיצוניות מזיקתה (אגרות הראיה א, עמ' יט), וכפי שהורו הראשונים, שעל אף החובה להשתמש בלשון נקיה, מ"מ "אין לשנות הדבר ממה שהוא בכדי לכתוב בדרך כבוד" (עי' תוס' פסחים ג. ד"ה שהרי בזב; פסקי תוס' שם אות ז).

בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' אין שימוש בלשון שאיננה נקייה. הקונטרס מכיל ביקורת עניינית, אמנם נוקבת, אך ללא השמצות ועניינים אישיים וירודים. **הביקורת בחוברת איננה בשל הסגנון של קונטרס זה, אלא בגין הטענה שמדובר בפסיקה שאין לה בסיס ואשר היא מחוץ ל'מתחם הלגיטימי' (עמ' 14).** ואכן זו הנקודה: לדעת פוסקים רבים וגדולי תורה, פסיקות מחבר הספר הם חריגה מ'מסורת הפסיקה', והם מחוץ ל'מתחם הלגיטימי' התורני וההלכתי.

יחסם של מחבר הספר ותלמידיו לביקורת העניינית והרחבה כלפי הספר מפתיעה ומאכזבת.

לא מדובר על ביקורת מבית מדרש מסוים, חשוב ככל שיהיה, אלא בביקורת חוצה מגזרים: מהרב שמואל אליהו שליט"א ועד הרב דוד יוסף שליט"א, מיועצת הלכה בכירה במדרשת 'נשמת' ועד לרבני מכון פוע"ה, מרבני בד"צ בני ברק ועד רב השומרון

דן בנושאים חדשים, בפרט בספרים החדשים, יש לפנות לפוסקים הממשיכים את דרך הפסיקה המקובלת, והאמת והשלום אהבו").

וראה גם להלן הערה 152, שם הובא שבחוברת (סוף עמ' 84) נכתב: "חשוב להדגיש שדבריו של המשיג מוטעים, מטעים ומשקפים חוסר ידע מציאותי" (בעניין גניקולוגי מסוים), מבלי לציין שטענה זו עצמה (שטען 'המשיג') נטענה גם ע"י כמה מהמומחים בתחומי הרפואה וההלכה: הרב פרופ' אברהם סופר אברהם ('נשמת אברהם'), הרב יואל קטן, הרב אריה כץ (ממכון פוע"ה) ואחרים (וראה שם הסבר על הטעות בחוברת לגופו של עניין).

וראש ישיבת ההסדר באלון מורה, מרבני 'יחווה דעת' ועד ראש ישיבת 'כיסא רחמים', מראש ישיבת 'מרכז הרב' ועד לראש כולל הלכה בישיבת ירוחם, ועוד רבים וטובים. כל אחד בסגנונו הוא.

בנסיבות כגון אלה מצופה היה שמחבר הספר ותלמידיו יערכו 'בדק בית' רציני, ישובו ויגיהו את הספר, יתקנוהו ויוציאו מהדורה חדשה המתקנת מרוב ככל השיאות עליהן העירו חכמי התורה.

לצערי, ציפיתי זו - נכזבה.

כתב רבנו חיים מוולוז'ין זיע"א (רוח חיים אבות ה, כב):

"...ואמר הפוך בה והפוך בה דכולה בה וכו' - כמו שאמרו רז"ל [עירובין נד:] למה נמשלה התורה לדד? וכו' [מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב - אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם], והנה כמו הדד שעצמותו בשר והתינוק מוציא ממנו חלב, כן התורה, למשל מדין סוכה יכולים להוציא להתיר עגונה וכדומה, אף שלפי הראות נראה שכמה דינים אינם נצרכים ואינם נהוגים לנו עתה, ולא כן הוא, כי יכולים ללמוד דין אחד מחברו, ודבר זה ידוע להוגים בה..."¹⁰

גם בענייננו ניכרת תכונה מיוחדת זו של תורתנו הקדושה. כפי שהוזכר, השער הראשון הוקדש לבידור נידון מסוים בהלכות טהרת המשפחה - תליה ב'ספק מכה' והמסתעף (ובעיקר - דימום בנכחות התקן תוך רחמי)¹¹. והקורא יראה כי בכדי לפשוט שאלה פרטית מסוימת

10 וידועים דברי המהרש"ל (ים של שלמה הקדמה למסכת בבא קמא וחולין) שבעלי התוס' עשו התלמוד "ככדור אחד, ועליהם נאמר [קהלת יב, יא]: 'דברי חכמים כדרבנות', והפכוהו וגלגלוהו ממקום למקום, עד שנראה לנו כאחת, מבלי סותר ומבלי עוקר, אלא סוגיה זו אומרת בכה וסוגיה זו אומרת בכה, ולא קרב זה אל זה, ונמצא מיושר התלמוד ומקושר..." ע"ש. ורומז בזה לדרשת חז"ל שדברי חכמים ככדור של בנות, והיינו מפני שזורקות אותו ממקום למקום מכאן לכאן, ומתהפך מצד לצד, ומ"מ כולו אחד, והכי נמי דברי תורה שמתהפכים לטעמים רבים ולסוגיות ועניינים רבים, וסדנא דארעא - ארץ התלמוד - חד הוא.

11 אמנם הדברים נכתבו כהרחבות לקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', אולם מדובר בחיבור הראוי לעמוד

בדיני נדה, יש צורך בידיעות מקיפות ומפורטות ובהעמקה בכמה נושאים עצומים, ובהם: דיני ספק ספיקא (להלן פרק עשירי), תרי רובי (להלן עמ' קט-קפה), חזקת הגוף, אין ספק מוציא מידי ודאי ושאר דיני בירורים, ספקות וחזקות; וזאת מלבד ההסתעפות לכמה וכמה נושאים בהלכות נדה החמורות (מכה במקור עצמו, תוקפה של בדיקה פנימית, ועוד). בחלק מהנידונים באו הדברים באריכות, ובחלקם בקיצור אמרים, ותן לחכם ויחכם.

לאור זאת, לנגד עינינו מאירים כספירים דברי רבותינו הפוסקים והמחברים¹² שיש להזהר מלהורות ב'פתחי נדה' - "בלתי שאלה לאחד מגדולי הדור" (מלבד בשאלות ברורות ורגילות), שכן שאלות רבות מסתעפות לנידונים חובקי עולם, וההוראה בהם מסורה לגדולי התורה וההוראה הבוללים בגאונותם את הש"ס וספרי הפוסקים.

ברצוני להודות לרבש"ע, הטוב כי לא כלו רחמי ולא תמו חסדיו, בכל העניינים וגם בהכנת חיבור זה; נתפלל אליו: עד הנה עזרנו רחמיך ולא עזבונו חסדיך, ואל תטשנו לנצח!

אנא, חזק את ידי מגיני ארץ קודשנו, והנחילים ישועה ועטרת ניצחון תעטרם, תן את אויבינו הקמים עלינו ניגפים לפניהם, שמור והצל את חיילינו ומגינינו מכל צרה וצוקה ומכל פציעה ופגיעה, נגע ומחלה, ושלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם. "הושע ד' את עמך את שארית ישראל!" "השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם!"

ברכות לראש משביר לכבוד מורי ורבותי הגאונים הצדיקים, מלאים וגדושים בש"ס

בפני עצמו לכל המעוניין להעמיק בנושא תליה ב'ספק מכה' ובדן דימום בנוכחות התקן תוך רחמי.

12 שו"ת נודע ביהודה (מהד' תניינא יו"ד ס"ס פח): "...מהיום ומעלה הוי זהיר ברוחך שלא לקפוץ להורות בדברים כאלו בלתי שאלה מגדולי הדור, כי אין הוראה זו כהוראת נטל"פ או לשער בששים או לראיית נקב אם ניקב מעבר לעבר שהם דברים השכיחים ורוב הקמים להורות בקיאים בהם משא"כ בפתחי נדה ובדבר שאינו שכיח" (הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' קפח סוף ס"ק ז, ע"ש). וראה במקורות שהובאו בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' כב, וע"ע בעמ' לח-לט). ויש עמדי עוד דברים בביאור עניין זה.

ופוסקים, משדדי מערכות במים עמוקים, מתורת רבותינו דולים ומשקים, יושבי על מדין לכל יודעי דת ודין, בצילם חמדתי וישבתי ופרים מתוק לחכי, **הרב שלמה יוסף ויצן** שליט"א (רב היישוב פסגות) **והרב דוד בר שילטון** שליט"א (חבר בית הדין הרבני בפתח תקווה ואב"ד אריאל), ראשי כולל דיינות 'בני דוד' בפסגות, עימם זכיתי ללבן סוגיות אלו לעומקה של הלכה.

יזכה ד' אותם להשקות דבר ה' לעדרים לאורך ימים ושנים ולראות בישועת ישראל, בנחמת ציון ובבניין אריאל.

אז המלך את דניאל גידל, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל.

מלוא הטנא ברכות ותודות, אשגר למעלת כבוד איש חמודות, פאר המידות, בחריפות ובעמקות כמעין מתגבר, בור סוד שטיפה אינו חסר, מאיר פנים ונעים סבר, מו"ר הגאון הגדול **הרב דניאל הלוי גודיס** שליט"א, ראש בית ההוראה יחיה דעת ומחבר שו"ת מנחת דניאל, דיינא דנחית לעומקא דדינא, אשר נתמנה כעת לכהן פאר כאב"ד מקודש בעיה"ק ירושלים תובב"א, על אשר האיר פניו להחכימני בתורה, ובפרט בהלכות טהרה, וגם בסוגיית ספק מכה החמורה, ובמכתבו (הנדפס לקמן) הוציא מאפילה לאורה, גלי לדריעה ובביהמ"ד נפל נהורא. "וללוי אמר... יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", בימי יבוא לציון גואל, ויזכה לראות בבניין אריאל.

גם ברכות יעטה מורה כבוד מורי ורבי הגאון **הרב גיורא ברנר** שליט"א, מחבר שו"ת בגדי שש וראש ישיבת נחליאל, איש רב פעלים מקבציאל, אשר בנאמנות יצק מים על ידי גדולי ישראל, שזכיתי להיות מתלמדיו בכולל גבעת אסף בשנים עברו בהם לימדנו הלכות נידה בעיון ובמסירות רבה, בצילו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחיכי, יזכה ה' להמשיך להשקות לעדרים מדברי אלוקים חיים.

ברכות לראש צדיק, לכבוד סיני ועוקר הרים, בקי בספרי הפוסקים והמחברים, מפענח נעלמים ומיישב הדורים, לקולו חברים מקשיבים, חיכו ממתקים וכלו מחמדים, מורי ורבי הגאון **הרב אורן חושנגי** שליט"א, שעיימו זכיתי ללבן סוגיות אלו באריכות, יזכה

ה' לנחלה בלי מצרים וירחיב גבולו בתלמידים.

נפש ברכה תדושן ומורה גם הוא יורה לכבוד ידיד נפשי, חברי ורעי לספסל בית המדרש, בכולל פסגות שנים ארוכות, **הרב אדן שמואלי** שליט"א, דיין בבית הדין ארץ חמדה, שהיה שותף עימי בליבון סוגיות אלו.

ברכות טוב תשית לראש הורי היקרים והאהובים, אנשי חיל ויראי אלוקים, אבי מורי **יעקב** ואימי מורתי **רונית** ה' עליהם יחיו, שגידלני בדרך התורה והמצוות ועוזרים לי להמשיך וללמוד שנים רבות.

תבורך מנשים רעייתי היקרה **אוריטל שרה** ה' ישמרה ויחיה, אישה יראת ה' היא תתהלל, בעזרתה ותמיכתה בלימוד התורה הקדושה ובגידול ילדינו, ויזכנו לגדל צאצאינו וצאצאי צאצאינו בדרך התורה והיראה.

כמו כן אודה לכל אלו שנעזרתי בהם בהכנת הקונטרס: לרבנים דגולים, ת"ח וחברים, רופאים ומומחים שונים, כמו גם לספרים רבים ולתוכנות התורניות: פרויקט השו"ת, אוצר החכמה והיברו בוקס. יבורכו כולם מפי עליון ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

יהי רצון מלפניך שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבריי, ולא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור, לא על אסור מותר ולא על מותר אסור; ולא יכשלו חבריי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

ממשפטיך לא סרתי כי אתה הורתני

ליאור פנחס

בחכמות וידיעות העולם במציאות המוחש, הננו רואים שנכון לומר גם "מה גדלו מעשיך ד" גם כן ברוב השתוממות "מה קטנו מעשיך ד".

כלומר, כשם שהננו מתמלאים פלא על גודל המאורות, על
המרחבים הגדולים, המלאים כוכבי שחק נפלאים, והכוחות
הטבעיים האדירים, כן הננו מתפלאים בהסתכלותנו לעומק היצירה
בקטנותה, בפרטי האיברים של בעלי חיים היותר קטנים, ודקות
החומרים ודייקנות הכוחות שבמקומות היותר רחוקים. ועל ידי
הידיעה השלמה של שני הקצוות, של הגודל והקטן, יתמלא ציור
המציאות בליבו של אדם על מתכונתו.

וכן גם בהתורה: כללות ההשגות העליונות שבה, בדעות הכלליות
ובאורחות הצדק העליונים והחכמות הרוחניות הנעלות, הם מראים
לאדם עולם מלא של גדולה, של מושגים כוללים שהם ככוכבי
שחק. אבל, דווקא מצד ההתרוממות הזאת, צריך האדם לדון,
שכשם שימצא רכוש גדול בכללים הגדולים - כן ימצא גם כן תילי
תילים של המון חדשות ונצורות על כל קוץ וקוץ, בכל פרטי פרטיה
של תורה, שההגבלות המדויקות וההתרחבות המתייגות בכל
ענף וענף, ההולך ומתפצל לעליו ויונקותיו - אין להן שיעור. ואז
אפילו כשיהיה הרבה נוטה לגדולת הדעת במרחבי הכללים - ינעם
לו לעסוק בתורה לשמה בדיוקי פרטי הפרטים, ויעלה בידו בחוברת
דבר גדול ודבר קטן: "דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - הוויות
דאביי ורבא" (סוכה כח.).

תקציר השער הראשון

מחבר הספר 'פניני הלכה' מתיר בכמה מקומות לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית במכה, אף במצבים שלא ברור שיש מכה. רבנים רבים, ובהם כמה מגדולי הדור, העירו שכל דין תלייה הוא כאשר יש לאשה מכה, אזי היא יכולה לתלות שהדם שנמצא מקורו במכה זו, אך כאשר ישנו ספק אם בכלל יש לה מכה - אין לתלות בו דם שנמצא. בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' הובאו מקורות לחילוק זה, ובעזה"י בהמשך הדברים העניין יבואר בהרחבה.

מפת דרכים

הפרק הראשון עוסק בהרחבה בביסוס היסוד שאין לתלות ב'ספק מכה', תוך הבחנה בין 'ספק מכה' ל'מכה שלא ידוע אם מוציאה דם', ובין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה'. קביעה יסודית זו (שאין לתלות ב'ספק מכה') עומדת בבסיס דיונים רבים ומחלוקות רבות בדברי הפוסקים, כמבואר בגוף הפרק. **בפרק השני** נידונה השאלה האם גם ב'כתם' אין לתלות ב'ספק מכה'.

בארבעת הפרקים הבאים נידונות שלוש דוגמאות ל'ספק מכה': **בפרק השלישי** - תלייה במכה לאחר בדיקה רפואית (מתי זה 'ספק מכה' ומתי 'חזקת מכה'?), **בפרק הרביעי** - דם הנמצא בביאה לאחר הוצאת הבתולים ידנית או ע"י רופא; **בפרק החמישי** - דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (**בפרק השישי** מתבררת דעת פוסקי דורנו בנוגע לשאלה זו).

הפרק השביעי עוסק (בקצרה יחסית) בעיקרון נוסף בדברי הפוסקים - שאין לתלות במכה אלא כאשר יש 'ספק שקול' - ומראה שמחבר הספר אינו סובר כך. **הפרק השמיני** עוסק בדימום בנוכחות התקן המפריש הורמונים, ומראה שמצב זה מוגדר 'ספק מכה' ו'ספק שאינו שקול', ומכל אחת מסיבות אלו - אין להקל בכך (ושזו הסכמת הפוסקים).

בפרק התשיעי עולים שיקולים נוספים לאסור דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (מלבד 'ספק מכה'), **ובפרק העשירי** נידון אחד משיקולים אלו (ספק ספיקא לחומרא) ביסודיות, כתשובה להשגות שבחוברת.

בשני הפרקים הסמוכים נידונה השאלה האם ניתן להקל ב'ספק מכה' ב'בדיקה פנימית', כאשר **הפרק האחד עשר** מוקדש לבירור האם דם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מהתורה או מדברי חכמים, ו**הפרק השנים עשר** בודק האם לפי הדעה המקילה בפרק הקודם ניתן להקל ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית.

הפרק השלושה עשר בוחן האם ישנו פתרון לבעיית הדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי. כעת נבוא לסקור את תמצית הפרקים.

פרק א - תלייה ב'ספק מכה'

- אשה שיש לה מכה ומצאה דם, וספק אם דם זה יצא מהמכה או שהוא דם נדה רגיל - יכולה לתלות שהדם מהמכה וטהורה (נדה סה:--סו. ועוד), מפני שאשה בחזקת טהרה עומדת (רשב"א בתורת הבית). הפוסקים דנו בגדרי הלכה זו, אם ניתן לתלות רק במכה שידוע שמוציאה דם או גם במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, ובעוד פרטים רבים בסוגיה עמוקה זו.
- במה דברים אמורים? באשה שיש לה מכה או שיש לה 'חזקת מכה' (דהיינו שיש ראיות, חזקות, אומדנות וכד' שעל פיהם ניתן להכריע לפי כללי ההלכה שלאשה זו יש מכה); אבל במקרה שיש 'ספק מכה' (דהיינו ספק שאינו מוכרע על פי גדרי ההלכה) - לכולי עלמא אין לתלות במכה.
- לדוגמה, אשה שעשתה בדיקה פנימית בחורים וסדקים ומצאה דם, אם לא ידוע שיש לה מכה ולא הרגישה חיכוך וכאב (ואין שום אינדיקציה אחרת שיש לה מכה) - איננה יכולה לתלות במכה (אף שנשים רבות נפצעות בבדיקה פנימית). וכן אשה שעברה בדיקה רפואית וגניאלית, שלעיתים פוצעת ולעיתים לא, אם לא הרגישה כאב, הרופאה לא ראתה שנפצעה ואין שום אינדיקציה שאכן נפצעה, ולאחר זמן מה מצאה דם בבדיקה פנימית - איננה יכולה לתלות במכה.
- לעומת זאת, אשה שראתה דם במי רגליה, בביאה ראשונה, לאחר לידה או אם חשה כאב חד של מכה, לפחות לחלק מהדעות, יש כאן אומדנא או הוכחה או סימן שיש לה מכה ('חזקת מכה'), ולכן היא יכולה לתלות בה את הדם (לדעות אלו).

- לקביעה זו, שאין לתלות ב'ספק מכה', ישנם מקורות רבים, ומהם: שאילת יעב"ץ, נודע ביהודה, שולחן ערוך הרב, נטע שעשועים, חיי אדם, מהר"ם בנעט, רע"א, חת"ס, בית שלמה, מהר"ם שיק ועוד (דבריהם מובאים בגוף הפרק). פוסקים אלו ממגוון רחב של גישות בדיני תלייה במכה, וכולם שווים ביסוד זה שאין לתלות ב'ספק מכה'.
- מלבד זאת קביעה זו עולה מסתימת הפוסקים בנוגע לדיונים שונים בשאלה אם יש לאשה הוכחה מספקת שיש לה מכה. למשל, אם רופא גוי אמר שיש לה מכה, נחלקו הפוסקים אם ניתן לסמוך על דבריו, והדיון נסוב בשאלה אם הרופא נאמן בזה (בגלל חזקות שונות) או שיש לחשוש שמא הוא משקר. לכל הדעות ישנה אפשרות סבירה שהוא אומר את האמת, וממילא פשוט שיש - לכל הפחות - ספק אם יש לה מכה (גם אם אינו נאמן, בכל זאת סיכוי סביר שאומר אמת), אך אין זה מספיק, ונחלקו הפוסקים אם יש ראייה והכרעה שיש לה מכה.
- מבואר בדברי הפוסקים, שהקביעה שאין לתלות ב'ספק מכה' אמורה גם בספק שיש לו יסוד ו'ריעותא', כל עוד אין להכריעו על פי כללי ההלכה.
- יש בפוסקים כמה נימוקים לכך שאין לתלות ב'ספק מכה': (א) לאשה יש **חזקת הגוף** שאין לה מכה, (ב) **לרוב** הנשים ברוב הזמנים אין מכה, (ג) **אין ספק מוציא מידי ודאי** ומכה שספק קיימת לא יכולה להוציא מהמקור שהוא ודאי קיים, (ד) יש **ספק ספיקא לחומרא** - ספק אם יש לה מכה, וגם אם כן, יש ספק אם הדם שנמצא בא מהמכה או מהמקור, (ה) צד הספק שהדם מהמכה (שספק קיימת) **אינו שקול** לצד הספק שהדם מהמקור (שוודאי קיים).
- בחוברת הובא מקור אחד בלבד לטיעון שניתן לתלות ב'ספק מכה', והוא מתשובותיו של רבי יצחק אלחנן, אך עיון בדבריו מלמד שהוא דיבר על 'מכה שספק מוציאה דם' (**ולא** על 'ספק מכה'; ולא מצאנו חולק שאין לתלות ב'ספק מכה'), ואדרבה לגבי 'ספק מכה' הוא מכריע למעשה כגישת המחמירים שלא די ב'הוכחה' בכדי להכריע שיש לאשה מכה (כאשר בכל פעם שהיא בודקת איננה מוצאת דם אלא במקום אחד בצדדים), ואין לתלות אלא ב'מכה ידועה', ע"ש.

פרק ב - תליית כתם ב'ספק מכה'

- 'דם' בהרגשה אוסר אשה מהתורה, ואילו 'כתם' (של דם) שנמצא על בגדיה ללא שהרגישה בו - אוסר רק מדרבנן, ובתנאים מסוימים (כגרים, על דבר לבן המקבל טומאה). יש להסתפק אם ניתן לתלות 'כתם' ב'ספק מכה'.
- אשה שעברה בשוק של טבחים (שווחים) ומצאה **כתם** - יכולה לתלות שהכתם מדם שניתז משחיטת הטבחים, ואינו דם נדה; **אך אם ספק עברה בשוק של טבחים** - איננה יכולה לתלות את הכתם בדם שניתז מהטבחים (נדה נז:). לדין זה ישנם כמה הסברים, ומרוב ההסברים והמפרשים עולה שגם ב'ספק מכה' אין לתלות ואפילו ב'כתם' (ויש שנתנו טעם מיוחד לכך שאין לתלות ב'ספק עברה בשוק של טבחים', שאיננו רלוונטי ל'ספק מכה', ואין להוכיח מדבריהם מאומה - לשום צד - בנוגע ל'ספק מכה' בכתם).
- בשולחן ערוך הרב כתוב בפירוש שאפילו 'כתם' אין לתלות ב'ספק מכה', וכך עולה מדברי אחרונים רבים. מאידך, מהאבני נזר משמע שאשה שהיה לה 'ספק מכה' ואחר כך מצאה 'כתם' - יכולה לתלותו במכה וטהורה, ובלבד שהספק שמא יש לה מכה קדם ל'כתם', אך אם הספק שמא יש לה מכה נוצר בזמן מציאת ה'כתם' (או לאחריו) - איננה יכולה לתלות בו (אולם יתכן שדבריו נאמרו דווקא בזקנה מסולקת דמים ובצירוף לסניפים נוספים, ע"ש). גם באגרות משה מתיר לתלות כתם לאחר בדיקת רופא בהנחה ש"ע"י משמוש הרופא שם עשה איזה פצע" (דהיינו 'ספק מכה').

פרק ג - תלייה במכה בבדיקת רופא

- מחבר הספר אמנם לא כתב **בפירוש** שהוא מתיר 'ספק מכה', אך למעשה מצויים בספרו כמה נידונים שבהם התיר דם שנמצא בבדיקה פנימית במקרה שישנו - לדבריו - "סיכוי מסוים" שיש לה מכה, ולעיתים מדובר בסיכוי נמוך מאד (כגון לאחר בדיקת אולטרה-סאונד וגניאלית שגרתית, כשהאשה לא חשה כאב וגם הרופא לא ראה דם). יתירה מכך: במאמר ב'רביבים' הוא כתב בפירוש שאם יש סיכוי של **עשרה אחוזים** בלבד שיש לה מכה - ניתן לתלות במכה (ואפילו דם הנמצא בבדיקה פנימית).
- דוגמה לתלייה ב'ספק מכה' היא שמחבר הספר מתיר לתלות דם שנמצא לאחר בדיקה רפואית שגרתית בנרתיק, גם אם הרופא לא ראה שנפצעה והאשה לא

הרגישה כאב, מפני "שיש סיכוי מסוים" שהיא נפצעה בבדיקה.

- בחוברת ניסו להביא מקורות מכמה מפוסקי דורנו (הרב טנדלר זצ"ל, הרב דוב ליאור ורבני מכון פוע"ה) שהתירו דם שנמצא בבדיקה רפואית, אך מדבריהם עולה שההיתר מותנה בשני תנאים: (א) מדובר במקרה שמצאה דם **בשעת הבדיקה** עצמה או **מיד** לאחריה; (ב) מדובר בבדיקה רפואית שפוצעת לעיתים קרובות (ויש מפוסקים אלו שהצריכו תנאים נוספים בכדי לתלות במכה, כמבואר בדבריהם, ואכמ"ל).
- לעומת זאת, מחבר הספר לא סייג את ההיתר (והתיר כל דם שנמצא "לאחר" בדיקה רפואית, ומשמע שאפילו לאחר זמן), והתיר בפירוש אפילו דם שנמצא לאחר בדיקת אולטרה-סאונד שגרתית, ללא כל סימן ו/או אינדיקציה שנפצעה, אף שהסיכוי לפציעה נמוך מאוד (המכשיר מעוגל ומשתמשים בג'ל סיכה בשפע).
- סיבת ההבדלים היא שמחבר הספר מסתפק ב"סיכוי מסוים" שהבדיקה הרפואית פצעה, ואילו הפוסקים לדורותיהם נקטו שאין לתלות ב'ספק מכה' (והפוסקים המקלים הנ"ל הקילו רק באופן שיש לדעתם ודאי מכה או 'חזקת מכה').
- מחבר הספר הביא ראיה לדבריו מכך שהגרצ"פ פרנק זצ"ל התיר דם שנמצא לאחר פתיחת צוואר הרחם ב"צבת", אך מדובר במכשיר רפואי שפוצע **בוודאות**, או כמעט בוודאות ('חזקת מכה'), ואינו נוגע לענייננו.
- לסיכום, הניסיון למצוא מקור שיש בו כדי לתמוך בקביעת מחבר הספר שניתן לתלות במכה כל דם שימצא אחרי בדיקה רפואית - לא צלח (והתבררו דברי הגר"ד ליאור שליט"א, וכבוד חכמים ינחלו).

פרק ד - תלייה במכה לאחר הסרת הבתולים

- נחלקו הפוסקים אם כלה שרופא הסיר את בתוליה נאסרת לבעלה מגזרת דם בתולים או לא. בשו"ת אגרות משה ושו"ת יביע אומר התירו בזה, אך כתבו שאם תראה דם בביאה לאחר מכן - תיאסר לבעלה. מחבר הספר הביא דבריהם וכתב לחלוק ולהקל גם בזה, מפני שיתכן שהדם נובע בפצע בדופן הנרתיק (בשל הוצאת הבתולים), ולא מהבתולים. - אולם מאחר ומחבר הספר כותב "שמן הסתם לא יצא דם" (מפני שספק גדול אם בכלל נותר פצע), הרי זה 'ספק מכה'.

- מלבד העובדה שמחבר הספר מקל ב'ספק מכה' (נגד דברי הפוסקים וכן"ל בפרק א), תמוהה העובדה שהביא דבריהם של שני גדולי הדור וחלק עליהם "בהינף ידו", כלומר, בלא להציג שום ביסוס תורני לכך שניתן להקל ב'ספק מכה'.
- בחוברת הביאו שנים מחכמי זמננו (הרב דוד טהרני שליט"א והרב יצחק עבאדי שליט"א) שהקילו בדם שנמצא בביאה לאחר הסרת הבתולים ע"י רופא, אך מסיבות אחרות (בדיני דם בתולים) שאינן נוגעות לענייננו, ע"ש.
- מחבר הספר גם ממליץ לכלה להסיר את שיירי הבתולים לאחר ביאת מצוה, ולאחר מכן אם תראה דם (לאחר החיבור) - "יש להחשיבו כדם מכה", על אף שלא ברור שיש לה מכה (כלשון מחבר הספר: "הניסיון מלמד שלאחר פעולה זו הסיכוי שתחזור לראות דם נמוך מאד"). זוהי פעם נוספת שמחבר הספר מקל ב'ספק מכה'.

פרק ה - דימום בנוכחות התקן תוך רחמי

- ראשית נבדד את המקרה לגבי הדיון. ישנם כמה דימומים הנגרמים מחמת התקן: (א) לאחר הכנסת ההתקן או הוצאתו - נחלקו פוסקי זמננו אם דם זה מטמא (ואכמ"ל בצדדי העניין); (ב) במשך שהות ההתקן ברחם הוא מגביר ו/או מאריך את הווסת - זה דם נדה ללא ספק; (ג) דימומים **שלא** בזמן הווסת, המתרחשים במשך שהות ההתקן ברחם (שלא בפרק הזמן הראשון לאחר ההתקנה) - **רק בזה** הדיון כאן.
- בין הרופאים ישנן היפותזות קליניות שונות בנוגע לסיבת הדימומים הבין-וסתיים בנוכחות התקן תוך רחמי, לפי העולה מחלק מההשערות מדובר בדם מכה במקור עצמו, ולפי השערות אחרות מדובר בדם וסת.
- מצב זה מוגדר 'ספק מכה' (ולא: 'חזקת מכה'), ואף שהפוסקים נחלקו אם ניתן לסמוך על השערה רפואית, כאן לכולי עלמא **לא** ניתן לסמוך על ההשערה הרפואית שיש מכה, משתי סיבות: (א) הפוסקים דנו לגבי רופא האומר **בברור** שיש לאשה מכה על בסיס ראיות נסיבתיות ואומדנות (ורבים המקלים בכך), וכאן גם הרופאים הסבורים שמדובר במכה מודים שהדבר אינו ברור עד שיוכח במחקר אמפירי; (ב) **ובעיקר**: כאן ישנן דעות שונות בין הרופאים.
- מאחר ולכולי עלמא אין לתלות ב'ספק מכה', לכן אין להקל בדימום בין-וסתי בנוכחות

התקן תוך רחמי (מלבד בפרק הזמן הראשון לאחר ההתקנה, שאז יש 'חזקת מכה', ונחלקו בזה הפוסקים וכן"ל, ואכמ"ל בנידון זה).

- בתשובת הרשב"א כתב שבמקרה שמקצת מהרופאים טוענים שיש לאשה מכה ומקצתם אומרים שאין לה מכה - אין לתלות במכה, ע"ש. אם כן, גם בענייננו, אין לתלות דימום בנוכחות התקן במכה, שהרי יש בזה מחלוקת בין הרופאים. [וזהו מקור נוסף שאין לתלות ב'ספק מכה'.]

פרק ו - דברי פוסקי דורנו על דימום בנוכחות התקן תוך רחמי

- דעת רוב ככל גדולי התורה זצ"ל לאסור דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי, אלא אם כן ישנה אינדיקציה לכך שלאשה זו יש מכה (וכך נקטו הגאונים: הרב משה פיינשטיין, הרב שלמה זלמן אוירבך, הרב שמואל הלוי ואזנר, הרב בן ציון אבא שאול, הרב יוסף שלום אלישיב, הרב יהושע ישעיה נויבירט, הרב מרדכי אליהו, הרב נחום אליעזר רבינוביץ' ועוד).
- יש רבנים חשובים (הרב יצחק רצאבי, הרב אליהו אברזל, הרב מאיר אלול, הרב אשר אלגבי, הרב אשר שקאני ועוד - וראה בגוף הפרק) שהתירו דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, אך הם כתבו **בפירוש** שההיתר נובע מכך שהרופאים אומרים שהדימום ממכה, - ורואים בדבריהם שלא היו מודעים לכך שהדבר שני במחלוקת בין הרופאים [וזאת בשונה ממחבר הספר שהתיר דימום בנוכחות התקן למרות המחלוקת בין הרופאים, ואפילו אם יש עשרה אחוזים (!) בלבד שהדם ממכה] (יש לציין שהגר"י רצאבי שליט"א חזר בו מהיתרו, וכפי שפרסם בספריו ובהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה').
- לכן, עד מחבר הספר לא היה מי שהתיר בפירוש דימום בנוכחות התקן **הורמונלי**, כי ברור **שגם** ההורמונים גורמים לדימומים, ואילו מחבר הספר התיר גם זאת, כי לדעתו די בכך ש"עדיין ישנה אפשרות שההתקן פצע את הרחם".
- ואכן, ככל שמתבררת חוסר הבהירות בנושא, יותר ויותר רבנים ופוסקים אוסרים דימום בנוכחות התקן, מחמת הספק (וכך נקטו הגאונים: הרב פרופ' משה ד. טנדלר זצ"ל, הרב מאיר מאזוז זצ"ל, הרב יעקב אריאל, הרב משה שאול קליין, הרב יונתן בלס, הרב ברוך שרגא, הרב יחיאל מיכל שטרן, הרב יקותיאל פרקש, הרב אליהו שלזינגר, הרב שלמה לוי, הרב חנן אפללו, ועוד רבים), כך גם עמדת מכון פוע"ה (אחרי מחקר ובידור יסודי), וכך ההוראה המקובלת ברוב ככל בתי ההוראה.

- בנספח לחוברת מצויה סקירה של עמדות רפואיות שהוצגו בספרות התורנית, אך סקירה זו חסרה כמה מקורות המציגים עמדה רפואית שונה, ובפרט המאמר של הרב בלס עם חוות דעת מהגניקולוג ד"ר יולס (המוזכר בפניני הלכה).
- **הרב עובדיה יוסף** זצ"ל כתב בספרו להתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי "אם רופא אומר שהדם מחמת ההתקן" (הכוונה: ממכה). רבים הבינו שכוונתו שניתן להתיר דימומים בנוכחות התקן, בשל דברי הרופאים שהדימום מחמת מכה. חלק מהם הניחו שזו העמדה הרפואית הבלעדית (או לפחות: העיקרית), וחלק מהם כתבו שלפי הידע העדכני (שהדבר לא ברור) - אי אפשר להקל בכך (נשמט אברהם, הרב יואל קטן ועוד מהעוסקים בתחום). לעומת זאת, רבים מתלמידי המובהקים של הרב עובדיה יוסף זצ"ל, מעידים ששמעו מהרב ע"ה שכאשר נשאל על מחלוקת הרופאים בדבר - לא הסכים להתיר דימום בנוכחות התקן באופן כללי, וכל ההיתר המבואר בספרו הינו רק **אם רופא אומר** - שאצל אשה זו - הדם מחמת מכה.
- **לכל הדרכים בכוונתו**, הרב עובדיה יוסף זצ"ל לא התיר במצב של 'ספק מכה', אלא רק כאשר ברור שהדם ממכה; וזאת בשונה מפרשנות מחבר הספר כאילו הרב ע"ה התיר דימום בנוכחות התקן מחמת ספק שמא יש מכה.
- מדברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל בספרו רואים שמחמיר ב'ספק מכה' (ואפילו בכתם - ראה בפרק השני), וגם הביא בספרו שרופאים המסופקים אם יש מכה - אינם נאמנים לכולי עלמא (ולפי המבואר בפרק הקודם, זו המציאות בהתקן). ועוד כתב בספרו שאין להקל לתלות במכה שספק מוציאה דם אלא לגבי רמ"ת, ולא לגבי טבילה ושבעה נקיים, וקל וחומר שאין לתלות ב'ספק מכה' לגבי טבילה ושבעה נקיים.

פרק ז - תלייה רחוקה (השגה על 'רביבים')

- **גם כאשר ברור שיש מכה**, כמה פוסקים (חכם צבי, חת"ס וצמח צדק) כתבו בפירוש שאין לתלות דם במכה אלא כאשר יש "ספק שקול", כלומר, שהסיכוי שהדם מהמכה לא נופל מהסיכוי שהדם מהווסת. כך גם עולה מדברי פוסקים רבים (נודע ביהודה, שולחן ערוך הרב, חכמת אדם, פרדס רימונים ועוד). לעומת זאת, **בכתם** תולים גם בתלייה רחוקה.
- בחוברת הביאו את דברי רבי יצחק אלחנן (בתשובתו הנ"ל בפרק הראשון) שכתב להוכיח

שניתן לתלות דם גם במכה שמיעוט שמוציאה דם, וכל שכן ב"ספק השקול", ולמדו מדבריו שהוא חולק על הפוסקים הנ"ל. **אולם** בדבריו רואים שכוונתו שונה, שכן הוא מסביר שניתן לתלות במכה שמיעוט שמוציאה דם **שלא בשעת וסתה**, מפני **שלא שכיח דם** [נדה] **שלא בשעת וסתה** (כדברי המהרש"א), ע"ש. - מבואר שלדעתו, מצד אחד יש מכה שמיעוט מוציאה דם ומצד שני המקור לא מוציא דם שלא בשעת וסתה, **ושוב הספק חוזר להיות שקול** (או אפילו נוטה שאין זה נדה), ודו"ק.

- מחבר הספר התיר לתלות במכה אפילו אם **עשרה אחוזים בלבד** שהדם ממכה. - מדובר באמירה תמוהה ביותר מכמה סיבות: (א) מסברא - הפוסקים דנו אם **מדרבנן** צריך **להחמיר** כאשר יש עשרה אחוזים של איסור (מדין 'מיעוט הניכר'), אך ודאי שאין **להקל** בעשרה אחוזים של היתר (כאשר **תשעים אחוזים שמדובר באיסור כרת!**); (ב) הפוסקים הצריכו ספק שקול בכדי לתלות במכה, ואפילו אם נניח שרבי יצחק אלחנן חולק (ובאמת אינו חולק וכן"ל), מ"מ הוא יחיד כנגדם (וגם הוא כתב זאת רק בפירוש דברי הראשונים, אך למעשה התיר לתלות רק בספק שקול); (ג) גם אם נניח שרבי יצחק אלחנן כתב עקרונית שניתן לתלות במיעוט שהדם מהמכה, מ"מ לא ברור בדבריו באיזה מיעוט מדובר, ואפשר שאומר כך רק במיעוט חשוב (נניח של 40%); (ד) להלן יבואר שבנוכחות התקן אין חזקה שאינה רואה שלא בשעת וסתה, וא"כ בכה"ג גם רבי יצחק אלחנן לא התיר לתלות דם במיעוט; (ה) **לכולי עלמא אין לתלות ב'ספק מכה'**, ודימום בנוכחות התקן הוא 'ספק מכה' (וכנ"ל בפרק ה); (ו) הפוסקים הצריכו שני תנאי סף בכדי לתלות דם במכה. 1. מכה ידועה או 'חזקה מכה'; 2. 'ספק שקול', ומחבר הספר מתיר במקרה בו אף אחד משני התנאים לא מתקיים; (ז) תמוה שהוא מציין שמקורו בדברי הרב עובדיה יוסף צ"ל, כאשר ברור שהרב ע"ה לא התיר באופן כה גורף; (ח) תמוה שהיתר כה מחודש פורסם ברבים מבלי להציג שום מקור תורני לדבריו.

- כנראה שקביעה תמוהה זו היא ה'הסבר' היחיד לכך שמחבר הספר מתיר דימום לאחר בדיקת אולטרה-סאונד שגרתית (וכנ"ל בפרק ב) וכן דימום בנוכחות התקן **הורמונלי** (וכפי שיבואר בפרק הבא).

פרק ח - התקנים הורמונליים

- בהתקנים המפרישים הורמונים ברור שהדימומים אינם רק מחמת מכה, אלא גם ההורמונים גורמים לדימום, ולכן עד מחבר הספר לא התיר שום חכם מחכמי התורה דימומים בנוכחות התקנים הורמונליים (וכנ"ל בפרק ו).
- בנוסף, בהתקנים הורמונליים מצויים הרבה יותר דימומים בין-וסתיים, וברור שהגורם העיקרי לדימומים אלו איננו 'מכה', אלא **רוב** הדימומים הינם בשל ההורמונים. וזו סיבה נוספת שאי אפשר לטהר דימום בנוכחות התקן הורמונלי, שכן אין 'ספק שקול' אם הדימום ממכה (וזאת מלבד הטעם שאין לתלות ב'ספק מכה').
- [יש מתלמידי מחבר הספר שכתבו שסיבת ריבוי הדימומים הבין-וסתיים בנוכחות התקנים הורמונליים היא מפציעה ברידת הרחם הנוצרת מהחיכוך עם ההתקן, ומפני שבנוכחות התקן הורמונלי רירית הרחם נעשית דקה וחלשה, ולכן היא נוטה להיפצע בקלות, יותר מאשר בנוכחות התקנים שאינם מפרישים הורמונים; **אך גניקולוגים** מסבירים שריבוי הדימומים נובע מסיבה אחרת: מהתפרקות רירית הרחם (ולכן ריבוי הדימומים הוא דווקא בחודשים הראשונים ואכמ"ל). כמוכן, התפרקות הרירית איננה 'מכה', אלא דם נדה רגיל (וכ"כ מחבר הספר פניני הלכה - טהרת המשפחה, עמ' 159-158).]
- פעמים רבות הדימומים בנוכחות התקן הורמונלי שונים במרקם ובצבע מדימומים בנוכחות התקן לא הורמונלי, והרי זה כבמצב שדם מכתה שונה מדם וסתה שאין לתלות במכה; ותמוזה שסיוג זה לא נכתב בספר.

פרק ט - דימום בנוכחות התקן חמור משאר 'ספק מכה'

- מלבד העובדה שדימום בנוכחות התקן הוא דוגמה קלאסית של 'ספק מכה', ישנן עוד סיבות להחמיר בו: (א) אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, מפני שלפי דעת רופאים רבים (וכך עולה מהמחקר) - ההתקן גורם לדימומים וסתיים (שלא בזמן הווסת); (ב) יש ספק ספיקא לחומרא: ספק אם הדימום מחמת ההתקן או שמדובר בדם נדה שלא מחמת ההתקן, וגם אם הדימום מחמת ההתקן ספק אם הוא מחמת מכה (שההתקן פצע את הרחם) או שההתקן גורם לדימום וסתי (בפרק הבא יבואר מדוע זה ספק ספיקא טוב לפי כללי ספק ספיקא). (עוד סיבות יובאו בהמשך הפרק).

- במחקר של הרב ד"ר אודי יפרח (בשיתוף מכון פוע"ה) נבדקו בהיסטרוסקופיה שמונה נשים המדממות בנוכחות התקן, ואצל חמש מהן לא נמצא שום סימן למכה כלשהי (בחוברת פקפקו אודות המחקר, אך יש להשיב על טענותיהם, כמבואר להלן עמ' קפו ואילך).
- לפי מחקר זה ישנה עוד סיבה להחמיר בדימום בנוכחות התקן: (ג) ישנו **רוב** שהדימומים **אינם** מחמת מכה, ושוב אין 'ספק שקול', ואי אפשר לתלות במכה. (ד) יתירה מזו: מדובר **בתרי רוב**: רוב דמים באשה מהמקור, ורוב דימומים בנוכחות התקן - לפי המחקר הנ"ל - אינם מחמת מכה.
- [בחוברת הקשו שאם "רוב דמים מהמקור" - כיצד בכלל תולים במכה? תשובת החכמת אדם ועוד: כאשר יש מכה ידועה - אין ביחס אליה "רוב דמים מהמקור", ע"ש; אך כאשר יש ספק אם יש מכה - נותר הרוב בעינו.]

פרק י - בחינת הספק ספיקא הנ"ל לאור כללי ספק ספיקא

בחוברת הקשו על הספק ספיקא הנ"ל כמה קושיות: הוא ספק ספיקא משם אחד, אינו מתהפך, אינו שקול ועוד. לכל הטענות ישנן תשובות מפורטות בגוף הפרק, אלא שקשה לתמצת כמה מהיסודות בדיני ספק ספיקא המבוארים שם.

פרק יא - תוקפה של בדיקה פנימית

- לאחר הביקורת הרחבה על כך שמחבר הספר מתיר דם הנמצא בבדיקה פנימית בנוכחות התקן תוך רחמי, הועלה הסבר שה'היתר' נסמך על השיטות שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר מהתורה, ודינו ככתם. נבוא לבחון את הדברים בפרק זה ובפרק הבא אחריו.
- ישנן שלוש שיטות לגבי אשה שמצאה דם בבדיקה פנימית: (א) אסורה מהתורה - מפני שחזקת דמים היוצאים מהמקור שיוצאים בהרגשה, (ב) אסורה מספק דאורייתא - ספק אם הדם יצא בהרגשה; (ג) אסורה מדרבנן בלבד - מפני שהאשה בטוחה שלא הרגישה ביציאת הדם.
- הפוסקים המקלים (מהסיעה השלישית הנ"ל) התנו זאת בכך שהאשה אומרת 'ברי

לי שלא הרגשתי' (וכ"כ בפניני הלכה, עמ' 48), ורובם הוסיפו שההיתר רק אם **נתנה דעתה בשעת הבדיקה** לחוש אם מרגישה **בטוחה** שלא הרגישה.

- נשים רבות בדורנו אינן בקיאות להבחין בהרגשות יציאת הדם, ואצלן יש מקום גדול לומר שאינן יכולות לטעון בוודאות שלא הרגישו ביציאת הדם, כי אינן יודעות מהי הרגשה זו. עכ"פ **בסתמא לכולי עלמא אין להקל להן**.
- מחבר הספר התיר כל דימום בין-וסתי מועט הנמצא בנוכחות התקן תוך רחמי (ללא תנאים והגבלות), למרות שבדורנו אי אפשר לסמוך בסתמא על האפשרות שבדיקה פנימית אוסרת רק מדרבנן (וכפי שנתבאר).
- בעל ערוך השולחן אמנם כתב שאם פעמים רבות אשה בדקה ומצאה דם מבלי שהרגישה ביציאתו, ודאי אין לתלות שבכל הפעמים הרגישה ולא שמה לב, ולכן הוא דרבנן ויכולה להקל בתלייה במכה, אך שלא בנסיבות אלו שיטתו שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מדאורייתא.
- הרב דוב ליאור שליט"א כתב בתשובה שאם האשה בטוחה שלא הרגישה ביציאת הדם - בבדיקה פנימית אוסרת מדרבנן בלבד, אך דינה כדם גמור (המטמא גם בפחות מכגרים ועל דבר שאינו מקבל טומאה). הרב הבהיר שכוונתו דווקא באשה היודעת להבחין בהרגשת יציאת הדם, אך אשה שאיננה יודעת בטיב הרגשה זו - איננה יכולה לטעון שבדיקה לא הרגישה, והרי זה ספק דאורייתא.

פרק יב - תלייה בבדיקה פנימית

- בפרק הקודם הובאו שלוש שיטות לגבי חומרת דין אשה שמצאה דם בבדיקה פנימית, בפרק זה נבדוק את משמעות הדברים לעניין דיני תלייה.
- כאשר יש ספק (מבוסס) אם הדם מגופה, גם לשיטות שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מהתורה, מ"מ אפשר לטהר אותה, מפני שיש לה חזקת טהרה (ומסיבות נוספות).
- כאשר יש ספק אם יש לאשה מכה, לשיטת הפוסקים שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מהתורה (או שהוא ספק איסור תורה) - ברור שאין לתלות ב'ספק מכה' (וכנ"ל

- בפרק א, שאין לתלות דם ב'ספק מכה', אולם לשיטת הפוסקים שדם זה אוסר מדרבנן בלבד לכאורה יש מקום להסתפק אם ניתן להקל לתלות ב'ספק מכה'.
- לגבי תליית **כתם** ב'ספק מכה' נתבאר לעיל בפרק השני, שלדעת רוב האחרונים (ובכללם הגר"ז) גם בכתם אין לתלות ב'ספק מכה', אך לדעת מקצת מהאחרונים (אבני נזר, אגרות משה) ניתן לתלות כתם ב'ספק מכה' בתנאים מסוימים.
- גם אם נבוא להקל בכך וגם לסמוך על שיטת המקלים הסוברים שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר מהתורה, וגם לסמוך על שיטת המקלים לתלות כתם ב'ספק מכה', מ"מ עדיין יתכן שדם הנמצא בבדיקה פנימית חמור יותר מכתם, וכפי שעולה מדברי רע"א, החת"ס ועוד אחרונים.
- **למעשה** ה'נטע שעשועים', הנחשב ל'אבי השיטה' שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מדרבנן בלבד, כתב בפירושו שאין לתלות ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית, אלא רק במכה ידועה או כשהרגישה כאב.
- לאור זאת יש לתמוה על מחבר הספר, שהקל בדם הנמצא **בבדיקה פנימית** לתלותו ב'ספק מכה', הן לגבי דם הנמצא לאחר בדיקה רפואית וגיאולית שגרתית והן לגבי התקן תוך רחמי, כאשר ה'נטע השעשועים' עצמו כתב שאין לתלות דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'.
- כל זה אפילו כאשר מדובר באופן שהאשה נתנה דעתה בשעת הבדיקה לבדוק אם מרגישה, והיא יודעת בטיבה של הרגשת יציאת הדם, ובטוחה שהפעם לא הרגישה בכך; אך כאשר מדובר בסתמא ובאשה שמעולם לא הרגישה ביציאת הדם - גם לפי המקלים יש בזה חשש דאורייתא (וכנ"ל בפרק יא).

פרק יג - פתרונות למצוקה

- ישנם זוגות שאצלם בעיית הדימומים הבין-וסתיים בנוכחות התקן הינה אקוטית ומטרידה מאד, שכן הם נאסרים פעמים רבות, ואינם מצליחים להיטהר אלא לימים בודדים בחודש (ואפילו פחות).
- לכן כדאי מראש להיוועץ ב**רופא** ירא שמים על ההשלכות של כל אמצעי למניעת

הריון, ולהשתדל לבחור באמצעים שאין בהם בעיה זו (אגרות משה; הרב נחום אליעזר רבינוביץ' זצ"ל ועוד); אך לא תמיד הדבר מתאפשר (וגם כאשר מתאפשר - יש גם שיקולים משמעותיים להעדיף התקן על פני אמצעים אחרים, עכ"פ אצל חלק מהזוגות, ואכמ"ל).

- בכל אופן, במקרה של בעיית דימומים בין-וסתיים תדירים (בנוכחות התקן), לדעת פוסקים רבים, ניתן להקל ע"י לבישת תחתון כהה (או תחתונית שאיננה מקבלת טומאה) ומיעוט בבדיקות (לגבי פרטי העניין ראה בגוף הפרק) **על פי הוראת חכם**; אך לכל הדעות אם מצאה דם בבדיקה פנימית - אסורה לבעלה, אלא אם כן ישנה אינדיקציה שיש לה מכה.
- בנוסף, במקרה של דימומים מרובים, כדאי להיוועץ ב**רופא** מומחה על פתרונות רפואיים שונים שיש לבעיה זו. כמו כן, יש ממליצים על **פתרונות טבעיים** שונים.

פרק ראשון

תלייה ב'ספק מכה'

- א. פתיחה
- ב. הגדרת המונחים בהם נשתמש
- ג. אין לתלות דם ב'ספק מכה'
- ד. מקורות נוספים ליסוד זה
- ה. דוגמאות ל'ספק מכה'
- ו. התבוננות בתשובת החתם סופר
- ז. סתימת הפוסקים
- ח. התבוננות בדברי הפוסקים בשאלה דומה
- ט. יסוד מוסכם
- י. למה אין לתלות דם ב'ספק מכה'?
- יא. בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה'
- יב. התייחסות לטיעונים שנשמעו בנושא
- יג. שיטת העין יצחק להקל במכה שספק מוציאה דם
- יד. מאותה תשובה מוכח שאוסר ב'ספק מכה'
- טו. ראיית העין יצחק
- טז. אחרונים שחלקו על ראייה זו
- יז. לכל הדעות מדובר במכה ודאית
- יח. סיכום

א. פתיחה

בגמרא (נדה טז; שם סה-סו.) מובא שאשה שיש לה מכה באותו מקום, תולה במכתה. כלומר, אשה שיש לה פצע או שריטה ב'אותו מקום', יכולה לתלות שהדם שמצאה מקורו במכה זו ואינו 'דם נדה', ולכן היא טהורה (ומותרת לבעלה). ונאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה דם יוצא.

[דין זה זוקק הסבר: היות ואיננו יודעים אם מדובר בדם שמקורו במכה או בדם נדה, מדוע האשה רשאת לתלות ולהניח שמדובר ב'דם מכה' (ולא ב'דם נדה')? הרי נדה אסורה מהתורה, וספיקא דאורייתא לחומרא, ואם כן, כיצד היא יכולה להקל ולהניח שהדם מהמכה, כאשר הדבר מסופק?

יתכן היה להסביר שההיתר לתלות במכה אמור רק באופנים שהסבירות שהדם שנמצא מקורו במכה גבוהה מהסבירות שמדובר בדם נדה, ולכן ניתן להעריך שמדובר בדם מכה (ולא בדם וסת) ולטוהר את האשה; אך **הרשב"א** (תורת הבית ז, ד) **מסביר שהיתר זה מבוסס על כך "שהאשה בחזקת טהרה עומדת"**, וניתן לסמוך על חזקה אפילו בספק איסור תורה.]

נחלקו הפוסקים הראשונים והאחרונים¹³ בגדרי הלכה זו: האם ניתן לתלות רק במכה שידוע שמוציאה דם או שניתן לתלות גם במכה שלא ידוע לנו אם מוציאה דם (וזאת מפני שסתם מכה מוציאה דם¹⁴ או משיקולים אחרים¹⁵), והאם ניתן לתלות במכה שלא ידוע אם מוציאה דם רק להקל בדיני דרבנן, כרמ"ת או במקום שאין הרגשה, או גם בדיני דאורייתא; מה הגדרת 'מוציא דם' ולא מוציא דם; האם ניתן לתלות דווקא בימים שבהם לא צפוי שתראה דם או גם בזמן וסתה; האם ניתן לתלות במכה גם בשבעה נקיים או לא, או שיש בזה חילוקי מצבים¹⁶.

13 ראה: טור ושולחן ערוך יו"ד קפז, ה-ז, ובמפרשים; שם קפח, ג-ו; חזון איש יו"ד סי' פא-פב; טהרת הבית (הרב עובדיה יוסף זצ"ל) ח"א סי' ה סעיפים ו-יא; משמרת הטהרה (הרב משה מרדכי קארפ שליט"א) ח"א פרק ה; שאילת משה (הרב משה שאול קליין שליט"א), שערי טהרה, חלק ג - דיני תלייה במכה; תחומין מב, תשפ"ב, עמ' 467 ואילך; 'הוראה ברורה' (הוצאת מכון הרב מצליח מאזוז הי"ד), יו"ד שם, ובקונטרס 'ממכתיך ארפאך' שבסופו; וכן במקורות המצוינים בהמשך.

14 ראה: פלתי סי' קפז ריש ס"ק ה וש"נ; ערוך השולחן שם אות מו ונא; שו"ת דברי חיים (מצאנז) יו"ד ח"א סי' לג סוף ד"ה והנה לפי זה קשה (שלדעת הרשב"א "כל מכה רגילה להוציא דם"); חזון איש יו"ד, הל' נדה, סי' פב ס"ק א, ד"ה והנידון נראה (ריש דף קיד.). וראה ספר התרומה הל' נדה סימן צב: "וסתם מכה היא לפעמים מוציאה דם" (והובא בהגהות מיימוני פ"ט מהל' איסורי ביאה הי"ט אות ז, בית יוסף יו"ד סי' קצ, יח, ב"ח שם ס"ק מח, ביאור הגר"א סי' קפז, ה, אות יד, שולחן ערוך הרב שם ס"ק כג, וס"ק כד וכו', שו"ת בית אפרים יו"ד סי' מח סוף ד"ה איברא שצ"ע, ועוד. וראה גם להלן הערה 68). וע"ע שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קעז ס"ק י) שביאר שיטת הרשב"א בע"א, ואכמ"ל.

15 הכוונה בעיקר לדעת הפוסקים שניתן לסמוך על מכה שספק מוציאה דם רק שלא בשעת וסתה (וראה להלן הערה 206, וכן בדברי העין יצחק דלהלן, עמ' ע-עה). גם המהר"ם שיק (המוזכר בסוף ההערה הקודמת) ביאר שלדעת הרשב"א יש לסמוך על שיקולים אחרים, ע"ש.

16 ראה: רמ"א יו"ד קצו, י, ובמפרשים (ושו"ת רע"א מהד' קמא סי' עח); מפרשי השולחן ערוך יו"ד סי' קפז, ה, על הש"ך ס"ק יט (דגול מרובה שם וש"נ; חוות דעת שם ס"ק ה; באר היטב ס"ק כ, פ"ת שם ס"ק כד וכו'); חוות דעת סי' קצו ביאורים ס"ק ג (ובחידושים סי' קפז ס"ק יז), סד"ט סי' קצו ס"ק יח (ד"ה ועל פי זה אני תמה) ופ"ת ס"ק ה (וסי' קפז ס"ק לב); ח' חת"ס סופר על השולחן ערוך יו"ד בפתיחה לסימן קפג (נדפס ב'לקוט מפרשים' בשולחן ערוך מהד' מכון ירושלים, עמ' תרפז-תרפח); פ"ת יו"ד סי' קצ ס"ק לט; שו"ת עין יצחק ח"א יו"ד ס"ס יז; שו"ת משפטי עוזיאל ח"ב יו"ד סי' כו ס"ק ד וסי' כח; שו"ת מנחת שלמה, תניינא, סי' עב ס"ק כז; טהרת הבית שם עמ' דנה-רנו (רמב),

סוגיה זו הינה עמוקה, רחבה ומסועפת. הנושא שלנו הינו 'הגבול התחתון', דהיינו באילו מצבים לכל הדעות אין לתלות במכה. כמובן, אי אפשר למצות את הדיון בנושא זה במסגרת צרה ומצומצמת זו, אך ננסה להציג כמה קווים כלליים ולהגיב לטענות העיקריות שנשמעו בנושא¹⁷.

יש עמדי עוד אריכות דברים בנושא רחב זה, ואם יזכני ד' יתברך ברצוני להוציא לאור ספר 'מים טהורים', שיוקדש לנושאים נכבדים אלו (דין תלייה ב'ספק מכה', ודין דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, והמסתעף).

תפילתי לרבש"ע שיאיר עיני במאור תורתו, יצילני מכל טעות ושגיאה ויזכני להוציא לאור את חיבורי בקרוב.

רסז (רנג) ועוד; שו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' י"ס ק"ד, ח"ו יו"ד סי' יח ס"ק ז, ח"י יו"ד סי' טו ד"ה ואשר כתב להוכיח, ושם סי' נח, הערות לשו"ת רב פעלים ח"ג יו"ד (סי' יג), אות יא, עמ' שנח-שנט (תסא); שו"ת קנה בושם ח"א סי' פד וח"ב סי' עח-עט; שערי טהרה (הרב יחיאל מיכל שטרן), סי' סי' כה ס"ק יב-טז, עמ' קד-קו; משמרת הטהרה (הרב משה מרדכי קארפ), ח"א פ"ה ס"ב הערות 6-8, עמ' קמו-קמז; שאילת משה (הרב קליין), שם, שיעורים עז, עט-פ, עמ' קי-קיז, קכו-קמו; 'מתיבתא', 'בידור הלכה', סי' קפז, ה, אות מז; קונטרס ממכותייך ארפאך, פרק שימיני (דף רב-רו); וכן במקורות שצוינו בתחומין מב, עמ' 467 הערה 3, ולהלן הערה 296.

17 תלמידי מחבר הספר כתבו בתחומין מב מאמר בנושא דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (שהתפרסם לאחר מסירת קונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' לדפוס). יש לשבח את כותבי המאמר שסיכמו היטב יסודות חשובים בדיני תלייה במכה, וניכר שליבנו היטב סוגיה זו. לדוגמה, הם עמדו על כך שאין לתלות דם במכה אלא אם כן לפחות 'ספק שקול' שהדם שנמצא מקורו במכה (וראה להלן בפרק השביעי). עם זאת, כותבי מאמר זה לא הביאו את דברי הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה', ולא עמדו בדבריהם על ההבחנה בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה', וממילא חסרה במאמר זה הבנת יסודות בסיסיים הנוגעים לנידון של דימום בנוכחות התקן (בנוסף, הביאו שם מתשובת חת"ס לגבי כאב, ולא עמדו על הקשר הדברים, ראה להלן עמ' נו-נז, רסט-רעד). תגובה לנקודות עיקריות במאמר זה מופיעה להלן בנספח ב'.

ב. הגדרת המונחים בהם נשתמש

טרם נתחיל נבהיר שני מושגים שילוו אותנו לאורך הדיון:

- **'ספק מכה'** - מצב בו ישנו ספק אם לאשה יש מכה (פצע או שריטה) או לא, כאשר מדובר בספק שאי אפשר לפשוט אותו על פי גדרי ההלכה;
- **'חזקת מכה'** - מצב בו ניתן להכריע על פי כללי ההלכה (בעזרת ראיות, חזקות, אומדנות, נאמנויות, סימנים וכו') שלאשה זו יש מכה (גם אם אין ודאות גמורה שיש לה מכה).

כפי שנתבאר בפתיחה, הכינוי **'הספר'** מתייחס לספר 'פניני הלכה' - הלכות טהרת המשפחה, והכינוי **'חוברת'** מתייחס לחוברת הווירטואלית 'טובה חכמה מכלי קרב' (מבית מכון הר ברכה²).

ג. אין לתלות דם ב'ספק מכה'

ראינו שאשה שמצאה דם, ויש לה מכה (פצע או שריטה) באותו מקום, תולה במכתה (נדה טז. סה--סו.), כלומר היא יכולה לתלות שהדם שמצאה יצא ממכה זו ואינו 'דם נדה', ולכן היא טהורה (ומותרת לבעלה). דין זה נכון גם כאשר יש לה **ספק** אם הדם שנמצא יצא מהמכה (או שהוא 'דם נדה' רגיל), מ"מ היא יכולה לתלות את הדם במכתה ולהקל (מפני שהאשה בחזקת טהרה עומדת, וכנ"ל).

בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ד, ו) הוסבר שכל זה כאשר ודאי שיש לאשה זו מכה (או כאשר יש לה 'חזקת מכה' כדלהלן), ויש ספק אם הדם שנמצא יצא מהמכה או מהמקור; אך **כאשר יש ספק אם בכלל יש לאשה זו מכה ('ספק מכה') - אין לתלות דם במכה ולהתירה**¹⁸.

ואף שלגבי מכה שלא ידוע אם היא מוציאה דם מצינו שנחלקו הפוסקים¹³ אם ניתן

¹⁸ סיבת ההבדל בין ספק אם הדם מהמכה (הידועה) לבין 'ספק מכה' (כלומר, למה לא תולים ב'ספק מכה'?), מבוארת להלן עמ' סג ואילך.

לתלות את הדם שנמצא במכה זו (ורבים מהפוסקים מתירים), מ"מ כל זה כאשר ידוע לנו שיש לאשה מכה (או כאשר יש לה 'חזקת מכה' כדלהלן), אלא שלא ידוע אם מכה זו מוציאה דם, אך **לכל הדעות**¹⁹ **אין לתלות דם ב'ספק מכה'** (כאשר ספק זה נותר ללא הכרעה ע"פ ראיות, חזקות, אומדנות ושאר ההכרעות ההלכתיות).

כמו כן, בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (בעמ' ו-ז, יא) הובאו **שבעה מקורות מדברי הפוסקים האחרונים** שכתבו להדיא שאין לתלות ב'ספק מכה' (דהיינו בספק שאין הכרעה לגביו על פי כללי ההלכה, וכנ"ל), והם:

1. שו"ת **נודע ביהודה** (מהדורה קמא יו"ד סי' מו): "...דעל כורחנו לא התיר מהרא"י אלא שהייתה מכה ידועה שהיה הוכחה שיש מכה"²⁰ (וראה להלן את הקשר הדברים).

19 חוץ מהמדכי לפי הסבר הש"ך וסיעתו, ראה להלן הערה 25 (והדברים מופיעים בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' ח הערה 15, בקצרה).

20 והן אמת שבשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' ק) כתב שניתן להחשיב כאב כמכה לעניין כתמים (ולא לעניין ראייה דאורייתא), שלא בשעת וסתה, ע"ש, והגרמ"ש קליין שליט"א בספרו שאילת משה (הנ"ל בערה 13; שיעור פד פרק ד סוף ס"ק א, עמ' רב) הבין בכוונת הנודע ביהודה שבספק מכה בכתם אפשר להקל, ע"ש, אך מבואר שם שהדברים אמורים רק **בכתם** (ולא בבדיקה פנימית וכד'). **בנוסף**, הנודע ביהודה דיבר רק בבעלת **וסת קבוע** (כלשונו שם: "וקולא זו אני מקל לפי שיש לה וסת" ע"ש; אכן, בפ"ת יו"ד סי' קפז ס"ק לד וערוך השולחן שם אות סב, לא הזכירו תנאי זה, וצ"ב).

אכן, דברי ה'שאילת משה' אינם מוסכמים כלל, ובפשטות כוונת הנודע ביהודה הנ"ל, שכאב הוא 'חזקת מכה' (מפני שכאב מהווה אינדיקציה למכה, וראה להלן), ולא 'ספק מכה' בלבד. וכמו שלדעת הסוברים שניתן לתלות במכה מחמת כאב (כלומר, כאב מלמד שיש לאשה מכה, אע"פ שאיננו יודעים זאת משום מקור אחר), מ"מ לשיטתם כאב מהווה **הוכחה** חזקה למכה (עי' חכמת אדם שער בית הנשים קיד, ה (בסוף), בדעת הסוברים שבמ"ר א"צ מכה מבוררת ודי בכאב: "דסברא זו סבירא ליה דכאב הוא דומה למכה מבוררת"). וניתן לסמוך על הוכחה זו (שהיא לפחות בגדר 'חזקת מכה'), אך לכולי עלמא אין להקל ב'**ספק מכה**' (וכדברי מהר"ם בנעט בשו"ת פרישת מרדכי (סי' יא, המובא להלן עמ' נא): "...מ"מ אם אין ידוע כלל אם יש לה מכה - לא מהני... ואפילו להט"ז [יו"ד סי' קפז סוף ס"ק י, וסי' קצא ס"ק ד] דמדמה כאב למכה [ידועה], מ"מ עכ"פ כאב בעיא... אבל בדליכא... ודאי לא הוי ספק כלל דשמא יש לה מכה, דמהיכא תיתי נוציאנה מחזקת שאר הנשים" ע"ש).

יצוין כי הכרעת הפוסקים האחרונים שכאב אינו כמכה, ואין לתלות בכאב (ללא הוכחות נוספות) אלא בכתם (עי' שו"ת נודע ביהודה הנ"ל, תשובת מהר"ם כהנא המובאת בסמוך, שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפז ס"ק יז, כג ולד, שו"ת החת"ס יו"ד סי' קנג ד"ה והנה לפי מה [מובא להלן, ושי"נ, וע"ע חת"ס שם ס"ס קנח], פתחי תשובה יו"ד סי' קפז ס"ק כז, שו"ת ישכיל עבדי ח"א יו"ד סי' יא ס"ק ה, ובמקורות שהביאו. וע"ע פרדס רימונים סי' קפז שפתי חכם ס"ק טו, עמ' קפח, וערוך השולחן יו"ד קפז, סב). וע"ע חוות דעת סי' קפז ביאורים ס"ק ז, ויחידשים ס"ק יא ויג, וסי' קצא חידושים ס"ק י וש"נ.

2. **שולחן ערוך הרב** (יו"ד סי' קפז, ה, ס"ק כג): "...אבל אם אין ידוע לה שיש לה מכה גמורה פשיטא שאינה תולה... ולא עוד אלא שאפילו בכתמים אין תולין אלא ביודעת שיש לה מכה ולא בספק... וכל שאין ידוע שיש לה מכה גמורה הרי זה כספק אם יש לה מכה כלל" (וראה להלן הערה 34).
3. שו"ת **נטע שעשועים** (יו"ד סי' כא, דף טז, ג, ד"ה העולה מכ"ז): "...ולפי זה בנידון דידן, אם אינה מרגשת כלל... ודאי אינו אלא דרבנן, וספק דרבנן הוא. וכל זה היינו כשאינה רואה כי אם אחר הכאב [ש] על ידי המכה, והבדיקה אינה מצערתה כנ"ל, **דבלי כאב ומכה** [ידועה] **אינו בגדר ספק כלל**... משום דרוב דמים מן המקור **בעינן הוכחה ורגלים לדבר** [שנפצעה]..."
4. **חכמת אדם** (בית הנשים קי, יא): "דזה מיירי דווקא ביודעת שיש לה מכה רק שאינה יודעת אם מוציא [ה] דם...", וכדברי הנודע ביהודה הנ"ל.
5. שו"ת **רבי עקיבא איגר** (מהד' קמא סי' סא): "...אם כן בנידון דידן דלית לה מכה מבוררת אין צד להקל..."²¹.
6. שו"ת **בית שלמה** (יו"ד ח"ב סי' יז): "...דדווקא באם ודאי יש לה מכה, רק שהספק הוא אם הדם מהמקור או מהמכה, בזה קאמר הרשב"א דטהורה משום שבחזקת טהורה עומדת, אבל באם יש לה ספק אם יש לה מכה, אדרבה מצד חזקת הגוף אמרינן שלא נולד בה מכה..."
7. שו"ת **מהר"ם שיק** (יו"ד סי' קעח): "...וכל זה ביש מכה, אבל להוכיח דיש מכה לפי הנראה לי לא שמענו להתיר אפילו בדרבנן, כיון דחזקת הגוף עדיף וכוודאי חשבינן ליה ואפילו בדרבנן לא תלינן."

[ובסיכום נידון זה (תלייה בכאב) - ראה גם: אוצר הלכה (הוצאת עוז והדר, תשע"ו, יו"ד סי' קפז, ז, אות פז), משמרת הטהרה (להגרמ"מ קארפ שליט"א, ח"א פ"ה הערה 34, עמ' קנז), גופי הלכות (הרב יהושע השל ולהנדלר, סי' קנז שעה"צ אות סא ועא), תחומין טו, תשנ"ה, עמ' 325-326 (הרב יואל קטן), סיכום הלכות - נדה (מהרב שמואל אהרן ברוכיאן, עמ' 71), פסקי הוראה - נדה (הרב מנחם מנדל ראובן שמרלה, תשרי תשפ"ג, סי' קפז ס"ה אות יט ולה, והערות קה-קז, קכד, עמ' שלו-שלו, שלח, שנז-שנח) וקונטרס ממכותייך ארפאך פרק שביעי (דף רא).]

21 וכן במקום נוסף בשו"ת רע"א (מהד' תניינא סי' לד, ד"ה והנה דעת): "...מ"מ בעינן בירור שיש לה מכה..." ובהמשך: "...אבל הכל בני על [זה] שיש לה הוכחה שיש לה מכה..." ע"ש שביסס והסביר דבר זה.

ד. מקורות נוספים ליסוד זה

מלבד שבעת המקורות שאין לתלות ב'ספק מכה' שהובאו בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', יש לכך מקורות נוספים בדברי הפוסקים, והנה כמה מהם:

8. שו"ת **שאלת יעב"ץ** (ה"א סי' נה): "וכללו של דבר: אין תולין במכה אם אינה מבוררת באותו מקום..."

9. שו"ת **ושב הכהן** (סימן לג ד"ה ומ"ש שם אבל): "...איך אפשר לומר דהיכי דלא ידעינן בבירור שיש לה מכה דתלינן, מה שלא נמצא בשום פוסק, **אדרבה מדברי כולם למדנו דבעינן דווקא שידוע שיש לה מכה** וכדמשמע פשטא דהש"ס **או רגלים לדבר שבא מחמת מכה**... ואפילו מה שהקל [מהר"ם] שלא בשעת וסתה היה בענין שעכ"פ היה ידוע לה בבירור שיש לה מכה..."

10. מהר"ם **בנעט** (שו"ת פרשת מרדכי סי' יא, ד"ה ותדע; דף לד, א): "...אשה דעלמא שאין ידוע אם יש לה מכה כלל לא מהני... ואפילו ביש לה וסת דמתיר הרמ"א (יו"ד קפז, ה) [שלא בשעת וסתה] אם יש לה מכה ואין ידוע אם מוציא [ה] דם, **מ"מ אם אין ידוע כלל אם יש לה מכה - לא מהני**²², אפילו היכא שיש לה ג"כ הספק ספיקא... ואפילו להט"ז [יו"ד סי' קפז סוף ס"ק י, וסי' קצא ס"ק ד] דמדמה כאב למכה, מ"מ עכ"פ כאב בעיא... ולספק שמא יש לה מכה לא חיישינן וכדאמרן". ע"ש בכל דבריו.

11. שו"ת **חתם סופר** (יו"ד סי' קנג ד"ה והנה לפי מה שהתנה): "...והנה לפי מה שהתנה הרמ"א לצרף גם דעת רשב"א שיהי' לה מכה אע"פ שאינה יודעת שמוציאה דם **אבל עכ"פ בעי' שתהי' לה מכה** [= שנדע שיש לה מכה]..." ע"ש.

12. שו"ת **ישועות יעקב** (יו"ד סי' כג ד"ה ונראה לי): "ונראה לי דיש חילוקי עניינים בזה, דבמקום שידוע שיש מכה רק שאין ידוע אם מוציאה דם - בזה נחלקו הפוסקים אם בעינן ידוע שמכתה מוציאה דם... **אבל באינו ידוע אם יש שם מכה, אף שיש כאן מקום ספק אם יש שם מכה, בזה אמרינן דאין כאן מכה כלל**, וזה ענין חזקת הגוף לומר שלא נולד בזה ענין חדש". ע"ש.

22 וכן כתב בשו"ת מראה יחזקאל (סי' נב ד"ה הנה בגופא דעובדא): "...דכל הקולות המבוארים בש"ע ובאחרונים הכל סובב והולך רק באשה שיש לה מכה, אבל בלא"ה לא מצינו שום היתר ואין מועיל ספק ספיקא דקיי"ל רוב דמים מן המקור..." ע"ש.

13. **רבי צדוק הכהן מלובלין** (שו"ת תפארת צב"ח"ב סימן ב ריש ס"ק ג, דף יא): "...ואין לתלות ולספק כלל במכה, כל דלא ידעינן מינה... ואין מספקין כלל במכה שבפרוזדור דלא שכיחא כלל, וגם היא נגד חזקת הגוף דאשה שהיא בחזקתה שלא נתהווה בה חולי ומכה מוציאה דם".

מעניין לגלות, שעוד קודם לכל גדולי האחרונים שהבאנו, שקבעו שאין לתלות ב'ספק מכה', כבר לפני למעלה משלוש מאות שנה, הגאון **מהר"ם כהנא** ראב"ד אפטא (תשובתו מובאת בשו"ת רבי יצחק מפוזנא, ס' מא, עמ' סו), עמד על יסוד זה וביאר אותו. ונצטט מדבריו:

ע"ד אשר האשה מרגשת שיש לה כאב וצער מצד א', וזה ידיים מוכיחות שיש לה מכה, אם כן יש לתלות שמחמת מכה הדם בא ולהתיר האשה ההיא; - גם זה נראה ונדחה ואין לסמוך על זה, אע"ג דגרסינן בגמרא [נדה] בפרק התינוקת דף סו גבי הרוואה דם מחמת תשמיש: "ואם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה וכו' ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא". ע"כ. מ"מ נראה **דהגמרא איירי בזמן שידוע וברור שיש לה מכה במקור**, כגון שנרגש המכה בידיים כמין בועה או שאר חבורה או שומא ושאר מכות הנרגשים, או נראה לעין, אבל מחמת צער וכאב לבד לא אמרי' שברור שיש לה מכה שממנה הדם שותת²⁰, כי מ"מ מידי ספק לא יצאנו דלמא אין לה מכה, וכאב בא מחמת דבר אחר... ואף שיש כאן ידיים מוכיחות, מ"מ אין לסמוך על הוכחה ולהקל באיסור כרת, אם לא שברור וידוע לנו שיש לה מכה, אז תלינן במכה, כיון שהאשה בחזקת טהורה, אבל **באם לא נתברר לנו שיש לה מכה - אין אנו תולים שיש לה מכה**, אפילו להרשב"א והרמב"ם דס"ל דאע"ג דאין ברור שהמכה מוציאה דם תלינן במכה, היינו היכא שיש בירור שיש שם מכה אז תלינן שהדם הוא ממכה, אבל בזמן שאין בירור שיש שם מכה - אין לנו לומר שיש לתלות שיש שם מכה וגם לתלות שמן המכה הוא דם שותת, כי **ספק ספיקא להחמיר**²³: דלמא אין שם מכה, ואת"ל שיש שם מכה דלמא אין הדם שותת ממנה רק מן המקור.

23 נראה שהמקור לדבריו הוא מהסבר האור זרוע וסיעתו, לדין ספק עברה בשוק של טבחים (המובא להלן עמ' פא-פב), ודו"ק. ספק ספיקא זה מוזכר גם בחוות דעת (ס' קפז ביאורים ריש ס"ק ד וסי' קפח ביאורים סוף ס"ק ו) [אכן שם קאי על 'חזקת מכה' - "על כורחך מכה יש לה כמאמר הרופאים", וכנראה לכן כינהו: "כעין" ספק ספיקא להחמיר] ע"ש.

(יש מקורות נוספים לכך, חלקם מופיעים בהמשך הדברים²⁴ ובהערות השוליים).

נבהיר: **דברי הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה' אמורים לגבי ספק שלא הוכרע על פי כללי ההלכה**, אך אם יש ספק שניתן להכריעו על פי דיני הראיות ודיני הספקות (באמצעות ראיות, חזקות, אומדנות, נאמנויות, סימנים וכו') בהחלט יש מקום לתלות את הדם שנמצא במכה זו, וכפי שיתבאר בהמשך.

ה. דוגמאות ל'ספק מכה'

נציג שתי דוגמאות ל'ספק מכה', דהיינו ספק שלא הוכרע על פי כללי ההלכה (שבזה לכולי עלמא¹⁹ אין לתלות, וכפי שנתבאר):

(א) אשה שעשתה בדיקה פנימית (בחורים וסדקים) ומצאה דם על העד, אך לא הרגישה כאב ואין שום סימן ואינדיקציה המלמדים שיש לה מכה (=פצע או שריטה) בנרתיק, ברור שאיננה יכולה לתלות את הדם במכה, למרות שיש נשים רבות שנפצעות לעיתים מחמת בדיקה פנימית (בעיקר נשים בעלות יובש וגינאלי, מעוברות, מניקות או נשים שיש בגופן מחסור בנוזלים).

(ב) אשה שעברה טיפול רפואי וגינאלי, ומדובר בטיפול שבמקרים רבים המטופלות נפצעות בו, ובמקרים רבים - לא, והיא לא הרגישה כאב ואין שום אינדיקציה שנפצעה בטיפול (הרופא לא טוען שנפצעה ולא נמצא דם מיד אחרי הטיפול), אם עשתה בדיקה פנימית זמן מה לאחר הטיפול, ומצאה דם בבדיקה, **איננה** יכולה לתלות את הדם במכה, מפני שאין ודאות - או הכרעה - שהאשה נפצעה, ונותר **ספק** אם יש לה מכה (בעזה"י דוגמא זו תידון להלן בפרק שלישי).

[בפרקים הבאים יובאו דוגמאות נוספות ל'ספק מכה'.]

כפי שנתבאר מדברי הפוסקים, **לכל הדעות**²⁵ אין לתלות דם ב'ספק מכה' מסוג זה (שאין להכריעו על פי כללי ההלכה).

25 ישנו יוצא דופן אחד: **הש"ך** (יו"ד סי' קפז ס"ק כ) כתב בדעת **המרדכי** (דלהלן הערה 205), שאצל אשה **בעלת וסת קבוע**, שמצאה דם אחר תשמיש **שלא בשעת וסתה**, ניתן לתלות בדם מן הצדדים (שנוצר מחמת דוחק התשמיש) אפילו בלא מכה [והיינו משום חזקה אין אורח בא אלא בזמנו, וראה להלן עמ' קעג, ואכמ"ל]. [וכ"כ בשו"ת פני יהושע ח"א יו"ד סי' א (בתו"ד): "...מ"מ מוכח מדברי המרדכי ז"ל... דמיירי דלא ידעינן דיש לה מכה, אפילו הכי כיון שרואה שלא בזמן וסתה תלינן במכה"] וח"ב ר"ס כט. גם בבאור הגר"א (שם אות יד, ליקוטים, בסוף) הסכים לדעת הש"ך, ע"ש.

ב. ומ"מ, כתב הש"ך (שם), **שניתן לסמוך על כך רק במקום עינון**, דהיינו בכדי שלא לעשות את האשה לרואה מחמת תשמיש' (שאסורה לבעלה **לעולם** וחייב לגרשה), אך ודאי שאם אין לה מכה ידועה, **היא טמאה מהדם וצריכה לשבת שבעה נקיים להיטהר**, שכן **כל שאר הפוסקים** (רש"י, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, טור ועוד) חולקים על דברי המרדכי וסוברים שאין לתלות שמדובר בדם טהור אלא כשיש מכה ידועה. ע"ש בש"ך. [וכ"כ בשו"ת פנ"י (ח"א) הנ"ל, בהמשך דבריו: "...ואין להקשות הא בעלמא אם רואה שלא בזמן וסתה היא טמאה, כבר תירץ הרשב"א ז"ל... (דהכא) שאני דאם אי אתה אומר כן - אתה אוסרה לעולם לבעלה, ואין דנין אפשר משאי אפשר..." ע"ש. וע"ע שו"ת זרע אמת סי' עט.]

וראה תשב"ץ (ח"ד-חוט המשולש טור א סי' מט) שכתב: "ואולם הפירוש הנזכר שאמר הרב המרדכי ז"ל בפירוש הברייתא - אין מי שהזכירו, כי הוא קולא יתירא, ובוודאי [יחיד] הוא ולא עבדינן כותיה בהא, במחילה מנפשו הטהורה. וגם הגאון מהר"י קארו ז"ל בשולחנו הערוך הביא ב' הפירושים של רש"י ז"ל ושל הרמב"ם ומאן דעמיה, ולא הזכיר הפירוש הג' של הרב המרדכי ז"ל מכלל דלא חש ליה כלל" (אך בהמשך התשובה סמך על המרדכי בצירוף 'חזקת מכה', ע"ש).

ועי' שו"ת חכם צבי ס"ס עג: "...מה שביקש להסתייע מדברי המרדכי שפירש' ואם יש לה וסת תולה בווסתה' - היינו שיש לה וסת קבוע, ומחמת **שכל חכמי ישראל חלוקים על סברא זו, וחלילה להתייר אפי' איסור קל נגד כל חכמי ישראל**, כ"ש איסור כרת, ואף המרדכי לא אמרה אלא ברואה מחמת תשמיש והבו דלא לוסף עלה".

ג. ועי' פתחי תשובה (שם ריש ס"ק כז) שדין רואה מחמת תשמיש זהו איסור מדרבנן בלבד [לדעת הש"ך ועוד]; וכ"כ רוב הפוסקים, וכמ"ש בשו"ת חת"ס הנ"ל (יו"ד ר"ס קג ד"ה תשובה: "...דהוה רק איסור דרבנן", וע"ש בד"ה אך בתחילה נדון, ובהמשך), וראה טהרת הבית ח"א עמ' י' (קצו), ריג-ריד (קצט-ר), ובספר פסקי הוראה (הרב מנחם מנדל ראובן שמרלר שליט"א, הלכות נדה, תשרי תשפ"ג, עמ' רכז ואילך) שציינו המקורות לזה. וע"ע שו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' יג אות ד. [וע"ע חוות דעת סי' קפז חידושים ס"ק יג, ובאורים ס"ק ה*, ואכמ"ל בזה. וע"ע מתיבתא, בירור הלכה, סי' קפז, א, אות ב.]

ונראה פשוט שרק מחמת סיבה זו הקל הש"ך (יעויין ש"ך יו"ד סי' ס"ס רמב פלפול בהנהגת הוראת איסור והיתר, ד"ה עוד נראה, ושם אות ב, ונקודות הכסף יו"ד סי' רצג סוף ס"ק ב, ודו"ק). שוב ראיתי שכ"כ להדיא בשו"ת **נודע ביהודה** מהד' קמא יו"ד סי' נא, **שכל מה שהקל הש"ך הוא ברואה מחמת תשמיש, שאיסורו מדרבנן**, ע"ש.

ד. ועוד, שכבר כתבו גדולי האחרונים (ראה להלן הערה 27 וש"נ) שרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש. וא"כ כשאשה (בעלת וסת קבוע) רואה שלוש פעמים בשעת תשמיש שלא בשעת וסתה, מסתבר טפי לתלותה במכה מאשר בתשמיש ודו"ק (וראה בהערה הנ"ל). ואכן בסדרי טהרה (יו"ד סי' קפז ס"ק יד) כתב בטעם הש"ך הנ"ל בדעת המרדכי, **שהוא מחמת שלא מצוי כלל שאשה תראה מחמת תשמיש**. וכ"כ בשו"ת נודע ביהודה (מהד' קמא יו"ד סי' מט ד"ה ועוד נראה). וע"ע בהפלאה (קו"א אה"ע סי' יז, א, ס"ק א, ובחידושי ליו"ד סי' קפז, א, ס"ק א).

[להסבר זה, מכיוון שראתה ג' פעמים לאחר תשמיש חזקה שהדם בא מחמת הביאה (ולא במקרה הזדמן שיצא דם נדה בדיוק בשעת התשמיש), ויתכנו לדבר שתי אפשרויות בלבד: או שהיא רואה מחמת תשמיש (שזה מצב נדיר, לא טבעי ולא נורמלי) או שיש לה מכה בפרוזדור שנפתחת בתשמיש. ועומדות בפנינו רק שתי אפשרויות, שכן מדובר - או במכה או במחלה נדירה (של ראייה מחמת תשמיש). ומאחר שהאפשרות שאשה זו רואה מחמת תשמיש איננה סבירה - ניתן להציב כנגדה ג"כ אפשרות רחוקה (כדוגמת 'ספק מכה', וכן"ל) ועדיין הספק יהיה שקול (אבל בפעם ראשונה - אין לתלות בצדדים, אלא מניחים שהוא דם וסת שהזדמן במקרה בשעת תשמיש). **כמו כן**, אף ש'ספק מכה' יש להעמיד את האשה על חזקת הגוף שאין לה מכה, מ"מ כנגד זה יש להניח שאשה זו היא מהרוב שאינן רואות מחמת תשמיש, ומאחר ונמצא דימום לאחר תשמיש ג' פעמים, חזקה שהדימום קשור לתשמיש (ולא יצא באופן מקרי באותו זמן ג' פעמים), וממילא בידינו נותרו ב' אפשרויות בלבד: או להניח שהדימום ממכה שנוצרה (כנגד חזקת הגוף) או שאשה זו רואה מחמת תשמיש (כנגד הרוב), ויתכן שזו סיבה להקל כנגד חזקת הגוף (ולתלות בספק מכה), לדעת הש"ך, ודו"ק. ולכ"ז יש לצרף שמדובר שלא בשעת וסתה. וע"ע שו"ת אבני נזר יו"ד סי' רלו ס"ק ד ואכמ"ל].

[ישנה נפקא מינה בין שתי דרכים אלו (אם הש"ך סמך על כך רק מפני שמדובר בדין דרבנן או מפני שרואה מחמת תשמיש לא שכיחה ובפרט בבעלת וסת קבוע) למה שנחלקו האחרונים אם בכה"ג שראתה ג' פעמים לאחר תשמיש צריכה ז' נקיים ודו"ק].

ה. יש להוסיף, **שהסבר זה בדעת המרדכי איננו מוסכם כלל**. הב"ח שם (ס"ק ד) ובתשובה (שו"ת הב"ח [הישנות] סי' פה), הט"ז (שם ס"ק ח), שו"ת שער אפרים (סי' עו) ועוד, הסבירו שהמרדכי הקל רק כשיש מכה ידועה, ע"ש. וכ"כ עוד אחרונים (כמובא שם בפלתי ס"ק ה ובסד"ט ס"ק יד, ד"ה ובש"ך ס"ק כ, ובהמשך, ע"ש). וע"ע תורת השלמים שם ס"ק יד (ושנה דבריו בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' סח, ע"ש). וע"ע שו"ת חת"ס יו"ד סי' קמב (ד"ה והנה לשון המרדכי, ובהמשך הדברים).

גם החוות דעת שם (ביאורים ס"ק ו) השיג על הש"ך מכמה סוגיות, וכתב שאי אפשר שהמרדכי סובר כהסבר הש"ך, אלא טעמו דקים להו לחז"ל שבעלת וסת קבוע על הרוב אינה רואה מחמת תשמיש, ומחמת חזקה זו אם ראתה ג' פעמים בשעת תשמיש והוחזקה שהתשמיש גורם לה - תולה במכה שבצדדים, אבל אם ראתה פעם א' בשעת תשמיש - טמאה מדאורייתא, ע"ש.

[ויש להאריך בדברי קצת ראשונים אם סוברים שכל דין רמ"ת הוא רק באשה שאין לה וסת קבוע (אך בעלת וסת קבוע שראתה מחמת תשמיש שלא בשעת וסתה - תולים בצדדים), ע"י מאירי נדה יב; שיעורי שבט הלוי על הש"ך הנ"ל (בסו"ד, עמ' עד (עו)); וע"ע פרדס רימונים סי' קפז מקשה זהב ס"ק ח בדעת הראב"ד, ושו"ת חת"ס יו"ד ס"ס קמב ד"ה והנה לשון המרדכי), טהרת הבית ח"א עמ' רמג (רכט), ובקובץ 'יען שמואל' כרך ו, עמ' רחצ (מהרב יצחק חפזוב שליט"א), שם כרך ח, עמ' תקסז-תקעא וש"נ (מהרב שי אלימלך שליט"א), **אך ברור שלרוב הראשונים** אף לגבי רמ"ת **אין תולים בלא מכה ידועה** כמ"ש בדרכי משה שם (יו"ד סי' קפז) ס"ק ג, ואכמ"ל בזה].

ו. התבוננות בתשובת החתם סופר

הלכה זו, שאין לתלות דם שנמצא ב'ספק מכה', נקל להבינה במקום שאין כל יסוד להניח שהאשה נפצעה, אך יש לדעת שיסוד זה אמור גם במקום שיש היגיון להניח שהאשה נפצעה ויש יסוד לספק שמא נוצרה מכה בגופה, מ"מ כל עוד אין הוכחה (או 'חזקה' הלכתית) שהאשה נפצעה - אין לתלות בכך²⁶.

ניתן לעמוד על הדברים מתוך התבוננות בתשובת החתם סופר הנ"ל (יו"ד סי' קג):

שאלה: אשה שהיה לה וסת קבוע, ששמשה אחר לידתה ג' פעמים רצופים שלא בשעת וסתה שהיה לה מאז, והרגישה כאב וצער גדול בשעת תשמיש עד כי ממש אי אפשר לה לסבול התשמיש, וכל פעם באמצע התשמיש מרגשת זיבת דבר לח ובודקת עצמה מיד ומוצאת דם. והרופא מומחה עכו"ם אומר שנשאר לה מכה מחבלי לידה, ואמה של האשה בדקה בחדרי בטנה במשמוש ידיים ואומרת שמוצאת שם חבורות ופצעים. ונסתפק מעלתו מה יה' דינה של אשה זו...

אם נבוא להתבונן בנידון זה לנוכח המושגים הנ"ל, פשוט שיש כאן 'ספק מכה' (לכל הפחות), שכן יש כאן לעינינו 'ריעותא' מציאותית ברורה ויסוד גדול להניח שיש כאן

ו. ולמעשה, כבר ציין הש"ך שם שהרמ"א [יו"ד קפז, דלהלן הערה 206] סמך על סברת המרדכי **רק במקרה שיש לה מכה** שספק אם מוציאה דם (ובצירוף לשיטת הרשב"א, לפי הבנת הב"י, הרמ"א ועוד, שבמכה שלא ידוע אם מוציאה דם ג"כ ניתן להקל), וכ"כ בשולחן ערוך הרב (יו"ד סי' קפז, ה, ס"ק כג, ד"ה והבינו הב"י ורמ"א) ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קנג, הנ"ל, בפרט ד"ה והנה לפי מה) ע"ש. ועי' דרכי משה שם ס"ק ג הנ"ל.

[וראה שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' פג; מובא להלן עמ' צב) שהזכיר דעת המרדכי שכל שלא בשעת וסתה תולים אף בלא ידוע שיש מכה, וכתב "שהכל חולקין עליו באין ידוע שיש מכה, שא"כ יותר יש לתלות שהוא מהמקור שעכ"פ יש שם דמים ויש סיבות המוציאות דם קודם הזמן" (מאשר לתלות במכה שיש ספק בקיומה), ע"ש].

לסיכום: מדובר בשיטה יחידית (הש"ך בדעת המרדכי, בניגוד לשאר הראשונים והפוסקים), לפיה בעלת וסת קבוע יכולה לתלות דימום שלא בזמן הווסת במכה (על אף שאין בידינו שום ידיעה שיש לאשה זו מכה, מפני חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה). ויש שסמכו על שיטה זו במקום עיגון (ש"ך), ורק לעניינים שהם מדבר, ובצירוף לכך שראייה מחמת תשמיש הוי מיעוט שאינו מצוי ולכן מסתבר לתלות במכה (וכנ"ל); ורבים מהאחרונים חלקו ונקטו שאין שיטה כזו כלל.

26 כלשון הישועות יעקב הנ"ל: "באינו ידוע אם יש שם מכה, אף שיש כאן מקום ספק אם יש שם מכה, בזה אמרי' דאין כאן מכה כלל". גם שאר האחרונים הנ"ל מדברים באופנים שיש בסיס לספק, ובכ"ז הצריכו ודאות שיש מכה (וטעמם יבואר להלן עמ' סג-סד).

מכה, שכן מדובר באשה שיש לה וסת קבוע, ולא ראתה מעולם בשעת תשמיש, ורק אחר שילדה ונטהרה החלה לראות שלא בשעת וסתה, וגם זה רק בשעת תשמיש המלווה בייסורים גדולים, וקודם הלידה התשמיש לא כאב לה כלל. ההיגיון נותן שנותרה מכה מחמת הלידה, והתשמיש 'פותח' ו'מקלף' את המכה, ולכן היא רואה רק בשעת התשמיש ומתוך כאב. וודאי שיש כאן **לכל הפחות ספק** מבוסס שמא יש לה מכה. ובפרט שמדובר - כפי המבואר בהמשך התשובה - באשה המסולקת דמים בימי ההנקה, כרוב הנשים, ורק בשעת תשמיש רואה ומתוך כאב חזק²⁷.

אך החתם סופר (שם) מסביר שאין בכך די בכדי להתיר את האשה:

...והנה לפי מה שהתנה הרמ"א לצרף גם דעת רשב"א שיהי' לה מכה אע"פ שאינה יודעת שמוציאה דם **אבל עכ"פ בעי' שתהי' לה מכה** [=שנדע שיש לה מכה], והסכימו כל האחרונים²⁸ דכאב אינה כמכה [ידועה], דמכה ממש בעי', וכן הסכים בחכם צבי [סי' עו] ובסדרי טהרה [סי' קפז ס"ק ט ועוד], ודווקא בכתמים דרבנן תלינן בכאב... ואם כן הכא במה שמרגשת צער גדול בשעת תשמיש ליכא למסמך לכאורה.

מפורש בדברי החתם סופר, שלא תולים דם ב'ספק מכה', ואפילו אם מדובר בספק מבוסס (כמו שנמצא בנידון של החת"ס), אלא צריך שנדע בוודאות שיש לה מכה.

[בעזרת ה', נמשיך לעסוק בתשובה זו של רבנו החתם סופר זי"ע.]

²⁷ ויש לצרף את דברי המפרשים שרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש (ראה: כסף משנה הל' איסורי ביאה ד, כב, ובית יוסף יו"ד סי' קפז, ב, הובא במעדני יום טוב נדה פ"י סי' ג אות ג ובפרישה שם ס"ק ט [וע"ש בט"ז ס"ק יז]; שו"ת הב"ח (הישנות) סי' פג, ד"ה ואם כן נ"ד; תורת השלמים סי' קצ ס"ק א; שב שמעתא ו, ו-ז; שו"ת חת"ס יו"ד סי' קמב ד"ה אבל האמת; ערוך השולחן יו"ד קפז, נב, וש"נ; שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' רלו אות ד): "שאינן דרך נשים לראות מחמת תשמיש"; ועוד רבים. וע"ע טהרת הבית ח"א עמ' ריד (ר) בשם שו"ת זית רענן ח"ב סי' חי אות ג). **ואם כן**, כשאשה (בעלת וסת קבוע) רואה בשעת תשמיש שלא בשעת וסתה, מסתבר טפי לתלותה במכה מאשר בתשמיש ודו"ק (ועיין שו"ת נודע ביהודה מהד' קמא יו"ד סי' מו [הנ"ל], ד"ה ומ"ש מחותני המפורסם; חכמת אדם בית הנשים קי, ו; פדרס רימונים סי' קפז שפתי חכם ס"ק כב; שו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב (כרך ג-ד) סי' י. וראה בסוף ההגהה בגיליון תשובת אבני מילואים ס"ס כג, הובא בטהרת הבית ח"א סוף עמ' רלה (רכא), וע"ש עמ' ריא (קצז)).

ז. סתימת הפוסקים

הלכה זו, שאין לתלות דם ב'ספק מכה' (דהיינו, ספק - שלא הוכרע על פי ראיות, חזקות, אומדנות ושאר גדרי ההלכה - אם לאשה זו יש 'מכה'), מופיעה אמנם בכמה מקומות בספרי הפוסקים, אך מדובר בהרבה יותר מכך - זו גם **הנחת המוצא הבסיסית** לחלק ניכר מהדיונים בפוסקים בדיני תליה במכה. ננסה לעמוד על הדברים מתוך התבוננות בדוגמה אחת:

הפוסקים דנו בשאלת נאמנות רופא נוכרי, כגון כאשר רופא גוי אמר שלאשה זו יש 'מכה' (וזו הסיבה לדימום), האם ומתי הוא נאמן. כמובן, ישנו סיכוי גבוה שהרופא אמר אמת, ולאשה זו אכן יש מכה; אך יתכן שהרופא משקר או טועה. אין כל ספק שבמצב זה, ישנה היתכנות וסבירות רבה שלאשה זו יש מכה, אך הדין האם די בכך.

נצטט את דברי החתם סופר בתשובתו (יו"ד סי' קנג, ד"ה גם מה שאומר) בהקשר לכך:

...גם מה שאומר הרופא אינו יהודי שיש לה מכה - אין לסמוך מתרי טעמי, חדא עד כאן לא פליגי ספר התרומה (הל' נדה, סי' קז) והריצב"א שבת שובות מימוני [קדושה סי' ג; ועי' ב"י יו"ד סי' קפז, ח] אלא ברופא יהודי, אבל ברופא עכו"ם כתב הריצב"א להדיא דאין לסמוך אשר פיהם וכו' [דיבר שווא].

וצריך לומר דלעניין חילול שבת ויום הכיפורים סמכין משום **דעל כל פנים דבריו**

עושים לנו ספיקא, והוה ליה ספק פיקוח נפש ודוחה שבת ויום הכיפורים אבל הכא מעיקרא נמי מסופקים ומחמירים²⁸, אם כן דבריו אינם מעלים ולא מורידים...²⁹

החתם סופר מסביר שהרופא אינו נאמן, על אף שבהחלט יתכן מאד שהוא אומר אמת ולאשה זו יש מכה³⁰, אך אין לנו ודאות בכך. מראש, במקרה זה²⁸, היה לנו ספק אם לאשה

28 נזכור: החת"ס עוסק בבעלת וסת קבוע, שמעולם לא ראתה דם בשעת תשמיש, עד שילדה, ומאז התשמיש כואב לה מאד ומוצאת בו דם (שלא בשעת וסתה), על אף הייתה מניקה ומסולקת דמים. במקרה זה סביר מאד שאשה זו נפצעה בלידה, והתשמיש 'פותח' או 'מקלף' את המכה, ולכן הוא כרוך בכאב ובדימום. למרות זאת, החתם סופר מסביר שלא די בכך בכדי להתיר את האשה, כי אין ודאות (ולא נאמנות הלכתית) שיש לה מכה.

29 החת"ס ממשיך לפרט נימוקים נוספים שלא לסמוך על הרופא, ולבסוף כותב שאין ספק שניתן לסמוך על עדות האמא שמישישה ומצאה מכה.

30 וראה בדברי החת"ס בהמשך התשובה (ד"ה אבל מה שאמרה): "...ומכ"ש הכא שגם הרופא עכ"פ אמר כן..." (וראים שגם לדעתו, אע"פ שאין הרופא נאמן, מ"מ זהו צירוף לחזק עדותה של האם שיש לבתה מכה) ע"ש.

זו יש מכה, וגם דברי הרופא (המעיד שיש לה מכה) רק יוצרים ספק (כי הוא אינו נאמן). לכן, בנוגע לפיקוח נפש סומכים על דברי הרופא ומחילים שבת על פיו, כי ספק פיקוח נפש דוחה שבת, אך כדי לתלות במכה לא די בספק שיש מכה.

גם הפוסקים שחלקו על החת"ס, וסברו שניתן להאמין לרופא נכרי, לא חלקו על העיקרון שאין לתלות ב'ספק מכה', אלא שהם טענו שהרופא נאמן מצד גדרי ההלכה, בגלל אחד (או יותר) מהנימוקים הבאים: 'מסיח לפי תומו', 'אומן לא מריע אומנותו', 'במילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי' או בשל חזקות הלכתיות ואומדנות אחרות.

הנחת המוצא של שני הצדדים בדיון היא, שאם לא ידוע לנו שיש לאשה מכה ('ספק מכה'), וגם על פי גדרי ההלכה אין להכריע שיש לה מכה, אזי לא ניתן לתלות את הדם במכה. הדיון הוא בשאלה האם רופא גוי נאמן (על פי ההלכה) או לא, כלומר, האם במקרה זה (עדות רופא גוי) ניתן להכריע את הספק על פי כללי ההלכה ('חזקת מכה') או לא. אין שום צד שמבלי להכריע בשאלה זו ניתן לתלות במכה מפאת הספק שמא יש לה מכה.

ח. התבוננות בדברי הפוסקים בשאלה דומה

ננסה להתבונן בדוגמה נוספת של מחלוקת בידיני תלייה במכה, במצב בו יש לדון אם לאשה זו יש בכלל מכה (בשונה מדיונים אודות מצב בו אין ספק שיש מכה, והדיון אם ניתן לתלות את הדם שנמצא במכה זו).

בשולחן ערוך (יו"ד קפז, ז) נפסק:

אם כל זמן שהיא בודקת בכל החורים והסדקים אינה מוצאה כתמים, כי אם במקום אחד בצדדין, יש לתלות שממכה שבאותו צד בא. וכל שכן אם מרגשת בשעת בדיקה, כשנוגעת בצד המקום ההוא כואב לה קצת, ובשאר חורין וסדקים אינה מרגשת כאב כלל.

נחלקו הפוסקים בביאור סעיף זה. **הנודע ביהודה** (מהד' קמא יו"ד סי' מו, הנ"ל) וסיעתו נקטו שהדברים אמורים רק כאשר ידוע שלאשה זו יש מכה, אלא שאיננו יודעים אם היא מוציאה דם, ואז אם בכל פעם שהיא בודקת בכל החורים והסדקים אינה מוצאה דם

אלא בנקודה מסוימת בצדדי הנרתיק - יש לתלות שממכה שבאותו צד בא הדם; אולם אם לא ידוע אם לאשה זו יש בכלל מכה, אין לתלות את הדם במכה, גם אם תמיד היא מוצאת את הדם באותה נקודה בצדדים.

לעומת זאת, **שולחן ערוך הרב** וסיעתו סבורים שגם אם לא ידוע אם לאשה זו יש בכלל מכה, אם בכל הבדיקות בכל החורים והסדקים תמיד היא מוצאת את הדם רק באותה נקודה בקפלי הנרתיק - דבר זה עצמו מהווה "הוכחה" שיש לה מכה (שהרי לא סביר שתמיד תמצא דם אך ורק באותה נקודה מסוימת בצדדי הפרוזדור, אם לא שיש לה פצע בנקודה זו³¹), כלשון **מהרא"י בתרומת הדשן** (ח"ב-פסקים וכתבים סי' מ; שהוא המקור להלכה זו בשולחן ערוך): "...בנידון דידן שבשום פעם אינה מוצאה [= מוצאת] רק במקום אחד מן הצד, **יש הוכחה** דלאו מן החדר בא אלא מן המכה שבצדדין..." ע"ש. ודבריו צוטטו בשולחן

31 בדימוס רגיל (של דם נדה) הדם יוצא מפתח המקור לנרתיק, וממילא עשוי להימצא במרכז הנרתיק, ולהגיע לכמה צדדים ומקומות בקפלי העור שבנרתיק. העובדה שהדם נמצא תמיד רק בנקודה מסוימת בצדדי דופן הנרתיק (ולא עבר לשום נקודה נוספת) מלמדת שיש שם פצע שרק מגע העד בפצע זה מוציא ממנו דם.

ראה תרומת הדשן שם (הובא ב"י שם): "...דלכאורה פתח החדר לפרוזדור באמצע פרוזדור הוא... וא"כ בנידון דידן, שבשום פעם אינה מוצאה רק במקום אחד מן הצד, דיש הוכחה דלאו מן החדר בא אלא מן המכה שבצדדים". שו"ת חכם צבי סי' עג: "בפסקי מהרא"י סי' מ"ז... מיירי שאינה מוצאת בשעת בדיקה שום דבר מאותן הכתמים והשערות רק במקום אחד מן הצד, וא"כ יש הוכחה שאינו מן החדר שהרי החדר הוא באמצע... כיון שבשום פעם אינה מוצאה כו', הא קמן דאילו מוצאה בפעם א' בצד אחר לא היה מתירה כלל". שו"ת רע"א מהד' קמא סי' סא, ד"ה גם יש לומר: "...דמה דמוצאת תמיד במקום אחד ניכר שאין זה מקרה אלא דשם מוצא לנביעת הדם [= מחמת מכה]... דפתח החדר [-המקור] באמצע הפרוזדור הוא... וכיון דמוצאת תדיר במקום אחד - איך יזדמן שיזוב תמיד הדם [מהמקור, דווקא] לשם? וניכר דשם נביעת הדם ומוכח דם המכה הוא..." ע"ש. וכ"כ בשולחן ערוך הרב דלהלן (יו"ד סי' קפז, ז, ס"ק לב): "...שפתח החדר באמצע פרוזדור, וכשיריד ממנו לצדדים היה יורד פעם לצד זה ופעם לצד זה" (או עכ"פ היה מרטיב מקומות שונים בקפלי העור הסמוכים זה לזה ונוגעים זה בזה, וכאשר הדם נמצא תמיד דווקא בנקודה מסוימת בשולי העד, על כרחנו שאין הדם יוצא אלא ע"י לחץ העד כשנוגע במכה זו). [וראה גם ערוך השולחן יו"ד קפז, כ (לגבי בדיקת שופרת), שאם הדם מהמקור - "...איך אפשר שלא נשתייר לכלוכות דם ב[פתח] המקור עצמו, והיה לה למצא דם גם על ראשו". וד"ק.]

[ונראה להוסיף, שאשה מהלכת, וממילא הדם מהמקור מתפזר ומרטיב נקודות שונות בקפלי עור הצדדים. בנוסף י"ל שאין כותלי הפרוזדור מעמידים דם (ראה נדה ג. וראה גם: שאלת משה - שערי טהרה, מהרב משה שאול קליין שליט"א, ח"א שיעור כב וש"נ, וטהרת מש"ה, מהרב צפניה ערוסי שליט"א, פ"ג הערה י, עמ' קט, אות ו. ובפרט שכאן מדובר "בכל זמן שהיא בודקת", ומשמע קצת שמדובר בכמה בדיקות, ובפשטות יש ביניהם יותר ממעת לעת, ועי' משנה ריש נדה ובמפרשים. ואכמ"ל בסוגיה זו), אלא שדם זה מהמכה יוצא ע"י דוחק העד.]

ערוך הרב³², וכ"כ שאר האחרונים מסיעה זו³³ שיש כאן "הוכחה" שיש לאשה מכה.

גם הנודע ביהודה וסיעתו מבינים שיש סבירות גדולה שלאשה זו יש מכה, שהרי הדם לא נמצא אף פעם במרכז הפרוזדור (מול פתח צוואר הרחם), וגם לא בצדדים אחרים של הפרוזדור, אלא תמיד הוא באותה נקודה בקפלי הנרתיק, וכנראה שיש לה שם מכה שמוציאה דם כשהעד נוגע בה, אך לדעתם לא די בכך (ואפשר שלשיטתם כדי להוציא מחזקת הגוף בעינין 'ראיה אלימתא', ודו"ק).

גם שולחן ערוך הרב וסיעתו מסכימים שאין לתלות ב'ספק מכה'³⁴, אלא שהם סבורים שבאומדנא זו³⁵ די, והיא מהווה "הוכחה"³² מספקת שיש לה מכה (או לפחות 'חזקת מכה', לפי המינוח הנ"ל)³⁶, וניתן לסמוך על הוכחה זו, לתלות את הדם במכה ולטהר את האשה.

³² **שולחן ערוך הרב** (י"ד סי' קפז, ז, ס"ק לב): "בצדדין. והיא מוצאה כתמים אלו לעולם ובשום פעם אינה מוצאה אותם רק במקום אחד שמן הצד א"כ יש הוכחה דלאו מן החדר בא שפתח החדר באמצע פרוזדור (וכשיורד ממנו לצדדים היה יורד פעם לצד זה ופעם לצד זה) לכך יש לתלות בו." (וע"ע שם ס"ק לג, לקראת הסוף).

³³ **פרדס רימונים** (סי' קפז מקשה זהב ס"ק יב, ריש עמ' רב): "...דמזה שאינה מוצאת רק במקום אחד בצדדים מוכח לן דממכה שיש לה בצדדים בא הדם". וכן עולה מדברי מהר"י הלוי הורוביץ מהמבורג (בשו"ת נודע ביהודה מהד' קמא י"ד סי' מד): "...הרי מוכח מלשונו [של מהרא"י] דלא הייתה יודעת בבירור שיש לה מכה, רק זו היא הראיה] - שיש לה מכה [שאין מוצאה כי אחד במקום אחד לעולם". וראה בביאור הגר"א י"ד סי' קפז אות יט: "וכ"ש [אם מרגשת בשעת בדיקה כשנוגעת בצד המקום כואב לה קצת] וכו' - אף לדעת המרדכי שמצריך שתדע שמכתה מוציאה דם - זה מוכיח כמו מכה הידוע בו' [-שמוציאה דם]". וכע"ז בפלתי סי' קפז סוף ס"ק ח: "...ש"מ דכהאי גוונא [שבודקת ואינה מוצאת כתמים כי אם במקום אחד] הוי ודאי [מכה ה] מוציאה דם, וכמו שכתבנו לעיל [ס"ק ה] באריכות". [וכן עולה משיטת החכם צבי, שמחד כתב (בסי' מו) שאפשר לתלות רק במכה שידוע שמוציאה דם, ומאידך מדבריו (בסי' עג, הנ"ל בהערה 31) משמע שסובר כמו רבי יצחק הלוי הורוביץ מהמבורג, ראה טהרת הבית עמ' רנט-רס (רמה) בשם תשובת אבני מילואים (סי' כג, ד"ה שוב ראיתי)].

³⁴ וכדברי הגר"ז (שולחן ערוך הרב י"ד סי' קפז, ה, ס"ק כג) שצוטטו לעיל (עמ' נ): "...אם אין ידוע לה שיש לה מכה גמורה - פשיטא שאינה תולה... ולא עוד אלא שאפילו בכתמים אין תולין אלא בידעת שיש לה מכה ולא בספק..." ע"ש. ושנה דבריו (שם ס"ק לג ד"ה והא דהצריך): "...כמבואר בב"י בשם מהר"א דמייירי כשאין ידוע אם יש לה מכה כלל, וכה"ג אף בכתמים לא תלינן אלא [מפני] שיש לה הוכחה שיש לה מכה מאחר שמוציאה במקום אחד לעולם". ע"ש. וכן עולה מדבריו עוד אחרונים מסיעה זו כדלהלן.

³⁵ שהעובדה שתמיד איננה מוצאת דם אלא בנקודה זו מלמדת שיש שם מכה (וכנ"ל בהערה 31).

³⁶ לצערי בחוברת (עמ' 60) מובא ציטוט מקוטע מטהרת הבית, לפיו ניתן לתלות במכה "אע"פ שלא נתברר

[נוסיף, שמדברי הנודע ביהודה וסיעתו עולה נקודה נוספת, והיא שכאשר ישנה מכה ידועה די בהוכחה קלה יותר בכדי לקבוע שמכה זו מוציאה דם (לפי הפוסקים שאין תולים אלא במכה שידוע שמוציאה דם), אך בכדי לומר שלאשה יש מכה - נדרשת ראיה חזקה יותר].

ט. יסוד מוסכם

רואים אנו כי המעיין בדיוני הפוסקים מסביב לשאלות שונות בגדרי תליה במכה ימצא **שהנחת המוצא המוסכמת על כל הפוסקים היא שאין לתלות ב'ספק מכה'**, והדיונים נעים מסביב לשאלה האם במצב מסוים ניתן להכריע שיש לה מכה ('חזקת מכה') או לא.

מלבד דוגמאות אלו וכיצא בהן, ההבחנה בין תליית דם במכה קיימת (כשיש ספק אם הדם שנמצא הוא מהמכה או שהוא דם נדה) לבין מצב שיש 'ספק מכה' (כלומר שנמצא דם, ולא ידוע בבידור על מכה), עולה גם מעצם נימוקי הפוסקים בנוגע לנידון (הנ"ל) של מכה שלא ידוע אם מוציאה דם.³⁷

לה שיש שם מכה בכלל". במקור כתוב: "אשה שכל זמן שהיא בודקת את עצמה בחורים וסדקים אינה מוצאת כתמים, אלא רק במקום אחד בצדדים מוצאת כתם בבדיקה, יש לתלות שמוחמת מכה שבאותו צד בא הדם, ואע"פ שלא נתברר לה שיש שם מכה בכלל, וכל שכן אם מרגישה קצת כאב כשנוגעת בצד המקום ההוא, ובשאר צדדים אינה מרגישה שום כאב" (טהרת הבית ח"א ה, ט, עמ' רנח (רמד)). - מהציטוט המלא ברור שהכוונה שלא התברר לה שיש לה מכה **מלבד ההוכחה מכך שמוצאת תמיד את הדם בצד מסוים**, כפי דברי האחרונים שהובאו בטהרת הבית בהערה (שם, עמ' רנט-רס (רמד-רמה)). למשל, הביא בשם ערוך השולחן (יו"ד קפז, סו), ש"מזה בלבד שמוצאת רק במקום אחד מהצדדים נוכל לשפוט שיש לה מכה בצד הזה. עכ"ד. ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת" (הציטוט מטהרת הבית שם - סוף עמ' רנט (רמה)). [וראה גם להלן עמ' פג-פה, קמג-קמד, שבפשוטות מדברי הגר"ע יוסף זצ"ל עולה שאפילו כתם אין לתלות ב'ספק מכה', ואכמ"ל].

³⁷ שכן דעת הסוברים שלא ניתן לתלות במכה שספק אם מוציאה דם, נובעת מכך שהמקור ודאי מוציא דם, ואילו המכה ספק אם מוציאה דם, ולכן אין לתלות במכה זו (כי הספק אינו שקול, ואין ספק מוציא מידי ודאי); ואילו דעת הרמ"א וסיעתו שניתן לתלות במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, מפני שגם המקור אין דרכו להוציא דם שלא בשעת הווסת, לכן האפשרות שהדימום מהמקור שווה לאפשרות שהדימום מהמכה. (בנוסף, נחלקו הפוסקים האם סתם מכה מוציאה דם או לא, ראה להלן הערה 68 וש"נ, ואכמ"ל).

אך ברור לכל הדעות, שכאשר ישנו ספק אם בכלל יש מכה, האפשרות שהדימום מהמכה (שספק אם קיימת) אינה "שקולה" לאפשרות שהדימום מהמקור (כי הרחם ודאי מוציא דם לעיתים), ולכן

י. למה אין לתלות דם ב'ספק מכה'?

כעת התחדד לנו **שלכל הדעות**³⁸ אין לתלות דם ב'ספק מכה' (כלומר, כאשר יש ספק - שאינו מוכרע - אם לאשה זו יש בכלל מכה), אך כאשר יש לאשה מכה ויש ספק אם הדם שמצאה יצא מהמכה או שהוא דם נדה - ניתן לתלות שהדם מהמכה (ולדעת הרבה פוסקים אפילו כאשר יש ספק אם המכה מוציאה דם, ניתן לתלות בה את הדם שמצאה). - ועלינו להבין את סיבת ההבדל.

בדברי הפוסקים מצינו כמה נימוקים לכך שאין תולים ב'ספק מכה':

א. כאשר יש לנו ספק אם לאשה יש מכה - **חזקת הגוף** גורמת לנו להניח שאין לה מכה, עד שיוכח שיש לה מכה (בית שלמה, מהר"ם שיק וישועות יעקב).

ב. היות שלרוב הנשים ברוב הזמנים אין מכה, כאשר יש לנו ספק אם לאשה יש מכה - הולכים אחר ה**רוב**, ומניחים שגם לאשה זו אין מכה כרוב הנשים, אא"כ יוכח אחרת (מהר"ם בנעט).

ג. היות ויש לנו ספק אם לאשה זו יש מכה, אבל אין לנו ספק שיש לה רחם, אזי כשמתעורר ספק אם הדם מהמקור (מהרחם) או ממכה (שספק אם ישנה), הכלל **אין ספק מוציא מידי ודאי** גורם לנו לתלות שמקור הדימום מהמקור, ולא מהמכה שיש ספק אם היא בכלל קיימת ואיננה יכולה להוציא מהמקור שוודאי קיים.

ד. כאשר יש ספק אם יש לאשה זו מכה, אזי יש לנו **ספק ספיקא לחומרא**: ספק אם יש לה מכה, ועל הצד שיש לה מכה יש להסתפק אם הדם שנמצא מהמכה או מהמקור³⁸ (מהר"ם כהנא, וראה לעיל הערה 23).

אין לתלות את הדם שנמצא במכה אלא בדם נדה וכן"ל.

38 לכאורה יש לתמוה לפי דרך זו, למה לדעת רבים מהפוסקים תולים במכה שספק מוציאה דם, ולמה לא נאמר גם בזה ספק ספיקא לחומרא (ספק אם המכה מוציאה דם, ואת"ל שמוציאה דם האם הדם הזה מהמכה או מהמקור)? **ובאופן פשוט** התירוץ הוא, שלדעת פוסקים אלו, סתם מכה מוציאה דם (וכנ"ל בהערה 14), ולכן לא חשיב ספק.

[ולפי הפוסקים שרק שלא בשעת וסתה תולים במכה שספק מוציאה דם, י"ל בדרך נוספת שמאחר וחזקה שאיננה רואה אלא בשעת וסתה, הרי זה מוכיח שמכתה מוציאה דם (מפני שכדי להוכיח שהמכה מוציאה דם די בהוכחה חלשה יותר מאשר להוכיח שיש לה מכה, כפי שרואים משיטת הנודע ביהודה וסיעתו בפירוש דין השולחן ערוך (יו"ד קפז, ז, הנ"ל); וכ"ה לגבי כאב לשיטת החכמת אדם (בית הנשים קי, ו, בסוף), וד"ק). ויש להאריך בכ"ז ואכמ"ל. ואפשר שכך צ"ל בשיטת העין יצחק המובא להלן עמ' סט - עה ואכמ"ל.]

ה. לפי מה שייסדו הפוסקים שאין לתלות במכה אלא כאשר יש 'ספק שקול' (ראה לקמן בפרק השביעי - עמ' קנ"ג ואילך), אזי כאשר יש ספק (שאינו מוכרע) אם יש לה בכלל מכה, אזי הספק אם הדם מהמכה או מהמקור - איננו שקול, שכן יותר סביר לתלות במקור שאנו יודעים שקיים מאשר במכה שיש ספק אם קיימת³⁹.
ויש להאריך בכל זה, ועוד חזון למועד בעזה"י.

יא. בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה'

עד כה נתבאר שכאשר לאשה יש מכה, והיא מצאה דם, וספק אם הדם הוא מהמכה או שהוא דם נדה, היא יכולה לתלות את הדם במכה (מפני שהאשה בחזקת טהרה); אך כאשר יש ספק (לא מוכרע) אם בכלל יש לה מכה ('ספק מכה') - אין לתלות את הדם שנמצא במכה (מכמה סיבות, וכפי שנתבאר).

נדגיש: **אמנם אין לתלות ב'ספק מכה', אבל ב'חזקת מכה' ניתן לתלות.** כלומר, אם ישנו ספק אם לאשה יש מכה, אך על פי כללי ההלכה יש להכריע את הספק ולהניח שיש לאשה מכה (בשל 'חזקה', אומדנא, רוב, סימנים, נאמנויות וכד'), במצב כזה ניתן לתלות במכה, אך אם הספק לא מוכרע - לכל הדעות⁴⁰ אין לתלות במכה.

דוגמאות ל'חזקת מכה' מצויות לרוב בתלמוד ובעיקר בדברי הפוסקים. להלן כמה דוגמאות:

- המוצאת דם במי רגליה (נדה נט: ואילך), שאין דרך דם מקור (- דם נדה) לצאת עם מי רגליה (רש"י שם), ובגמרא ובדברי הפוסקים (יו"ד קצ"א) מובאות עוד אומדנות וחזקות שניתן לתלות בהם.
- דם בתולים באופנים שלא בטוח שנפצעו בתוליה (כגון שיש לחשוש להטיה כדשמואל), וכן כלה בתולה המוצאת דם בבעילה שנייה ואילך (אם לא פסק הדם, וי"א שצריכה גם הרגשת כאב).

³⁹ יש לציין שלדעת החכם צבי (סי' מו) מטעם זה אין לתלות במכה שספק מוציאה דם, אך רבים סוברים שבזמן שמוחזקת שלא תראה (שלא בשעת הווסת), אזי הספק שקול, ובדעת הרשב"א (להבנת הפוסקים שהתיר לתלות במכה שספק אם מוציאה דם אפילו בשעת וסתה) צ"ל שסתם מכה מוציאה דם (וכנ"ל בהערה 14), וממילא אין זה ספק, ושוב הספק אם הדם מהמכה או מהמקור - שקול, ודו"ק.

- יש אומרים שאשה המוצאת דם לאחר לידה יש לתלות את הדם במכה שנוצרה ע"י הלידה, שכן "מכת לידה יותר גדולה מבתולים" (יש לציין, שהרמ"א יו"ד קפז, י, הביא עוד תנאים להיתר זה).
- המוצאת פירורים אדומים, שלא נימוחו במים פושרים (ע"י ד קפח, ד-ו, ובמפרשים), טהורה, כי "אינה מתולדות הדם, אלא מכה יש לה בתוך מעיה" (רא"ש נדה פ"ג ס' ג, הובא בב"י, לבוש ושאר מפרשים בס' קפח).
- אשה החשה כאב (השונה מכאבי המחזור) בַּמקום, וראתה דם, דעת מקצת מהאחרונים²⁰ שיכולה לתלות במכה (לדעת פוסקים רבים²⁰ אין לתלות בכאב אלא בכתם, אך גם לשיטתם מדובר ב'חזקת מכה', כי יש כאן סימן העשוי ללמד על מכה, ואכמ"ל בנידון זה).

כמובן, לא תמיד החילוק בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה' הוא חד וברור. ישנם מצבים רבים בהם נחלקו אם ניתן להכריע את הספק או לא, ואז לפי הדעות שניתן להכריע את הספק במצב זה - יש כאן 'חזקת מכה' שניתן לתלות בה, ואילו לפי הדעות שלא ניתן במצב זה - יש כאן 'ספק מכה' שאין לתלות בו. אבל **לכל הדעות¹⁹ במצב שבו הספק אם יש לה מכה איננו מוכרע - אין לתלות במכה**, ואפילו אם מדובר במצב שיש בו רעותא ויש בהחלט סיבות משמעותיות להטיל ספק שמא לאשה זו יש מכה ושמא דם זה מקורו במכה, כל עוד אין הכרעה שיש לה מכה - אין לתלות בה את הדם שנמצא.

כך הדוגמאות שהובאו לעיל, הן לגבי אשה שבכל הבדיקות הפנימיות בחורים ובסדקים איננה מוצאת דם אלא בנקודה מסוימת בצדדי הפרוזדור, הן לגבי רופא גוי שאמר שלאשה זו יש מכה, והן לגבי אשה המרגישה כאב באותו מקום, לדעת חלק מהפוסקים ניתן לפשוט את הספק על פי כללי ההלכה ('חזקת מכה' או 'ודאי מכה') ולכן לדעתם ניתן לתלות במכה זו, ואילו לדעת פוסקים אחרים אין לפשוט את הספק, וממילא הספק נותר בעינו ולא ניתן לתלות בו את הדם שנמצא.

יב. התייחסות לטיעונים שנשמעו בנושא

כעת נתייחס לחוברת הווירטואלית החדשה 'טובה חכמה מכלי קרב', מבית מכון הר ברכה² (להלן: חוברת).

בחוברת הוקדש לנושא זה של תלייה ב'ספק מכה' (יחד עם דין דימום בנוכחות התקן תוך רחמי) - פרק ארוך מאוד, אך לגופם של דברים יש בו רק שתי טענות בנוגע לתלייה ב'ספק מכה':
א) חמישה מהפוסקים (הנ"ל) שהובאו בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', הם מסייעה אחת המחמירה לגבי דין השולחן ערוך הנ"ל (יו"ד קפז, ז, אודות אשה המוצאת תמיד דם בנקודה מסוימת בצדדי הפרוזדור), ואין להוכיח מהם שמדובר בקביעה מוסכמת. ב) העין יצחק למד מתלייה בדם בתולים בבוגרת לפירוש ר"ח שניתן לתלות אפילו כאשר רק מיעוט מוציא דם.

נפתח בטענה הראשונה (לפיה הפוסקים שהובאו הם מסייעת המחמירים, ולשיטתם באמת אין לתלות ב'ספק מכה', אך קביעה זו איננה מוסכמת). - ויש להשיב:

א. כפי שהוסבר לעיל (בעמ' נט-סא), המחלוקת הינה במקרה של אשה שתמיד מוצאת בבדיקות פנימיות את הדם בנקודה מסוימת בצדדים, ונחלקו אם "הוכחה" זו מספיקה לקבוע שיש לאשה מכה ולתלות בה או שאיננה מספיקה, **אך שני הצדדים מסכימים שכאשר אין "הוכחה" מספקת - אין לתלות במכה**⁴⁰.

ב. גם כשנבוא לבדוק ספציפית את הפוסקים המובאים בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' נמצא שהטענה כאילו כולם משתייכים לסייעה מסוימת (לגבי דין השולחן ערוך הנ"ל) - איננה מדויקת כלל, ונפרט את הדברים:

• **הגר"ז** - גם כותבי החוברת (בעמ' 62-63) הבחינו שעל אף ש**שולחן ערוך הרב** הוא מסייעת המקלים, בכל זאת הוא כתב **"שאפילו בכתמים אין תולים אלא ביודעת שיש לה מכה, ולא בספק"** (וכנ"ל בעמ' נ). בנידון השולחן ערוך הנ"ל הוא התיר רק מפני שיש לה "הוכחה" ו"רגלים לדבר" (כפי שהם עצמם ציטטו בעמ' 59 והערה 23), **ולא במצב שיש 'ספק מכה'**.

• **הנטע שעשועים** - בחוברת לא שמו לב למקור נוסף (המובא בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יא) שכתב בפירוש שאין לתלות ב'ספק מכה' (ללא כאב) אפילו

40 מאחר ונקודה זו הוסברה בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ז-ח; וגם בחוברת בעמ' 65 נכתב ש'המשיג' מסכים "שעל סמך אינדיקציות והוכחות, ניתן להגדיר מצב מסוים כ'חזקת מכה' שבה ניתן לתלות ולהקל"), לא מובנת כלל הקושיא, ובטח שלא ההשתלחות: "המשיג מודע לכך שכתב באופן מטעה" (עמ' 63), "הטעה את הקוראים ביודעין" (עמ' 64). [בחוברת התייחסו משום מה ל'הוכחה' כאילו היא רק 'אפשרות'].

בדרבנן - שו"ת **נטע שעשועים** (ודבריו צוטטו לעיל עמ' ג), והם לא הביאו שום ראיה לגבי עמדתו במחלוקת לגבי דין השולחן ערוך הנ"ל. אדרבה, הנטע שעשועים נודע בשיטתו להקל בדיני בדיקה פנימית, ואעפ"כ הוא מדגיש באותה תשובה שאין לתלות ב'ספק מכה'.

• **הבית שלמה** - למרות שבחוברת (עמ' 62) ניסו לשייך את הבית שלמה לסיעת המחמירים במחלוקת לגבי השולחן ערוך הנ"ל, אך גם הם הרגישו שיחסו למחלוקת זו מורכב (כלשונם: "הבית שלמה הביא את מחלוקת האחרונים, וכתב שפשט השו"ע נוטה לפירוש המיקל") וגם מסקנתו איננה כה פשטנית⁴¹, ואילו לגבי 'ספק מכה' הוא נחרץ שאין

41 בשו"ת **בית שלמה** (דרימור; יו"ד ח"ב (כרך ג-ד) סי' יח, ד"ה והנה מה שכתב, ואילך) הביא את מחלוקת האחרונים הנ"ל בפירוש דברי השולחן ערוך (יו"ד קפז, ז: "אם כ"ז שהיא בודקת בכל החו"ס אינה מוצאה כתמים כ"א במקום א' בצדדין, יש לתלות שממכה שבאותו צד בא"), וכתב שפשט דברי תרומת הדשן והשולחן ערוך נוטים לפירוש המיקל (שאין צורך בהוכחה נוספת מלבד שבכל פעם מוצאת באותה נקודה בצדי הפרודור), אך מסיים שקשה לסמוך על פירוש זה, כיוון שזה "נגד דעת רוב האחרונים" ומחמת סיבות נוספות, וזה לשונו:

"והנה מה שכתב כ"ת שנידון דין הוא הדין המפורש (בסי' קפז ס"ז), אמת שכן הוא, אבל רבו הפירושים בדברי מהרא"י שממנו מקור הדין, ומדברי הט"ז ונקודות הכסף שם מבואר דמהרא"י מיידי שיש מכה מבוררת אלא שאין ידוע אם מוציאה דם, ודעת הט"ז נראה להחמיר דבעינן נמי שיש לה וסת דווקא. וכן הם דברי הצמח צדק (סי' פו), וכן דברי הגאון החסיד מהר"ח מצאנו שבתשובת נודע ביהודה (קמא חיו"ד סי' מב), רק שדעת הנקודות הכסף שם דבכאהי גונא אף באין לה וסת נמי, וכן הם דברי הנודע ביהודה שם (סי' מו). אבל עכ"פ כלולם מיידי דווקא ביש לה מכה מבוררת, רק שאינו ידוע אם מוציאה דם. אלא לדברי הרב הגאון מהר"י הלוי שבנודע ביהודה (שם סי' מד) דמהרא"י וש"ע מיידי באין לה מכה מבוררת, רק שההוכחה על המכה הוא רק מה שאינה מוצאת תמיד אלא בצד אחד. **ואם שפשט דברי מהרא"י והש"ע יותר נוטין לפירושו**, וכן משמע מתשובת חכם צבי (סי' עג, ד"ה הוראה בפסקים) ע"ש, ומ"מ קשה לסמוך עליהם ולהקל נגד דעת רוב האחרונים. בפרט שכיון שרמ"א (ס"ס קצא) אף ע"י בדיקת מהר"י לא סמך להקל רק בלא מצאה דם רק אחר שהשתניה, ודווקא בהרגשת כאב ובאשה שיש לה וסת, ואף דודאי נתברר ע"י בדיקת מהר"י שאין הדם אלא מן הצדדים או במקום מי רגליים, מ"מ לא מצינו דהיקל אף בידעה שמצאה מן הצדדים ובכאב ושלא בשעת וסתה, רק בלא מצאה רק אחר השתנה, וזה ודאי סותר לכאורה לדברי המחבר (סי' קפז ס"ז) שמקורו ממהרא"י..."

אמנם הנכון נראה כמו שכתב הגאון בעל קצות החשן בתשובה שבסוף ספר אבני מלואים (סי' כג), ולפי המבואר מדברי י"ל דהש"ע לא סמך אדברי מהרא"י רק לעניין הדם שמוצאה בעת שבודקת עצמה בצד ההוא, משום דמוכח דדם צדדים הוא, אבל לא לעניין להחזיק מאכא ולהבא לכל הדם שתמצא שהוא דם צדדים, ע"ש ובהג"ה. ולפע"ד נוכל לומר שהמחבר בש"ע לא סמך אמהרא"י להקל למעשה, אף בדאיכא כל הני צדדים להקל כמו שכתב מהרא"י, ואף באינה מוצאת רק במקום אחד ומרגשת כאב ויש לה וסת, ושלא בשעת וסתה, לעניין הדם שמוצאת אחר כך תמיד... ולא סמך

לתלות בה, ולא קישר בין הנושאים, ומכאן שסבר שלשתי הדעות אין לתלות דם ב'ספק מכה', וכפי שנתבאר.

נמצא שבקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' הובאו שבעה מקורות מדברי הפוסקים לכך שאין לתלות דם ב'ספק מכה'. אמנם ארבעה מהם שייכים לסיעה מסוימת, אך מובן שאין בכך כל השגה⁴².

ויש להוסיף:

ג. כללית, בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' הוצגו פוסקים ממגוון שיטות בידיני תלייה במכה⁴³, דבר המחזק את הטענה שיש בדבריהם בכדי לשקף קביעה מוסכמת. דומני שבדברים שנוספו כעת יש לבסס ולאמץ טענה זו.

בש"ע להקל רק בדם שידוע לה בבירור שמצאה בצד זה. ועל זה לא בעינן צירוף הני צדדים וכמו שכתב בתשובה הנ"ל. ע"ש.

נמצא שלדעת הבית שלמה, בהעדר מכה ידועה התיר השו"ע לתלות רק את הדם שמצאה בצדדים (עצמו), ולא ללמוד מכאן שיש לה מכה ולתלות בה כל דם שתמצא לאחר מכן (ומשמע קצת, לתלות את הדם שמצאה בצדדים בעצמו, ניתן גם בלא מכה מבוררת, ודו"ק). [בציטוט דבריו הודגשו המילים אליהן התייחסו בחוברת (עמ' 62; במטרה לטעון שהוא סובר כעמדה המחמירה), אף שמסקנתו מורכבת יותר (וכפי שנתבאר)].

42 בחוברת (עמ' 58) טענו: "המשיג הפך את הסוגיה על ראשה: פתח בציטוטים של פוסקים, עוד לפני שהביא את הסעיף הרלוונטי בשו"ע (זאת בזמן שהפוסקים התייחסו לדברי השו"ע בפירוש)". - טענה דידקטית זו נכונה רק לגבי שלושה מהפוסקים שהובאו בחוברת (שאכן התייחסו לדברי השולחן ערוך הנ"ל), אך שאר הפוסקים כתבו את היסוד שאין לתלות ב'ספק מכה' בהקשרים אחרים, וברור שלדעתם היסוד שאין לתלות ב'ספק מכה' אינו תלוי כלל בשאלת הפרשנות של דברי השולחן ערוך הנ"ל. [וזאת מלבד שיקולים דידקטיים אחרים ואכמ"ל]. **בכל אופן**, זהו דיון על דרך הצגת הדברים ויסודם, לגבי יש פנים לכאן ולכאן, אך לא לגבי העניין ההלכתי כשלעצמו.

43 פירוש חלקי: הנודע ביהודה ושולחן ערוך הרב הלכו בשתי גישות שונות בנוגע לדין השולחן ערוך (יו"ד קפז, ז) הנ"ל, והבית שלמה נקט בגישת ביניים (וכנ"ל); לפי הנטע שעשועים שבדיקה פנימית היא מדרבנן, ניתן לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית בלא הרגשה במכה כאשר יש לאשה כאב (ולא מכה ידועה), ושלא כדעת שאר הפוסקים; דעת שו"ע הרב (יו"ד סי' קפז, ה, ס"ק כג) שאין להקל במכה שאין ידוע אם מוציאה דם אלא לעניין רמ"ת: "...ומכל מקום למעשה אין לסמוך על רמ"א וסיעתו להקל באיסור כרת נגד הש"ך וסייעתו, אם לא שיש עוד צדדים אחרים להקל והוא שעת הדחק הגדול שלא להוציא אשה מבעלה" ע"ש (ונראה שהחת"ס והנטע שעשועים הקלו בזה טפי); הנודע ביהודה מסכים לס"ס של הרמ"א (לגבי מכה שספק מוציאה דם כשלא ידוע אם הדם מהמקור או מהצדדים), ואחרים חולקים (כדעת הש"ך). וכן הלאה.

ד. מלבד כל זאת, במקורות שנספסו לעיל (בעמ' נא-נב; ולא הובאו בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים'), ישנם כמה מהסיעה של שולחן ערוך הרב, וגם הם כתבו שאין לתלות ב'ספק מכה'. **לדוגמה**, בספר טהרת הבית (ח"א סוף עמ' רס (רמז)) כתב להוכיח במישור מדברי **מהר"ם בנעט** זי"ע שאף הוא סובר כסיעת המקילים, וזה לשונו: "...ומוכח מדבריו שעכ"פ אם מוצאת רק במקום אחד מן הצדדים, ובפרט אם יש לה ג"כ כאב, שרגליים לדבר שיש לה מכה, ויש להקל..." ע"ש. [אגב, בטהרת הבית מוכיח זאת מאותה פסקה עצמה שצוטטה לעיל].

ג. שיטת העין יצחק להקל במכה שספק מוציאה דם

נעבור לטענה השנייה (בחוברת), לפיה מדברי רשכבה"ג **רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה** זצ"ל שלמד מדין תלייה בדם בתולים בבוגרת לפירוש ר"ח שניתן לתלות אפילו כאשר רק מיעוט מוציא דם, ניתן ללמוד שניתן לתלות ב'ספק מכה'⁴⁴.

טענה זו נובעת מחוסר הבחנה בין 'ספק מכה' ל'מכה שספק מוציאה דם'⁴⁵. כבר נתבאר,

44 נצטט מדבריהם בחוברת (עמ' 69): "מכאן ראייה ברורה, שלא נדרשת ודאות על המכה, אלא אינדיקציה משמעותית דיה, שתעורר את הספק שעל פיו נוכל להקל לתלות במכה". וקודם לכן (באותו עמוד) כתבו: "...והרי במקרה זה, כאשר דנים לגבי כל כלה בבוגרת, לא ידוע כלל האם יש לה מכה, ואפילו אם רוב הסיכויים שאין לה דם בתולים כלל, עדיין תולים להקל! מכאן ראייה שכדי לתלות ולהקל איננו דורשים ודאות על קיום מכה, אלא אינדיקציה משמעותית דיה כדי לעורר ספק באשר למקור הדם (וכדי להקל די גם בספק פחות מ'ספק השקול') (הדברים חוזרים על עצמם גם בסוף עמ' 122: 'כדי לתלות במכה לא נדרשת ודאות של מכה, אלא די באינדיקציה המלמדת על סבירות טובה להימצאות מכה'; וראה להלן הערה 75). - **לפי המבואר בסמוך מדובר בטעות:** העין יצחק מדבר על מכה שספק מוציאה דם (ולא על ספק אם יש מכה). **רבי יצחק אלחנן סובר שניתן לתלות ב'מכה שספק מוציאה דם', אך אין בדבריו הללו שום התייחסות ל'ספק מכה'**. [לגבי 'ספק שקול', ראה להלן עמ' קנג-קנה, ואכמ"ל].

45 חכם אחד שלח בהודעה אישית (בהקשר לדימום בנוכחות התקן): "יש כאן טענה עקרונית, שלענתי דעתי מראה שאנשי **הר ברכה בכלל לא מבינים את הטיעון**, כי הם חוזרים שוב ושוב על הטיעון המרכזי שלהם, שעליו נסוב מוקד הוויכוח. כפי שכתבת וכפי שכתבו רבים אחרים, אם ידוע שיש מכה - תולים בה, ולדעת רבים מהפוסקים ניתן לתלות בה אפילו אם לא ידוע אם היא מוציאה דם (ולדעת רבי יצחק אלחנן, לא צריך שרוב הסיכויים שתוציא דם, אלא די בכך שידוע שיש אפשרות כזאת); אבל כל עוד לא ידוע שיש מכה - איננו אומרים שאולי יש מכה (כי יש לנו גורם שאולי יוצר מכה, כדוגמת התקן או בדיקה רפואית), לכן ספק שקול לא מספיק כאן (וקל וחומר שלא מיעוט) - עלינו ליצור 'חזקה' שיש לה מכה. לצורך חזקה נדרש רוב ברור לכך (ואולי אף קרוב לוודאי). **כל עוד הם אינם מבינים שעל זה מתנהל הוויכוח, יש כאן דו-שיח של חרשים**".

שנחלקו הפוסקים אם ניתן לתלות במכה שספק מוציאה דם, ובזה העין יצחק הוא אכן מסייעת המקלים, וכפי שכתב בצדק מחבר הספר (פניי הלכה - טהרת המשפחה, פ"ב הערה 41, עמ' 53), וכל זה הוא כשיש **ודאי מכה**, אך **לכולי עלמא**¹⁹ **אין לתלות ב'ספק מכה'**.

הבה נצטט כמה משפטים מתשובת רבי יצחק אלחנן המדוברת (שו"ת עין יצחק ח"א י"ד סי' יז אות ג):

אכן כבר העליתי בתשובה אחת (שו"ת באר יצחק יו"ד סי' יז) להוכיח כשיטת הסוברים להקל בלא בדיקת שבעה נקיים אף **במכה שאינה ידועה אם מוציאה דם**, מהא דכתובות (דף ט.) בתוס' שם (ד"ה האומר פתח פתוח וכו') כתבו בשם ר"ח דס"ל בבוגרת פעמים יש לה דם ופעמים אין לה דם, ואפילו הכי ס"ל דבוגרת נותנין לה לילה ראשונה ובוכל כמה בעילות ותולין כל דמים של אותו הלילה בדם בתולין. וכמו שכתב המהרש"א [שם] והובא בב"ש (אה"ע סי' סח ס"ק ג) דלכן תלינן מספק בדם בתולין משום דלא שכיח דם שלא בשעת ווסתה ע"ש. א"כ לפי זה **מוכח משיטת ר"ח הנ"ל דאף בספק אם המכה מוציאה דם כשרה**.

ומוכח זה ביותר מן מה שכתב הריטב"א בכתובות (דף לו) דפירש הגירסא של שיטת ר"ח דגרס "אי דטען פתח פתוח הכי נמי, הכא במאי עסקינן דטען טענת דמים" - **משום דעל הרוב אין דמים בבוגרת**. ומשום דאיכא מיעוט בוגרות שיש להם דם בתולין לכן אמר רב דנותנין לה לילה ראשונה. עכ"ל הריטב"א.

אלמא דאף דרוב בוגרות אין להן דמים אפ"ה תלינן במיעוט שיש להן בתולים. א"כ כל שכן בספק השקול אם המכה מוציאה דם וודאי דתלינן. א"כ מוכח משיטת הר"ח לפי גירסתו דאף בספק מכה מוציאה דם תלינן שלא לטמאותה.

כל קורא רואה שרבי יצחק אלחנן מגדיר את מכת הבתולים בבוגרת כ'מכה שספק מוציאה דם' (או: 'מכה שמיעוט מוציאה דם' לשיטת הריטב"א בדעת ר"ח), **ולא כ'ספק מכה'** [בהמשך בע"ה יוסבר טעמו].

הדברים חוזרים על עצמם בהמשך התשובה (שם אות ה), שם כתב רבי יצחק אלחנן:

ולפי זה יש מקום להקל בנידון דידן אף שלא נודע לנו אם המכה מוציאה דם, מ"מ כיון דיש לה וסת קבוע, ועכשיו חדל להיות לה אורח כנשים, יש לסמוך בזה להקל

ולתלות במכה... אף דליכא ספק ספיקא יש להקל ולתלות במכה אף שאין ידוע אם מוציאה דם כיון דיש לה וסת.

אכן לפי מה שכתב החתם סופר (י"ד ס' קמב) בכוונת הרשב"א דמיקל לתלות במכה אף שאין ידוע אם מוציאה דם דזה אינו רק באם ידוע לנו שהמכה הזאת היא מאותן המכות שיש שם דם עכ"פ, אך אינו ידוע לנו אם מוציאה דם בשום פעם כלל; אבל היכא דאינו ידוע אם יש בה דם, א"כ מאן לימא לן שיש שם קיבוץ דם כלל? וע"כ יותר לנו לומר שזהו דם המקור שיש שם דם בוודאי. וכ"כ החתם סופר בס' קנ"ג ובכמה תשובות כן.

א"כ לפי זה נסתר ההיתר של מכה שאינו ידוע אם יש בה דם דאפשר לומר דאף הרשב"א מודה בזה להחמיר וכדברי החתם סופר הנ"ל.

אכן לפי מה שהוכחתי מהא דכתובות (דף לו.) דבוגרת נותנין לה לילה ראשונה, ולשיטת הר"ח דבוגרת הוי ספק אם יש בה דם כלל, וכל שכן לשיטת הריטב"א הנ"ל [שבבוגרת מיעוט שיש לה דם], והתם הוי **ספק אם יש בה דם כלל** ואפ"ה תלינן ומותר לו לבעול באותו הלילה כמה בעילות. א"כ מוכח מזה דאף **בספק אם יש בה דם כלל** ג"כ יותר לתלות במכה כדי שלא נימא דראתה דם נידות משום דלא שכיח דם שלא בעת ווסתה כלל. א"כ מוכח מזה דלא כחומרת החתם סופר הנ"ל ולכן שפיר סתם הרמ"א בזה.

העין יצחק מדמה בתולים למכה שלא ידוע אם נצרר בה דם (ולפי הריטב"א למכה שרק במיעוט המקרים נצרר בה דם), מכוח קביעה זו משיג על החתם סופר⁴⁶. אך, שוב, **מדובר במקרה שיש מכה**, והדיון הוא אם מכה זו מוציאה דם ואם נצרר בה דם, **ולא למצב של 'ספק מכה', שבו לכולי עלמא¹⁹ אין תולים** (אם מחמת חזקת הגוף ואם מסיבות אחרות, וכפי שנתבאר לעיל עמ' סג-סד, וראה גם בעמ' מו ודו"ק).

נמצא, שרבי יצחק אלחנן סובר שניתן לתלות ב'מכה שספק מוציאה דם', אך אין בדבריו הללו התייחסות ל'ספק מכה'.

46 לגבי המחלוקת על מכה שלא ידוע אם נצרר בה דם, ראה בהמשך הדברים, וכן להלן הערות 55 (בסוף).

יד. מאותה תשובה מוכח שמחמיר ב'ספק מכה'

אדרבה, באותה תשובה עצמה (באות ה) רבי יצחק אלחנן מסיק בנוגע לנידון של אשה שבכל הבדיקות איננה מוצאת דם אלא במקום אחד בצדדים⁴⁷: "...כיון שמן התרומת הדשן והט"ז שם נראה דזה לא מהני רק ביש מכה, ע"כ וודאי לדינא אין בכוחי לחלוק על הנודע ביהודה... עכ"פ בצירוף מכה אף שאין ידוע אם מוציאה דם סמכין בזה להקל".

ומבואר שלדעתו למעשה אין לזוז מדעת הנודע ביהודה וסיעתו (המחמירים בנוגע לנידון השולחן ערוך הנ"ל). כזכור, כותבי החוברת עצמם הודו שלשיטת הנודע ביהודה וסיעתו ברור שאין לתלות ב'ספק מכה', ורבי יצחק אלחנן כתב שאין להקל כנגד דברי הנודע ביהודה (שאין לתלות אפילו כאשר יש הוכחה למכה, אא"כ יש מכה מבוררת), ורק בצירוף ל'מכה שלא ידוע אם מוציאה דם' סובר שניתן להקל (אך פשוט שלשיטתו אין להקל לתלות ב'ספק מכה').

נמצא שרבי יצחק אלחנן סובר שניתן לתלות ב'מכה שספק מוציאה דם', אך לא ב'ספק מכה'. יתירה מזו: למעשה לא התיר לתלות במכה כאשר אין מכה מבוררת (כדעת הנודע ביהודה)⁴⁸.

טו. ראיית העין יצחק

נראה שהתבוננות נוספת בראיה שהביא רבי יצחק אלחנן מלמדת שמדובר במכה ודאית, שלא תמיד מוציאה דם; ולא ב'ספק מכה' כפי שטענו לחשוב כותבי החוברת⁴⁴.

כדי לבאר את ראיית רשכבה"ג רבי יצחק אלחנן יש להקדים את 'הצעת הסוגיה'.

47 קודם לכן הוא כותב ש"הדעת נוטה כסברת הגאון מוהר"י [הורוביץ מהמבורג] זצ"ל, דאף בלא נתברר לנו המכה עכ"ז כיון שאינה מוצאת דם רק במקום א' יש להקל, משום דזה הוי כמו סימן מקום דהוכחתי בספרי... דסמכין על סימנים אמצעיים באיסורין" (יש לשים לב לנימוק, הוא לא מעלה צד שניתן לתלות ב'ספק מכה', אלא סומך על 'סימנים אמצעיים', ולכן זה 'חזקת מכה'). אך למעשה מסיק שלא לסמוך על כך.

48 וגם כאשר דן להצדיק את החולקים על הנודע ביהודה, הסביר זאת מדין סימנים בינוניים (וכנ"ל בהערה 47), דהיינו, גם לדבריהם נדרשת הכרעה על פי כללי ההלכה ('חזקת מכה'), ולא העלה כלל אפשרות לתלות ב'ספק מכה' (שאינו מוכרע), וכפי שנתבאר, שב'ספק מכה' לכולי עלמא אין לתלות.

ישנן שתי דרכים בהן יכול חתן לגלות בביאת מצוה שהכלה איננה בתולה: (א) אצל בתולה דם שותת ויוצא מגופה בסוף ביאה ראשונה, ואם לא יצא דם בסוף הביאה - סימן שאיננה בתולה; (ב) 'פתח פתוח' - אצל בתולה בשעת התשמיש בביאה ראשונה אמור החתן להרגיש דוחק (מפני שפתחה צר), ואם הפתח היה רחב ופתוח ולא הורגש שום דוחק בשעת התשמיש - סימן שאיננה בתולה (רמב"ם הל' אישות יא, ט).

בגמרא (כתובות לו) מבואר שכל זה בקטנה, אך בבוגרת חסר אחד מסימנים אלו. ויש שתי גרסאות בגמרא:

- לגרסת הרמב"ם (הל' אישות יא, יב-יג) וסיעתו - לבוגרת אין טענת 'פתח פתוח', שכאשר היא מתבגרת פתחה נפתח ושוב אין דוחק בשעת ביאה ראשונה, אך גם לבוגרת יש טענת דמים, שכן לכל בתולה (גם בוגרת) יש דם. **וכן הלכה** (שולחן ערוך אה"ע סח, ה-ו).
- לגרסת ר"ח וסיעתו - לבוגרת אין טענת דמים, כי 'כלו בתוליה', אך יש לה טענת 'פתח פתוח', שכן סתם בוגרת פתחה סתום (שיטתו מובאת בתוס' כתובות ט. ד"ה האומר פתח פתוח).

לאור הקדמה זו נבוא לבחון את דברי המשנה (נדה רפ"י, דף סד:), לגבי דם בתולים, שלדעת בית שמאי הנושא בוגרת ראשי לבעול ולשנות כל אותו הלילה, ולדעת בית הלל נותנים לו ארבעה לילות (עד מוצאי שבת), ואע"פ שדמה שותת, שאנו תולים דם זה בבתוליה.

לכאורה יש להקשות על שיטת ר"ח, לפיה פעמים שלבוגרת אין דם בתולים⁴⁹ (ולכן אם טוען הבעל שלא מצא לה דם בתולים - איננה מפסידה את כתובתה), כיצד התירו חכמים גם לבוגרת לתלות את הדם בבתולים, הרי פעמים רבות לבוגרת אין דם בתולים, ואם כן דם זה מסתמא דם נדה הוא!

49 מדברי ר"ח עולה שלפעמים אין לבוגרת דם בתולים (ולכן אם הבעל לא מצא דם - אין זו הוכחה שנבעלה מקודם), אך לא ברור לכמה מהבוגרות אין דם בתולים, ועי' חידושי הריטב"א כתובות לו: "אין דמים לבוגרת **על הריב**" (והובאו דבריו בעין יצחק הנ"ל), וכן משמע בחידושי הרשב"א שם ("דאיכא מקצת בוגרות דיש להן דמים"). **מאידך**, בתוס' רא"ש (כתובות לו. ד"ה הבוגרת אין לה וכו') נקט שגם לדעת ר"ח, לריב הבוגרות יש דם בתולים, אלא שיש מיעוט בוגרות שאין להן דם בתולים, ולכן אם הבעל לא מצא דם - איננה מפסידה כתובתה, כי אפשר שהיא מהמיעוט, ע"ש. [ולפי שיטה זו יש רוב בוגרות שיש להן דם בתולים, וממילא י"ל שמצב זה הינו 'חזקת מכה' (או ליתר דיוק: מכה שאצל רוב נשים מוציאה דם)].

על קושיא זו ישנם שני תירוצים מפורסמים:

• **המהרש"א** (חידושי הלכות כתובות ט. על תוס' בד"ה האומר פתח פתוח וכו', הביאו הב"ש ס' סח ס"ק ג) מתרץ שגם לדעת ר"ח, פעמים שיש לבוגרת דם בתולים, ולכן ניתן לתלות בדם בתולים, שכן יותר סביר שמדובר בדם בתולים מאשר בדם נדה, מפני שדם נדה שלא בשעת וסתה אינו שכיח כלל⁵⁰.

• **הפני יהושע** (שם - כתובות ט). מתרץ שיש עדיפות לתלות את הדם בבתולים מאשר בדם נדה, משום שהבתולין הם בפתח הפרוזדור (וכבר בהערה משבר בתוליה⁵¹), ואילו המקור הוא בפנים, ועדיף לתלות בקרוב, ואף שרוב וקרוב - רוב עדיף (בבא בתרא כג:), ורוב דמים מהמקור, מ"מ כאן יש "הוכחה גמורה שהוא דם בתולים, כיוון שהדם בא בשעת תשמיש", ולכן הוי "קורבא דמוכח טובא"⁵² (שם בקונטרס אחרון).

ולכאורה מתירוף המהרש"א עולה שניתן לתלות ב'ספק מכה' שלא בשעת וסתה, שכן לבוגרת פעמים רבות אין דם בתולים, ואם כן זהו 'ספק מכה' (שכן הביאה יכולה לגרום מכה, אך לא בהכרח שתגרום מכה), וניתן לתלות בו, משום שדם נדה שלא בשעת וסתה אינו שכיח כלל. - אולם אי אפשר לומר כך, שכן דעת רוב ככל הפוסקים⁵³ שאין לתלות ב'ספק מכה', גם שלא בשעת וסתה, וגם לבעלת וסת קבוע⁵³.

אכן האמת שמקרה זה איננו 'ספק מכה', אלא: 'מכה שספק מוציאה דם', וכפי שמדקדק מלשון העין יצחק (וכנ"ל).

ודבר זה מובן מצד עצמו, שכן לשיטת ר"ח (שלבוגרת אין דמים) - יש לבוגרת טענת פתח

50 זו בעצם החזקה ש'אין אונח בא אלא בזמנו', ראה להלן עמ' קעב-קעג והערות 205-206.

51 כמבואר בסנהדרין עג: וברש"י (תוספות יבמות נט: ד"ה אלא לאו), וברש"י (כתובות ט: ד"ה מאי לאו, "ובדוכתי טובא" (פנ"י).

52 [לכאורה הוכחה זו מספיקה בפני עצמה, ומה צריך לטעם שקרום הבתולין קרוב, וצ"ב.] ועי' באר יצחק (יו"ד סי' יז, ד"ה והפני יהושע בכתובות, וד"ה גם מש"כ הפ"י) שהקשה ע"ד הפנ"י [וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהד"ר תליתאה ח"ב סי' מ, אך לכאורה זה אינו שייך גבי דם שזב מגופה החוצה, רק לדם הנמצא בבדיקה פנימית].

53 וראה להלן בפרק השני שאפילו בכתם - לרוב הדעות - אין לתלות ב'ספק מכה', ע"ש בראיות.

פתוח⁵⁴ (תוס' כתובות ט. ד"ה אומר פתח פתוח; וכפי שעולה מעצם דברי הגמרא בכתובות לו לגרסת ר"ח וסיעתו, ע"ש), דהיינו שעד הבעילה הראשונה - פתחה סתום, ובביאה ראשונה 'נשבר' הפתח הסתום (אלא שלא תמיד יוצא דם), ואם כן, **מצב זה של שבירת הפתח מוגדר 'מכה שספק מוציאה דם' (ולא: 'ספק מכה')**, שכן ברור שהביאה פוצעת את האשה ומשברת את בתוליה גם בבוגרת, אלא שלפעמים בבוגרת "כלו בתוליה", כלומר, אין לה כבר דם בתולים, אבל פתחה סתום עד שהביאה שוברת אותו.

טז. אחרונים שחלקו על ראייה זו

יש מהאחרונים⁵⁵ שדחו את הראיה (שהובאה בעין יצחק הנ"ל) מדברי ר"ח למחלוקת

54 וטעם הדבר מוסבר בתוס' הרא"ש (כתובות ט. סוף ד"ה לא צריכא): "...ור"ח פירש בשם רב אחאי גאון דבוגרת ומוכת עין אין להן טענת דמים, שמוכת עין - נשרו בתוליה, ובוגרת - כלו בתוליה; אבל טענת פתח פתוח יש להן, דאין פתח פתוח אלא מחמת ביאת אדם" (ומבואר שביאה ראשונה היא מכה השוברת הבתולים טפי ממכת עין וכיו"ב). [ולשונו דומים מצינו בתוס' הרשב"א משאנך שם בדעת ר"ח בשם רב האי גאון: "בוגרת, אע"פ שהיא בתולה, אין בה טענת דמים, לפי שבתוליה כלים, אבל אם נמצא פתח פתוח אינו אלא מחמת ביאה שבא אדם עליה". ובהמשך: "...דמשום מוכת עין לא היה פתחה פתוח".]

55 כדברי הנודע ביהודה המובאים בסמוך. וראה **סדרי טהרה** (סי' קפז סוף ס"ק יד ד"ה והמהרש"א), שהביא את דברי המהרש"א, וכתב: "ומזה סיוע לדעת האומרים דביש לה וסת קבוע, אפילו באינה יודעת אם מכתה מוציאה דם תלינן במכה אפילו לטהרה לגמרי, דהא הכא אינה יודעת אם מכתה מוציאה דם, אפילו הכי תלינן במכה לטהרה לגמרי בלא ז' נקיים. ועיין בספר פני יהושע שתיריך בעניין אחר, מ"מ הוכחנו שהמהרש"א ס"ל כשיטה זו, דתלינן במכה אע"פ שאינה יודעת אם מוציאה דם, לטהרה לגמרי בלא שבעה נקיים. **ויש לדחות** דשאני התם דנודע דמכה כזו מוציאה דם לפעמים, מה שאין כן במכה דלא נודע כלל אם דרכה להוציא דם לפעמים, ועיין".

וכן הביאו בחוברת (עמ' 69) משו"ת **בית אפרים** (י"ד ס' מח, סוף ד"ה איברא שצ"ע): "...הלכך שפיר תלינן בכה"ג בדם מכה אע"פ שאינה יודעת שמוציאה דם, משום דסתם מכה לפעמים מוציאה דם כמבואר בספר התרומה... ע"ש. ודבר זה מבואר בדברי אא"ז מהרש"א ז"ל (כתובות ט.) על מ"ש התוס' דיש בוגרות שאין להם דם בתולין א"כ אמאי נותנין לה לילה ראשונה דלמא דם נדה הוא ולא דם בתולין, ותיריך דאזלינן לקולא כיון דלפעמים יש לה - לא תלינן בדם נדה דלא שכיח שלא בשעת ווסתה ע"ש, והביאו הב"ש באה"ע ס' סח ע"ש. **ואפשר לדחות** דשאני התם כיון דעכ"פ לפעמים יש לה דמים א"כ כיון שמכה כזו ידוע לנו שלפעמים מוציאה דם שפיר תלינן בה משא"כ היכא שיש לה מכה בעלמא שיש ספק על גוף המכה אם היה מכה שעשוי להוציא דם או לא אפשר דלא תלינן. **ובהכי ניהא** מה שהקשה הפני"ש שם על אא"ז מהרש"א לשיטת הפוסקים הסוברים דבעינן שתדע שמכתה מוציאה דם דהכא הוי כידוע שמכתה מוציאה דם כיון שלפעמים יש לה והו"ל כמכה שאפשר

הפוסקים אם ניתן לתלות במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, מפני שלדעת כמה אחרונים⁵⁶ מכה שמוציאה דם אצל נשים אחרות מוגדרת מכה המוציאה דם, שלכולי עלמא תולים בה.

בשו"ת **נודע ביהודה** (מהד' קמא י"ד סי' מב ד"ה ומה שכתבתי לתרץ דברי הרשב"א) כתב:

ומה שהקשה מבוגרת דנותנין לה לילה ראשון, אומר אני דלא דמי כלל, **דהתם אנו יודעים שדרך מכת התשמיש להוציא דם לפעמים אף בבוגרת**, שהרי אף בוגרת לפעמים יש לה בתולים. ואף שלפעמים אין לה, שאם היו לכל הבוגרות דם בתולים ה' דומה לדם שאנו יודעים שישותת עתה מן המכה, אבל כיון דלפעמים יש לה ופעמים אין לה, דומה למכה שלפעמים מוציאה דם ואין אנו יודעים אם עתה דם זה שותת מן המכה שאנו מקילים שלא בשעת וסתה. הכא נמי מכת התשמיש מוציאה לפעמים [דם] בתולים אף בבוגרת, אלא שאין אנו יודעים עתה אם דם זה שותת מן הבתולים וזה ברור. אבל רום מעלתו שרצה לדמות בוגרת למכה שאין אנו יודעים אם דרכה להוציא דם בשום פעם. אין דמיונו עולה יפה.

הנודע ביהודה מדמה בוגרת (לפירוש ר"ח וסיעתו) למכה שלפעמים מוציאה דם, מפני שאנו יודעים שאצל חלק מהנשים הבוגרות מכה זו (- ביאת מצוה) מוציאה דם (ושלא כטענת השואל שדימה זאת למכה שספק אם דרכה בכלל להוציא דם בשום פעם). [השואל התמקד באשה זו, והנודע ביהודה בטבע המכה בעולם.]

נשים לב: הנודע ביהודה וסיעתו⁵⁵ דימו בעילת מצוה בבוגרת למכה שאצל חלק מהנשים מוציאה דם, ולא למצב בו יש ספק אם יש לאשה מכה.

כבר הוזכר לעיל, כי הנודע ביהודה נחשב ל'ראש סיעת המחמירים' בנוגע לאשה שבכל

להגלע ולהוציא דם אף על גב דאפשר שלא נגלד הקליפה מעל פניו ולא הוציאה דם מ"מ כיון דאפשר שמוציאה דם ע"י שנגלד הקליפה ממנה תליין טפי מבדם נדתה דלא שכיח שלא בשעת ווסתה וה"נ לעניין בוגרת להא דמ"א".

[בחבורת (עמ' 71-70) כתבו שהחת"ס (המובא בעין יצחק) שכתב שתולים רק במכה שנצרר בה הדם (וראה גם להלן הערות 68, 126, 175), ג"כ יתרץ כאחרונים אלו (הנודע ביהודה ודעימיה), ודפח"ח.]

56 ראה ט"ז י"ד סי' קפז סוף ס"ק י' (והביאוהו להלכה כמה מגדולי האחרונים, ובהם: **באר היטב** שם ס"ק יז, **תורת השלמים** שם ס"ק כב, **חכמת אדם** בית הנשים קי', **חוות דעת** שם חידושים סוף ס"ק יג, ועוד).

פעם שהיא בודקת בחורים וסדקים אינה מוצאה כתמים אלא במקום אחד בצדדי הפרוזדור, ולדעתו אין די בראיה זו בכדי לתלות דם במכה, ואפילו אם היא מרגישה כאב כאשר מעבירה את העד בנקודה זו בצדדי הפרוזדור (ובשאר הצדדים איננה חשה בכאב כלל), ולדעתו נדרשת ידיעה גמורה, ברורה ומוחלטת, שיש מכה, כדי לתלות בה. הנודע ביהודה איננו רואה בדין בוגרת שום ראיה שניתן לתלות גם במקום שאין ודאות שיש מכה, אלא **בעיניו פשוט שמדובר במכה שלפעמים מוציאה דם**. אדרבה אם נדקדק בדבריו נמצא את הסיבה לכך: "...אנו יודעים שדרך **מכת התשמיש** להוציא דם לפעמים אף בבוגרת", כלומר, פשוט לו שהתשמיש עצמו מוגדר 'מכה'⁵⁴ (ואיננו מצריך שום ראיה לכך שנפצעה מחמת התשמיש), מפני שברור שהתשמיש פוצע את הבתולה (ופותח את פתחה), אלא שבבוגרת לא תמיד יוצא דם (ולכן זו מכה שספק מוציאה דם). [ואע"פ שהנודע ביהודה מחמיר מאד להצריך ידיעה גמורה שיש מכה (וכנ"ל בעמ' נט-סא), מ"מ בעילת בתולה - "אין לך מכה גדולה מזו" (כדברי הרא"ש נדה פ"י ס' א ותשובת הרשב"א ואכמ"ל), ואף בבוגרת].

יז. לכל הדעות מדובר במכה ודאית

נסכם בקצרה את העולה לענייננו מדברי האחרונים שדנו בראיה זו (מתלייה בבתולים בבוגרת לדעת ר"ח):

חלק מהאחרונים שדנו בראיה זו דימו את דין דם בתולים בבוגרת ל'מכה שספק אם מוציאה דם'⁵⁷, חלקם דימו זאת אף למכה שספק אם נצרך בה דם (העין יצחק הנ"ל), וחלקם כתבו שנידון זה (של תלייה בבתולים) שונה שכן ידוע שבחלק מהמקרים מכה זו גורמת לדימום⁵⁵. בכל אופן **כולם דנו את המקרה הזה כמכה שספק מוציאה דם** (ואולי גם לא

57 ראה לעיל הערה 55, וכן ראה **פני יהושע** (כתובות ט). שהקשה ע"ד המהרש"א הנ"ל: "וקשיא לי מאי שנא דלא תלינן בדם מכה אע"פ שיש לה מכה בוודאי אפי' הכי קי"ל דאין תולין במכתה אלא אם כן יודעת בוודאי שמכתה מוציאה דם, ואפי' שלא בשעת וסתה אין תולה, והכא נמי הרי אין יודעת בוודאי שיש לה דם בתולים". [לפנ"י פשיטא שלא תולים במכה שספק מוציאה דם, וכנראה אזיל בזה בתר שיטת סבו הגדול בשו"ת פני יהושע (ח"א י"ד ס' א), שכתב: "...ולפי דעתי אין לך פוסק בעולם דס"ל דלא צריכה לידע שמכתה מוציאה דם...", והשיג על הבית יוסף "שעשה... מחלוקת בין הרשב"א ז"ל ובין הגהות מיימוני הנה, דנראה לי ברור דגם הרשב"א ז"ל ס"ל דצריכה לידע אם המכה מוציאה דם... ע"ש; ואכמ"ל במחלוקת גדולה ועצומה זו.]

נצרך בה דם), ולא כ'ספק מכה'.

אם כך, גם מדברי כל האחרונים הנ"ל עולה שאמנם לדעת רבים מהפוסקים ניתן לתלות במכה שספק מוציאה דם, אך לא ניתן לתלות ב'ספק מכה' (וכפי שנתבאר), ולא מצאנו מי שחולק וסובר שניתן לתלות ב'ספק מכה'¹⁹.

יח. סיכום

ראינו שהקביעה שלכל הדעות¹⁹ אין לתלות דם ב'ספק מכה' הינה מבוססת גם על מקורות מפורשים בדברי הפוסקים וגם על סתימת הסוגיות, והוא מהווה הנחת מוצא בסיסית לדיוני הפוסקים במגוון שאלות.

לעומת זאת, ב'חזקת מכה', דהיינו במקום שעל פי כללי ההלכה ניתן להכריע שיש לאשה מכה (על פי ראיות, חזקות הלכתיות, אומדנות, סימנים, נאמנויות וכד') – לעיתים ניתן לתלות במכה (כמובן, יש לחלק בין הכרעות שונות ודעות שונות).

[אמנם לגבי מסולקת דמים ישנן שיטות יחידאיות שניתן לתלות ב'ספק מכה' במסולקת דמים (כמבואר להלן בהערה 72), אך לדעת רוב הפוסקים גם במסולקת דמים אין להקל לתלות דם ב'ספק מכה' (כדעת החת"ס הנ"ל בעמ' נו-נז, וראה גם להלן שם).]

פרק שני

תליית כתם ב'ספק מכה'

א. פתיחה

ב. ראייה לדין 'ספק מכה' בכתם

ג. חומרת 'ספק מכה' מ"ספק עברה בשוק של טבחים"

ד. הכרעת ההלכה בדין 'ספק מכה' בכתם

ה. מסקנה

א. פתיחה

בהלכות נדה קיימת הבחנה בסיסית בין **דם** שהאשה הרגישה ביציאתו מגופה, לבין **כתם**, כלומר כתם דם הנמצא על גופה, בגדיה או סביבתה, ללא שהרגישה ביציאתו. **כתם** - אוסר את האישה מדרבנן, ורק כאשר מתקיימים תנאים מסוימים (יותר מכגריס, על בגד לבן המקבל טומאה), ואילו **דם** (שיצא בהרגשה) - אוסר את האישה מהתורה, אפילו כאשר תנאים אלו אינם מתקיימים (דהיינו, כאשר כמות הדם קטנה, וכאשר הדם נמצא על דבר שאינו מקבל טומאה או על בגד צבעוני).

בפרק הקודם נתבאר באריכות שאין לתלות **דם** ב'ספק מכה'. ומעתה עלינו לברר, האם **בכתם** ניתן לתלות ב'ספק מכה' או לא. כלומר, האם דברי הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה' נאמרו דווקא לגבי אשה הרואה דם (בהרגשה), האסורה מן התורה, או שגם לגבי אשה שמצאה כתם (המטמא מדרבנן בלבד) - אין לתלות את הכתם ב'ספק מכה'.

[**צדדי הספק:** מסברא יש מקום להבין שדווקא לגבי דם שיצא בהרגשה, האוסר את האשה מהתורה, יש צורך במכה ודאית ובספק שקול אם הדם מהמכה, שכן ספיקא דאורייתא לחומרא, והסיבה להתיר היא העמדת האשה בחזקתה כטהורה, ואז צריך ספק גמור, כי אם הסברא ו/או הסבירות מטים שהדם טמא - אין מקום ללכת אחר החזקה; אך בכתם שטומאתו מדברי חכמים בלבד, אולי די בספק כלשהו, ואולי חכמים הקלו בדבר⁵⁸. **ומאידך**, יש מקום לחשוב שאם ישנו ספק (לא מוכרע) אם יש לאשה זו

58 ואכן מציאנו שישנן קולות בדיני תליית כתם במכה יותר מאשר תליית דם במכה. כגון, אשה שהייתה לה מכה וחיייתה [= התרפאה קצת והעלתה גלד], אם המכה יכולה [ע"י חיכוך] להתגלע ולהוציא

מכה - עלינו להניח שאין מכה (מהטעמים המבוארים לעיל בעמ' סג-סד), ומאחר והוכרע שאין לה מכה, ממילא גם לגבי דיני דרבנן כדיני כתמים נצטרך להחמיר בכך.]

ב. ראייה לדין 'ספק מכה' בכתם

ונראה שיש להביא ראייה שאפילו כתם אין לתלות ב'ספק מכה' מהלכה יסודית בדיני תלייה בכתמים⁵⁹:

דין פשוט הוא שאשה שמצאה בבגדה כתם אדום (שגודלו כגרים ויותר), אם עברה בשוק של טבחים (- שוחטים) או אם ישבה ליד אנשים המתעסקים בכתמים, וממילא יתכן שהכתם לא נוצר מדם שיצא מגופה אלא הגיע מבחוץ (מהטבחים או מהמתעסקים בכתמים) - טהורה, מפני שהיא יכולה לתלות שהכתם הגיע מגורם חיצוני, שכן בכתמים ניתן לתלות "בכל דבר שהיא יכולה לתלות... שלא אמרו חכמים הדבר להחמיר אלא להקל" (משנה נדה נח: וראה שולחן ערוך יו"ד סי' קצ סעיפים יא-יב, יח ועוד).

לדין זה ישנה הגבלה המופיעה בדברי חז"ל בברייתא (תוספתא נדה פ"ו ה"א, מובאת בגמרא נדה נח:): "ספק עברה ספק לא עברה - טמאה" (הגמרא שם הוכיחה כן גם מהמשנה). דין זה נפסק להלכה בשולחן ערוך (יו"ד קצ, כב), וזה לשונו: "**ספק אם עברה בשוק של טבחים או אם ישבה בצד המתעסקים בכתמים, אינה תולה בהם**".

כלומר: אם יש לאשה ספק אם היא עברה בכלל בשוק של טבחים - היא אסורה לבעלה ואיננה יכולה לתלות את הכתם שנמצא בדם שניתז מהטבחים. וכן אם ספק אם ישבה

ד - תולה בה את כתמיה (משנה נדה פ"ח מ"ג, דף נח:; ושולחן ערוך יו"ד קצ, יח). דוגמה נוספת מובאת להלן בפרק השביעי (לקמן עמ' קנג-קנה והערה 181), שאין לתלות דם בספק שאינו שקול, אך ניתן לתלות כתם אפילו בדבר רחוק, ע"ש. וכן, לדעת הפוסקים שאין לתלות דם במכה שלא ידוע אם היא מוציאה דם, ניתן לתלות כתם במכה שלא ידוע אם היא מוציאה דם (ספר התרומה, הל' נדה ס"ס צב, ד"ה ודין אשה שיש לה מכה; מרדכי, שבועות, הל' נדה, רמז תשלה; רמ"א יו"ד קפז, ה, בסוף דבריו, וש"ך שם ס"ק כז. וראה גם להלן הערה 68). כמו כן, גם לדעת הפוסקים שאין תולים דם בכאב - ניתן לתלות כתם בכאב (ראה בפרק הקודם, ובפרט בהערה 20).

59 וראה חוט שני - נדה, סי' קצ, יח, ס"ק כא, 'עניינים נוספים', שער הציון אות ריג, עמ' קעו (שערי הלכה, פ"ג-כתמים, עמ' נו, אות יא).

ליד אנשים המתעסקים בכתמים - היא טמאה, ואיננה יכולה לתלות בגורמים אלו⁶⁰.

ומצאנו במפרשים כמה הסברים לדין זה (שאינ לתלות כאשר ספק אם עברה בשוק של טבחים)⁶¹:

א. משום שיש כאן שני ספקות: ספק אם עברה בשוק של טבחים, ואפילו על הצד שעברה שם - עדיין יש ספק אם ניתז עליה דם מהטבחים או לא⁶² (אור זרוע, ח"א הל'

60 גם לגבי שאר התליות שהוזכרו בגמרא (נדה פרק שמיני) ובשולחן ערוך (יו"ד סי' קצ), כדוגמת הייתה שוחטת, מתעסקת בכתמים או יושבת בצד המתעסקים בכתמים, או שבנה ובעלה שחטו או התעסקו בכתמים, מוזכר שטהורה באופן שהייתה בכלל הספק (דהיינו: שוחטת / מתעסקת בכתמים / יושבת בצד המתעסקים / בעלה שוחט וכו'), ולא במקרה שספק לה אם הייתה בכלל הספק (ספק שחטה וכיו"ב).

61 ראה אנציקלופדיה תלמודית (כרך לג טור תשסו), טהרת הבית (ח"א סי' ח הערה כ, עמ' תנ-תנב (תל-תלב)) ו'מיתבתא' על השולחן ערוך שם (יו"ד קצ, כב; בירור הלכה אות מט), שאספו דברי המפרשים בזה. [וע"ע בספר 'ביאורי טהרה' (הרב ברוך יצחק אלאחר שליט"א), סי' כ, שנשא ונתן בעניין זה, ואכמ"ל בדבריו].

[יש לציין לדברי החוות דעת (סי' קצ ביאורים ס"ק יד) שכתב שדין התליה בכתמים מבוסס על העובדה שלא הרגישה ביציאת הדם (ורוב דמים באים בהרגשה), ומבלעדי העובדה שלא הרגישה - לא היינו תולים כתמים בגורם חיצוני, שכן רוב דמים מהמקור. ולפיכך כאשר ודאי עברה בשוק של טבחים (או התעסקה בדם) ויש ספק אם הדם שמצאה מגופה או מגורם חיצוני - אנו תולים שבא מגורם חיצוני, אך אם יש ספק אם בכלל עברה בשוק של טבחים - אנו תולים את הדם במקור. ע"ש.

דברי החוות דעת לא הובאו בפנים, כי בדבריו לא מוסברת במפורש נקודת ההבדל בין ודאי עברה בשוק של טבחים לספק עברה שם, ובפשטות נראה שכוונתו שבכתם רגיל יש ספק שקול אם הכתם מגופה או מגורם חיצוני (כי רוב דמים מהמקור ומאידך רוב הדמים שמהמקור באים בהרגשה ואילו היא לא הרגישה), ולכן כאשר יש סיבה כלשהי המקלישה אחד מצדדי הספק - יש להכריע בצד השני. ובספק עברה בשוק של טבחים התליה בגורם חיצוני קלושה יותר (כהסברים א, ג), וממילא יש להניח שהדם מגופה. אך יש שכתבו שכוונתו שאם נבוא לערער שמא עברה בשוק של טבחים ושכחה, אם כן מאידך גיסא יש לערער שמא הרגישה ושכחה, וממילא חוזר הכלל שרוב דמים מהמקור (כהסבר ב). נמצא שדברי החוות דעת כנראה מבוססים על אחד מההסברים האחרים שהובאו בפנים.]

62 ויש לדון בזה הן מדין ספק ספיקא משם אחד, והן ממחלוקת הפוסקים אם עושים ספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן (והאחרונים העירו משני נידונים אלו, ויש לפלפל בזה, ועוד חזון למועד). [כמו כן, יש שהעירו מהדין (בשולחן ערוך שם - יו"ד קצ, כב) שאם דרך הטבחים להתעסק כאן וכאן, תולין אפילו מספק, שמא נתעסקו במקום שעברה, ולא הרגישה, ולהסבר זה מאי שנא? וכיו"ב יש שהעירו מדברי הרשב"א (תורת הבית הארוך ז, ד, דף כב. (קפ:)), שהדין (נדה נט). נתעסקה במועט אינה תולה את המרובה, אמור דווקא כשיודעת בבירור שנתעסקה במועט ממין הכתם שנמצא, אבל בשאינה יודעת בבירור (בכמה התעסקה) - תולה בו כל כתם בכל שיעור, דכתמים דרבנן תולים אותן

נדה סי' שנא (בדפו"א סי' לד); שו"ת מהרי" ברונא סי' קט; שו"ת משפטיים ישרים לרבי רפאל בירדוגו, ח"ב סי' קיא; משנה אחרונה, נדה פ"ח מ"ב, ד"ה נתעסקה בכתמים; חסדי דוד לרבי דוד פאדרו, על תוספתא נדה פ"ו ה"ז, עמ' רכח-רכט (במהדורת וגשל); מרומי שדה, סוף מסכת נדה תשובה ב, ד"ה והנה יש בזה, בהסבר הראשון. וע"ע ערוך השולחן יו"ד קצ, עג. וכעין זה מצינו בשולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפז קונטרס אחרון ס"ק ה: "ואין אומרים העמד אשה על חזקתה בספק זה, [מפני] שאינו ספק שקול לגמרי, כי אף אם עברה - שמא לא ניתז עליה".

ב. משום שאין לחשוש שמא הלכה לשוק ושכחה, שדבר שהיא בעצמה עושה - ודאי יודעת וזוכרת (שו"ת רבי שלמה איגר, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"ג, ח"א, כתבים סי' כח, עמ' רסח; וראה שולחן ערוך הרב שם: "דספק עברה גופא אינו ספק שקול, דמהיכי תיתי לומר שעברה ולא אדעתה"). ואם נבוא לתלות שעברה בשוק של טבחים ואיננה זוכרת, א"כ עלינו להסתפק לאידך גיסא - שמא הרגישה ואיננה זוכרת⁶³ (רבי פנחס חיים הלוי הורוביץ, פתחא זוטא, נדה, סי' קצ, מהד' תניינא, ס"ק יג, עמ' צה-צו, נדפס מחדש בשו"ת פתחא זוטא, ירושלים תשע"ד, יו"ד סי' צה; רבי נפתלי הרץ לנדא, חקר הלכה, אות נ ס"ק לב, דף נטג-ד, ובמהדורת באר התורה תשס"א, ח"ב עמ' תרב; טהרת הבית ח"א עמ' תנב (תלב - בסוף)).⁶⁴

ג. משום שבמקור ודאי יש דם [שיכול להגיע למקום שנמצא בו הכתם], ואילו התלייה בגורם חיצוני היא רק ספק (כי ספק אם הלכה בשוק של טבחים) - אין ספק מוציא מידי ודאי גם בדרבנן (שו"ת בית שלמה יו"ד ב (כרך ג-ד) סי' יד ד"ה אמנם גם; שו"ת הרי בשמים, ח"ג-מהד' תליתאה סי' כ, שכך "מבואר בפוסקים"; יד יהודה, הפירוש הארוך, סי' קיא ס"ק טז, ד"ה אבל באמת).

להקל, וכ"כ הראב"ד (בעלי הנפש, שער הכתמים סי' ג ד"ה וכל אלו, עמ' סג). עכ"ת ד. וכ"פ הרמ"א (יו"ד קצ, כז), ויש לפלפל בכל זה, ועוד חזון למועד.

63 נראה שלהסבר זה, יש להעמיד את הדין של "ספק עברה בשוק של טבחים" לא בספק שקול, שהיא ממש מתלבטת אם עברה או לא [כפשט הגמרא וסתימת הפוסקים], אלא במקרה שאיננה זוכרת כלל שעברה בשוק של טבחים, ומסתמא לא עברה, אך איננה בטוחה שלא עברה (כי אם מסופקת ממש אם עברה שם, אין נאמר שמאידך גיסא יש להסתפק שמא הרגישה, שהרי לא הרגישה ואיננה מסופקת בכך), ודו"ק (וכבר העירו בזה).

כמו כן, יש לדון אם נימוק זה תקף אצל נשים שאינן בקיאות בהרגשת יציאת הדם (כמצוי בזמננו), וממילא אין הוכחה מכך שלא הרגישה שכתם זה איננו מהמקור, ודו"ק.

64 הסבר זה מבוסס על דברי הרשב"א (נדה ג. ד"ה והא דאמר' בצפור לא וכו'), ע"ש ובחוות דעת (סי' קצ ביאורים סוף ס"ק יד); וע"ע ח' חתם סופר נדה נח. ושו"ת חת"ס יו"ד ר"ס קפב; ואכמ"ל בכ"ז.

ד. משום שהנידון הוא אם באה לשוק של טבחים, ו"ספק ביאה" אינו כספק מגע⁶⁵, ולכן ב'ספק ביאה' (כלומר, כשיש ספק אם באה לשוק של טבחים) איננו תולים בכתמים, ורק בספק מגע (כלומר, כשוודאי באה לשוק של טבחים, אך ספק אם הותז מהשחיטה דם ונגע בה ובבגדיה) תולים את הכתם (מרומי שדה, שם, בתירוץ השני; ועי' צפנת פענח פ"ט מהל' איסורי ביאה הכ"ז, וטהרת הבית ח"א עמ' תנא (תלב)).

ה. משום שכאשר יש ספק אם הלכה לשוק של טבחים, וכעת היא נמצאת בביתה ושם נמצא הכתם, יש חזקה "כאן נמצא כאן היה" (שו"ת דברי מלכאל ח"ה ס"י קיד), ואין לתלות שהייתה בשוק אם לא נודע שהייתה בו ודו"ק (הסבר זה דומה לקודמו).

ו. "מכיוון שגזרו חכמים על הכתם אלא אם כן יש לה [במָה] לתלות, שבזה הסכימו לטהר, וכל שאין לה [במָה] לתלות, כגון שלא עברה כלל [בשוק של טבחים], גזרת חכמים נשארה בתוקפה. ולכן כשיש ספק [אם יש במָה לתלות] - ג"כ לא תלין להקל, שלא טיהרוה אלא כשיש לה לתלות במה שעברה"⁶⁶ (הרב עובדיה יוסף זצ"ל בתשובה בכת"י⁶⁷, נדפסה ב'גיליונות וציורים' שבשולי ספר טהרת הבית, הוצאת מכון 'מאור ישראל' ירושלים ה'תשע"ט, ח"א עמ' תנב הערה 42, ע"ש. ועי' ערוך השולחן יו"ד קצ, עג, הנ"ל).

וכעת נבוא לבדוק האם 'ספק מכה' דומה ל"ספק עברה בשוק של טבחים" - ונראה שהדבר תלוי בהסברים השונים: לפי הסברים א' (האור זרוע וסיעתו: ספק ספיקא לחומרא), ג' (בית שלמה וסיעתו: אין ספק מוציא מידי ודאי), ו' (הרב עובדיה יוסף זצ"ל: גזרו חכמים כל שאין במה לתלות), הנימוק שלא לתלות במקרה שספק עברה בשוק של טבחים, ודאי קיים ועומד בתוקפו גם במקרה של 'ספק מכה'⁶⁸, אך לפי הסבר ב' (שלא סביר שהלכה לשוק ושכחה),

65 הבחנה זו בין 'ספק ביאה' ל'ספק מגע' מבוססת על פירוש רש"י (עבודה זרה ע). וסיעתו בשיטת ר"א (ויש לדון אם חכמים נחלקו עליו בזה, והאריכו בזה המפרשים ואכמ"ל), אך ראשונים אחרים (רשב"ם בבא בתרא נה: ר"ת ועוד; ועי' רש"י פסחים י. ד"ה וחכמים מטמאין) הסבירו שדעת ר"א שיש שם ספק ספיקא: ספק אם בא לשדה שבה המת, וגם אם נאמר שנכנס - ספק אם נטמא. ולשיטתם אין מקור לחילוק בין ספק ביאה לספק מגע.

66 לפי הסבר זה זוהי הלכה מיוחדת דיני כתמים, ולא בכל דיני דרבנן (בהם י"א שאין עושים ספק ספיקא לחומרא) ואכמ"ל.

67 ככל הנראה, תשובה זו היא משנתו האחרונה של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בנושא.

68 לכאורה יש לתמוה לפי זה כיצד ניתן לתלות כתם במכה שלא ידוע אם מוציאה דם (כמבואר לעיל

הנימוק שלא לתלות בספק עברה בשוק של טבחים - איננו רלוונטי למקרה רגיל של 'ספק מכה' (כשיש יסוד לספק, וראה לעיל עמ' נו-נז).

ואם נקבל את הסבר ד' (הנצי"ב וסיעתו: ספק ביאה גרע מספק מגע), יש לדון האם 'ספק מכה' דומה ל'ספק ביאה' (שאינן תולים בו אף בכתמים) או ל'ספק מגע' (שתולים בו). ונראה שיסוד החילוק בין 'ספק ביאה' ל'ספק מגע' הוא שבספק ביאה (וכן בספק התעסקה בכתמים) יש ספק אם בכלל הוחזקה טומאה, כי הספק אם בכלל באה למקום הטומאה; אך בספק מגע ודאי שיש טומאה במקום, והספק רק אם נגע בה⁶⁹. ואם כן, ב'ספק מכה' ודאי שהספק הוא אם יש יסוד בכלל לתלות במכה, וודאי לא גרע מ'ספק ביאה' שאין לתלות בו, ודו"ק.

[וכן לפי הסבר ה' (דברי מלכיאל: כאן נמצא כאן היה), מסתבר שאם אין מחזיקין איסור ממקום

הערה 58 ונ"ט), בפשטות יש ליישב שבמכה שלא ידוע אם היא מוציאה דם הטעם הוא מפני שסתם מכה היא מוציאה דם - גם לדעות שאין לתלות אלא במכה שידוע שמוציאה דם (כמבואר בספר התרומה הל' נדה ס' צב: "...דבכתמים הלכו רבנן להקל וסתם מכה היא לפעמים מוציאה דם", וראה שולחן ערוך הרב יו"ד ס' קפז, ז, ס"ק כג ד"ה ולא עוד, וסוף ס"ק כד ד"ה מכל מקום לשיטת הרשב"א, ולעיל הערה 14). [כמובן, לפי הסבר ב', בלאו הכי לא קשיא מידי, ודו"ק.]

[אך יש מי שכתב בדעת המרדכי - "שאינן רוב מכות ראויות להוציא דם סתמא" (תשובת רבנו יוחנן ברבי מתת' המובאת בהגהות שערי דורא נדה ס' טז ובשו"ת מהרי"ל החדשות ס' ק), לשיטה זו צ"ב החילוק בין ספק עברה בשוק של טבחים למכה שספק מוציאה דם, **ואולי** ס"ל לרבנו יוחנן ברבי מתת', שלדעת המרדכי אפילו בכתם אין לתלות במכה שספק אם נצרך בה דם (וכעין שנחלקו בדעת הרשב"א בדם גמור (הבא בהרגשה), שלדעת החת"ס יו"ד ס' קמב וקנא, לא מהני לתלות בה, וכ"מ בשולחן ערוך הרב שם ד"ה ומה שכתב הרשב"א, ואילו העין יצחק הנ"ל [ח"א יו"ד ס' יז ס"ק ה] והשואל ומשיב מהד' תליתאה ח"ב ס' מ ד"ה והנה בשנת תרכ"ד, חלקו עליהם, ע"ש, וראה גם לעיל עמ' עא-עז, ולהלן הערה 126), ודו"ק.]

69 למשל ראה תוספות רי"ד (בבא בתרא נה: אות עא): "...וטעמא דר"א בספק ביאה זה הוא שכל זמן **שלא הוחזק שנכנס במקום הטומאה**, אע"ג דלית התם אלא חד ספיקא, כגון דהות קיימא טומאה סמוך לפתח שא"א להיכנס אא"כ יגע מטהר ליה ר"א, אבל היכא דודאי נכנס ואיכא ספק מגע, אע"ג דאיכא כל הני ספיקי דתנן - ספיקו טמא, כיון שנכנס **ועמד בחזקת הטומאה**". (וראה חידושי הרמב"ן שם: "...יש לומר דטעמיה דרבי אליעזר דמטהר בספק ביאה לאו משום דגמר מסוטה ודווקא בטהרות, אלא משום הכי מטהר רבי אליעזר הואיל והדבר רחוק כיון שהוא במקום אחד והטומאה במקום אחר"). חידושי הריטב"א (עבודה זרה ע:): "...טעמא דר"א משום דספק טומאה ברשות היחיד מסוטה גמרי לה דליכא ספק ביאה אלא ספק מגע, וטעמא דהלכתא משום **דכי איכא ודאי ביאה - הא אתחזקה טומאה** וכספק קרוב הוא, ואע"פ שיש שם ספקות אחרות... אבל כשיש שם ספק ביאה - חשיב ליה ר"א ספק רחוק, וכדאחזקי טומאה אין כאן אלא ספק אחד, ידיעין ודאי שהבקעה מלאה טומאה". וראה ערוך השולחן העתיד (הל' שאר אבות הטומאות קנד, ב-ד).

למקום ואין מחדשים תלייה על בסיס ספק שמא הייתה במקום אחר, קל וחומר שאין מחדשים תלייה על בסיס שמא נוצרה מכה, כשאין לנו שום ידיעה והכרעה שאכן יש לאשה זו מכה, ודו"ק.⁷⁰

נמצא, שלדעת רוב ככל המפרשים והפוסקים, מהאור זרוע ועד הגר"ע יוסף זצ"ל⁷⁰, וכפי העולה מרוב ההסברים (הסברים א', ג', ד', ה', ו'), כשם שאין לתלות כתמים בספק אם עברה בשוק של טבחים - כך אין לתלות כתם בספק אם יש לה מכה.
[ועוד חזון למועד בעזה"י להאריך בסוגיה עמוקה זו.]

ג. חומרת 'ספק מכה' מ"ספק עברה בשוק של טבחים"

יש לציין, שכפי שהובא לעיל (עמ' סג) מדברי הפוסקים, **ישנה סיבה נוספת שלא לתלות ב'ספק מכה', והיינו משום שלאשה יש "חזקת הגוף" שאין לה מכה.** ואם כן, אף לפי הסבר ב (לפיו אין ללמוד מדין ספק עברה בשוק של טבחים ל'ספק מכה'), יש מקום גדול לומר שאין לתלות ב'ספק מכה' אפילו בכתם.

ד. הכרעת ההלכה בדין 'ספק מכה' בכתם

עד כה נתבאר שבניתוח דין "ספק עברה בשוק של טבחים" עולה שהכלל שאין לתלות ב'ספק מכה' שריר וקיים גם בכתם. כמובן שכאשר באים להכריע את ההלכה עלינו לחפש בספרי הפוסקים, וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה.

למעשה בין הציטוטים מדברי הפוסקים האחרונים שהובאו לעיל בפרק הראשון (עמ' מט-נב), נמצאת התייחסות מפורשת לנידון זה, והיא בדברי הגרש"ז מלאדי (שולחן ערוך הרב הנ"ל - יו"ד סימן קפז, ה, ס"ק כג) שכתב: "...שאפילו בכתמים אין תולין אלא בידעת שיש לה מכה ולא בספק..." ע"ש. [גם המהר"ם שיק הנ"ל (יו"ד קעה) כתב שאפילו בדרבנן לא תולים ב'ספק מכה', ע"ש].

⁷⁰ וחבל מאד שבחבורת התעלמו מהדברים המפורשים של מרן זצ"ל, ובמקום זאת מנסים לטעון שלדעתנו ע"ה ניתן לתלות ב'ספק מכה', על בסיס ציטוט מקוטע ומוצא מהקשרו (ראה לעיל הערה 36) או על בסיס דבריו בנוגע להתקן, תוך התעלמות מהתנאי שהציב שרופא יאמר שהדימום מחמת ההתקן (הכוונה: ממכה שההתקן גרם) ומעדויות תלמידיו בשמו, וכפי שיתבאר להלן עמ' קלז-קמז.

יצוין שבאחרונים⁷¹ נוספים מצינו שגם בכתם אין לתלות אלא בגורם שיש לו בסיס ודאי שיכול להוות מקור לדם, ובפשטות מדבריהם עולה שגם כתם אין לתלות ב'ספק מכה', וכפי דברי הגר"ז מלאדי.

מאידך, בשו"ת **אבני נזר** (י"ד סי' רלו ס"ק ט) בתשובה אודות אשה **זקנה מסולקת דמים**⁷²

71 ראה בספר פתח זוטא (השלם, לרבי פנחס ח. הלוי הורוביץ זצ"ל, הל' גדה וטבילה, מהד' תשל"ד; סי' קצ, שם ס"ק לה, עמ' ע) שהביא בשם שו"ת **בית שלמה** (דרימר, י"ד ח"ב (כרך ג-ד) סי' יד, ד"ה אמנם גם אם היה דומה) שכתב לגבי אשה שישבה על ספסל ומצאה כתם, ולמחרת חזרה לספסל ומצאה בו צואת תרנגול אדומה, שאין לתלות בזה (ודימה נידון זה לספק עברה בשוק של טבחים), ע"ש.

[וכתב ב**פתח זוטא** (שם סי' קצ סוף ס"ק ס, עמ' עט; צוין בספר שיעורי טהרה, מהרב מרדכי גרוס שליט"א, עמ' קא) לדמות לנידון לגבי אשה שמצאה **כתם** ולמחרת נודע שיש לה מכה, אם יכולה לתלות בה (ולהניח שהמכה הייתה כבר קודם לכתם והכתם הינו דם הבא מהמכה), ובשו"ת **יד יוסף** (לרבי יוסף יואל דייטש זצ"ל, סי' צ) כתב שיש לאסור בזה. גם **רבי שלמה קלוגר** זצ"ל נשאל בזה (מי נדה שם סי' קצ קו"א סעיף נב; בהוצאת מכון חכמת שלמה ירושלים תש"ס, עמ' קצט-רא) והאריך בראיות, ומסקנתו שאם הייתה מסולקת דמים יכולה לתלות להקל, "אך אם לא הייתה בחזקת מסולקת דמים - לא מלאני לבי להקל כה"ג כל זמן שלא אמצא ראיה ברורה יותר". וגם ב**טהרת ישראל** (לרבי ישראל טרופר, סי' קצ חוקת הטהרה אות ק, ובאר יצחק ויד אליהו ס"ק רלו) החמיר בזה (לבד אצל מסולקת דמים). וע"ע שו"ת **מהרש"ם** ח"ג סי' שסט אות ב (שיעורי טהרה, שם; 'אוצר הלכה' סי' קצ, יח, אות כקג, עמ' תמו), שו"ת **דברי חיים** (מצאנז) יו"ד ח"ב סי' עו, שו"ת **בית שלמה** (דרימר) יו"ד ח"ב (כרך ג-ד) סי' יט, ו**פתח זוטא** שם (סי' קצ) ס"ק מ (עמ' עב) וש"נ. וע"ע. קונטרס ממכותין ארפאך (פרק רביעי) ובספר פסקי הוראה (סי' קפז סעיף ה אות ה והערה עה, עמ' שג-שה) ואכמ"ל. כמוכן, שאם בנידון זה אין לתלות, ברור שאין לתלות ב'ספק מכה' בכתם, אך יתכן שמצב זה מוגדר 'חזקת מכה' ומהני לתלות בו ואינו עניין לנידון דידן.]

ומדברי כל האחרונים הנ"ל למדנו שאפילו בכתם - אין לתלות אלא במכה ודאי (או ב'חזקת מכה'), **ולא בספק מכה** (ויש לכך עוד מקורות, ואכמ"ל).

72 וראה באבני נזר (שם אות ז): "...אין דרך זקנה, שפסקה כמה שנים לראות, ע"כ תולין אף שאין ידוע שיש מכה, וכמו בקטנה שתולין אף שאפשר שכבר חיתה המכה ואין עוד מכה ה"נ בזו..." - ומבואר בדבריו **שלזקנה מסולקת דמים תולים ב'ספק מכה'** (ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קכד). [ועי' שו"ת פנים מאירות ח"א סי' יב, גבי כתם במ"ד בזקנה, שכתב בתוך דבריו 'דבעלת כתם היכא דחדל לה אורח כנשים - דכתמיה טהורים...', וע"ע טהרת הבית ח"א סי' ח סעיף א ובהערה, עמ' שפב-שפג (שסג-שסד), שהשיג על דבריו שבגמרא ובראשונים מבואר שיש לזקנה דין כתם, וע"ע שם סי' ב סוף הערה ט, עמ' צג-צד (פז) והערה 64 (במהדורת 'מאור ישראל' ה'תשע"ט).] וע"ע שו"ת אבני נזר יו"ד סי' רכא ס"ק ג.

והנה רבי אליעזר יצחק פריד (חתן רבי יצחק בהגר"ח מוולוז'ין) כתב בשו"ת חוט המשולש (ח"ג סי' כו) שבקטנה שלא הגיע זמנה לראות, וכן בזקנה מסולקת דמים, תולים אף בספק מכה, ע"ש [ומוכח מדבריו שהיינו רק בכה"ג, אך בהגיע זמנה לראות - אין תולים בספק מכה אף שלא בשעת וסתה (אך

שהתקינו לה הרופאים 'טבעת' למניעת צניחת הרוחם, שיש ספק אם יש לה מכה, כותב שניתן להקל בכתם, ואע"פ שבספק עברה בשוק של טבחים - לא תולים גם בכתם, מ"מ שם "אפשר הכתם בא לחלוק טרם שנסתפקה אם עברה בשוק של טבחים, ואין הספק שנולד אח"כ מוציאה מטומאה", אך במקרה שם הספק על המכה אינו מאוחר להכתמת החלוק⁷³, ע"ש⁷⁴.

במסקנתו קצת חכך בזה: "אולי יש להחמיר להצריכה טבילה עכ"פ בכל פעם שתראה", ע"ש, וכפי שעיינו ראות חזקת סילוק דמים בזקנה עדיפה הרבה מחזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, ועי' ש"ך יו"ד סי' קצ"ט ע"א ובשאר המפרשים שם, וכיו"ב בתורת השלמים שם ס"ק ב (לגבי נידון חמור טפי) ובשאר המפרשים שם ובטהרת הבית ח"א ז, ג; וכ"כ באבני נזר יו"ד סי' רכא סוף אות ד, בשם הבית מאיר בצלעות הבית סי' יג, דזקנה מסולקת דמים עדיפה מיש לה וסת שלא בשעת וסתה, ורק לגבי דין רמ"ת שהוא חולי שממלאה ונופצת, בזה צידד באבני נזר שם (רכא, ד - לעיל מיניה), שיש לה וסת קבוע עדיף שהרי חזינן שבריא (וראה לעיל סוף עמ' נה אות ה), אך מסקנת האבני נזר שם שאעפ"כ חזקת מסולקת דמים בזקנה אלימא טפי מחזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, ע"ש].

ומ"מ האבני נזר (סי' רלו הנ"ל), אף דאיירי בזקנה מסולקת דמים, לא הקל בספק מכה אלא בכתם, ובכה"ג שהספק קדם לכתם, אך בדם ממש לא הקל בספק מכה ואפילו בזקנה (כמבואר בלשונו).

יש לציין, שדעת רוב הפוסקים שאף בזקנה מסולקת דמים, מ"מ אין לתלות במכה אלא כשיש סימנים ואינדיקציות מובהקים למכה (עי' שו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד, ח"א יו"ד סי' קפח [וראה מש"כ על דבריו בדעת תורה למהר"ש"ם יו"ד קפז, ה, ד"ה שם בהגהה, ושי"ב]; שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קעח הנ"ל, וע"ע שם סי' קפ"ו ושי"ב; ערוך השולחן יו"ד קצא, לד; ועוד) או כשיש מכה שספק מוציאה דם (ראה טהרת הבית ח"א עמ' רנג (רלט) בשם גדולי האחרונים; וכ"כ בשו"ת דבר שמואל סי' פז ד"ה איברא שאם, בלשונו "אפשר", והסכים לו בעל ברון טעם בשו"ת עטרת חכמים יו"ד סי' יח סוף ד"ה וליתר שאת, וכ"כ בשו"ת מלבושי יום טוב ח"ב יו"ד סי' ו ד"ה ואף כי מהפוסקים; ועוד. וראה אוצר הלכה, הוצאת עוז והדר תשע"ו, סי' קפז, ה, אות סד והערה כב, עמ' קמג). ומאידך, גם האבני נזר הנ"ל (יו"ד סי' רלו) כתב (באות ב-ג) שבאשה רגילה [שאינה זקנה] אין לתלות בספק מכה, כש"א אין כאן מכה ידוע שיש בה דם ואפי' לדעת רשב"א אין תולין". [ויש להאריך במקורות לכ"ז, וקיצרתי מאד].

73 האבני נזר מבסס את דבריו על דברי שולחן ערוך הרב (יו"ד סי' קפז קונטרס אחרון ס"ק ד"ה ומה שכתב החכם צבי; וע"ע בשולחן ערוך הרב יו"ד סי' קצ, לו, ס"ק עא, במוסגר) ע"ש. [יש לציין שבשולחן ערוך הרב חילוק זה כתוב רק בנוגע לספק עברה בשוק של טבחים ולגבי מכה שספק מוציאה דם, ולא לגבי 'ספק מכה' (שלגבי 'ספק מכה' החמיר הגר"ז ואפילו בכתם, וכנ"ל בסוף עמ' פה), ונראה שסבר הגר"ז שמחמת חזקת הגוף אין לתלות ב'ספק מכה', ואפילו כשהספק קדם למכה, ודו"ק].

74 בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ו הערה 11; וכן לעיל הערה 20, ע"ש) הובא שהרב משה שאול קליין שליט"א בספר **שאלת משה** - שערי טהרה (ח"ג - בעניין תלייה במכה, תשע"ה, שער פד פרק ד ס"ק א, עמ' רב) הבין בדברי **הנודע ביהודה** (מהד' תניינא יו"ד סי' ק) שבכתם אפשר לתלות אפילו ב'ספק מכה' (ולא כדברי שולחן ערוך הרב הנ"ל), אך בפשטות כוונת הנודע ביהודה (הנ"ל) שכאב היו חזקת מכה, ואכמ"ל.

גם בתשובת אגרות משה המובאת להלן (בהערה 76), משמע שיש להקל ב'ספק מכה' בכתם באופנים מסוימים, מלבד בשלושה ימים ראשונים של ה'שבעה נקיים' [עי' רמ"א יו"ד קצו, י, בסוף דבריו].

ה. מסקנה

פשטות הדברים שגם בכתם אין לתלות ב'ספק מכה', וכן כתבו להדיא הגר"ז ועוד אחרונים (וכך עולה מרוב הפירושים לדין "ספק עברה בשוק של טבחים" וכו"ל), אך יש שכתבו שניתן להקל ב'ספק מכה' בכתם באופנים מסוימים.

פרק שלישי

תלייה במכה לאחר בדיקת רופא

א. פתיחה

ב. דם הנמצא לאחר בדיקה רפואית

ג. דם הנמצא בשעת הבדיקה

ד. הבדל נוסף - אופי הטיפול

ה. בין מקור למקור - השימוש בשמועה מחודשת

ו. שיטת הרב דוב ליאור שליט"א

ז. צבת רפואי

ח. האם הביקורת מוצדקת?

ט. מסקנה

א. פתיחה

בפרקים הקודמים הארכנו להבהיר ולהוכיח מדברי הפוסקים שאין לתלות דם ב'ספק מכה'. ואף שנחלקו הפוסקים האם ניתן לתלות במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, מ"מ **לכל הדעות**⁷⁵ בספק אם יש בכלל מכה - אין לתלות (אלא אם ניתן להכריע ספק זה על פי כללי ההלכה: ראיות, חזקות, אומדנות וכו', וכו"ל).

בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ד-ה) הובאו כמה דוגמאות לכך שלפי מחבר הספר, גם כאשר **אין כל ידיעה על מכה** (ואין גם הכרעה על מכה על פי כללי ההלכה), אלא שישנה **אפשרות** וסיכוי כלשהו שיש מכה, די בכך (לדברי מחבר הספר), בשביל לתלות בה דם הנמצא בבדיקה פנימית⁷⁵. כגון: דם הנמצא לאחר בדיקה רפואית, דימום בנוכחות

75 א. בחוברת (עמ' 64) עלתה הטענה "שהביטוי 'ספק מכה' לא נזכר לקולא בשום מקום בפניני הלכה" - אך ברור שהנושא איננו אם ביטוי פלוני מופיע בפניני הלכה או לא, אלא האם מחבר הספר מתיר דימום במצבים בהם לא ברור שיש לאשה מכה (כדוגמת אשה שעברה בדיקה רפואית, ולאחר מכן מצאה דם "יש סיכוי מסוים שהדימום אירע מפציעה שנגרמה ע"י הבדיקה" - אע"פ שמבואר בדבריו שלא ברור כלל שהבדיקה אכן פצעה אותה).

כך גם לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי - מחבר הספר (פניני הלכה פ"ב הערה 16, עמ' 55) מתיר את הדימום, אף "שיש מחלוקת בין הרופאים אם הדם יצא מפצע או מתגובה דלקתית". יתירה מזו, מחבר הספר (פניני הלכה שם עמ' 56) מתיר אפילו דימום בנוכחות התקן המפריש הורמונים, אף

התקן תוך רחמי, דם הנמצא בתשמיש לאחר שהכלה הוציאה בתוליה באצבע או לאחר

ש"ההורמונים הללו גורמים לרירית הרחם שתיעשה דקה וממילא היא נוטה להתפרק, והחומר הדמי שיוצא הוא מרירית הרחם כדוגמת החומר שיוצא בווסת", מ"מ מחבר הספר מכריע: "שגם בו אפשר להקל בבדיקה פנימית ולתלות שהדימום מחמת מכה, שכן למרות שבעקבות ההורמונים הרירית נעשית דקה ונוטה לדמם, **עדיין ישנה אפשרות** שההתקן פצע את הרחם..." ע"ש.

ב. מחבר הספר הוסיף וביאר את דעתו במאמר בטור '**רביבים**' (בעיתון 'בשבע', גיליון 949, יום חמישי לסדר חוקת, ז' תמוז ה'תשפ"א, מובא להלן עמ' קטו-ק"ז, וראה גם בעמ' קנח-קנט): "...כל זמן שהרופאים מסופקים בשאלה אם הדימומים הנגרמים מההתקן יצאו מחמת פציעה קלה שההתקן פצע את הרחם או מתגובה דלקתית, ואף אם גרם לתגובה דלקתית, אולי תגובה זו נחשבת כ'מכה' היינו פצע, אזי מדובר במצב שהדם שמצאה בבדיקה פנימית **אולי** יצא מפצע, וכל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, אינו מטמא".

מחבר הספר מוסיף (שם): "טענו כנגדי כמה רבנים שהם שאלו רופאים רבים, ומכיוון שהרופאים אינם יודעים להסביר מדוע ההתקן גורם לדימומים, יש להחמיר. **ותשובתי** שהדין הפוך. **רק כאשר הרופאים יאמרו בוודאות שהדם שיצא בעקבות ההתקן אינו נחשב דם פצע יש להחמיר**. כלומר, מכיוון שלא הייתה הרגשה של וסת, **כל עוד הרופאים מסופקים, אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנמצא בבדיקה פנימית הוא מחמת פצע שההתקן גרם ברירית הרחם - טהורה**. וכפי שלמדנו, שכאשר האישה סוברת שיש לה מכה ברחם ואינה יודעת אם הדם יצא מהמכה, כל זמן שאינה בעונת הווסת, טהורה... לפיכך, כל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, ומדובר בדם שיצא בלא הרגשה ברורה, מכיוון שיש **סיכוי של עשרה אחוזים** ויותר שיצא מפצע שנגרם מההתקן, אינו מטמא".

נמצא שמחבר הספר מתיר - במילים מפורשות וברורות - לתלות דימום במכה גם במצבים של 'ספק מכה', גם אם הוא לא משתמש בביטוי המדויק הזה בהקשר זה.

ג. [בחבורת (שם) הביאו שמחבר הספר (פ"ב סעיף יג, עמ' 52) כתב: "אשה שמסופקת אם יש לה פצע שמוציא דם או לא... אם תראה דם בבדיקה פנימית תחמיר אפילו בכלשהו", - **אך מסגנונו לא ברור אם כוונתו מעיקר הדין או לחומרא ולהדרכה** (ע"ש בהערה 14 [עמ' 53, סוף ד"ה לגבי המצב השני], שלגבי מכה שלא ידוע אם מוציאה דם הדריך להחמיר, "ובמיוחד כיום, שניתן להיבדק על ידי רופא או אחות").

בנוסף, **בסעיף זה מדובר בנידון שונה** - אם לאשה המסופקת יש **נאמנות** שיש לה מכה (או שהאמינה רק בטוענת ברי), **אך אין מכאן כל ראייה** לנידון אודות מצב שהידיעות האובייקטיביות העומדות בפנינו מביאות לספק מבלי להסתמך על דברי האשה (כגון דימום בנוכחות התקן תוך רחמי או דם שנמצא לאחר טיפול רפואי, שלעיתים פוצע את האשה), ובזה מחבר הספר נקט להקל (וכנ"ל).

בכל אופן, בדבריו הנ"ל (לגבי דימום בנוכחות התקן או לאחר בדיקה רפואית) **מפורש** שהתיר לתלות דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה' (דבר המנוגד לדברי הפוסקים, וכפי שנתבאר בפרק הראשון באריכות), ויישוב הסתירה בדבריו אינו מענייננו. **יש לציין**, שגם לגבי אשה המסופקת אם יש לה מכה הקל **בכתם**, ופשטות הפוסקים לאסור גם בזה (וכנ"ל בפרק השני).

ד. כמו כן, **גם תלמידי מחבר הספר הבינו שכוונתו להתייר לתלות דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'**, לדוגמה, במאמר של שניים מתלמידי מחבר הספר שנועד לבסס את ה'היתר' (של מחבר הספר) בעניין דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, נכתב "**שכשיש ריעותא מציאותית ברורה לקיום מכה שממנה הדם, תולים בה גם כשקיום המכה אינו ברור כלל**" (תחומין מב עמ' 467 הערה 30). ובמילים

שרופאה הסירה את כל הבתולים.

בחוברת הקדישו כמה פרקים להתייחס ספציפית לדוגמאות אלו, ונראה שנכון וכדאי להשיב לדבריהם.

פשוטות: ניתן לתלות ב'ספק מכה' (וראה להלן עמ' רסב-רסט מה שיש להשיב על נימוקיהם בזה; וראה לעיל עמ' נו-נז שאין לתלות ב'ספק מכה' אפילו כשיש בסיס להסתפק).

גם הרב דוד שי, תלמיד מחבר הספר, המשימש כרב במכון הר ברכה, כתב בהודעה (הפותרת "לכבוד הציבור") שנועדה להשיב לביקורת על ה'היתר' של דימום בנוכחות התקן: "...חכמים סמכו על האשה שאומרת שיש לה פצע, אף שדבריה נאמרו בהשערה ולא בוודאות..." - מבואר בדבריו שניתן לתלות ב'ספק מכה', וזה הבסיס להיתר' בהתקן (אגב, האם לדעתו גם אשה ברת בעל' או 'כזה ראיתי ואיבדתי' - נאמנת אף אם דבריה נאמרו בהשערה ולא בוודאות? ...).

לסיכום, **אין ספק שמחבר הספר התיר תלייה ב'ספק מכה' (אפילו ב-10% בלבד שיש בכלל מכה), וכך גם הבינו תלמידיו את דבריו.**

ה. [יתירה מזו: בחוברת עצמה נכתב (בריש עמ' 69; מובא לעיל בהערה 44): "...שכדי לתלות ולהקל איננו דורשים ודאות על קיום מכה, אלא אינדיקציה משמעותית דיה **כדי לעזור ספק** באשר למקור הדם... על כרחך שכדי לתלות במכה לא נדרשת ודאות של הימצאותה, אלא די בספק משמעותי" (וראה לעיל עמ' סט-עז, שדבריהם תמוהים).

לאור זאת, תמוהה מאד הטענה "שהביטוי 'ספק מכה' לא נזכר לקולא בשום מקום בפניני הלכה", ובהמשך (ריש עמ' 65) סיכמו: "מטבע הלשון 'ספק מכה' שייחס המשיג לרב מלמד - לא נמצא בפניני הלכה. אדרבה, כאשר הזכיר הרב מלמד ביטויים קרובים לכך הוא נטה להחמיר". ולא נתקררה דעתם עד שהוסיפו (בעמ' 41) שהביקורת על מחבר הספר בנוגע ל'ספק מכה' היא: "הוצגה לא מדויקת של עמדת הרב מלמד ותקיפת עמדה זו (איש קש)". - וכאן הבן שואל: מה כוונתם? סתם לתעתע בקורא? לחייב להשתמש בטרימינולוגיה שתטשטש את הדין? או שמא כוונתם שונה ולא ירדתי לסוף דעתם?]

ו. [בהקשר זה נעיר על נקודה נוספת: מחבר הספר עצמו נמנע עד כה מלהשיב בצורה למדנית (המתייחסת למקורות ומנתחת אותם) לביקורת הרחבה והמנומקת המופנית כלפי הספר מצד ת"ח רבים, עצומים ומגוונים, ולכן קשה לעמוד על כוונתו האמיתית. הדבר מביא לכך שתלמידיו יכולים להציע הסבר בכוונתו, כאשר ברור לכל שאם יוכח להם שההסבר שגוי - מיד יוצג הסבר אחר בכוונתו (ומראש נכתב בהקדמת החוברת: "מה שכתבתי מייצג את מיטב הבנתי, והוא על אחריותי בלבד" - עמ' 9). לטעמתי, בנסיבות אלו, ראוי שמחבר הספר עצמו יבהיר דבריו (או יחזור בו), במקום להניח לתלמידיו לשחק לפנינו ולנסות לנחש ולשער לבד את כוונותיו ונימוקיו, ובפרט שלעיתים מזומנות תלמידיו מציעים דרכים שונות בכוונתו. לדוגמה, הרב מאור קיים, ראש מכון הר ברכה, כתב שכוונת מחבר הספר (לגבי אשה שלא עשתה בדיקות ובאה למקווה) - "**שהבלנית** שואלת כיצד לנהוג... וברור שדברי הפניני הלכה לא מתייחסים לאשה המבקשת היתר לנהוג כך, ופשוט" (המעין, גיליון 240 - טבת תשפ"ב [סב, ב], סוף עמ' 108), ואילו בחוברת (עמ' 170) הוסבר שאכן יש כאן הוראה לטובלת עצמה ולא רק לבלנית, ע"ש. דוגמה נוספת לכך מצויה בדברי הרב שמואל אריאל (המעין, שם, עמ' 114) לגבי פרשנויות שונות - בקרב חברי מכון הר ברכה - להגדרת 'הרגשה' לפי הספר, ע"ש. וראה גם להלן הערה 269].

ב. דם הנמצא לאחר בדיקה רפואית

נפתח בנושא של אשה שמצאה דם אחר בדיקה או טיפול רפואיים, לגביו כותב מחבר הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ"ז הערה 7, עמ' 159): "...אם לאחר הבדיקה או הטיפול הרפואי יצא דם, כל זמן שהאשה איננה בעונת וסתה, ויש סיכוי מסוים שהדימום אירע מפציעה שנגרמה על ידי הבדיקה או הטיפול, תולים את הדימום בכך והאשה טהורה".

נשים לב: מדובר באשה שעברה בדיקה רפואית וגינאלית, ולדעת מחבר הספר, אם היא מוצאת דם (ואפילו **בבדיקה פנימית**) לאחר בדיקה רפואית שגרתית (בנרתיק), הרי היא יכולה, לדבריו, לתלות את הדם במכה, **גם אם לא חשה כאב, הרופא לא העיד על פציעה כלשהי ואין שום אינדיקציה אחרת למכה.**

בניגוד לכך, שאר הפוסקים נקטו שאין לתלות דם ב'ספק מכה', ולכן אין לתלות דם שנמצא לאחר בדיקה רפואית, אלא אם כן יש לה מכה ידועה או שישנה אינדיקציה לכך שנפצעה.

דוגמה לדבר ניתן להביא מתשובת **האגרות משה** (יו"ד ח"א סי' פג ד"ה בדבר האשה) שכתב:

בדבר האשה **שיש לה מכה** באותו מקום ומכניס הרופא אינסטרומנט [=מכשיר] לרפאותה ואחר זה בודקת ומוצאה דם... מסתבר להתירה שלא בשעת וסתה, כי לבד שהרבה אחרונים סברי דהרמ"א (בסי' קפז סעיף ה) מתיר שלא בשעת וסתה אף בלא נקיים אם יש מכה אף באין ידוע שמוציאה דם משום חזקת טהרה וגם משום שלא מצוי אז דמים במקור ואין מצוי שתראה מחמת תשמיש דחזקה אורח בזמנו בא. ומטעמים אלו סובר המרדכי²⁵ (שהובא בש"ך ס"ק כ) עוד יותר - דאף בלא ידוע שיש מכה תולין שלא בשעת וסתה שמסתמא אינו מהמקור, ונהי **שהכל חולקין עליו באין ידוע שיש מכה**²⁵, שא"כ יותר יש לתלות שהוא מהמקור שעכ"פ יש שם דמים ויש סיבות המוציאות דם קודם הזמן, ולכן אפשר שהתשמיש גרם; אבל ביש מכה אף שאין ידוע אם מוציאה דם ודאי יש לתלות יותר בהמכה ממחמת תשמיש או סיבה אחרת שאין מצוין וגם אית לה חזקת טהרה, וזהו סברת הרמ"א לפי האחרונים. ולכן, **במקום עיגון היה אולי מקום לסמוך על הרמ"א שלא כש"ך**, וכן משמע מהאחרונים ומפורש זה בערוך השולחן [יו"ד קפז, נח]; אבל **בעובדא דידן שרק חצי שנה או יותר מעט הוא לא נחשב עיגון לעשות מעשה שלא כהש"ך.**

אבל הא מסתבר שהיא מכה המוציאה דם **מאחר שמרגשת כאב** בהכנסת האינסטרומנט שממעך ודוחק המכה ואחר זה היא מוצאת דם על הבדיקה א"כ הוא מהמכה... "ע"ש.

מבואר בדבריו, שרופא המכניס מכשיר לנרתיק ומצאה דם - לדעת רוב הפוסקים²⁵ אין לתלות במכה, אלא אם כן יש לאשה מכה ידועה (ואם איננה מוציאה דם, הדבר תלוי במחלוקת הרמ"א והש"ך, ובמקום עיגון יש להקל²⁶) או - אולי גם - אם הרגישה כאב מהמכשיר הרפואי ('חזקת מכה'). וכן אם הרופא אומר שדם יוצא מפצע שנגרם ע"י חיכוך הבדיקה והמכשיר - אפשר לתלות בכך (אגרות משה או"ח ח"א סי' ק).

ג. דם הנמצא בשעת הבדיקה

בחוברת (עמ' 52-50) הובאו כמה מקורות של חכמי דורנו שהתירו לתלות דם שנמצא בשעת הבדיקה או מיד אחריה²⁷. בחוברת נטען שפסקים אלו שווים לקביעת מחבר

76 אמנם האגרות משה כתב באותו כרך (יו"ד ח"א ס"ס צה) שאם ראתה דם לאחר בדיקת רופא - יש לתלות שנעשה "ע"י משמוש הרופא", אך שם מדובר בכתם, וכפי שעולה מהקשר הדברים ומהציון לדברי הרמ"א (יו"ד קצו, י), "ע"ש ודו"ק, וכפי שביארו לי ארבעה רבנים חשובים (וכ"כ הרה"ג חנן אפללו שליט"א בשו"ת אשר חנן ח"א סי' נז, עמ' קעג, "ע"ש היטב, ובפרט בד"ה "ואע"פ שאין לנו ידיעה", ופשוט).

[עוד ראיתי מביאים בשם הגר"מ אליהו זצ"ל (דרכי טהרה, מהדורה רביעית - ניסן תשע"א, עמ' 139) שבתשובה לשאלה התיר **כתם** שגודלו כ-2 ס"מ, שנמצא לאחר בדיקה רפואית, כאשר האשה לא הרגישה ולאחר מציאת הכתם **עשתה בדיקה פנימית ולא מצאה דם**. יצוין, שכתם בשיעור זה הינו גבולי, ויש מהפוסקים שנקטו שהוא פחות משיעור 'כגרים ועוד' (ראה: שיעורי תורה, להגרא"ח נאה זצ"ל, עמ' רלג ואילך; מדות ושיעורי תורה, מהרב חיים בניש שליט"א, עמ' קנג-קנו; שו"ת אבן ישראל ח"א סי' ז, עמ' יט, ד"ה שוב נתברר, לדבריו שיעור כגרים הינו שטח של 361 מ"מ רבוע, השווה למעגל בקוטר יותר מ-21.4 מ"מ; טהרת הבית ח"א עמ' שפט-שצ (שע-שעא); אבני טוהר, עמ' קלג; שערי הלכה, עמ' מג; ובשאר ספרי דורנו, ואכמ"ל].

77 המקורות: "**שאלה:** בבדיקה רפואית הכניסו מכשיר בכדי לבדוק את **רחם** האשה **ויצא דם**. האם צריך לחשוש שדם זה הוא דם נדה או שיש לתלות בחיכוך, והאם יש הבדל אם זה קורה ביום פרישה או בשבעה נקיים? **תשובה:** מסתבר שיש לתלות בדם שבא כתוצאה מחיכוך ולא דם מהרחם, למרות שמוזכר שיש מצבים שאנו לא תולים במכה, כאן המצב שונה כי זאת מכה יזומה" (שו"ת **דבר חבירו**, יו"ד רנב).

"**הרב משה דוד טנדלר** זצ"ל אמר שמקובלנו שדם **על כפפת הבדיקה**, אינו אוסר. הנחתו היא שאם יש דימום **מיד** לאחר הבדיקה, סביר שבא מהבדיקה עצמה" (ספר פוע"ה א, עמ' 266).

הספר (שם - פ"ז סעיף ז והערה 7, עמ' 159-157) שהתיר לאשה שעשתה בדיקה רפואית פנימית כל דימום שימצא "לאחר הבדיקה".

אולם ישנו הבדל גדול בין הדברים, שכן הפוסקים הללו התירו לתלות דם שנמצא **בשעת הבדיקה** או **מיד** אחריה; ואילו מחבר הספר (שם) התיר לאשה שעשתה בדיקה רפואית פנימית (נרתיקית) כל דימום שימצא "לאחר הבדיקה" (**דהיינו**, גם אם הבדיקה הפנימית לא נעשתה "מיד").

המקרים בהם יהיה הבדל בין דברי מחבר הספר להוראת הפוסקים הנ"ל פשוטים ומצויים. כגון, אישה שתעשה בדיקה פנימית זמן מה לאחר הבדיקה הרפואית, לדעת הפוסקים שהובאו בחוברת⁷⁷ - היא **לא** תוכל לתלות במכה, ואילו לפי מחבר הספר היא מותרת.

"אפילו אם נמצא דם **על המכשיר** או שהאישה ראתה כתם **מיד** אחרי הבדיקה, **אם הרופא אומר שהדם לא בא מהרחם**, דינו כדם מכה והאישה טהורה... שלא כמי שחשש לאסור בזה שמא ראתה בהרגשה (חוט שני, עמ' שלג, ו), דזה אינו, שהרי אם **לפני הטיפול הרפואי הרופא בדק וראה שיש הפרשה נקיה** מצוואר הרחם, **ומיד** לאחר הטיפול היה דימום, מסתבר שהדימום נגרם כתוצאה מהטיפול, ונחשב לפצע שאינו אוסר. ואין מסתבר לומר שדווקא בזמן בדיקת הרופא יצא הדם באופן טבעי בהרגשה האוסרת. ואין להשוות זאת לבדיקת עד שחוששים שמא הרגישה, שהעד רך ולא אמור לגרום לדימום, מה שאין כן **כלי בדיקת הרופא שהם נוקשים**, והרופא **בדרך כלל דוחק את המכשירים כלפי הגוף**, לעתים בחזקה, וכתוצאה מכך שכיח מאוד שייגרם דימום" (**ספר פוע"ה** שם עמ' 256-255).

"אם נגרם דימום לאישה עקב צילום הרחם: הכלל הוא **שאם לפני הטיפול לא היה דימום מהרחם, ומיד** אחרי הטיפול היה דימום, מסתבר מאוד שהדימום אינו עצמוני הורמונלי מהרחם, אלא נגרם מחמת הטיפול, ונחשב לדם פצע, שאינו אוסר. בפרט אם היה שימוש במצבט רפואי מסוג הגורם בוודאות לדימום, ניתן להקל ולא לאסור את האישה. אך יש פוסקים שכתבו שקשה להקל בזה, ושהמנהג לאסור. **גם לדעת המתירים, ההיתר הוא דווקא בדימום מיידי, מקומי וקצר**, העלול להיגרם מחמת עצם החיכוך. לעומת זאת, אם נגרם דימום רב או מתמשך, אי אפשר לשלול את הדעה שמדובר בדימום עצמוני מתוך הרחם, שקשה להתירו. לכן אם יש דימום בשלב מאוחר יותר אחרי הבדיקה, תשאל האישה את הרופא האם סביר שהדימום הוא עדיין תוצאה של פציעה בבדיקה עצמה, ואז יש מקום להקל (**אמונת עתיר** 109, תשע"ו, עמ' 93-92) [לגבי בדיקות בתוך הרחם הובאו בחוברת מקורות נוספים, וראה להלן עמ' צט (והערה 86)].

שורש ההבדל בין הפוסקים השונים נובע מכך שלפי דעת מחבר הספר (שם) די ב"סיכוי מסוים שהדימום נגרם מפציעה שנגרמה ע"י הבדיקה או הטיפול"; ואילו לפי שאר הפוסקים אין להקל בכך, אלא רק במקום שבו **ברור** שהאשה נפצעה עקב הטיפול או הבדיקה (וכן במקום שיש 'חזקת מכה', דהיינו שיש אומדנא, בירור או חזקה, שהאשה נפצעה).

לכן הפוסקים הללו - בשונה ממחבר הספר - התיירו רק במצבים מוגבלים (כאשר הדם נמצא **בשעת הבדיקה** או **מיד** אחריה), מפני שבמקרים אלו, בשל התכיפות בין הבדיקה למציאת הדם, קרוב לוודאי שהדם שנמצא מקורו בפצע שנגרם ע"י הבדיקה⁷⁸. חלקם אף התנו את ההיתר בכך שרופאה הסתכלה לפני הטיפול הרפואי וראתה שאין דם טמא במקום (דבר המחזק את ההערכה שהדימום הוא רק מפציעה שנוצרה בבדיקה).

כפי שנתבאר, שורש העניין הוא שמחבר הספר (בכמה עניינים) מקל לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה', ואילו הפוסקים לדורותיהם נקטו שאין לתלות ב'ספק מכה', וכפי שנתבאר בפרקים הקודמים.

ד. הבדל נוסף - אופי הטיפול

ישנו הבדל נוסף בין הפוסקים המצוטטים בחוברת⁷⁷ ל'היתר' של מחבר הספר:

מחבר הספר (שם הערה 7, עמ' 159) מתיר אפילו דם שנמצא לאחר "הכנסת מתמר אולטרה-סאונד", **למרות שהסיכוי שפוצע נמוך מאד** (המכשיר מעוגל, ומשתמשים בהרבה ג'ל סיכה); לעומת שאר הפוסקים שדיברו על **מכשיר חד** או על בדיקה עם **חיכוך משמעותי** (ששיכיח שפוצעים וגורמים דימום). חלקם בכלל דיברו על **בדיקה ברחם עצמו**, דבר הגורם לחיכוך משמעותי בהכנסת המכשיר והוצאתו, וכידוע העור של צוואר הרחם רגיש מאד ונפצע בקלות.

גם ההבדל הזה נובע מאותו יסוד: מחבר הספר מסתפק ב"סיכוי מסוים שהדימום נגרם מפציעה שנגרמה ע"י הבדיקה או הטיפול"⁷⁹; ואילו לפי שאר הפוסקים אין להקל בכך,

78 **יתכן** שדבריהם מבוססים גם ע"ד **התוספות** (נדה נט: ד"ה דלמא בתר דתמו מיא), **הפני יהושע** (כתובות ט. בתוספות בד"ה האומר וכו', ובקו"א שם בתוס'), **הגר"ז** (שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפז קונטרס אחרון ס"ק א ד"ה ואין לומר, וד"ה אלא ודאי) ו**האבני נזר** (יו"ד סי' רלו ס"ק ד) ע"ש.

79 גם לוי יצויר שהיה ניתן לקבל את טענת מחבר הספר שניתן לתלות ב'ספק מכה' ודי ב"סיכוי מסוים שהדימום נגרם מפציעה שנגרמה ע"י הבדיקה או הטיפול" (ושלא כדברי הפוסקים, שכתבו שאין

אלא רק במקום שבו לדעתם **ברור** שהאשה נפצעה (או אם יש 'חזקת מכה', וכן"ל).

לכן, הפוסקים התירו רק במקרה בו מתקיימים שני תנאים: (א) מדובר בבדיקה או טיפול שיש סיכוי גבוה שפוצע/ת את האשה; (ב) כאשר הדם נמצא **בשעת הבדיקה** (על כלי הבדיקה וכיו"ב) או **מיד** לאחריה. כך שבצירוף שני התנאים גם יחד יש להניח שהאשה נפצעה ('חזקת מכה' - ראה בפרק הראשון).

ה. בין מקור למקור - השימוש בשמועה מחודשת

יש לציין, שחלק מהמקורות שהוצגו בחוברת מהווים גישה מקילה, מחודשת ויחידית, וקשה לסמוך עליה להורות כך לדינא⁸⁰; **קל וחומר** כאשר באים להסתמך עליהם ולחדש' קולא נוספת, ולהורות כך למעשה - בחשש איסור דאורייתא.

הדברים אמורים לגבי השמועה בשם **הגרמ"ד טנדלר** זצ"ל, לפיה דם הנמצא על כפפת הבדיקה של הרופא איננו אוסר⁷⁷. לענ"ד מדובר בשיטה מחודשת, שקשה מאד למצוא לה חבר, שכן כאשר מחפשים בספרי חכמי דורנו אנו מוצאים **שכל הפוסקים הסכימו** שדם הנמצא על כפפת הרופא - מטמא את האשה⁸¹, מלבד במקום בו ידוע שיש לה

לתלות ב'ספק מכה', וכן"ל בפרק הראשון), **עדיין קשה מאד להבין** איך ניתן להקל ב"הכנסת מתמר אולטרה-סאונד", שכן הסיכוי שבדיקת אולטרה-סאונד רגילה (עם ג'ל וכו') פוצעת את הנבדקת - נמוך מאד, יותר רחוק מהסיכוי שתשמיש (ללא ג'ל סיכה ושאר תכשירים, שלא היו נפוצים לפני כמאה שנה ויותר) או בדיקה פנימית בחורים וסדקים, פוצעים את האשה (גם בלי שהרגישה כאב או חיוך, ובלי שנמצאה שום אינדיקציה לפצע). כמובן, אילו היינו באים לטהר דם הנמצא בבדיקה פנימית או אחרת תשמיש - חלק ניכר מדיני נדה היו חלילה מתבטלים. וראה להלן עמ' קנח-קסב והערה 186.

80 לעניות דעתי, הבא להורות להקל כדעת מיעוט בנידון של איסור תורה, עליו לנמק ולבסס את פסיקתו (למה הכריע כדעת המיעוט?), וקל וחומר כאשר מדובר בדעת יחיד.

81 כגון: ילקוט טהרה (סי' קצ, יט, עמ' רנז), בשם אביו הגר"ע יוסף זצ"ל (בשיעור ברבים): "...אם נמצא דם [בבדיקה פנימית] על גבי כפפת הרופאה העשויה מניילון - אסורה (בבדיקה פנימית), אף שהניילון אינו מקבל טומאה ואינו אוסר בכתמים" (והרב דוד הכהן צופיף בספרו אבני טוהר, סי' קצד הערה לב, עמ' תיח, ביאר שכיוון שהרופא הכניס אצבעו בעומק אותו מקום הוא כבדיקת עד דחישנין בזה להרגשה ואין מטהרים אף שאינו מקבל טומאה או צבעוני, והביאו בילקוט יוסף שם). וכן משמע בטהרת הבית (ח"ב יא, ו, עמ' נו (נה)), שסייג ההיתר בבדיקת רופא: "אם לא ראתה דם לאחר הבדיקה... כל זמן שלא ראתה דם".

וכן פסקו רבים ממחברי זמננו ובהם: הרב מרדכי גרוס, שיעורי טהרה, עמ' עג; הרב משה פניר,

מכה (כגון שבדוקת טהרה ראתה שיש לה מכה או שהרופא אומר שפצע את האשה) או במקרה בו האשה הרגישה שנפצעה; **אלא שנחלקו**⁸² אם צריכה לבדוק שהכפפה נקיה ולא יצא דם⁸³ או שאין שום חיוב להסתכל על הכפפה, וניתן להשליך את הכפפה לפח האשפה מבלי להביט בה⁸⁴, **אך ברור** ומוסכם שאם ראו דם על הכפפה ואין שום אינדיקציה

אבני שהם ח"א עמ' שמ (אות יח), ובספרו אפיקי מים, פ"ב הערה יד, עמ' יא; הרב צבי אברהם ווייל, פתח הבית - נדה, פ"א ז, ט, עמ' כז; הרב משה מרדכי קארפ, משמרת הטהרה, ח"א עמ' מד; פתחי תשובות, עמ' קמח; נטעי גבריאל, נדה ח"ב, פרק פ הערה ח, עמ' תשח-תשט; הרב אברהם ישעיה שפירא, מנחת איש, כלל א סעיף כ, עמ' לב-לג; הרב אליהו אדיר, בית הוראה, עמ' רצ; הרב ברוך יהודה הלוי היימליך, ברכת יהודה - נדה וטבילה, י, ג, עמ' קעח; הרב אלון משה בר-שלום, פתח השער, סי' יז ס"ק ד, עמ' רלג; הרב שמואל קורין, אוצרות הטהרה, פ"א סע' ח, עמ' מז; הרב נדיב תורג'מן, אהל רחל - נדה, עמ' 142; הרב גבריאל רבייבא, ליקוטי טהרה, עמ' קי-קיא; הרב עמנואל יעקובי, מעייני טוהר, עמ' קלח; הרב דוד שלום נקי, הטהרה בהלכה ובאגדה, עמ' 89-88; הרב חיים דוד שובקס, מגד חדש, עמ' קכג; הרב שמעון כהן, אורות ההלכה ח"ג יג, יא, עמ' 71; הרב יוסף דוד כהן, אוצר הטהרה, סי' קפח סעיף ג אות ג והערה קס, עמ' קפד; קונטרס ממכותיין ארפאך, דף רז; ועוד רבים.

[אמנם בשו"ת דבר חברון (י"ד ח"ב סי' רלג) כתב ש"אם ימצא דם על הכפפה בדרך כלל נתלה שהדם בא כתוצאה מהחיכוך של הבדיקה והוא טהור", אך פשוט שכוונתו שהחכם שתבוא לפניו השאלה יברר אם הרגישה כאב וכד' או שישלח לבדוקת טהרה, ורק באמצעות אינדיקציה למכה ניתן לטהר (מבואר בדברים שגם הרב דוב ליאור שליט"א מסכים לדעת כל הפוסקים הנ"ל שאין לטהר כל דם שנמצא על כפפת הרופא, ולכן לדבריו יש בבדיקה זו לדעתו מעלה של "כל היד המרבה לבדוק", כדלהלן הערה 84).]

82 שתי הדעות מובאות בספר פוע"ה (ח"א, מהד' שלישית - ירושלים תשע"ו, סוף פרק כב, סעיף מג והערות 57-52, עמ' 266) ובספר חוק וזמן (מהרב אברהם יהושע השל בלייך, קריית ספר תשס"ב, פ"ג סעיף ב, עמ' קלח, ובהערות ב-ג, עמ' קמ-קמא). וראה גם: שו"ת ושב יעקב (כהן) - ענייני טהרה, עמ' צב-צג; ליקוטי טהרה (הרב גבריאל רבייבא), סי' קפח הערה 38, עמ' פט-צ; ברכת יהודה (הנ"ל), שם אות ב.

83 ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' פד: "...היכא דבדוקים רק ע"י אצבע... מנהג הבעלי הוראות להקל ע"י תנאים הנ"ל: לשאול לרופא אם לא הגיע להמקור, וגם אם לא מצא דם בבדיקתו, והיא בעצמה לא הרגישה פתיחת פי המקור, ובדיקה עצמה ולא מצאה דם, ואז טהורה לבעלה". שו"ת באר משה (הגר"מ שטרן, ח"ג סי' קמז): "...לכתחילה אני פוסק שתיקח עמה סמרטוט [- עד בדיקה] ואחר בדיקת הרופא תלך למקום צנוע ותבדוק עצמה שם..." ע"ש. קל וחומר שצריך [לשיטתם] לשים לב אם הכפפה התלכלכה מדם. פרי שלום (אייזנברג) - שיעורי שובבי"ם, עמ' מט: "...צריכים להזהיר הרופא שלא יזרוק הכפפה ויבדקו אם יש עליה דם..." ע"ש (וראה נטעי גבריאל - נדה, ח"ב פרק פ הערה ט, עמ' תשט).

84 חוט שני נדה עמ' כח ושמב: "רופא שעושה לאשה בדיקה פנימית ע"י כפפה, אם היא לא ראתה דם, ואין צריך לבדוק את הכפפה אם יש בה דם, אך יש בזה כל היד המרבה לבדוק הרי זו משובחת" [נדה יג]. וכ"כ בשו"ת דבר חברון י"ד ח"ב סי' רלג (הנ"ל). אך ראה בספר יוסף טוהר (מהרב יוסף משיד, עמ' תקלד) שכתב: "ואע"פ שהיד המרבה לבדוק משובחת, אולם כיון שיש חשש שנפצעה

למכה - האשה אסורה לבעלה⁸¹.

לענ"ד קשה מאד להורות הלכה למעשה להקל כשיטת הרב טנדלר כאשר כל חכמי הדור חולקים עליה⁸⁰, **קל וחומר** כאשר לא מדובר בפסק הנדפס בספר או בתשובה הלכתית בכתב יד אלא **בשמועה בעל פה**, שנאמרה פעם אחת לרבנים מסוימים. ידוע ומקובל, שמשקלן ההלכתי של שמועות בעל פה נופל בהרבה מדברים שבכתב, ובפרט בנידון דין שמדובר על שמועה מחודשת, ושאר הפוסקים ומורי ההוראה אינם מורים כך⁸⁵.

על אחת כמה וכמה שאין לבוא להתבסס על שמועה בשם הרב טנדלר זצ"ל, **ולחוסף עליה עוד 'חידוש'** שאפילו דם שנמצא **לאחר הבדיקה** ניתן לתלותו במכה, דבר שלא עלה על דעת אף אחד מחכמי ישראל.

ו. שיטת הרב דוב ליאור שליט"א

נזכיר **שהרב דוב ליאור** שליט"א כתב בהסכמתו: "יישר כוחך על חיבור הקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים'. **שמחתי מאד בכל הערותיך, שכולן נכונות וקולעות למטרה.** הלוואי שהדברים יניבו פירות ורבני ישראל ידעו באיזה דרך ישכון אור. נקווה שהאמת תוך דרכה וכל החפצים בה ידעו להודות היכן היא נמצאת".

ברור שהסכמה כה נחרצת וחד-משמעית ("שמחתי מאד בכל הערותיך, שכולן נכונות וקולעות למטרה"), הנדירה בסגנונה, **לא** נעשתה מבלי לקרוא את הקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', חלילה. בוודאי שהגר"ד ליאור שליט"א לא היה כותב מילים כה חמות לחוברת שהערה **הראשונה (!...)** בה מנוגדת לדעתו ההלכתית.

היה על הכותבים להתבונן מה ההבדל בין פסק ה'דבר חברון'⁷⁷ (בנוגע לדם הנמצא על מכשיר

והוא מצוי טובא ויש חשש שתראה דם מחמת הפציעה ותתקלקל, עדיף יותר שלא לבדוק... וכן הורו גדולי הוראה ודלא כהחמירים" (וע"ש שציין לראיות לדבריו). וראה מי הטהרה (הרב מרדכי אורי הכהן אנגלמן), ברכת דוד, עמ' לא והערה 8.

85 בספר פוע"ה הובאה שמועה זו בשם הרב טנדלר בהערת שוליים בלבד, וזאת למרות שבדרך כלל הם מביאים את הדעות השונות בגוף הדברים, וגם כאשר הם חולקים על דעה מסוימת - הם מבטאים זאת בסגנון 'סתם ויש אומרים' וכדומה (וככל הנראה הסיבה שכאן חרגו מכך, מפני שהבינו שמדובר בדעה תמוהה, המבוססת על הנחה מציאותית שגויה, ואכמ"ל). וראה בהקדמת ספר פוע"ה, חלק שני (מהד' שנייה - ירושלים תש"פ), עמ' יז.

רפואי בסיום פעולה רפואית ברחם שיש בה חיכוך) לבין היתר גורף של כל דם הנמצא **לאחר** בדיקה רפואית (ללא הגבלת זמן!).

הטענה בחוברת (עמ' 45) כאילו "מתברר שכמה מהעמדות ההלכתיות שהמשיג תוקף בחריפות - מוסכמות על דעתו של הרב דוב ליאור" - אינה אלא ביזוי תלמידי חכמים.

ז. צבת רפואי

להשלמת היריעה נזכיר שמחבר הספר (שם) מציין כמקור לדבריו את דברי "הרב אליעזרוב ב'שאל ציון' ב, י"ט לט, בשם הרב פרנק". ואכן **רבי דוב בער אליעזרוב** זצ"ל (שו"ת שאל ציון, תניינא, ח"ב, ירושלים תשמ"ט, י"ד סי' לט, עמ' ריא) מעיד: "ובהיותי אצל **מרן הגאב"ד רצ"פ פרנק** (זצ"ל), אמר לי דאם הרופא אומר שאוחז את המקור בצבת ועי"ז יוצא דם, סימן הוא שזה הדם אינו בא מבפנים המקור אלא מבחוץ, וזה לא גרע מתלייה במכה שידוע שמוציאה דם"⁸⁶.

אולם יש לשים לב להבדל הגדול בין הדברים:

הגרצ"פ פרנק צוק"ל דיבר על "צבת" (בלשון הרב אליעזרוב), דהיינו מצבט רפואי הנקרא קוגלצנגר (Kugelzange) או טנאקולום (Tenculum). שימוש במצבט זה פוצע את האשה **כמעט בוודאות**⁸⁷.

במצב זה יש לאשה **בוודאי** מכה או לפחות **קרוב לוודאי** שיש לה מכה (חזקת מכה). במצבים כאלו לדעת פוסקים רבים ניתן לתלות את הדם במכה. לעומת זאת, כאשר ישנו **ספק** אם יש לאשה מכה, והספק איננו מוכרע ע"י אומדנות וחזקות הלכתיות, אין לתלות בו את הדם (וכפי שנתבאר לעיל, בפרק הראשון).

⁸⁶ וכן פסקו ב'טהרת הבית' (מהגר"ע יוסף זצ"ל; ח"ב יא, ז, עמ' נה-סח, ובמהדורת ה'תשע"ט הערה 19) ובמשמרת הטהרה (מהרב קארפ שליט"א, ח"א פ"ה הערה 42, והוסיף שכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן הביא בשמו - ובשם עוד גדולי תורה - הרב אברהם יהושע השיל בלייך, בספרו חוק וזמן, קריית ספר תשס"ב, ח"א פ"ג הערה ז, עמ' קמב-קמג). [וראה גם בחוברת (עמ' 51-50) שהביאו כמה מקורות מפוסקי דורנו שהתירו דם שנמצא לאחר בדיקה בחלל הרחם (כגון צילום רחם)].

⁸⁷ יש סוג של מצבט עם שיניים הננסות לבשר וגורמות לדימום **בהכרח** (ראה: תחומין טו, תשנ"ה, עמ' 342; ספר פוע"ה, ח"ג, מהדורת תשע"ו, פרק כב סעיף יז, עמ' 261), ויש סוג של מצבט, שאין בו שיניים אך הוא מחוספס (עם בליטות קלות) וגם הוא אוחז את פתח צוואר הרחם בחוזקה, והיות והעור בפתח צוואר הרחם רגיש מאד - **קרוב לוודאי** שגם הוא גורם פצע ודימום (ראה ספר פוע"ה, שם), אע"פ שאין וודאות **גמורה** שהוא גורם לדימום (ואכמ"ל בנושא זה, ועוד חזון למועד). אינני יודע לאיזה מהמצבטים התייחס הגרצ"פ פרנק זצ"ל.

ז. האם הביקורת מוצדקת?

כתב הרב שמואל אריאל שליט"א⁸⁸: "...אשה שעברה בדיקה רפואית וגינאלית, על פי הפניני הלכה, אם היא מוצאת דם לאחר הבדיקה - הרי היא יכולה לתלות אותו בדם מכה, גם אם לא חשה כאב והרופא לא העיד על פציעה כלשהי. - האם אכן הסברא נותנת שכל אשה שעברה בדיקה שגרתית שכזו נכנסת לגדר סביר של 'בעלת מכה'? דומה שהמציאות איננה מעידה על כך. האם פסיקה זו מגובה בראיות מן הפוסקים? בפניני הלכה לא הוזכר אף פוסק שהיקל בכגון זה, וגם בהתכתבות עם אנשי מכון הר ברכה, כאשר ביקשתי מקור התומך בכך - לא הובא מקור כזה"⁸⁹.

ושבו: לפי המבואר בספר, אפילו אשה שעשתה בדיקת אולטרה-סאונד וגינאלי שגרתית, ולאחר זמן מה עשתה בדיקה פנימית ומצאה דם, לדעת מחבר הספר, יכולה לתלות אותו במכה, מפני שיש "סיכוי מסוים" שהדימום נגרם מפציעה שנגרמה ע"י הבדיקה, אף שהמכשיר מעוגל והשתמשו במהלך הבדיקה בג'ל סיכה בנדיבות, והאשה לא חשה במהלך הבדיקה שום כאב וגם הרופא לא הבחין בפציעה כלשהי.

אם בנוגע לאשה שעברה סתם בדיקה רפואית וגינאלית שגרתית, כתב הרב שמואל אריאל שלא סביר שהיא נכנסת לגדר של 'בעלת מכה', קל וחומר לבדיקת אולטרה-סאונד וגינאלי, שבה הסיכוי לפציעה נמוך מאד, ושואף לאפס.

דברים אלו, של מחבר הספר, מעוררים שתי שאלות:

1. האם זה הגיוני? מה הסיכוי שהאשה אכן נפצעה בבדיקת אולטרה-סאונד?⁹⁰ האם הסיכוי שהיא נפצעה בבדיקה הפנימית עצמה נופל מהסיכוי שנפצעה בבדיקת

88 תגובת הרב שמואל אריאל מופיעה ב'המעין' (גליון 240 - טבת תשפ"ב [סב, ב], מעמ' 109 ואילך; הציטוט בפנים מעמ' 110 למטה). [דברים אלו נכתבו בתגובה לתגובת הרב מאור קיים, ושלא כמו שהאשימו בחריפות בחוברת (בעמ' 39 אות ב).]

89 יש לציין, שלדברי הרב מאור קיים (המעין שם עמ' 98), הרב שמואל אריאל "פנה לפני פרסום המאמר אל מכון הר ברכה לקבלת תגובה, ובעקבותיה ניהלו כמה דיונים בנועם, כדרכה של תורה" - סביר להניח שבמהלך הדיונים הוצגו בפני הרב שמואל אריאל המקורות המובאים בחוברת (ונידונו לעיל), ובפרט השמועה בשם הרב טנדלר, אך כנראה שגם לדעתו - אין בכך כדי לתמוך ב'פסיקה' המחודשת של הפניני הלכה, וכפי שנתבאר.

האולטרה-סאונד? אם אכן ניתן לתלות במכה אפילו לאחר בדיקת אולטרה-סאונד (כטענת מחבר הספר), מדוע ברור בפוסקים שהמוצאת דם אחר תשמיש או בבדיקה פנימית (ללא אינדיקציה לכך שנפצעה) נאסרת על בעלה?

2. האם ישנו בסיס הלכתי ל'הוראה' מחודשת זו? מניין שאב מחבר הספר את 'חידושו'? ואם ישנו מקור לכך, מדוע לא הובא בספר?

שאלות אלו נכתבו בתחילת קונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ד), ועד עתה שתי השאלות לא נענו: עד כה לא הועלה שום הסבר המוצא היגיון כלשהו ב'פסיקה' מתמיהה זו, ולא הובא מקור שיכול להוות בסיס ל'פסיקה' כל כך מחודשת.

ח. מסקנה

כפי שנתבאר בפרקים הקודמים, אין לתלות דם ב'ספק מכה'. לכן, אשה שמצאה דם לאחר בדיקה רפואית, אם לא ברור שנפצעה בבדיקה - לא ניתן לתלות את הדם במכה, אלא כאשר ישנה אינדיקציה שהאשה נפצעה בבדיקה או כאשר הרופא מעיד שנפצעה בבדיקה.

אין די במקורות שהובאו בספר ובחוברת בכדי להוות מקור לדברי מחבר הספר, לפיו ניתן להתיר דם שנמצא **לאחר** בדיקה רפואית שגרתית, גם במקרה שאין כל סיבה לקבוע שהאשה נפצעה במהלך הבדיקה או הטיפול.

פרק רביעי

תליה במכה לאחר הסרת הבתולים

נחלקו⁹¹ הפוסקים⁹² אם דם שיצא כתוצאה מהסרת הבתולים ע"י רופא מטמא מגזרת דם בתולים⁹³. באגרות משה (יו"ד ח"א ס' פז) ויביע אומר (ח"ד יו"ד ס' י) הקלו בזה, אך כתבו שאם בביאה אחר כך ראתה דם, חייבת לפרוש מבעלה.

לעומת זאת, מחבר הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ"ח סעיף יב, עמ' 179) כתב: "במקרה שהבתולים נפתחו ע"י פעולה רפואית... לאחר מכן, גם אם הכלה תראה דם בעקבות החיבור, יהיה זה דם מכה שאינו מטמא, הואיל ויצא מהפצע שנותר בנרתיק ולא מהבתולים עצמם".

ומחבר הספר מוסיף ומבאר (שם הערה 15, עמ' 180) ש"אם רופא הסיר את הבתולים, באופן שהפתח פתוח לגמרי, אם אח"כ ירד דם, כל זמן שאינה בעונת הווסת ואין חשש שהוא דם וסת, יש לתלות שהוא דם פצע מדפנות הנרתיק ולא מהבתולים. ואף שאפשר לטעון שאולי עוד נותרו שיירי בתולים ומהם יצא הדם, כיוון שהוא ספק דרבנן שאולי לא נותר כלום מקרום הבתולים והדם יצא מפצע שבדופן הנרתיק - יש להקל". עכ"ל.

קולא זו מבוססת על תליה במכה, כאשר לא ידוע על מכה (ואין 'חזקה' כזו)⁹⁴, ובמילים אחרות: על תליה ב'ספק מכה'. לכן, קולא זו מנוגדת לדברי המהר"ם שיק הנ"ל שאפילו בדרבנן אין לתלות ב'ספק מכה' (גם שולחן ערוך הרב כתב שאפילו בכתם אין לתלות

91 פרק זה עוסק בנפקותא נוספת לכך שאין לתלות ב'ספק מכה', ואידי דזוטור הובא כאן, אף שחומרנו פחותה מדין דימום בנוכחות התקן שבפרק הבא (שדימום זה בפשטות אסור מדרבנן, מגזרת דם בתולים [ראה להלן הערה 93], ואילו דימום בנוכחות התקן יש בו לכל הפחות חשש דאורייתא).

92 ראה: אוצר הלכה (הוצאת עוז והדר, ה'תשע"ו), הל' נדה ח"ב, ס' קצג אות ב, עמ' עב-עג, טהרת הבית ח"א כלל י סעיף י ובהערה, עמ' תקמב-תקמג (תקט-תקכא), ובמקורות המוזכרים בהמשך הפרק (ובהערה 95).

93 בפשטות דין דם בתולים הוא גזרה דרבנן ולא ספק דאורייתא (שמא מעורב בו דם נדה), עי' טהרת הבית ח"א כלל י הערה א, עמ' תקכ-תקכא (תצח-תצט) ושיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס שליט"א) עמ' תשכג-תשכד, וראה גם לעיל עמ' עג-עה, ואכמ"ל בזה.

94 מחבר הספר עצמו כותב (שם): "כיוון שנעשתה פעולה רפואית להוצאת הבתולים, מן הסתם לא יצא דם".

ב'ספק מכה', וכך עולה גם מדין "ספק עברה בשוק של טבחים", וכן "ל בפרק השני).

בנוסף, מחבר הספר חלק על שני גדולי הדור, מבלי להביא שום מקור לדבריו ושום ראיה שניתן לתלות ב'ספק מכה' (וזו הכוונה במילים: "ודחה בהינף ידו דברי כל הפוסקים", כלומר, בלא ביסוס מספיק).

בחוברת (עמ' 127-126) הובאו פסקים מחודשים של הרב דוד טהרני והרב יצחק עבאדי, המקלים בדיון דם בתולים **מסיבות אחרות**⁹⁵ (ולא בגלל תליה ב'ספק מכה'). דבריהם אינם רלוונטיים לדיון הנוכחי.

בדומה לכך, מחבר הספר (שם סעיף יא והערה 14, עמ' 178) ממליץ לכלה להסיר את שיירי בתוליה באצבעה, ואז "אם תראה דם לאחר החיבור יש להחשיבו כדם מכה, כלומר דם פצע, שאינו מטמא". כלומר, אף שאין שום ודאות למכה⁹⁶, טוען מחבר הספר ש"יש להחשיבו כדם מכה", שניתן לתלות בה את הדימום. **שוב מחבר הספר מתיר לתלות ב'ספק מכה'** (כנגד דברי הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה', וכן "ל בפרק א')⁹⁷.

95 **הרב דוד טהרני** שליט"א (שו"ת דברי דוד ח"ב יו"ד סי' לז) סובר שדם בתולים אוסר רק כאשר הבתולים הוסרו בביאה ראשונה, ואז בעילה ראשונה וצער בתולים כרוכים יחד, אבל כשחסר אחד מהם - לא אסרו חז"ל לדם בתולים. **הרב יצחק עבאדי** שליט"א (שו"ת אור יצחק ח"א סי' לג-לו) מחדש שבכל מקרה שידוע שהדימום מהבתולים לא נאסרת (ואפילו אם נבדקה ע"י רופא קודם הנישואין ונודע בבירור שיש לה בתולים - לא גזרו בזה על דם בתולים).

96 מחבר הספר מעיד (שם): "הניסיון מלמד שלאחר פעולה זו הסיכוי שתחזור לראות דם נמוך מאד".

97 גם דוגמה זו הובאה בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' ה). בחוברת לא העירו דבר על דוגמה זו, ואף כותביה מסכימים שסיבת ה'היתר' היא שלדעת מחבר הספר ניתן לתלות ב'ספק מכה' (כלשונם בעמ' 122: "היסודות ההלכתיים של פסיקה זו נתבארו לעיל: כדי לתלות במכה לא נדרשת ודאות של מכה, אלא די באינדיקציה המלמדת על סבירות טובה להימצאות מכה").

פרק חמישי

דימום בנוכחות התקן תוך רחמי

א. פתיחה

ב. סוגי דימומים השייכים להתקן

ג. דימום בין-וסתי בנוכחות התקן - מידע רפואי

ד. הגדרה הלכתית של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן

ה. מחבר הספר מקל ב'ספק מכה'

ו. מחלוקת הרופאים בתשובת הרשב"א

ז. דברי פוסקי דורנו על דימום בנוכחות התקן

ח. סיכום

א. פתיחה

לעיל נתבאר באריכות שעל אף שנחלקו הפוסקים האם ניתן לתלות במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, מ"מ **לכל הדעות**¹⁹ בספק אם יש בכלל מכה - אין לתלות (אלא אם ניתן להכריע ספק זה על פי כללי ההלכה: ראיות, חזקות, אומדנות וכו', וכנ"ל).

לדברים אלו השלכה על דין דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי, וכפי שיתבאר.

יודגש: פרק זה והפרק הבא עוסקים אך ורק בהתקן תוך רחמי שאיננו מפריש הורמונים
(התייחסות להתקן הורמונלי תבוא להלן בפרק השמיני).

ב. סוגי דימומים השייכים להתקן

טרם נבוא לנושא עצמו, נבודד את הנידון לגביו הדיון.

א. בנוגע לדימום השייך להתקן תוך רחמי יש לחלק בין שלושה נידונים: (א) דימום

לאחר הכנסת ההתקן לחלל הרחם, (ב) דימום במשך התקופה שההתקן מונח ברחם,

(ג) דימום **לאחר הוצאת ההתקן.**

בנוגע לדימום לאחר הכנסת ההתקן לרחם וכן לאחר הוצאת ההתקן, מדובר במצב שיש בו ודאי מכה, או עכ"פ קרוב לוודאי שיש מכה (וניתן להגדיר זאת כ'חזקת מכה'), ולכן ישנו מקום על פי ההלכה להתיר את הדימומים הללו⁹⁸. לא נפרט כאן את הדעות השונות בשאלה זו ואת נימוקיהם, אך בהחלט יש מקום להבין את שיטת המתירים דימומים בשעות הראשונות לאחר החדרת ההתקן (עד שלושה ימים מהכנסתו⁹⁹), או לאחר הוצאתו. - בזה לא נעסוק כאן.

ב. נתמקד בנושא האמצעי (ב) דימומים המתרחשים במשך התקופה שההתקן מונח ברחם (ולא בזמן הסמוך להתקנה). דימומים אלו מכונים 'דימום בנוכחות התקן' (וכך נכנה אותם בהמשך).

בספרות הרפואית מקובל לסווג דימומים אלו לשלושה סוגים: (1) מנורגיה (Metrorrhagia) - דימום מוגבר וארוך של הווסת (דימום זה עשוי להאריך את משך הווסת בימים בודדים), (2) היפרמנוריא (Hypermenorrhea) - דימום מוגבר [ולא ארוך] בזמן הווסת, (3) מטרורגיה (Metrorrhagia) - דימום רחמי בין וסת לווסת.

כמובן, מבחינה הלכתית אין ספק ששני סוגי הדימומים הראשונים הם ודאי מטמאים ואוסרים את האשה, מכיוון שהם מגבירים את הווסת (היפרמנוריא), ואף ממשיכים ומאריכים אותה (מנורגיה), ודם זה הינו דם נדה גמור; **הדין שלנו הוא רק על הסוג השלישי - דימומים בין-וסתיים** (שלא בשעת הווסת) בנוכחות התקן תוך רחמי (לאחר שנרפאו פצעי ההתקנה).

ג. לעיתים מצויים דימומים בין-וסתיים אצל נשים שברחמן התקן, אך דימומים אלו אינם 'דימומים רחמיים', אלא הם נובעים מפציעה שנגרמת מחיכוך בין העור בנרתיק ו/או בצוואר הרחם לבין החוט המשתלשל מההתקן (המונח ברחם) לנרתיק

98 וראה להלן הערה 174.

99 שיטה מיוחדת יש לכבוד **הרה"ג משה פניני** שליט"א (אבני שוהם, מהדורה שמינית - תשע"ד, ח"א עמ' קמב-קמג) הכותב שבתוך חודש להתקנה אפשר שיש מקום להקל - למי שהיא בחזקת טהרה - אף בדם הנמצא בבדיקה פנימית (ע"ש בנימוקיו), והוא חידוש.

דרך צוואר הרחם (חוט זה נועד להוצאת ההתקן), וניתן לוודא זאת בבדיקת רופאה או אחות, ואם אכן נצפתה שריטה בנרתיק (או בצוואר הרחם) - ודאי שדין דימומים אלו כמכה שניתן לתלות בה. הנושא שלנו הוא 'מטרורגיה', דהיינו, דימום **מהרחם** בין וסת לווסת בנוכחות התקן תוך רחמי (שלא בסמיכות להחדרתו לרחם).

ג. דימום בין-וסתי בנוכחות התקן - מידע רפואי

כפי¹⁰⁰ שהוסבר, הנושא שלנו הוא דימומים **בין-וסתיים** בנוכחות התקן, דהיינו דימומים מהרחם המצויים שלא בשעת הווסת בזמן שההתקן מונח ברחם, אצל מיעוט לא זניח (17-20%)¹⁰¹ מקרב הנשים שברחמן מונח התקן.

ישנן דעות שונות בקרב הרופאים בנוגע לסיבה העיקרית של הדימומים המצויים אצל נשים בעלות התקן תוך רחמי, שלא בשעת הווסת¹⁰². נציג כאן כמה מההסברים הרפואיים המופיעים בספרות ההלכתית: יש המשערים שהדם נובע מפצע¹⁰³ שההתקן

100 בפסקה זו נמצא מידע רפואי בסיסי בלבד, כפי הנצרך לדיוננו. כמובן, אין לסמוך על מידע זה ללא התייעצות ברופא. המידע מלוקט מהספרות התורנית-רפואית, ובפרט על המאמרים והמקורות המוזכרים להלן. סקירה זו איננה מתייחסת להתקנים הורמונליים.

101 ראה להלן הערה 192.

102 ראה: ספר פוע"ה (ח"ג, מהד' ה'תשע"ט/ה'תשפ"א, עמ' 408-406), קונטרס 'ההתקנים בהלכה' (הרב יניב נסיר, מהד' ה'תש"פ, פרק א - מבוא רפואי, עמ' א- יב, ובמקומות נוספים בקונטרס זה) וכן במקורות המצוינים בהערות להלן. [לא נעסוק כאן בהסבר הבסיס המקצועי לכל השערה].

[בחוברת (עמ' 276-271) הוצג נספח ובו סקירה של העמדות הרפואיות בנושא המופיעות בספרות התורנית. לצערי, **נחסרו ציונים לכמה מקורות חשובים בנושא**: 1. 'מסורה ליוסף' ג - מאמר מהרב יואל קטן שליט"א, 2. תחומין לא (תשע"א) - מאמר מהרב יונתן בלס, כולל חו"ד מהגניקולוג ד"ר יולס נר"ו ומהרב פרופ' טנדלר זצ"ל (מאמר זה הוזכר בפניני הלכה, ותימה שנשמט מעורכי החוברת), 3. 'אמונת עתיק' 133 - מאמר מהרב אריה כץ, 4. הסכמת הרב דניאל גודיס לקונטרס 'ההתקנים בהלכה' (שם מתוארת חוות דעת רפואית מאת פרופ' לאופר מביה"ח הדסה עין כרם).

מאידך, מוזכרים שם שני מקורות שאינם קשורים כלל: 1. מכתב הגר"ע יוסף צצוק"ל לגבי דימום לאחר החדרת ההתקן (ראה להלן עמ' קמז והערה 174), 2. מאמרו של ד"ר אורי לוי מאסיא צט-ק. **בנוסף**, מובא שם (בהערה 106) מכתבה של ד"ר הורמנו, ללא החלוקה לפסקאות שבמקור, דבר המקשה להבחין שמהמילה "דוגמא", ובוודאי מהמילים "רוב המקרים", מדובר בתיאור העולה מהניסיון הרפואי שלה, ע"ש.]

103 **ד"ר יעקב לוי** ('נועם' טז, עמ' קפה; ספר 'אסיא' א, עמ' 127-125) מציין שני סוגי פצעים שההתקן

גורם לרירית החרם)¹⁰⁴; יש המעריכים שריבוי הדימומים נובע משינוי רמת ההורמונים

עשוי לגרום בחלל החרם: "א. המכשיר מגרר או דוקר את הרירית הפנימית של בית החרם, וגורם שם **מכה** (פצע) המוציאה דם... ב. המכה הזאת מביאה לידי **זיהום** ודלקת הרירית וכיבים בבית החרם. כיבים אלו מוציאים לפעמים דם". - דומה שהלכתית אין חילוק בין שני סוגים אלו (וראה להלן הערה 147).

104 **ד"ר יעקב לוי** (במאמריו המוזכרים בהערה הקודמת), גם **ד"ר אורי לוי** ('אסיא', גיליון סג-סד, כסלו תשנ"ט [טז, ג-ד], עמ' 145, כתב: "ברור לי שהדם השותת כתוצאה מהחדרת התקן הוא דם פציעה... שונה סיבת הדימומים של אשה נשואה ש'דמיה מסולקין' הנושאת התקן, אולם גם שם הסיבה היא 'מכה' שגורם ההתקן. וכן לגבי דימומים בין-וסתיים אצל אשה שיש לה וסת סדיר".

[יש לציין, שד"ר אורי לוי מסתמך במכתבו על מכתב מאת מורו **פרופ' ג'ון גילבוד** (John Guillebaud), פרופסור בפקולטה לתכנון משפחה ובריאות הילודה של הקולג' המלכותי למיילדים וגניקולוגים באנגליה והמנהל הרפואי של המרכז לחקר והדרכה בתכנון המשפחה בלונדון), השולל את האפשרויות שהדימום מסיבות הורמונוליות המייחדות בעלות התקן. אך בתרגום מכתבו של פרופ' גילבוד (אסיא שם עמ' 147) נכתב: "ההסבר יכול להיות אך ורק עקב תוצאת השפעה מקומית תוך-רחמית, כימית או מכנית (ולא הורמונולית) של ההתקן עצמו". - מבחינה הלכתית ישנו הבדל עצום בין שני סוגי ההשפעות של ההתקן (שהוזכרו בדבריו כהסבר אפשרי לדימומים): 'השפעה מכנית' - משמעותה פציעה וחתך פיזי ברירית החרם ובכלי הדם שבה (והיא, לדעות רבות, מבחינה הלכתית מוגדרת כ'דם מכה'), אך **השפעה כימית הגורמת לרחם לדם דינה כ'דם נדה' לכל דבר**, על אף שמבחינה רפואית היא שונה מאד מהשפעה הורמונולית].

גם **פרופ' רוי הומברג** (מנהל יחידת הפריון בבית חולים 'השרון' בפ"ת) כתב בכסלו ה'תשנ"ג ('אסיא' סג-סד, עמ' 144): "לפי דעתי, דימומים בין וסתיים בנוכחות התקן תוך רחמי הם כתוצאה מחיכוך ההתקן ברירית החרם. בשלבים מסוימים של המחזור הביצתי, סביבת ההורמונים גורמת לרירית רחם דקה ובגלל מגע פשוט של ההתקן התוך רחמי עלולה להיווצר שריטה הגורמת לדם טיפתי".

דעה זו (שדימום בין-וסתי בנוכחות התקן שאינו מפריש הורמונים, נובע מפציעה פיזית) מקובלת גם כיום בין רבים מרופאי הנשים. למשל, **הרב ד"ר מרדכי הלפרין** (שהוא רופא נשים) סבור "שרוב הסיכויים שמדובר בדם מכה" (מובא בנשמות אברהם, מהדורה בתרא (תשס"ז), ח"ב יו"ד סי' קצד ס"ק 6, עמ' קצג; וראה להלן עמ' קצד-קכט והערות 134, 146). דברים דומים מובאים ג"כ בשם **ד"ר ברונו רוזן**. כמו כן, בספר פוע"ה (שם עמ' 408 הערה 95) נכתב בשם **פרופ' שמחה יגל** (ראש מחלקת נשים וילודות במרכזים הרפואיים 'הדסה' בירושלים): "שהדעה הרפואית המקובלת היא שמדובר בדם מכה, ורק מיעוט סבור שהשינוי הורמונלי". [אציין, ששמעתי משני רופאים שלדעתם רוב הרופאים סבורים שהדימום אינו נובע ממכה].

גם **פרופ' ברי קפלן** (מנהל מחלקת יולדות א' בבי"ח 'מעייני הישועה') כתב: "כאשר החרם מתכווץ מסיבות שונות (למשל בזמן מחזור, או יחסים, או חוסר נוזלים) הוא מתכווץ על ההתקן וגורם לעיתים לפגיעה מקומית ברירית, ומכאן מקור הדמם. דמם זה הינו דם נידה מאחר ויוצא מחלל החרם דרך צוואר החרם. אין זה מחזור, רק דמם נקודתי. קיימות שיטות שונות למניעת הדמם ובראש ובראשונה שתיה מספקת, ותוספת ברזל לאלו שיש להן חוסר. ועוד טיפולים" (תשובתו מופיעה בקונטרס ההתקנים בהלכה, עמ' ט, וברשת). [מדבריו נראה שסבר שדם מכה ברחם, היוצא מהרחם דרך צוואר החרם לנרתיק, הינו דם נדה, אך נקודה זו איננה ברורה במישור ההלכתי, ראה להלן הערה 114].

בגוף (ובפרט בהתקן תוך רחמי הורמונלי)¹⁰⁵; יש הטוענים שההתקן גורם ללחץ על רירית הרחם ונוצר נמק מקומי, שהוא תופעה מקבילה למה שקורה בזמן הווסת¹⁰⁶; יש שכתבו כי בשנים האחרונות מתחזקת ההערכה הרפואית שהדימום נוצר (לפחות בחלק מהמקרים) מדלקת סטרילית (לא זיהומית) ה'חושפת' או 'מקלפת' את ציפוי כלי הדם שברירית הרחם¹⁰⁷; וישנם הסברים רפואיים נוספים¹⁰⁸.

[בעבר רווחה השערה רפואית שונה לסיבת הדימומים בנוכחות התקן, לפיה ההתקן

¹⁰⁵ **הרב פרופ' אברהם סופר-אברהם**, נשמת אברהם, מהדורה שניה (תשס"ז), ח"ב יו"ד סי' קפח ס"ק ב, עמ' קסא (קע): "היום דעת הרפואה שאין הדבר ברור שהדימום היא מחמת עצם ההתקן שתקוע ברחם אלא אולי שהוא משינוי רמת הורמונים בגוף, ובמיוחד שהיום יותר ויותר משתמשים בהתקנים שמפרישים הורמונים במשך כל הזמן".

הרב פרופ' משה טנדלר זצ"ל (שהיה פרופ' לביווגיה ב'ישיבה אוניברסיטה'; בתחומין לא, תשע"א, עמ' 275): "ההיפותזה הרצינאלית ביותר להסביר את ההכתמה שבאה בגרימת ההתקן יותר משלושה חודשים לאחר החדרתו מתמקדת בתגובה ההורמונאלית לגוף זר ברחם" (יש לשים לב שהוא איננו מדבר על התקן המפריש הורמונים, אלא על תגובה הורמונלית של הרחם לנוכחות גוף זר ברחם, גם אם גוף זה איננו פולט שום חומר).

¹⁰⁶ השערה זו מופיעה **בספר פוע"ה**, ח"א, מהד' שלישית - ירושלים תשע"ו, פרק יד סעיף יב, עמ' 196. כמו כן, ראה בהסכמת הרב דניאל גודיס שליט"א לקונטרס 'ההתקנים בהלכה': "...גם אנכי הדל שוחחתי בזה עם **פרופ' לאופר** מבי"ח הדסה עין כרם, והוא ביאר לי את סיבת הדימום". לדבריו, "ההתקן גורם את הפרדת הרירית העוטפת את החלק הפנימי של הרחם, ומחמת זה נגרם הדימום. וזה דומה ממש לתהליך הנורמלי בזמן שהאשה רואה דם" [=וסת רגילה ללא התקן].

¹⁰⁷ ראה תחומין לא (תשע"א), עמ' 274-275, בשם **ד"ר ישראל יולס** (גניקולוג ירא שמים), ושם צוינו מחקרים ומאמרים רפואיים-מדעיים המאששים השערה זו. וראה שם, ש"חומרים הכימיים הגורמים לתופעה דלקתית זו, ציטוקינים המעורבים במערכת החיסונית, שותפים בחלקם גם לתהליך הווסתי הרגיל, ופועלים בתהליך הרגיל באופן דומה לפעולתם בתגובה להתקן תוך רחמי. משמעות הדבר היא שאין הפרדה חדה בין תהליך דלקתי לתהליך הווסתי, ויש מאפיינים דלקתיים גם בתהליך הווסתי בשלב שבו דוחה הרחם את כלי הדם שהתרבו לקליטת העובר בשלבים מוקדמים יותר" (וראה שם מקורות מדעיים לקביעה זו). וע' להלן עמ' קיד. ראה גם 'מסורה ליוסף' ג, עמ' 252, שם העלה **הרב יואל קטן** שליט"א השערה זו (בין היתר).

¹⁰⁸ ראה בקונטרס 'ההתקנים בהלכה' (פ"א, עמ' י), שם הובא מכתבה של הגניקולוגית הבכירה **ד"ר ש. הרמנו**, הטוענת שישנן הפרשות דמיות ברחם שאינן קשורות כלל להתקן (אלא לכך שרירית הרחם עבה או דקה מאוד), ובדרך כלל דימומים אלו נשארים ברחם עד הווסת וכד', אך כאשר יש ברחם התקן וממנו משתלשל חוט החוצה - חוט זה משמש כתעלה ליציאת דמים מהרחם, ע"ש. וראה שם עמ' יא-יב (וכן לעיל הערה 104 בשם פרופ' ג'ון גילבוד), שהובאו השערות רפואיות נוספות לסיבת הדימומים בנוכחות ההתקן.

גורם להפלה של הביצית המופרית ע"י הזרע, לאחר ההשרשה בדופן הרחם¹⁰⁹, לכן, היו מהפוסקים¹¹⁰ שחששו בתחילה שיש בכך הפלה מוקדמת (כלומר, שההתקן גורם להפלת הריון שהתחיל); אלא שכיום הנטייה הגוברת בין המדענים היא לייחס להתקן מנגנונים אחרים, הקודמים להשרשת הביצית ומונעים אותה¹¹¹. על פי הידע העכשווי, "אין ההתקן גורם להפלה כפי שחשבו בעבר"¹¹².

מובן מאליו, שכל אחת מהגישות מתבססת על אינטרפרטציה של נתונים ומחקרים שונים ועל ניסיון מקצועי רב שנים עם הבנה מעמיקה של תפקוד הרחם ומערכת הרבייה הנשית, אך מ"מ דברי הרופאים בזה הן בגדר הערכות של מומחים והשערות מקצועיות (ואינן מהוות 'עדות ראיה').

נזכיר שוב, שאם התברר בבדיקת רופאה או אחות, שיש לאשה זו שריטה בנרתיק א ו בצוואר הרחם (כפי שקורה לעיתים מחמת החיכוך עם החוט המשתלשל מההתקן) -

109 למשל, ראה אצל ד"ר יעקב לוי, 'נועם' טז, עמ' קפו.

110 למשל ראה שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' נא - קונטרס רפואה במשפחה שער ב, פרק ג ס"ק ז): "והנה כהיום הזה משתמשים גם כאמצעי למניעת הריון בשימת טבעת לתוך הרחם, וכפי שהסבירו לי הרופאים הטבעת הזאת צורתה חוט ניילון בצורת טבעת והרופא מכניסה לתוך הרחם ונשאר שנים, זה לא מעכב את האשה מקבלת וסתה, וגם זה לא מעכב את זרע הבעל מלהיכנס לרחם, אבל פעולתה היא פעולת-מניעה לאחר חיבור הביצית של האשה עם זרע הבעל. יוצא אפוא שפעולתה גובלת בהריסת זרע הבעל וזרע האשה גם יחד וגם אחרי חיבורם, וא"כ זה הרבה יותר חמור מכיסוי פי הרחם, ויתכן אפילו גם משימת משחה (ומבחינת מה אולי אפילו גם משימוש במוך). בהיות ויש כאן השחתת זרע הבעל וזרע האשה גם יחד... וגם פעולת ההשחתה לאחר שנתערבו הכוחות יחד..." ע"ש. [וראה גם להלן הערה 130 ואכמ"ל].

יש לציין, כי כבר בכרך העוקב (שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה - קונטרס בירורי וליבוני בעיות רפואיות, פרק י) הספיק הרב וולדינגר צ"ל להתעדכן מרופאים ש'הטבעת' (ההתקן) איננה גורמת להפלה ולהשחתת זרע, ע"ש.

111 ראה: ספר פוע"ה, ח"ג (מהד' תשפ"א) פרק עח סעיף לט, והערות 71-73, עמ' 403.

112 הרב ד"ר מרדכי הלפרין, רפואה מציאות הלכה, סימן כא, עמ' 248 (וכן: מציאות ורפואה בסדר נשים, עמ' 164), בשם ספר 'פוריות האשה והגבר' (עורכים: יוסף שנקר ואוריאל אלחלל, הוצאת אקדמון, ירושלים תשנ"ו, פרק 31, עמ' 476). [וראה גם 'אסיא' גיליון סג-סד [טז, ג-ד], כסלו תשנ"ט, סוף עמ' 138, וגיליון פה-פו [כב, א-ב], אלול תשס"ט, עמ' 97].

ודאי שדין דימומים אלו כמכה שניתן לתלות בה¹¹³ (וכפי שנזכר לעיל).

ד. הגדרה הלכתית של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן

לאחר סקירת ההיפותזות הרפואיות השונות, נעבור לדון בנושא מבחינה הלכתית.

ראשית נאמר שלגבי דם הנובע מפציעה פיזית של רירית הרחם, נחלקו הפוסקים¹¹⁴ אם דינו כדם נדה או כמכה, ודעת רבים מהפוסקים להתיר דם היוצא מפצע נקודתי ברירית הרחם; אך דימום מהרחם הנגרם מחמת סיבות אחרות (כדוגמת ההשערות הנ"ל) ולא מחמת פציעה פיזית, לכולי עלמא הינו דם נדה, ומטמא¹¹⁵.

113 ואף שיתכן שההתקן גורם גם לדימום מהרחם (שהוא 'דם נדה' לכל דבר), מ"מ זהו דין תליה במכה, שאם ישנו ספק אם הדם בא מהמכה או מהמקור, ניתן לתלות במכה ולהקל בו (כי האשה בחזקת טהרה, כדברי הרשב"א הנ"ל בעמ' מו), ובלבד שאין ספק בעצם מציאותה של המכה.

114 ראה: בית יוסף יו"ד סי' קפח, ג, ודרכי משה שם ס"ק ג, ב"ח שם סוף ס"ק ג ד"ה כתב בית יוסף, ובמפרשי השולחן ערוך שם (וערוך השולחן יו"ד קפח, מג-מו); שו"ת מהר"ם מלובלין סי' קיא; ב"ח יו"ד סי' קפז סוף ס"ק ה (הובא בש"ך שם ס"ק ז), שולחן ערוך הרב שם ס"ק יט, פ"ת שם ס"ק כב וש"נ; שו"ת דבר שמואל (אבוהב) סי' עא; חזון איש יו"ד סי' פא-פב; שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' לז (בשם הדבר שמואל והחזון איש); שו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סי' יז וש"נ; תשובות והנהגות ח"א סי' תצז; נשמת אברהם, מהד' שניה (תשס"ז), ח"ב, סי' קפז ס"ק ב, עמ' קנ, סי' קפח ס"ק ב, וש"נ; הרב יחיאל מיכל שטרן, שערי טהרה, סי' כה ס"ק ו-יא, עמ' ק-קג; הרב משה שאול קליין, שאילת משה - שערי טהרה (הנ"ל בהערה 13), ח"ג, שיעור עב, עמ' נה-סד; הרב אליהו שלזינגר, שו"ת שואלין ודורשיין ח"ח סי' צד; מעין אומר ח"ז יו"ד סי' מ בהערה וש"נ; מגד חדש (משיעורי הרב חיים דוד שובקס בהלכות טהרה), סי' קפז, ה, עמ' קכ-קכא; הרב אשר שקאני, 'אסיא', גיליון קג-קד - מרחשוון תשע"ז [כו, ג-ד], עמ' 135-132, 141-140; שיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס שליט"א), עמ' יח; ספר פוע"ה ח"א, יד, ט, עמ' 167-166, וש"נ; 'פסקי הוראה' - נדה א, סי' קפז ס"ה אות טו והערה צח, עמ' שכח-שכט; הרב יניב נסיר, קונטרס ההתקנים בהלכה (מופיע גם בספרו שו"ת הלכה למשה ח"ג יו"ד), פרק ב, וש"נ, ובהסכמותיהם של הגאונים: הרב תמתיהו דייטש, הרב אהרן ירחי, הרב אליהו מאדאר והרב דוד חזן - שליט"א; הרב ישראל אריה פחימא, תולדות יצחק - נדה, תשובה ח, עמ' רמה-רמט; הרב יואל יחיאל מיכל פרנקל, מלכי צדק - נדה ח"א, בית שמש תשפ"א, עמ' תלד-תלז, והערות קעז-קעח, וש"נ; אמונת עתיך, גיליון 129 - תשרי תשפ"א, עמ' 137-136 (הרב אריה כץ); הוראה ברורה (על השולחן ערוך יו"ד, הוצאת המכון ע"ש הרב מצליח מאזוז הי"ד), הל' נדה, קונטרס ממכותייך ארפאך, פרק חמישי, דף קצז: -ר, וש"נ. וע"ע תחומין כג, עמ' 260-259 (בתוך מאמר מהרב יואל וד"ר חנה קטן), וש"נ.

115 על אף שלא מדובר על דימום מרובה כדרך וסת, ולא על תהליך המחזור הטבעי, מ"מ הרי הוא בכלל איסור נדה, שכן אין שיעור לדם נדה (ראה: נדה מ. בסוף המשנה, ורש"י שם מב. ד"ה ולטמא במשהו; ש"ך יו"ד סי' קפז ס"ק ג; גול מרובה שם; סד"ט שם ריש ס"ק ד), ואפילו הרואה טיפת דם אחת ממקורה - צריכה לשבת ז' נקיים ולהיטהר (שם). בנוסף, דם היוצא מהמקור, ללא מכה או שינוי

הבעיה במצב שלנו, היא שכאמור ישנם הסברים שונים לתופעה זו (דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי). **מבחינה הלכתית מצב זה מוגדר 'ספק מכה'**, מפני שיש ספק מציאותי אם לאשה זו יש מכה, וספק זה שנוי במחלוקת בין הרופאים. ולכן, לא ניתן לתלות דם בפציעה שייתכן שנגרמה בשל ההתקן, כל עוד אין אינדיקציה לומר שאשה זו נפצעה מחמת ההתקן (שכן יתכן שהדימום נובע מסיבות אחרות, והעניין לא מוכרע אצל הרופאים).

מצב זה מוגדר 'ספק מכה', ולא: 'חזקת מכה', ועל אף שישנה דעה רפואית שדימום בנוכחות התקן נובע מפציעה בשל ההתקן, וישנם רופאים רבים הסבורים שזו הסיבה העיקרית לדימומים בנוכחות התקן¹⁰⁴, מ"מ מדובר **בהשערה שנויה במחלוקת**, ואי אפשר לייסד עליה הכרעה הלכתית.

אמנם הפוסקים נחלקו¹¹⁶ לגבי רופא האומר מאומדנא והשערה שלאשה זו יש מכה, אם אפשר להאמין לדבריו, לקבלם ולסמוך עליהם (ואכמ"ל בנושא זה), אך במקרה של דימום בנוכחות התקן, גם לדעת הסוברים שניתן לסמוך על הערכת הרופא, מ"מ בנידון זה לא ניתן לסמוך עליהם ולהכריע שיש לאשה מכה, וזאת משתי סיבות עיקריות:

1) דברי הפוסקים הסוברים שניתן לסמוך על השערה רפואית שיש לאשה מכה אמורים **במקום שיש רק דעה רפואית אחת**, אך כאשר יש לפנינו מחלוקת בהשערות בין הרופאים - ודאי שאין להקל על סמך עמדה אחת ולהקל, כאשר לפי השערה רפואית

אחר **במבנה הרחם**, הינו דם נדה, שכן גם דם היוצא "באונס", כלומר, מחמת גורם חיצוני ומקרי, כדוגמת קפיצה (תוספתא נדה פ"א ה"ב; רמב"ם הל' איסורי ביאה ה, א; ט"ז יו"ד ס' קפ"ג ס"ק א ושאר המפרשים שם) או תשמיש (יו"ד קפ"ז) או חולי או שנשאה משא כבד או שהכתה בעלה (תוספתא שם), או מחמת פעולה רפואית כלשהי (ראה ערוך השולחן יו"ד קפ"ג, מג), או מחמת חימוד (רמב"ם שם, וכ"ד רוב הראשונים, וכן הלכה). הרב יהונתן שמחה בלס שליט"א במאמרו החשוב בתחומין לא (תשע"א), עמ' 275-286, ביאר והדגים נקודה זו בטוב טעם, ע"ש. וראה גם להלן עמ' רפא-רפב.

116 סקירה מקיפה של דעות הפוסקים בנושא מצויה בספר פסקי הוראה (מהרב מנחם מנדל ראובן שמרלר שליט"א, הלכות נדה א', תשרי תשפ"ג, ס' קפ"ז סעיף ו אות ד והערה קלא, עמ' שסד-שסח), וראה גם נשמת אברהם (מהד' שלישית - תשע"ד, ח"ב-יו"ד, ס' קפ"ז, ח, ס"ק ה, עמ' קסג-קסז) וטהרת הבית (ח"א עמ' ערב (רנז); וראה גם שם בעמ' קכה-קכו (ק"ז-ק"ח), רנז-רנח (רמג-רמד), רסז-רסח (רגג), רעג-רפב (רנח-רסח) - דיון בנושאים משיקים). וע"ע בזה בספר 'שאלת משה' (הנ"ל בהערה 13), שיעור עא (ובפרט - פ"ד ס"ב), עמ' מו, נ-נב, נד (וע"ע שם שיעור עב פ"ט ס"ג, עמ' סג, מובא להלן עמ' קלג). [וראה גם הסכמת הרב אליהו שלזינגר שליט"א לקונטרס ההתקנים בהלכה, שהביא מתשובות האחרונים, שאין לרופאים אלא לדבר שהם מעידים עליו, ולא להשערות רפואיות, ע"ש. וראה להלן הערה 133 ושם בפנים.]

אחרת זהו דם נדה גמור.¹¹⁷

2) הפוסקים דיברו במקום שהרופא אומר **בוודאות** שלאשה זו יש מכה (כי הוא משוכנע בכך בבירור מניתוח משמעותם של הממצאים והנסיבות), אך כאן (בנוגע לדימום בנוכחות התקן) גם הרופאים שאומרים שיש מכה מודים שהדבר איננו ברור ואיננו ודאי, והם עצמם אומרים שהדרך היחידה לברר זאת בוודאות היא רק ע"י מחקר רפואי-ניסיוני מסודר (כדברי פרופ' שמחה יגל, מנהל האגף לגניקולוגיה ומיילדות במרכזים הרפואיים הדסה בירושלים, ראה: תחומין מב, סוף עמ' 468 בהערה).

גם אם מישוהו היה מתעקש לומר שעדיין יש כאן 'חזקת מכה', מ"מ כיום כבר ברור שאי אפשר לומר כך, שכן בשנים האחרונות נערך **מחקר אמפירי** (ע"י הרב ד"ר אודי יפרח, בשיתוף מכון פוע"ה), בו נבדקו שמונה נשים בהיסטרוסקופיה¹¹⁸, ואצל חמש מהן **לא** נמצא שום סימן ל'מכה'¹¹⁹. אם כך **אין שום ודאות ושום הכרעה** שהדימום נובע מפציעה (אף שאי אפשר לשלול זאת, כמובן). לכן, המצב הוא **לפחות בגדר 'ספק'** לא מוכרע (אם אין רוב לחומרא), ולכן אין לתלותו במכה.

[בנוסף, "בספרות המדעית בשנים האחרונות דווח על מחקרים שמהם עולה שהדימום מהתקן תוך רחמי נוצר, לפחות באופן חלקי, מתופעה דלקתית ש'חושפת' או 'מקלפת' את ציפוי כלי הדם שברירית הרחם... מחקרים אף הראו שניתן למנוע את הדימום ע"י לקיחת תרופות אנטי-דלקתיות לא-סטרואידיות" (תחומין לא, עמ' 274, מובא בעמוד הבא, ושם צוינו המחקרים המוזכרים).

117 בנוסף, הרבה מהפוסקים כתבו שגם על דברי רופא מאומדן ומהשערה ניתן לומר שאינו מריע אומנותו, וחושש להיתפס בשקר ובטעותו; אך בענייננו זה לא כ"כ שייך, כי גם אם תיבדק אשה בהיסטרוסקופיה אבחנתית ויתברר שאין לה מכה - הרופא לא נתפס כטועה ושקרן, כי אבחנתו כללית, וגם אם יתברר באופן כללי שהדימומים בנוכחות התקן **אינם** מחמת מכה - לא תיפגע אמינותם ומעמדם של הרופאים שסברו שאין מכה, שהכל יודעים שהרפואה מתפתחת ומשתכללת (כשם שלא נפגע מעמד הרופאים שסברו שההתקן גורם להפלה, אע"פ שכיום מקובל שאינו כן).

118 דיווח על תוצאות המחקר מצוי במאמרו של הרב ד"ר יהודה (אודי) יפרח, 'דימום מהתקן תוך רחמי לא הורמונלי - מבט הלכתי ומדעי', תחומין מג (תשפ"ג), עמ' 375-362. לגבי תוקפו ומשמעותו של מחקר זה, ראה גם להלן עמ' קעה-קעז, קפו-קצא. **יש להבהיר** ששאלת תוקפו ומשמעותו של המחקר נוגעת לפילוח המדויק של התוצאות, אך ברור מהמחקר שישן סיבות שונות לדימומים אלו (חלקם מ'מכה', וחלקם לא מ'מכה').

119 מהשלוש הנותרות, אצל שתיים ההתקן נמצא תחוב בדופן הרחם (ומתוכן אצל אחת ראו דם יוצא משם), ואצל אחת היה דם על החוט המשתלשל מהרחם לנרתיק דרך צוואר הרחם, דבר שיכול ללמד על פציעה בצוואר הרחם מהחוט (אך לא נצפתה פציעה כזו).

בספרות המדעית בשנים האחרונות דווח על מחקרים שמהם עולה שהדימום מהתקן תוך רחמי נוצר לפחות באופן חלקי מתופעה דלקתית ש"חושפת" או "מקלפת" את ציפוי כלי הדם שבירידת הרחם.¹⁵ כפי שכתב לי ד"ר ישראל יולס, גינקולוג יר"ש: "לפי זה חכמינו בחכמתם ידעו כבר לפני מאתיים שנה את המושג 'עורקים חלשים'!!". מחקרים אף הראו שניתן למנוע את הדימום על ידי לקיחת תרופות אנטי-דלקתיות לא-סטרואידיות.¹⁶

אכן, בשונה מהשרירנים שבהם עסק הציץ-אליעזר, תופעה דלקתית זו איננה "פצע". היא איננה נראית כפצע, ולדברי ד"ר יולס, "היות וכל התהליך קורה בתוך חלל הרחם, מה שנראה כלפי חוץ הוא הפרשה דמית או קרישי דם מועטים בלא שתהיה כל יכולת להבחין בגורם... בבדיקה רגילה רופא לא ממש יכול להבדיל בין דימום מ'גירוד' מכני של דפנות הרחם להפרשה על רקע תגובה דלקתית או אף להפלה בשלבים מוקדמים."

זאת ועוד: החומרים הכימיים הגורמים לתופעה דלקתית זו, ציטוקינים המעורבים במערכת החיסונית, שותפים בחלקם גם לתהליך הווסיתי הרגיל ופועלים בתהליך הרגיל באופן דומה לפעולתם בתגובה להתקן התוך-רחמי.¹⁷ משמעות הדבר היא שאין הפרדה

חדה בין תהליך דלקתי לתהליך הווסיתי, ויש מאפיינים דלקתיים גם בתהליך הווסיתי בשלב שבו דוחה הרחם את כלי הדם שהתרבו לקליטת העובר בשלבים מוקדמים יותר. מכאן שתופעה דלקתית כתגובה לגוף זר, אין בה כדי להגדיר את הדימום כ"לא דרך אשה לראות כך דם".

¹⁵ "A case-control study indicated that IUD use causes a systemic elevation of interleukin-6 (IL-6) comparable to that observed in acute and chronic inflammatory conditions" - Gynecol Obstet Invest. 1996; 42(4): 241-3; available at: www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8979095.

¹⁶ "Results demonstrate enhanced local cytokines production in IUD users indicating local inflammatory reaction in the endometrium" - Contraception. 2002 Aug; 66(2): 129-132.

¹⁷ "Bleeding associated with intrauterine devices (IUDs) has been linked to augmentation of pro-inflammatory mediators (Clark and Daya, 1990; Clark, 1993)... [This is] preventable by administration of non-steroidal anti-inflammatory drugs" (Human Reproduction vol. 11 no. 7 pp. 1438-1444, 1996).

¹⁷ ראו למשל במחקרים הבאים:
 • "There is considerable evidence that hormone-driven changes resembling an inflammatory response occur in the vascular compartment during the menstrual cycle" - "Cytokine production by peripheral blood monocytes during the normal human ovulatory menstrual cycle", Human Reproduction Vol. 18 No. 6, 1173-1178 June 2003.

• "Cytokines within endometrium participate in both menstruation and implantation but also contribute to the defense of the mucosal epithelium" - "Cytokine control in human endometrium", Reproduction (2001) 3-19.

• "Recent evidence suggests that diverse endometrial functions may be regulated by cytokines... The presence of protein and mRNA of cytokines were studied in the human endometrium throughout the menstrual cycle. The presence of... interleukin-6 (IL-6)... [was] demonstrated... Abundant expression of cytokines in human endometrium emphasizes the significant roles that cytokines play in cell-cell

interactions and in regulating endometrial functions". "Cytokine expression in human endometrium throughout the menstrual cycle", Human Reproduction, Vol. 7, No. 9 pp. 1214-1221, 1992.

(מתוך מאמרו של הרה"ג יונתן שמחה בלס שליט"א, בתחומין לא, תשע"א, עמ' 274-275)

”החומרים הכימיים הגורמים לתופעה דלקתית זו, ציטוקינים המעורבים במערכת החיסונית, שותפים בחלקם גם לתהליך הווסתי הרגיל, ופועלים בתהליך הרגיל באופן דומה לפעולתם בתגובה להתקן התוך רחמי. משמעות הדבר היא שאין הפרדה חדה בין תהליך דלקתי לתהליך הווסתי, ויש מאפיינים דלקתיים גם בתהליך הווסתי בשלב שבו דוחה הרחם את כלי הדם שהתרבו לקליטת העובר בשלבים מוקדמים יותר” (תחומין שם, עמ’ 274-275).

לאור דברים אלו ברור שדימום בנוכחות התקן תוך רחמי (לאחר שעבר פרק זמן מהחדרתו לרחם), **הינו ‘ספק מכה’, ולדעת כל הפוסקים לדורותיהם, לא ניתן לתלות דם ב‘ספק מכה’** (וכפי שנתבאר בהרחבה בפרק הראשון).

ה. מחבר הספר מקל ב‘ספק מכה’

גם מחבר הספר לא פקפק שכיום ישנן השערות שונות בין הרופאים, ואעפ”כ דעתו שניתן להקל בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי (גם לאחר זמן ממושך מההתקנה), וכפי שהסביר בספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ”ב הערה 16, עמ’ 55): “...נראה שגם בבדיקה פנימית אפשר להקל שלא בעונת וסתה, **שהואיל ויש מחלוקת בין הרופאים אם הדם יצא מפצע או מתגובה דלקתית**, וגם אם הוא מתגובה דלקתית לא ברור שדינו כדם וסת ולא כדם מפצע¹²⁰. לפיכך, כיוון שהדם יצא בלא הרגשה, יש לתלות שאולי יצא מפצע

120 יש להתפלא שבדבריו לא נערכה הבחנה בין דלקת זיהומית לדלקת סטרילית.

[ולא הוי ספק ספיקא (ספק חיכוך ספק דלקת, ואת”ל דלקת - ספק אם דלקת הוויא מכה), וזאת מכמה סיבות: (א) מפני שמבחינה הלכתית יש כאן רק ‘ספק’ אחד, אם לאשה זו יש מכה (ולא משנה סוג המכה) או לא; ואין הבחנה בין הגורמים השונים למכה (מדקירה או מחיכוך או מדלקת זיהומית וכו’) ובין הגורמים השונים לדם נדה (מחמת דלקת שאין בה פציעה פיזית או מהורמונים או מגורמים אחרים המפורטים לעיל בעמ’ קט), ודו”ק.

נוסיף ונבהיר, שלא מדובר ב‘ספק’ הלכתי אם דלקת דינה כמכה, שכן דלקת שאין בה פציעה פיזית - וודאי אין דינה כמכה (כנ”ל בעמ’ קיא והערה 115, וראה להלן עמ’ רפא-רפב), ואילו דלקת זיהומית רגילה - ודאי דינה כמכה (כנ”ל בהערה 103).

(ב) וזאת מלבד הכלל שאין לעשות ספק ספיקא משם אחד (וגם כאן יש רק ‘ספק’ הלכתי אחד - אם לאשה זו יש מכה).

ואינו מטמא". עכ"ל. - מבואר **שמחבר הספר מתיר ספק מכה**⁷⁵.

מחבר הספר הוסיף וביאר את דעתו ביתר הרחבה **במאמרו ב'רביבים'**¹²¹:

"כל זמן שהרופאים מסופקים בשאלה אם הדימומים הנגרמים מההתקן יצאו מחמת פציעה קלה שההתקן פצע את הרחם או מתגובה דלקתית, ואף אם גרם לתגובה דלקתית, אולי תגובה זו נחשבת כ"מכה" היינו פצעו¹²⁰, אזי מדובר במצב שהדם שמצאה בבדיקה פנימית **אולי** יצא מפצע, וכל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, אינו מטמא.

טענו כנגדי כמה רבנים שהם שאלו רופאים רבים, ומכיוון שהרופאים אינם יודעים להסביר מדוע ההתקן גורם לדימומים, יש להחמיר. **ותשובתי** שהדין הפוך. **רק כאשר הרופאים יאמרו בוודאות שהדם שיצא בעקבות ההתקן אינו נחשב דם פצע יש להחמיר**. כלומר, מכיוון שלא הייתה הרגשה של וסת, **כל עוד הרופאים מסופקים, אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנמצא בבדיקה פנימית הוא מחמת פצע שההתקן גרם ברירת הרחם - טהורה**. וכפי שלמדנו, שכאשר האישה סוברת שיש לה מכה ברחם ואינה יודעת אם הדם יצא מהמכה, כל זמן שאינה בעונת הווסת, טהורה... **לפיכך**, כל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, ומדובר בדם שיצא בלא הרגשה ברורה, מכיוון שיש **סיכוי של עשרה אחוזים** ויותר שיצא מפצע שנגרם מההתקן, אינו מטמא". עכ"ל מחבר הספר.

במילים ברורות אלו מחבר הספר מבהיר שסיבת ההיתר **אינה מפני** שהוא סבור שהגישה

והדבר פשוט הוא, כמו שאין לעשות ספק ספיקא: ספק אם לאשה זו יש מכה בצד ימין ואם אין לה מכה בצד ימין - שמא יש לה מכה בצד שמאל (עי' שו"ת נודע ביהודה מהד' קמא יו"ד סי' נה ד"ה ומה שרצה מעלתו, וגם הבית מאיר בצלעות הבית סי' יג הסכים לזה), כך אין לעשות ספק ספיקא: ספק אם יש לאשה זו שריטה, ואם אין לה שריטה - שמא יש לה חבורה (או דלקת שדינה כמכה).

(ג) ובלאו הכי מדובר בשני ספקות גרועים, שכן אין לצרף 'ספק מכה' לספק ספיקא (אא"כ יש ספק אחד מוודאי מכה), כמובא לעיל (בעמ' נא, ועוד) מדברי מהר"ם בנעט (שו"ת פרשת מרדכי יא) והחת"ס (יו"ד קנג), וראה גם להלן הערה 298 (בעמ' רלה), ועמ' רפ (וכן בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יד הערה 33).

(ד) ובר מן דין, יש מנגד ספק ספיקא לחומרא: ספק אם יש לה מכה, ואם יש לה מכה - ספק אם הדם שנמצא יצא מהמכה או שהוא דם נדה (וכנ"ל בעמ' נב וסג, ואכמ"ל).

121 בחינמו' בשבע', גיליון 949 - יום חמישי (לסדר פרשת חוקת), ד' תמוז ה'תשפ"א (ופורסם גם **באתר ישיבת בית אל**). ראה לעיל הערה 75, ולהלן עמ' קנח ואילך. [טור זה התפרסם זמן קצר לאחר צאת הספר לאור, ובעקבות הביקורת הרחבה בין הרבנים על כך שהתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, ובפרט בנוכחות התקן הורמונלי.]

המרכזית בין הרופאים היא שהדימום מחמת מכה¹²² (כפי שטוענים בחוברת), **אלא מפני** שלדעתו ניתן להקל ב'ספק מכה' (ושלא כדברי הפוסקים הנ"ל בפרק הראשון).

דין התקן תוך־רחם

הכלל הגדול שקבעו חכמים בדיני כתמים הוא להקל ■ הרופאים מסופקים אם הדימומים שנגרמים מההתקן התוך־רחמי הם תוצאה של פגיעה או דלקת ■ הלכה למעשה: אישה שברחמה התקן תמעת ככל הניתן בבדיקות ותימנע מלבישת לבנים ■ בניגוד לטענות המחמירים, קיים ספק אם לייחס את הדימום להתקן, ומשכן שלא בזמן הווסת יש להקל

מסופקים, אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנומצא בבדיקה פגיעתי הוא מחמת פצע שהתקן גרם בהיריית הרחם - טהורה, וכפי שלמדנו, משאם היא באישה שחיה ללא מכה ברזח ואינה יודעת אם הדם יצא מהמכה, כל זמן שהיא בעונת הווסת, טהורה.

שאלו, היא הקלו בה רק כאשר אישה יודעת שיש ברחמה פצע, ואילו כאן כשיש התקן לא בטוח שיש פצע, ותשובתי, אם בעבר היה זה שום אמצעים לדעת מה קורה בתוך הרחם סבבו על אישה שסובלת מכה יש לי ברצח, כלומר הרגשה שיש לה כאב או ראתה דימום סמוך שנה, קל וחומר מכאשר הוכנס לתוך הרחם התקן ידועות ומאליתי נשים שהוא עלול לגרום לדימום, שייחשב כמכה שלעיתים

אם מבינה, לפיכך, כל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, ויודעת בלם שיצא מההרסה ברחה, מכיוון שיש סיכוי של עשרה אחוזים יותר שיצא מפצע שנגרם מההתקן, אינו מטמא.

תנאי ההלכה

אומנם אפשר להקל בכך בתנאי שמדובר בשומרים בדימום שנגרם בעקבות ההתקן. כגון, שלמידיהם היה התקן ווסת נמשכה שיש ימיהם בלבד, וגם עתה הצליח לפסוק בטוהרה בסוף היום השישי לראות בכך מחזק בטוהרה, אולם אם כפי שהייתה גרילה, מבינה שיש פצע בהרסה, או שהתקן הפגיעתי, יש להניח שגביע מחמת ההתקן, אומנם אם בעקבות ההתקן הווסת לא הצליחה לצאת תפקידה, והיו שמדובר בדימום רב ויחסי יותר לתקן שהתקן הווסת, ורק לאחר שתפסוק בטוהרה, אם תמצאם גם בבדיקה הפגיעתי לייחס שהייתה גרילה לראות, תוכל לתלות שהוא מפצע שנגרם מההתקן. כמו כן, אם לאחר שתפסוק בטוהרה תראה מנות גדולה של דם, כדוגמת הדם שנומצא לראות סיום הווסת. יש להחמיר, שכן לעיתים רוב עם הווסת יצא ברישומה, ואחר כך פוסק ושוב חוד לצאת עד סימונו.

התקן הורמונלי

עוד הוסיפי (שם ב' 16), נגזר כאשר מדובר בתקן שיש בו הורמונים, אפשר להקל בכך. שכן לפחות שבעה אחוזים מההרסות נעשית דקה וטובה ללבן, וכן אין מוצאים שגם נגילת כדורים הורמונליים מרחיקים לעיתים לדימום, ובהם אין להקל שם (שם ב' 18). מכיוון שפסוק הכנסת התקן לרחם, ישנה אפשרות שהתקן אצל הרחם או עוד תגביל ולקחת שגימה לדימום מחמת פצע, ולתלות זאת בין אישה שיש לה מכה שכוללת להוציא דם, והדם שנומצא בבדיקה פגיעתי טהור, והבטתי שמדובר בדימום קל שבוודאי הוא אינו במסגרת ווסת, גם לא שפסוקים נעשה קל בעקבות השפעת ההורמונים. ■

לכן. האם מפני שקיים ההתקן ברחם נגזר לפגיעת דרית ורחם, או שהוא גורם לתגובה וללקיחת שפיעה להוציא את התקן הור ווסת לדימום או להתפרקות הדרית? הווסת מפען מה שקורה בחסות.

אם מחמירים וחוששים שדימומים אלו נחשבים כדימום של התפרקות הדרית כדוגמת ווסת (שנסת אברהם קצור, ה"א ב"ש 67) וישא הרוב כד: רוב יוצא בלם תחתיו לא). ויש מקלים, הואיל ויש אפשרות שדימומים אלו נחשבים כדימום פגיעתי (דבר אלוהי אברהם ברבורת אלוהי, ל, הרב קאסר, ח"א עולה משה"ב א, ה; ח"א ע"פ רסו; הרב ד"ר הלפרין יצא פואה נציאות הולכה כא).

הלכה למעשה

למעשה כתבתי בספרי "טורת המשפחה" (ב' ד'): "לאחר הווסת הסתיים ופסקה בטוהרה, גם אם הדם נמצא בבדיקה פגיעתי, כל זמן שאין מחמתו כדור ווסת, ניתן לתלות שהוא דם יציא מפצע שנגרם על ידי ההתקן". אומנם כדי לראות מהספק, נבון שאישה שיש לה התקן שנגרם לדימומים יתמנע מקיום בדיקות פגיעתי שאכן בהכרחית לטוהרה אלא התחמק בשתי בדיקות בלבד שבעת הימים (שם ד, n) ותמנע מלבישת תחתונים לבנים (ראו שם ד, 9).

ואת משהם לכל זמן שהרופאים מסופקים בשאלה אם הדימומים נגרמים מההתקן יצאו מחמת פגיעה קלה שהתקן פצע את הרחם או מחמת בדיקות. אלא אם גרם לתגובה וללקיחת, כלל תגובה זו נחשבת "למכה" ויש פצע. אינו מטמא.

מדובר במצב שהדם שנומצא בבדיקה פגיעתי אולי יצא מפצע, וכל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, אינו מטמא.

טענת המחמירים ותשובתי

טענת נכבד כמו רבים שהם שאלו רופאים רבים, ומכיוון שהרופאים אינם יודעים להבדיל מדוע התקן גורם לדימומים, יש להחמיר. תשובתי שדור הפור. רק כאשר הרופאים יאסרו בוודאות שהדם שנומצא בבדיקה פגיעתי אולי נחשב גם פגע יש להחמיר. כלומר, מכיוון שלא הייתה הרגשה של ווסת, כל עוד הרופאים

הרגשה קבעו כתמים שאם הדם נמצא בעונת הרגשה, כל זמן שאין הסביל להימצא שם, חתוקה כדם שיצא מהרחם אינו מטמא (פניני הלכה שטורסברג 112).

דס פצע טהור

אבל אם הדם יצא מפצע בנרתיק או אפילו ברחם - אינו מטמא, וכפי שאמרנו הכתמים: "אמנת אישה לומר: מכה יש לי במקור (רחם) שנטמא דם יצא". ואם לא יצא דם מרחמה - טהורה (נדה נ"א, א). אומנם יש הבדל בין שני מצבים (א) אם האשה ידעת שהדם שיוצא יצא מהפצע שברחם או בנרתיק, גם אם הדם נמצא בבדיקה פגיעתי בעונת הווסת, כלל צפוי להופיע - טהורה. (ב) אם האשה ידעת שיש לה מכה ברחם שלעיתים נפוצה, גם אם הדם יצא מהפצע שנוצח עתה בבדיקה פגיעתי הוא אומנת מכה, בעונת ווסת הקבוע - מטמא, ובשאר הזמנים טהורה (ווסת קבוע נ"ה, א; זמר ס"ב; ור"א י"ד קפ).

ה-1, ו"ן ס"ו). ויש מקלים יותר, וחזר דעת הרמב"ם והשולחן ערוך (לפי רוב מפרשי), שגם כאשר האשה לא בטוחה אם הסביל שיש ברחמה מכה או לא, די בכך שהיא ידעת שיש לה מכה ברחם שאולי נפוצה דם, ואף שדעה זו חסרה, ובעיקרון מכיוון שיש דין זה מדברי הגמרא אפסר היה להקל בדברי השולחן ערוך, לעיתים לבידע שיש נמצא בבדיקה פגיעתי כתמים מהמחמירים. שכן כאשר ידוע לאישה שכמה זמן שברחמה פגיעה נפוצה דם יצאה בבדיקה פגיעתי אלא כאשר יש לה ספק אם הוכח שהדם שנומצא ברחמה, שתי סיבות לכך: (א) מכיוון שרבים מהאחוזים החמירי בהם (ב) כיום ניתן לכתל לרואה כדי לברור אם יש לה פצע ברחם שעלול להוציא דם, ולקל במקום לסמוך על ספק שיש לאישה אם יש לה פצע שנוצח דם, מוטב שתקל לרואה (פניני הלכה טורת המשפחה ב' י"א, 14).

התקן תוך־רחמי

מכאן לשאלת ההתקן שהות בתוך הרחם. בפועל, כאשר, רובת קיטור של התקן תוך־רחמי גורם לדימום מההרסה והווסת לדימומים נפספים. לא ברור הרופאים מה הסיבה המדויקת

טור. הווסת לדימום מיניסיל לט, ואף על פי כן בחינת לכתוב היא לא עוסק בשאלה הלכתית חסובה שיש לה השפעה גדולה על חייהם של זוגות רבים, ואולי שיש לאישה בעלי כישור נמוצע ומעלה ידועה טובית אלה חולק מלימודם.

אחת הדרכים לנפיעת היריון היא על ידי הנתת התקן תוך־רחמי בתוך הרחם. מדובר במוט קטן עם ודועת שמוכנס לרחם, ובדרך שלא ברורה לגמרי מונע כניסה להריון. הבעיה שברור כלל בעקבות הכנסת התקן לרחם הווסת תוארכת ביום או יומיים, גם לאחר מכן נעזי שיצאם מהרחם לדימום קלים, עיקר נכשן שבעת הימים הנקיים. שאלה מעשית מאד היא: האם דימומים אלו מטמאים?

אבינו שעל הלהו ו שבאיתו בספרי החדש 'פניני הלכה' טורת המשפחה' פרק ב' טע"ד, יצאו עוררים, אבאר את טעמיה.

איזה דם מטמא

הדם המטמא יוצא מחמתו מטמא את האשה מהרסה בתנאי שיש בהרסה דין הרגשה של יציאת דם נדה. אלא אם יצא בלא הרגשה, גם אם ידוע בוודאות שיש מהרסה ונצטב נצטב הדמים הטמאים, אינו מטמא.

אומנם הכתמים גורם שנוצח דם על דם שיצא מהרחם בלילה, הרגשה, ודם זה מקרא בלילה "כמה", וזהו שיש נמוך דם זה הוא עומד בשלושה הנגזרים: (א) היה מקורו של דם שיש נמוך מדימום, (ב) נמצא על דם לבן, (ג) נמצא על דם שנקבל שנוצח. כלומר כתם בקיטור של שני שטמיטורים לפחות על דם לבן או לבן - מטמא.

ולמה גורל לטמא כתמים? משהם שמוכן שנהנו מהרסה בירשאל, הדם שיצא מהרסה כדן הרגשה, מלרועת שזהו דם לא אישה לבעלה, הוא נצטב וזהו שגם ווסת טהורה שנגע בן. לשיך גורל הכתמים שכל אישה שהוא מטמא טהור ואסור גם היא, ובחנתי שיתקיימו שלשית התנאים האחרונים, שבעליהם גם לא היה מטמא טהור (ווסת ווסת נ"ה, א; "כר"י"; ור"ב"א" בשם רמ"א ור"ב, ו"ן וט"ז; נדה נ"ב, א; ור"ב"א נדה נ"ב, א; שאל משני מקד א קנ; תעודות חסובה (ב' 2).

אולם כלל גורל אסור הכתמים, שכל אישה שיש כתמים יש להקל, וכפי שאמר רבי עקיבא: "שלא אסור הכתמים הדבר להחמיר - אלא להקל" (משנה נדה נ"ב, ב).

דס שנומצא בנרתיק

אישה שברקה את עצמה בעונת עונת הרגשה, אפילו אם הברקה הייתה בבר צעניתי שאינו מקבל טוהרה ווסת דם מוטב כניסיל חדל - טהורה. שחואיל אינו נמצא בעונת הרגשה סמוך לפתח הרחם, חוששים שיש יצא ברישה, וכשיש יצא בשעת הקדומות, ואף שמוכסרם שלא הייתה

(מאמרו של מחבר הספר 'פניני הלכה', מתוך השבועון 'בשבע', גיליון 949 - ז' תמוז ה'תשפ"א)

122 וכבר מילתי אמורה שטענה זו איננה ברורה כלל, ואדרבה שדעת מומחים מומחים עמהם שוחחתי,

שרופאים רבים סבורים שהדימומים אינם מחמת מכה.

ו. מחלוקת הרופאים בתשובת הרשב"א

כתב בשו"ת הרשב"א החדשות (מכתב יד)¹²³ ס"ס פח:

...מקרב ראיתי נשים ששופעות דם שלא בשעת וסתן והאם [=הרחם] שלהן נופח הרבה ושופעת דם, ורבים היו אומרים שזו מכה ותולין בה, ויראתי להורות בה עד ששאלתי לרופאים, ומקצתן אומרים שדם מכה הוא ורצו להתיר, ומקצת מן הבקיאין שבהם אמרו שאי אפשר כן, שאילו קיבלה האם שלה קלקול גדול כזה אי אפשר לה לחיות בשום צד זמן מרובה, ובקרב ימים היה חולי זה מביאה לידי מיתה. ועל כן נמנעתי מלהורות בה היתר ומשכתי את ידי ממנה. ועל זה אמרתי שאין אנו בקיאין במכות אלו, ואין תולין בהן להקל.

מבואר בדברי הרשב"א¹²⁴ שאין לתלות שהדם ממכה כאשר יש מחלוקת בין הרופאים אם יש לאשה זו מכה. הדברים מתבארים לפי היסוד שנתבאר באריכות בפרק הראשון, שאין לתלות ב'ספק מכה', שכן תליה במכה מבוססת על דאות שיש מכה.

נשים לב: רבנו הרשב"א הוא המקל הגדול בדין תליה במכה, ולשיטתו ניתן לתלות במכה אפילו בשעת וסתן¹²⁵, ולהבנת רבים מגדולי הפוסקים הרשב"א מתיר לתלות אפילו

123 מהדורת מכון ירושלים תשס"ה.

124 [גם אם נבוא לדחוק בכוונת הרשב"א ולומר שאין כוונתו לומר שאין לתלות במחלוקת הרופאים, אלא שהיה סבור שלא מדובר במחלוקת שקולה (ו"הבקיאין שבהם" - ברופאים - מומחים טפי, וטענתם חזקה ומסתברת), מ"מ מסיום דבריו ("שאיין אנו בקיאין במכות אלו") משמע שלדעת הרשב"א אין לתלות בכל מצב שאיננו בקיאין ובטוחים שיש מכה. בכל אופן, ברור שלדעתו אין להקל בדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי, שכן מהמחקר עולה **שרוב הסיכויים** שלא מדובר במכה (ראה להלן עמ' קעז), ובוודאי שלדברי הרשב"א הללו - אין מקום לטענת מחבר הספר שניתן להקל כאשר יש סיכוי נמוך (10%) שמדובר במכה (וראה להלן בפרק שביעי), כדוגמת דימומים בנוכחות התקן הורמונלי (ראה להלן בפרק שמיני). אך אשוב ואומר שלענ"ד פשוט לשון הרשב"א "**מקצת** מן הבקיאין שבהם" - שמדובר במחלוקת לא מוכרעת, ויש 'מהבקיאין שבהם' שאומרים אחרת.]

125 תורת הבית הארוך ז, ד (דף כג, א): "...ואפילו בשהגיע עת וסתה - טהורה, דאשה בחזקת טהרה עומדת ותלין להקל שאני אומר דם זה מן המכה בא, ולא נחלקו רשב"ג ורבי בדבר זה". אכן כתב הש"ך (יו"ד סי' קפז ס"ק כו) ששאר הראשונים חולקים על זה, וכדעתם פסקו הרמ"א (שם) ושאר פוסקים - שאין לתלות בשעת וסתה (וראה 'מתיבתא' על השולחן ערוך שם, 'בירור הלכה' אות מד). אכן, יש אומרים שהבית יוסף פסק כדעת הרשב"א (ראה: בית יוסף שם; טהרת הבית ח"א ה, י, עמ' רסג-רסו (רמט-רנב); קונטרס ממכותיך ארפאך, פרק שני, ובפרט דף קצ, וש"נ; תחומין מב עמ' 469 הערה 9 וש"נ). וראה להלן הערות 241-240, 296.

במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, אך גם הרשב"א לא מתיר לתלות במכה אלא כאשר ידוע שיש לה מכה, ולא במצב בו קיים ספק אם יש מכה, וכפי שכתבו האחרונים¹²⁶.

כפי שנתבאר, גם לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי ישנה מחלוקת בין הרופאים אם הדימומים הם מפני שההתקן פצע את רירית הרחם או שהדימומים מסיבה רפואית אחרת (ואין כל פצע ברירית הרחם). לאור דברי הרשב"א ברור שבנידון של מחלוקת הרופאים אם יש לאשה מכה - אין להורות היתר.

ז. דברי פוסקי דורנו על דימום בנוכחות התקן

מחבר הספר (פניני הלכה פ"ב הערה 16, עמ' 55) עצמו הזכיר כמה מקורות מפוסקי דורנו שאסרו דימום בנוכחות התקן: נשמת אברהם בשם הרב יוסף שלום אלישיב והרב נויבירט, באהלה של תורה (הרב יעקב אריאל) והרב יונתן בלס; ועליהם ניתן להוסיף עוד כמה: שבט הלוי, נשמת אברהם בשם הרב שלמה זלמן אוירבך, חוט שני, אגרות משה, מנחת יצחק, 'שימוש חכמים' בשם הרב בן ציון אבא שאול, תשובות והנהגות, ועוד רבים ועצומים (כמובא להלן עמ' קכב-קכד, קלב-קלו).

אמנם מחבר הספר טוען שמנגד יש גם פוסקים חשובים שהתירו את הדבר (הרב עובדיה יוסף זצ"ל, הרב יוסף קאפח זצ"ל, הרב אליהו אברזל, והרב ד"ר מרדכי הלפרין), אך הם התירו בנסיבות אחרות וכפי שיבואר באריכות בפרק הבא (עמ' קכב, קכה-קלב, קלז-קנא).

¹²⁶ ראה שולחן ערוך הרב הנ"ל (סי' קפז, ה, ס"ק כג): "...מכה גמורה כבועה וחבורה שהדבר ידוע שהדם נצרך בתוכו... אלא שאין ידוע לה אם דרכה של מכה זו להוציא הדם חוץ למכה, בהא סבירא ליה להרשב"א שתולה במכתה... אבל אם אין ידוע לה שיש לה מכה גמורה פשיטא שאינה תולה... ועוד שגם במכה גמורה שאינה יודעת אם מוציאה דם היינו טעמא דתלינן בכתמים לכולי עלמא משום דסתם מכה היא מוציאה דם לפעמים כדלקמן. ובשאינה יודעת אם היא מכה גמורה לא שייך האי טעמא למימר דמסתמא היא מכה גמורה" [אגב, לגבי מכה שלא ידוע אם נצרך בה דם, יש שחלקו ע"ד הגר"ז, וכנ"ל בדברי העין יצחק (בעמ' עא) ובהערות 46, 68 וש"נ, אך גם הם לא נחלקו שכאשר אין ידוע כלל שיש לה מכה - פשיטא שאינה תולה]. וראה גם בשו"ת ישועות יעקב, שו"ת בית שלמה ושו"ת מהר"ם שיק - הנ"ל (בעמ' נ-נא), שג"כ כתבו שכל מה שהקל הרשב"א הוא במכה שלא ידוע אם מוציאה דם, אך כאשר לא ידוע אם יש לה מכה - לכולי עלמא אין לתלות במכה.

ח. סיכום

בפרק הראשון נתבאר באריכות שעל אף שנחלקו הפוסקים אם ניתן לתלות במכה שספק מוציאה דם, מ"מ שווים כל הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה' (כלומר, בספק אם בכלל יש מכה, כאשר אין להכריע ספק זה על פי חזקות, אומדנות, סימנים, נאמנויות ושאר כללי ההכרעה בספקות).

המקרה של דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (שלא בפרק הזמן הראשוני לאחר החדרת ההתקן לרחם), הינו מקרה של 'ספק מכה' מפני שיש השערות מקצועיות שונות בין הרופאים בנוגע לסיבת הדימומים בנוכחות התקן (כמובן, לכל אחת מההשערות יש ביסוס ממחקרים שונים, מניסיון מעשי, ועוד).

לכן, **אין מקום להתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי** (מלבד בזמן הראשון לאחר ההתקנה). **קל וחומר לדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונלי**, שלגביו אין מחלוקת שלפחות חלק מהדימומים הם מסיבות הורמונליות¹²⁷.

ואכן, כך הורו רוב ככל פוסקי זמננו (וכפי שיבואר בהרחבה בפרק הבא).

דברים אלו אמורים בדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי 'רגיל' (שאיננו מפריש הורמונים), מפני שישנן דעות שונות בין הרופאים מהי סיבת דימומים אלו; אך בדימומים בנוכחות התקן הורמונלי - לא מצאנו מי שהקל (עד מחבר הספר), מפני שברור שההורמונים גורמים לדימומים, וכפי שיתבאר להלן (עמ' קסד-קסה).

יש להוסיף, שדברים אלו אמורים לגבי דימומים והכתמות (בנוכחות התקן) השווים בשכיחותם בכל הזמנים, אך אם עיקר הדימומים בימים הסמוכים לווסת, **קרוב לוודאי שדימומים אלו אינם נובעים ממכה** (וכך אמרה לי ג"כ רופאת נשים; וראה להלן עמ' רמב והערות 305, 321).

¹²⁷ בהתקן המפריש הורמונים יש עוד סיבה לאסור, שכן עולה ממחקר רפואי ש**שני שלישי** מכלל הדימומים בנוכחות התקן הורמונלי **אינם ממכה** (ראה: תחומין מב, עמ' 488) וא"כ יש כאן **רוב** לחומרא (שם), וראה גם להלן עמ' קסד ואילך), אך גם **בלי זה האיסור בהתקנים אלו ברור ומוסכם**.

פרק שישי

דברי פוסקי דורנו על דימום בנוכחות התקן

א. פתיחה

ב. דעת רוב גאוני התורה

ג. האם יש שהתירו 'ספק מכה' בהתקן?

ד. פוסקים המעודכנים במחלוקת הרופאים

ה. דברי הגר"ע יוסף זצ"ל בספר טהרת הבית

ו. הפרשנויות לדברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל

ז. בירור הדברים וביסוסם בדברי הרב

ח. המסקנה העולה מהפרשנויות לדברי הרב

ט. כתבים נוספים של הרב

י. פסיקת הרב יצחק רצאבי שליט"א

יא. סיכום

א. פתיחה

בפרק הראשון נתבאר בהרחבה היסוד **שאינ לתלות ב'ספק מכה'**, מאידך במצב שיש מכה ודאית או 'חזקת מכה', ניתן לתלות את הדימום במכה זו, אע"פ שישנו ספק אם הדימום הוא מהמכה או שמדובר בדם נדה. **בהמשך הפרקים** הובאו דוגמאות לעיקרון יסודי זה.

אחת הדוגמאות נידונה **בפרק הקודם**, והיא דימום בנוכחות התקן תוך רחמי. נתבאר שם, שישנם כמה הסברים רפואיים לתופעה של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי (אחרי שעבר זמן מה מהתקנתו), לפי חלק מהם הדימום נובע מחמת 'מכה' ברחם, ולפי הסברים אחרים מדובר בדימום הדומה לדימום הווסתי.

מאחר וישנם כמה הסברים ללא הכרעה הלכתית ו/או מדעית ביניהם, ולפי חלקם אין לאשה מכה כלל, לפיכך, מדובר ב'ספק מכה', כלומר ספק לא מוכרע אם בכלל יש לאשה 'מכה', שאין לתלות בו (וכפי שנתבאר בהרחבה בפרק הראשון).

בפרק הנוכחי נסקור את דברי חכמי התורה ביחס לדימומים אלו, ונמצא **שרוב גדולי התורה** אכן פסקו שדם זה אוסר את האשה לבעלה (וכפי שעלה במסקנת הפרק הקודם).

בנוסף, ניווכח שמיעוט גדולי התורה שפסקו שניתן לתלות דם זה במכה, קבעו כך על בסיס ההנחה שההסבר הרפואי **היחיד** (או לפחות: העיקרי) לדימומים מחמת ההתקן הינו 'מכה' (ולכן סברו שמצב זה מוגדר כ'ודאי מכה', או לפחות כ'חזקת מכה'), ואם כן **כיום כאשר ברור שיש בכך היפותזות רפואיות שונות (שאין ביניהן הכרעה ברורה), גם לדעתם אין מקום לתלות דימומים אלו במכה** (מפני שאין לתלות ב'ספק מכה').

ב. דעת רוב גאוני התורה

שאלת דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי נידונה כבר עשרות שנים בספרי ההלכה. רבים מגדולי הפוסקים הביעו את דעתם לאסור דימום בנוכחות התקן תוך רחמי. ובהם¹²⁸:

- **הרב משה פיינשטיין** זצ"ל (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סי' סח): "העצה שכתב להשתמש בהתקן תוך רחמי (IUD) - אין לעשות, משום שקשה מאד להיטהר מדם נדות". ושנה דבריו בתשובה נוספת (שם סי' סט): "...הטבעת¹²⁹ שהכניסה בגופה ע"י רופא הוא דבר מפורסם שרובא דרובא מהנשים רואות דם ממש מעט ומכתמים, ואין לזה שום עצה וגם אפשר להיכשל באיסור נדה... ואסור להשתמש בזה מאיסור החמור נדה"¹³⁰. מבואר דפשיטא ליה שדימום בנוכחות התקן אסור.
- **הרב יצחק יעקב וייס** זצ"ל (שו"ת מנחת יצחק ח"ו ס"ס פז): "...כפי ידיעתי מכמה נשים המשתמשות בכיוצא בזה [התקן תוך רחמי], קשה להם לטהר עצמם, מחמת שמקלקלין אותה בזיבת דם הרבה, ושכיחי בה הרבה כתמים, ויש להזהר בכל אלה, בכל אשה

128 סדר הפוסקים ברישומות דלהלן אקראי לחלוטין. כל הפוסקים המובאים בפרק זה התייחסו להתקן רגיל (לא הורמונלי).

129 יש לציין, שהכינוי 'טבעת' (ברחם) בדברי הפוסקים משמש במגוון משמעויות: הן לטבעת המחזיקה את צוואר הרחם במקרה של צניחת רחם וכד', הן ל'דיאפרגמה', הן להתקן תוך רחמי (אע"פ שכיום לרוב צורתו איננה דומה כלל לטבעת אלא לאות T) והן ל'נובה-רינג' (הדומה לטבעת גם כיום, כשמה); וצריך בכל מקור לעמוד על משמעות המילה 'טבעת' בהקשרה.

130 בשולי הדברים: בזמננו רק מיעוט מהנשים (כ-20%-17) המשתמשות בהתקן תוך רחמי לא הורמונאלי מדווחות על דימומים (וכנ"ל בעמ' קז), וגם החשש להפלה מוקדמת שהעלה הגרמ"פ, נחשב כמבוסס על מידע לא עדכני (ראה לעיל עמ' קט-קי והערות 112-109), ואכמ"ל. כמוכן, הערה זו איננה משליכה על תוקפה של הקביעה שדימום בנוכחות התקן הוא דם נדה, שכן כבר אז הייתה ידועה האפשרות שהדימום מחמת מכה, אך אין די בכך להתיר, וכפי שנתבאר.

ואשה לפי מזגה". גם בדבריו מבואר דפשיטא ליה שדימום בנוכחות התקן אסור.

- **הרב שמואל הלוי ואזנר זצ"ל**¹³¹ (שיעורי שבט הלוי, נדה, מהדורת תשנ"ח, סי' קפז,ה (בסוף), עמ' עו, ושפח): "טבעת [- התקן] ברחם הגורמת דימום, הדם הבא מחמתה, יש להחמיר אף כשאפשר שהטבעת גרמה גירוי בפנים, ורק כשברור שיש לה באמת פצע מבפנים - מקלים שלא בשעת וסתה בשאלת חכם. ובטבעת חיצונית על פי הרחם, כשידוע שיש פצע בפרוזדור, מקילים טפי בתלייה".

- **הרב ניסים קרליץ זצ"ל** (חוט שני, נדה, בני ברק תשע"ב, סי' קפג ס"ק גב, עמ' כח; וכ"ה בסי' קפח, עמ' קח): "וכן מה שהרופאים מכניסים טבעת ברחם [ע"פ הוראת חכם] ואח"כ רואה דם, דם זה הוא מהרחם וטמאה [ואין לסמוך על הרופאים שאומרים שזה דם מכה, וכדלקמן עמ' (פא) [פב]¹³²], על אף שאם היה מתברר בוודאי שהטבעת גורמת שפשוף וחיכוך במקום וע"י כך יוצא הדם - הוי' דם מכה וטהורה, אמנם כיון שאין הדבר יכול להתברר בוודאות, מש"ה אין לטהר".

- **הרב משה שטרנבוך שליט"א** (תשובות והנהגות, ח"א ר"ס תצז): "ביש לה טבעת [- התקן] ברחם למנוע הריון, ומצאה דם בבדיקה או בכתם, והרופאים תולים במכה, מה דינה? דעת הרופא שהדם מחמת מכה שנעשה ע"י הטבעת, ואם הרופא אומר כן ע"י שרואה כן בכלי הבטה... שיש בצוואר הרחם פצע המוציא דם - מותרת, והיינו באופן שיש נאמנות לרופא, אבל אם אינו רואה כן בכלי הבטה אלא רק משער כן - אין השערות כוודאי, ודינה כאשה שאין לה וודאי מכה המוציאה דם שאסורה¹³³, וגם כשרואה בכלי הבטה אם רואה שהפצע בתוך הרחם (ולא בצוואר הרחם) אין מקילין, דבמכה שבמקור אנו אוסרים¹³⁴, ורק לענין רמ"ת אנו מקילין... ע"ש.

וכך מובא בספרי אסופות בשם עוד מגדולי פוסקי דורנו, ובהם: **הרב שלמה זלמן**

131 וראה גם להלן הערה 135 בשמו.

132 ושם (סי' קפז, ח, ס"ק ו,א, עמ' פב) כתב: "רופא שידק את האשה ואמר שהדם שמצאה הוא דם מכה העלולה להוציא דם, ואינו דם מהרחם, אם הוא אומר ע"פ השערות, וכן אם אומר כן מפני שרואה את הרחם סגור, אין לסמוך על דבריו, ויש לה לחוש לטומאת נדה. ואם הרופא אומר בפירוש **שראה** מכה העלולה להוציא דם, הרי הוא נאמן וסומכים על דבריו, ודווקא אם הרופא הוא נאמן [- שומר טהרת המשפחה] וכדלקמן... ע"ש.

133 וע"ע שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' יז ס"ק יז) שמסיק שרופא נאמן לומר שיש מכה רק כשרואה אותה, ע"ש. וראה לעיל הערה 116.

אויערברך¹³⁴, הרב יוסף שלום אלישיב¹³⁵, הרב בן ציון אבא-שאוול¹³⁶, הרב יהושע ישעיה נויבירט¹³⁷, הרב מרדכי אליהו¹³⁸, הרב יהודה שפירא¹³⁹ ואחרים, צ"ל.

134 ראה נשמת אברהם (הרב פרופ' אברהם סופר-אברהם), מהדורה שנייה (תשס"ז), ח"ב, יו"ד סי' קצד ס"ק ה' 8, עמ' קצד, אחרי שדן לגבי הכנסת התקן תוך רחמי (למניעת הריון) אצל אשה מניקה (חודשיים אחרי הלידה), המשיך: "מה יהיה הדין בחודשים הבאים כשהיא ממשיכה להניק ורואה דם בבדיקה? אמנם סתם אשה שיש לה התקן תוך רחמי ורואה דם הינה טמאה על אף מציאות ההתקן, ואין אנו תולים שהדם הוא דם מכה מחמת ההתקן; אך כאן, כשהאשה מניקה, האם ניתן לתלות או ש'לא פלוג' והיא טמאה? וכתב לי הגרש"ז אויערבאך צ"ל: מסתבר שהיא טהורה כשאינה טמאה מחמת פתיחת המקור. אך אח"כ חזר בו הגאון צ"ל ואמר לי שהאשה טמאה, על אף שאינה טמאה מחמת פתיחת המקור, ולא כפי שפסק קודם".

וראה בספר 'מציאות ורפואה בסדר נשים' (מהד' ראשונה, עמ' 244) אודות אשה אשר 'ניסתה אז את השימוש בהתקן תוך רחמי, אך גם הפעם הופיעו דימומים וכתמים שאפשרו לה רק 3-4 ימי היתר בחודש'. וע"ש שהפתרון היחיד שמצאו לה חכמי ההלכה (הגרש"ז אויערבאך צ"ל והגר"מ אליהו צ"ל) הוא שימוש באמצעי-מניעה אחר (הבעייתי יותר מבחינה הלכתית).

135 נשמת אברהם, שם ס"ק ה' 6, עמ' קצג, לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי: "ודיברתי עם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [צ"ל] באלול תשס"ה, והוא (שליט"א) ענה לי שהאשה טמאה לבעלה. ושאלתי: האם יועיל הלבשת בגדי צבעונים? ענה לי: אין זה כתם. ואיך אפשר להעלים עין שהדם בא מהמקור?". [בנקודה זו יש חולקים, ראה להלן הערות 139, 320, ואכמ"ל].

וראה בספר 'מגד חדש' (הנ"ל בהערה 114), עמ' קכב: "ולמעשה לעניין הדם הבא מההתקנים, החמירו בזה כמה מגדולי הפוסקים (הגרי"ש אלישיב צ"ל והגר"ש וואזנר (שליט"א) [צ"ל] ועוד), ואף הסוברים דמכה שבשכבה היריית נקראת מכה, מכל מקום הרי אי אפשר לדעת בבירור שדם זה בא מחמת שירות, ושמו בא באופן טבעי, דלפעמים גורם ההתקן שהדם יקדים לבוא שלא בזמנו, ועל כן למעשה יש להחמיר בזה". [וראה גם שם עמ' קכא, בשם הרב וואזנר, "דאף אם הדם יוצא כדרך מכה, ולא כדרך ראייתה, מ"מ אם באמת הדם הוא מהשכבה היריית - הרי זה נחשב לדם נידות"].

136 ספר שימוש חכמים (הרב יעקב שכנזי שליט"א, ח"ב עמ' שפג) שכתב לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי: "ועניין זה, שיש להורות שדם הנמצא לאחר תקופת ההתקנה מטמא ולא אומרים שהוא דם מכה, כן אמרו לי מורנו הגר"צ אבא שאול והגר"מ אליהו". [וכן הובא בשם הרב בן ציון אבא שאול צ"ל גם בספרים נוספים].

137 נשמת אברהם שם (עמ' קצג, לעיל מיניה): "קיימת מחלוקת בין רופאי נשים מומחים, כשלדעת חלקם הדימום מהרחם בא מגירוי של הקרום הפנימי אחר הכנסת ההתקן, וממילא יהיה לדם זה דין של דם מכה... אך לחלק אחר יש דעה שאי אפשר לומר בביתחון שהדם לא בא מחמת מעיוות ויסות ההורמונים. עקב אי-הבהירות הנ"ל פסק מו"ר הגרי"י נויבירט שהיא טמאה". ע"ש.

138 ראה לעיל הערות 134, 136 (וראה גם בספר 'שימוש חכמים' הנ"ל, ח"ב עמ' שפג, בהערה, ד"ה וכן שמעתי).

139 דעת יהודה (תשובות מכת"י הרב יהודה שפירא צ"ל, בני ברק תשע"ב, יו"ד סי' קפז, עמ' קנו, אות

אלו גדולי התורה וההלכה היושבים ראשונה במלכות, מאן מלכי רבנן, שהורו ופסקו כן כבר לפני עשרות שנים, ורבים-רבים מקשיבים להוראותיהם וסומכים על פסקיהם בכל חלקי התורה, וגם בנידון שלנו.

ג. האם יש שהתירו 'ספק מכה' בהתקן?

מחבר הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ"ב הערה 16, עמ' 55) הזכיר ארבעה מקורות מפוסקי דורנו **שאסרו** דימום בנוכחות התקן: נשמת אברהם בשם הרב יוסף שלום אלישיב והרב נויבירט, באהלה של תורה (הרב יעקב אריאל) והרב יונתן בלס; **אך הוא טוען** (שם, במהדורה השנייה) שיש גם כן פוסקים חשובים שהתירו את הדבר, והם: הרב עובדיה יוסף זצ"ל, הרב יוסף קאפח זצ"ל, הרב בעל 'דברות אליהו' והרב ד"ר מרדכי הלפרין. - בעזר השי"ת נבוא לבחון את דבריו בנקודה זו.

בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' יח) נכתב על כך שאמנם היו בעבר מספר גדולי תורה שהתירו דימום בנוכחות התקן, אך הפוסקים שהתירו דימום בנוכחות התקן הניחו שההתקן **בוודאי** גורם ל'מכה' (אצל נשים המדממות), **ואין הסבר רפואי אחר** לדימום. חלקם כותבים זאת בפירוש (למשל, ה'דברות אליהו', הרב ד"ר מרדכי הלפרין ועוד), והאחרים (הרב יוסף קאפח) השיבו לשאלת רופא שכתב שהסיבה **היחידה** לדימומים אלו הינה 'מכה', ונפרט את הדברים:

- **הרב עובדיה יוסף זצ"ל** - דבריו יתבארו באריכות להלן (עמ' קלז-קמז).
- **הרב יוסף קאפח זצ"ל** (תשובתו מובאת בשו"ת דברות אליהו ח"ו סי' לו, דלהלן) כתב בתשובה לשאלת ד"ר אורי לוי ז"ל: "בנושא התקן שעושים למניעת הריון שקוראים 'טבעת', אנו מודעים כי הדימום הנגרם בשל כך דינו כדין דם המכה, ואם כן ברור שאין להתחשב בו לעניין איסור והיתר".

תשכב-ג): "שאלה: ידוע שהנחת התקן תוך רחמי, שנקרא 'טבעת', גורם לדימום, האם מחשבים זה כדם מכה ומקלים אחרי שספרה ז' נקיים לטהרתה או לא? **תשובה:** אינו נידון כדם מכה, מיהו אם אין דימום רב - תלבש צבעונים ותבדוק לפני תשמיש. [שאלה:] מה טעם של מש"כ שדימום שנגרם ע"י 'טבעת' ברחם אינו נידון כדם מכה? **תשובה:** אין זה דם מכה, אלא רפיון נימי מקור הנידות".

שאלת ד"ר **אורי לוי** איננה לפנינו, אך במאמרים שפרסם במקומות אחרים כתב שלדעתו ברור שדימוס בין-וסתי בנוכחות התקן נובע מ'מכה' שההתקן גורם¹⁴⁰. **בנוסף**, מנוסח תשובת הגר"י קאפח זצ"ל מובן שד"ר אורי לוי ז"ל כתב בשאלתו שרבים אינם מודעים שמדובר בדם מכה (ולא הציג זאת כמחלוקת בין הרופאים).

• **הרב אליהו אברזל** שליט"א כותב בסיום תשובתו (שו"ת דברות אליהו ח"ו ס"ס לו, עמ' ס): "בהא סליקנא מכל האמור, ההתקנים שעושות הנשים למניעת הריון, **הואיל והם גורמים גירויים ברחם ליציאת דם**, הרי דינם כדין מכה, ותולים כל הדימומים במכה. והיינו דווקא ביש לה וסת קבוע, אבל אם אין לה וסת קבוע יש לאסור מספק ולא להתלות בהתקנים"¹⁴¹. - מבואר בדבריו שההתקנים גורמים גירויים ברחם, ושזו הסיבה ליציאת הדם (ולא התייחס למצב בו ישנן דעות שונות בקרב הרופאים בנוגע לסיבת הדימומים).

בתוך התשובה כותב הרב אברזל: "...ובמיוחד אחרי שראיתי מקרוב איך בנויים ההתקנים כמין קליפסים הנתפסים בתוך הרחם **ופוצעים את הרחם**". - תיאור זה מתאים לסוג מסוים של התקנים תוך רחמיים¹⁴², הנעוץ בדופן הרחם (ובהכרח גורם

140 כדברי הרב אריה כץ ('אמונת עתיד', גיליון 133 - תשרי תשפ"ב, סוף עמ' 133: "הרב יוסף קאפח, שצוטט בתשובת הדברות אליהו הנ"ל כמי שהתיר דימום מההתקן תוך רחמי עקב תלייה במכה, הובא בתור מי שהשיב תשובה לד"ר אורי לוי ז"ל. איננו יודעים כיצד ניסח ד"ר לוי את שאלתו לר"י קאפח, אולם במכתבו 'דימום מחמת החדרת התקן תוך רחמי' (ספר 'אסיא', י, עמ' 231), כתב ד"ר לוי שלדעתו ברור שדימוס בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי הוא 'מכה' שההתקן גורם. אם כך, אין בתשובת הר"י קאפח חידוש, שכן תשובתו היא שדם שהגיע ממכה ביריית הרחם - טהור... אלא שכאמור לעיל, דעתו של ד"ר לוי - **שוודאי** שמדובר במכה - איננה מוסכמת על [כל] הרופאים..." ע"ש.

141 יש לשים לב שהרב אברזל שליט"א הגביל היתרו רק **לבעלת וסת קבוע** (וכבר עמדו בזה הגאונים הרב דניאל הלוי גודיס שליט"א והרב חנן אפללו שליט"א), והוא דבר שאינו מצוי כ"כ בזמננו. ובהוברת (עמ' 82-81) כתבו שהוא הדין ב'וסת חצי קבוע' ('וסת תרומת הדשן'), דהיינו שאיננה רואה בפחות מכך וכך ימים, והוא מפני שלא הבחינו בין מכה שספק מוציאה דם לחזקת מכה, וכפי שיתבאר להלן הערה 207, ע"ש.

142 כבר העירו (הרב יואל קטן, 'מסורה ליוסף' ג, עמ' 252-251, וע"ש בכל המאמר; ועוד), שדברי הדברות אליהו מתייחסים להתקנים הבנויים "כמין קליפסים הנתפסים בתוך הרחם" (כלשוננו), דהיינו להתקן מסוג ג'ינפיקס (GyneFix) לסוגי השונים, הננעץ בדופן העליונה של הרחם, ומשתלשל ממנו חוט שעליו תלויות דסקיות נחושת (בחלל הרחם). השימוש בהתקן זה אינו מצוי, ולכן רוב רופאי הנשים אינם מנוסים בהתקנתו (ראה ספר פוע"ה ח"ג, עמ' 382-378, 409, ובהערות שם). פשוט שאין לדמות הוראה הנוגעת להתקן זה (הגורם לפציעה בדופן הרחם, בהכרח, מעצם התקנתו ונעיצתו בדופן הרחם)

מכה), ולא להתקנים הרגילים. **בכל אופן**, ברור שתשובתו מתייחסת למציאות בה ברור, ידוע ומוסכם, שההתקנים "פוצעים את הרחם", ואין ללמוד מדבריו מאומה למצב בו נחלקו הרופאים אם ההתקן פוצע את הרחם.

• **הרב ד"ר מרדכי הלפרין** במאמרו¹⁴³ (ובמקומות נוספים) מניח ש"על פי הידע הרפואי - מדובר בדם מכה", ואין שום אפשרות אחרת (כמבואר בדבריו). אף שזוהי עמדתו הרפואית, מ"מ כבר נזכר שישנן עמדות רפואיות אחרות. כלפי אדם שאינו רופא ודאי מדובר ב'ספק מכה', שאין לתלות בו.

גם אם נניח שניתן להתווכח על מקצת מהלשונות של הרבנים הגדולים הנ"ל¹⁴⁴, ברור שאף אחד מהם לא כתב בפירוש שניתן לתלות גם כאשר לא ברור שיש מכה; ואם כן, היחיד שכתב בפירוש שניתן לתלות גם כאשר לא ברור שיש מכה (ויש רק "סיכוי מסוים" שיש לה מכה) הינו מחבר הספר. ושוב, **דבריו נוגדים את פסקי האחרונים** הנ"ל שאין לתלות ב'ספק מכה' (וכן את העולה בפשטות מדין 'ספק עברה בשוק של טבחים' וכו').

נזכור: לכל הדעות¹⁴⁵ אין לתלות דם ב'ספק מכה', אך כאשר ישנה מכה ודאית או 'חזקת מכה' ניתן לתלות את הדם במכה, גם כאשר ישנו ספק אם הדם שנמצא מקורו במכה או שהוא דם נדה רגיל. **לכן**, אם ישנה השערה רפואית מוסכמת, יחידה ומוחלטת, יש מקום לדון שמצב זה נקרא 'ודאי מכה' או 'חזקת מכה', ויתכן לתלות בה את הדימום, אך אם ישנן כמה דעות בין הרופאים, ואין הכרעה בנידון, הרי זה ספק מכה שלכולי עלמא אין לתלות בה וכו'.

להתקן רגיל (הבנוי כמין מוט קטן עם זרועות, כעין האות T, המוכנס לחלל הרחם).

143 הרב ד"ר מרדכי הלפרין, 'דימום מחמת התקן תוך רחמי', 'אסיא' גיליון סג-סד, כסלו תשנ"ט [טז, ג-ד], עמ' 138-144, ובספרו 'רפואה מציאות והלכה', סימן כא (נזכר להלן הערה 194; וראה לעיל הערה 112).

144 **לא מצאתי בחוברת שום דחיה עניינית לטענה זו**, לפיה הרבנים שהתירו דימום בנוכחות התקן, מדין תליה ב'מכה', עשו זאת כי הסתמכו על חוות דעת רפואית לפיה זו הסיבה היחידה לדימומים אלו (או לפחות **רוב** דימומים אלו נגרמים מ'מכה'). כיום שגלוי לכל שהדבר **אינו ברור**, אף שיש רופאים רבים הסבורים כך, אך הדבר אינו מוסכם, ויש גם השערות אחרות, חוזר הדין שאין לתלות ב'ספק מכה' (טענה זו נכתבה בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' חי, וקודם לכן כתבו כך הרב פרופ' אברהם סופר-אברהם, הרב יואל קטן, הרב אריה כץ ועוד מהעוסקים בתחום).

בחוברת (עמ' 96-90) הביאו עוד שלושה רבנים חשובים שהתירו דימום בנוכחות התקן¹⁴⁵: הרב מאיר אלול, הרב אשר אלגבי והרב אשר שקאני. אולם **אף אחד מהם לא התיר דם שנמצא בשל 'ספק מכה'**, וכפי שנבאר:

• **הרב מאיר אלול שליט"א** כתב: **"כיום שידוע לכולם שההתקן גורם למכה** [כמו שכתבנו לעיל שהחוט גורם לדימום], ממילא בוודאי שלא גרע מכל מכה שאם יודעת שיש לה באותו מקום, אע"פ שאינה יודעת אם מוציאה דם - תולה במכתה" (מובא בחוברת, סוף עמ' 90, משו"ת מאיר בהיכלו ח"א עמ' 204-202). - רואים בדבריו (בכל התשובה) שהניח **שברור** שסיבת הדימומים היא בשל פצע שנגרם מהחוט המחובר להתקן, ע"ש [ואינו מתייחס למצב של ספק].

• **הרב אשר אלגבי שליט"א** (דודאי אשר ח"ב סי' יג-טו) למעשה התיר רק **בכתם**, הנמצא לאחר הרגשת זיבת לח, ומפני שמכריע ש"הרגשת זיבת דבר לח נקטין דרוב בניין ורוב בניין ס"ל דהוי דרבנן, והעיקר כדברי החת"ס ודעמיה דאינה חשובה הרגשה, ואף למחמירים בזה - צריכה להרגיש זיבה מבפנים דווקא".

בנוסף, הרב אשר אלגבי שליט"א הציג שתי אפשרויות עיקריות (שהביא בשם "רופאים מומחים")¹⁴⁶: "או שהדימום מחמת שההתקן מגרד או דוקר את רירית הרחם או

145 סדר הרבנים לפי סדר הבאתם בחוברת.

146 ניכר שהמידע המציאותי בדברי הרב אשר אלגבי שליט"א מבוסס על הנשמת אברהם, ואולי גם על מאמרו של הרב ד"ר מרדכי הלפרין (המוזכר שם). [למשל, הרב אלגבי כותב ציונים שגויים המופיעים בנשמת אברהם, ואכמ"ל]. במקורות אלו מופיעות חוות דעת של כמה רופאי נשים (גניקולוגים) הסבורים שהסיבה **היחידה** לדימומים אלו היא 'מכה' שההתקן גורם ברירית הרחם, ובכללם שני רופאי-נשים יראי שמים: הרב מרדכי הלפרין שליט"א וד"ר יעקב לוי ז"ל (ראה לעיל הערות 103-104). לעומת זאת, מובא שם (סי' קצד, ב, ס"ק ה, 6, עמ' רח): "גם בזמן כתיבת מהדורה זו, לא מצאתי בספרי רפואה שום התייחסות לסיבת הדימום, רק שההתקן יכול לגרום גם לווסת מרובה וגם לדימומים בין וסת לווסת. ודיברתי עם הרב ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א (שהוא גם רופא נשים) ושאלתי אותו מה ההוכחות שדימום זה באמצע המחזור לא בא מעיוות של הווסת, וענה לי שרוב הסיכויים שמדובר בדם מכה". [עולה מהדברים, שהרב פרופ' אברהם סופר אברהם, שאמנם הינו רופא אך אינו רופא נשים, שאל שלא מצא התייחסות בספרי רפואה שהדימום מחמת מכה, ואילו הרב ד"ר הלפרין, שהוא רופא נשים, אמר שרוב הסיכויים שמדובר בדם מכה].

לא מובאת בספרים אלו אף עמדה של רופא נשים (גניקולוג) הסובר שמקור הדימום אינו ברור או שמדובר בדימום וסתי. **סביר להניח** שאם היה רואה עמדות של רופאי נשים יראי שמים (כדוגמת ד"ר ישראל יולס, ראה לעיל הערה 107, או ד"ר חנה קטן ובעלה הרב יואל קטן) הסבורים שמדובר בדימום וסתי, או לפחות שלא ברור אם מדובר בדימום וסתי, היה נותן לדבריהם משקל מקביל לעמדת ד"ר יעקב לוי והרב ד"ר מרדכי הלפרין.

שההתקן גורם לזיהום ודלקת¹⁴⁷ בבית הרחם. שתי אפשרויות אלו מוגדרות 'מכה', רק שלאפשרות השנייה (זיהום ודלקת) הוא מתייחס כמכה שספק מוציאה דם, התלויה במחלוקת הראשונים.

• **גם הרב אשר שקאני שליט"א**¹⁴⁸ הניח "שעל פי רוב הדם שרואה הינו מהמכה" (מובא בחוברת, עמ' 95). גם הוא אינו מזכיר כלל עמדה רפואית הסבורה שלרוב הדימום אינו מ'מכה'.

לסיכום, שלושת המקורות המובאים בחוברת, שהתירו דימום בנוכחות התקן (לא הורמונלי), לא הזכירו - וכנראה גם לא הכירו - את המחלוקת בין רופאי הנשים, וממילא דבריהם אינם רלוונטיים לדיון.¹⁴⁹

147 הכוונה לדלקת זיהומית, המוגדרת - מבחינה הלכתית - כ'מכה' (וראה לעיל הערה 103).

148 מאמרו של הרב אשר שקאני שליט"א ('דימומים הקשורים בהתקן תוך רחמי', 'אסיא' גיליון קג-קד - מרחשוון תשע"ז [כו, ג-ד], עמ' 121-147) עוסק בעיקר בדימומים לאחר החדרת התקן לרחם או הוצאתו מהרחם, אך בתוך הדברים נגע גם בדימום בנוכחות התקן, ע"ש.

149 בחוברת (עמ' 89) הובאה דעת הרב אלי רייף שכתב: "...למרות שהרופאים לא יכולים לומר בוודאות, הרי שכיום הדעה הרווחת נוטה לראות בהכתמה תוצאה של החיכוך..." ע"ש. **דומה שדבריו אלו מתעלמים מדעות רפואיות אחרות**, וכפי שהוזכר ישנם חיזוקים משמעותיים במחקר הרפואי לכך שחלק לא מבוטל מהדימומים נובע מדלקת סטרילית. **בנוסף**, הרב אלי רייף מתיר גם דימומים בנוכחות התקן הורמונלי, למרות שלגביהם ברור שהדעה הרווחת בין רופאי הנשים שרוב הדימומים מחמת ההורמונים, ובפרט שגם בגלולות המשחררות פרוגסטרון בלבד (בדומה להתקן) ישנם דימומים רבים מאד (וראה גם להלן בפרק השמיני).

[יש לציין, שלמיטב הבנתי, **עמדתו שונה לחלוטין מזו של מחבר הספר**, משום שלדעת הרב אלי רייף הסיבה להתיר היא מפני שבין הרופאים, לדבריו, 'הדעה הרווחת נוטה לראות בהכתמה תוצאה של החיכוך...' (למרות שאינם יכולים לומר זאת בוודאות), ואם כן להבנתו העמדה המקובלת בין הרופאים היא שיש מכה; ואילו לדעת מחבר הספר סיבת ההיתר היא מפני שלדעתו 'בסיכוי נמוך מאד' (עשרה אחוזים בלבד!) שמדובר בדימום מ'מכה' (כמו שכתב בעצמו ב'רביבים', כמובא לעיל בהערה 75, ובעמ' קטו-קצ, ולהלן עמ' קנח ואילך). **כלומר**, להבנת הרב אלי רייף ההנחה המציאותית הפשוטה והסבירה היא שיש מכה (מצב שניתן להגדירו כ'חזקת מכה'), ואילו מחבר הספר מתייחס למצב של ספק בין הרופאים, ולדעתו ניתן לתלות דם שנמצא בכך גם אם יש ספק (ואפילו ספק רחוק) אם יש בכלל מכה ('ספק מכה').

יצוין גם, שהציטוט בחוברת הוא מדברי הרב אלי רייף בפייסבוק, ובאופן טבעי הדברים שם חסרי ביסוס במקורות ההלכה (ויש בדבריו כמה וכמה חידושים והנחות המזקינים ביסוס איתן ואכמ"ל). **כמו כן**, חסרה שם ההנמקה מדוע נטה מדעת רבו המובהק, **הרב נחום אליעזר רבינוביץ'** זצ"ל (ראש ישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים ומחברי ספרי 'יד פשוטה' על הרמב"ם, ועוד), **שאסר כל דימום**

נמצא שהרבנים שהתירו דימום בנוכחות התקן, עשו זאת לאור מידע רפואי לא עדכני, שכן הם הניחו שהסיבה היחידה (או לפחות: העיקרית)¹⁵⁰ לדימומים אלו הינה פציעה שהתקן גורם¹⁵¹, וכיום ידוע שיש השערות והסברים רפואיים אחרים לתופעה זו¹⁵².

בנוכחות התקן - גם בהתקן לא הורמונלי! (ראה ספר פוע"ה, ח"ג, מהד' תשפ"א, עח, מ, עמ' 403 והערה 74).

150 דוגמה לכך הוא מאמרו של הרב ירון אשכנזי שליט"א (מג' תשרי ה'תשפ"ג, באתר קו ההלכה הספרדי) בו הוא מתיר דימומים בנוכחות התקנים לא הורמונליים, על פי דעת שני רופאים הסבורים שרוב הדימומים בנוכחות התקן לא הורמונלי הם מחמת מכה. במאמר מובאת להלכה דעת הגר"ז [הנ"ל] לפיה אין לתלות - "באופן שאין ידוע כלל שיש שם מכה, ובכה"ג אף בכתמים דקילי לא תלין אלא באופן שיש הוכחה שיש לה מכה; אבל אם ידוע שיש לה מכה אף אם אין ידוע שמוציאה דם תולה בה", ע"ש [וזאת בשונה מעמדת מחבר הספר הסבור שאפשר לתלות ב'ספק מכה', וכנ"ל בעמ' קטו-קצ"ז ובהערה 75]. ולכן, הרב ירון אשכנזי מגביל את ההיתר לדימומים בנוכחות התקן לא הורמונלי בלבד (שכן בהתקנים המפרישים הורמונים ברור שהדימומים נובעים לא רק מחמת מכה, וראה להלן בפרק השמיני). - **יש להעיר:** ניכר מדברי הרב ירון אשכנזי שליט"א שאיננו מכיר עמדה רפואית אחרת, לפיה הסיבה העיקרית לדימומים בין-וסתיים בנוכחות התקן (ואפילו בהתקנים לא הורמונליים) איננה מכה, וגם תוצאות המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח (בשיתוף מכון פוע"ה), לפיהן ברוב המקרים של דימום בנוכחות התקן שנבדקו אין אינדיקציה למכה, אינן מוכרות לו.

151 בחוברת (עמ' 87-86, 268-277) האריכו לטעון שלא הוצג שום שינוי בעמדה הרפואית, אך אין בדבר בכדי השגה על הטיעון שהרבנים שהוזכרו הסתמכו על חוות דעת רפואית שהסיבה היחידה לדימומים בנוכחות התקן היא מכה. **יודגש: לא מדובר בהשערה** (אף שגם לכך היה צריך להתייחס ברצינות בנסיבות אלו), **אלא בעובדה מוכחת** - הרבנים שהתירו דימום בנוכחות התקן הניחו שההסבר הרפואי היחיד (או לפחות: העיקרי) לדימום בנוכחות התקן הינו מכה שהתקן גורם (חלק מהרבנים כתבו זאת בפירוש, ורבנים אחרים התייחסו לשאלת רופאים שאמרו זאת בפירוש).

152 בחוברת (סוף עמ' 84) נכתב: **"חשוב להדגיש שדבריו של המשיג מוטעים, מטעים ומשקפים חוסר ידע מציאותי. גם היום, ההנחה שסביר שהמכה בהכנתם בנוכחות התקן תוך רחמי נגרמת ממכה מכנית - מקובלת מאוד ורווחת בקרב הרופאים"**. - **מדובר בהטעיה בולטת:** ברור שדעת רופאים רבים שסיבת הדימומים הבין-וסתיים בנוכחות התקן היא מחמת מכה, אך **עמדה זו איננה מוסכמת**, ויש בדבר מחלוקת בין הרופאים, ולכן מכלל ספק לא יצאנו (וכדי להתיר נדרשת ודאות שיש מכה, או לפחות 'חזקת מכה', וזה אין בנידון דידן, וכנ"ל בעמ' קיב-קיג).

בנוסף, החוברת - **באופן עקבי** - מנסה להטות את הביקורת הרחבה על הספר, ולהציג את הדברים כאילו 'המשיג' בדה מליבו את כל הטענות (וראה לעיל הערה 9). ובענייננו, הטענה הספציפית הזו (שטען 'המשיג') נכתבה כבר ע"י הרב אריה כץ ממכון פוע"ה (וכנ"ל בהערה 140). כמובן, אם כותבי החוברת היו טוענים כלפי הרב כץ ש'דבריו מוטעים, מטעים ומשקפים חוסר ידע מציאותי', וזאת בהסתמך על דבריו באותו מאמר עצמו (!), וכן על מידע מספר פוע"ה (שהעורך שלו הוא הרב אריה כץ עצמו!), כל קורא היה מבין שמדובר בטענת סרק. לכן, הם לא גילו לקורא שכך כתב הרב אריה כץ, וכתבו את הביקורת כלפי 'המשיג'. כדאי לזכור שטענה זו נכתבה גם ע"י הרב יואל קטן, ועוד

יש לשים לב, **שעד מחבר הספר לא נמצא שום פוסק שכתב בפירוש להתיר דימום בנוכחות התקן הורמונלי**. - למה? הרי גם להתקן הורמונלי יש מבנה דומה להתקן רגיל (שאיננו מפריש הורמונים), ואם כן, סביר להניח שגם התקן הורמונלי פוצע באותה מידה שהתקן רגיל פוצע!

אין ספק שהסיבה לכך היא שהפוסקים שהתירו לתלות דימום במכה שמחמת ההתקן הניחו שהסיבה **היחידה** (או לפחות: העיקרית) לדימומים היא מכה שההתקן גורם, אך כאשר ישנו גורם משמעותי נוסף הגורם אף הוא חלק מהדימומים, היה פשוט וברור לכל הפוסקים שאין לתלות בו ('ספק מכה'). ולכן, כאשר ישנו דימום מחמת התקן הורמונלי, אמנם יתכן שיש לאשה 'מכה' (פצע או שריטה) מחמת ההתקן, וזו סיבת הדימום, אך יתכן מאד שהדימום נובע בשל ההורמונים, ולאשה זו אין מכה בכלל; וממילא אין מקום לטהר את האשה, היות ויש ספק אם בכלל יש לה מכה (שהרי ישנו הסבר אחר לדימומים אלו)¹⁵³. וראה גם להלן בפרק השמיני.

נוסיף שכל הרבנים שצוטטו הן בספר והן בחוברת, כתבו את דבריהם לפני פרסום תוצאות המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח (ובשיתוף מכון פוע"ה¹¹⁸). סביר להניח שאם הרבנים החשובים הללו היו יודעים שבבדיקת היסטרוסקופיה אצל רוב הנבדקות (חמש מתוך שמונה) **לא** נמצא שום עדות לפציעה, הם לא היו מתירים דימום בנוכחות התקן מבלי שישנה אינדיקציה ברורה **שלאשה זו** יש מכה (שהרי אין לתלות ב'ספק מכה', וכפי שנתבאר לעיל בפרק הראשון)¹⁵⁴.

מהעוסקים בתחום, וכ"כ בנשמת אברהם ביחס להגר"ע יוסף צ"ל (דבריו יובאו להלן עמ' קמז). האם כוונת כותבי החוברת שדברי כל המומחים הללו 'מוטעים, מטעים ומשקפים חוסר ידע מציאותי'?

[אגב, בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יא, מצויה הפניה לספר פוע"ה, שם, כך שהיה להם להניח שגם 'המשיג' עצמו מכיר את חוות הדעת שפורסמו שם].

153 אמנם ישנה סיבה נוספת לאסור דימומים בנוכחות התקן המפריש הורמונים - יש **רוב** שהדימומים מחמת ההורמונים (ולא מחמת מכה), ראה להלן עמ' קסו ואילך, אך הרבנים שאסרו דימום בנוכחות התקן הורמונלי לא נדרשו לכך (הם לא נזקקו לטעם זה, וגם לא לעובדות המצביעות על רוב זה, כפי שיתבאר בעזרת השי"ת להלן עמ' קסה).

154 אפילו אם נניח שלא די במחקר זה כדי לקבוע שיש **רוב** שהדימום איננו ממכה (שכן נבדקו רק שמונה נשים), מ"מ ברור ממחקר זה ש'מכה' **איננה** הסיבה היחידה לדימומים בנוכחות התקן, ושוב חוזר הכלל שאין לתלות ב'ספק מכה' (והרבנים שהתירו דימום בנוכחות התקן הניחו ש'מכה' היא הסיבה

וכך סיכם את הדברים הרב אריה כץ שליט"א (מרבני מכון פועה, ראש כולל לדיינות בישיבת ברכת משה במעלה אדומים): "הפוסקים שרצו להקל בדימומים בין וסתיים בנוכחות התקן תוך רחמי עשו זאת עקב מידע רפואי מוטעה, לפיו **ברור** שהדימום האופייני בנוכחות התקן תוך רחמי נובע מפציעה של רירית הרחם. מידע זה התבסס על **השערה בלבד ולא על מחקר** רפואי, ואילו בדיקה של הנתונים בפועל מלמדת שככל הנראה רק במיעוט מהמקרים הדימום נגרם כתוצאה ממכה ברירית הרחם" (אמונת עתיד, גיליון 133 - תשרי תשפ"ב, עמ' 127).

ד. פוסקים המעודכנים במחלוקת הרופאים

עד כה ראינו שיש פוסקים ורבנים שהתירו דימום בנוכחות התקן, ומבואר בדבריהם שההיתר נובע מההנחה שהגורם **היחיד** (או: העיקרי) שיכול להסביר דימומים אלו הינו פצע או חתך שנוצר מההיכוך של ההתקן בדופן הרחם. אולם, כפי שנתבאר לעיל (עמ' קז-קט) ישנן היפותזות רפואיות שונות לסיבת דימומים אלו (דבר שהפוסקים הללו לא היו מודעים אליו).

ואכן, בשנים האחרונות, ככל שהולך ומתברר שאין מחקר ברור הקובע שסיבת הדימומים בנוכחות התקן היא מחמת מכה, והתלייה במכה היא השערה השנויה במחלוקת בקרב הרופאים, מתפרסמים יותר ויותר תשובות הלכתיות, מאמרים תורניים ופסקי הלכה, האוסרים דימום הנמצא בנוכחות התקן תוך רחמי. יתירה מזו, רובם ככולם אוסרים אף **כתם** הנמצא בנוכחות התקן תוך רחמי.

נצטט מספר דוגמאות לפסקי הלכה של פוסקים ורבנים המודעים לאפשרויות השונות לסיבת הדימומים¹⁵⁵:

הבלעדית, או לפחות העיקרית, לדימומים בנוכחות התקן, וממצאי המחקר מורים שמסקנה זו איננה ברורה כלל. [לעצם תוקפם ומשמעותם של מסקנות המחקר - ראה להלן עמ' קעה-קעז, קפו-קצא (ובהערות)].

155 סדר הפוסקים ברשימות דלהלן אקראי לחלוטין. כל הפוסקים המובאים בפרק זה התייחסו להתקן רגיל (לא הורמונלי).

• **הרב פרופ' משה דוד טנדלר** זצ"ל כתב לגבי דימומים בנוכחות התקן תוך רחמי (ובפרט לאחר שלושה חודשים לאחר החדרתו): "בהעדר דיאגנוזה מוכחת, ההכרעה ההלכתית חייבת להיות לחומרא" (תחומין לא, תשע"א, עמ' 275).

• **הרב מאיר נסים מאזוז** זצ"ל, ראש ישיבת כסא רחמים בבני ברק, כתב בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה': "ראה ראיתי קונטרס 'ההתקנים בהלכה' מאת ידי"נ הרה"ג ר' יניב נסיר שליט"א, ראש בית ההוראה 'מעין טהור' בירושלים ת"ו, כולו סובב על עניין ההתקנים שנתחדשו בימינו לנשים [כדי] שלא יכנסו להריון, יש אומרים שאם ראתה דם אח"כ דינו כדם מכה וטהורה, והרב המחבר הוכיח מפי סופרים וספרים ורופאים שאין זה מדויק וצריך לפסוק כל מקרה לגופו. ואע"פ שרבים וגדולים נטו להקל בזה, מ"מ אין לך אלא רופא שבימיך... ולכן **כל מורה שבאה שאלה לפניו לא ימהר להקל עד אחר בדיקת הרופא שרואה שיש פצע**" (התיר רק אם הרופא רואה את הפצע).

• **הרב משה שאול קליין** שליט"א (שאלת משה¹³ - שערי טהרה, ח"ג, שיעור עב פ"ט, עמ' סג): "הנה שכיח שאשה שאסור לה להתעבר משום חולי וכדומה, והרופאים אומרים שהרופא יכניס טבעת [- התקן] בתוך הרחם בפנים, ועי"ז לא תוכל להתעבר, אמנם שכיח מאד שהטבעת המונחת על דפנות הרחם בפנים ונוגעת בוורידים המלאים דם נדה [הנקרא 'ירית הרחם'], הרי היא פוצעת את הוורידים ויוצא מהם דם... ונראה דלמעשה בוודאי אין להתיר, דאין בירור גמור שהדם היוצא מהרחם בא מפציעת הוורידים, דאין זה אלא אומדנא של הרופאים, וכבר נתבאר לעיל בשם הפנים מאירות דאין להתיר עפ"י אומדנא של הרופאים¹¹⁶, ואף קשה לעשות מזה סניף להתיר¹⁵⁶,

156 מבואר בדברי הרב משה שאול קליין שליט"א שסובר שאין לצרף זאת אפילו לסניף, וכך עולה גם ממאמרו של גם **הרב יהודה פריס** (בתחומין טו, תשנ"ה, עמ' 347-332), שהאריך לבאר שאין חשש לפתיחת הקבר' בהכנסת ההתקן והוצאתו, ואף כתב שם (סוף עמ' 344): "דימום וכתמים שימצאו מיד אחרי הוצאת ההתקן, הם כתוצאה מפצע ומכה, וטהורים הם", אך מיד סייג דבריו (שם הערה 22): "אשה שהוחזק אצלה ההתקן גורם לה לדימומים, צריך עיין אם אפשר להקל לה בדם שנמצא מיד אחר הוצאת ההתקן". ומבואר, דפשיטא ליה שדימום בנוכחות התקן תוך רחמי מטמא, ולא עוד אלא שמסתפק שמה זו סיבה לאסור אשה שמצאה דם **לאחר הוצאת התקן**, אם היא הייתה רגילה לראות עוד בהיותו ברחמה, אע"פ שלגבי אשה שאינה רואה בנוכחות ההתקן, הוא מטהר לחלוטין בדימום זה! - **אולם עמדה זו איננו מוסכמת**, ומצאנו שנחלקו חכמי זמננו בנקודה זו (אם ניתן לצרף את האפשרות שההתקן פוצע לסניף), ראה בסמוך שדעת הרב יעקב אריאל שניתן לצרף את האפשרות שהאשה נפצעה מההתקן. וראה בשו"ת אשר חנן (מהרב חנן אפללו שליט"א, חלק ו-ז,

מאחר דבלא"ה רוב הפוסקים מחמירים¹⁵⁷.

- **הרב יעקב אריאל** שליט"א (באהלה של תורה ח"א סי' כד) כתב על דימום בנוכחות התקן: "דימום זה בא מן המקור, ומן הסתם יש לומר שהוא מטמא" (שם עמ' 178; מקור זה הוזכר בפניני הלכה בין האוסרים).

אמנם לדעתו ניתן לצרף את האפשרות שהדימום ממכה¹⁵⁶ כאשר יש לאשה מכה אחרת (שאיננה קשורה להתקן), כגון שיש לה פטרייה המדממת בתדירות גבוהה יותר מהדימומים מחמת ההתקן, וזה לשונו: "**וכסניף להיתר** יש להוסיף, שההתקן עצמו הוא ספק, לא ברור שהוא דם נדה... זהו ספק גירוד ספק גירוי, ואם זהו גירוד - הרי דינו כמכה והוא טהור. אמנם בדרך כלל אנו חוששים לדם הבא מחמת ההתקן, מספק, אך כאן כאשר יש סבירות גבוהה יותר לתלות בפטרייה יש לצרף גם זה כסניף להיתר" (עמ' 181). - **יש לשים לב** שההיתר דווקא כאשר הפטרייה מדממת בתדירות גבוהה יותר מההתקן, אך אם הדימומים מההתקן שיכחים יותר - **מסקנתו לאסור** (במעבר בין עמ' 181-180).

- **הרב ברוך שרגא** שליט"א בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה': "...אשר אסף וליקט איש טהור על סוגי ההתקנים, חדשים וגם ישנים, והביא דעות הרופאים על הנסיבות הגורמות לדימום בנוכחות התקן תוך רחמי, **וכל מעיין יראה שאין להקל ולהורות היתר ולתלות הדימום בדם מכה**. ושפיר דן ושפיר הורה".

- **הרב יחיאל מיכל שטרן** שליט"א (שבילי טהרה, סי' נא, עמ' ס): "כידוע שיש הרבה מקרים אשר לאחר הכנסת טבעת למניעת הריון, מוצאות כתמים על בגדן או שבשעת ספירת ז' נקיים מוצאות דם ע"ג העד, ולמעשה על בדיקת העד אם מצאו דם - **אין להקל לתלות מחמת מכה** (ע"י שהטבעת גורמת לפעמים לחיכוך הברש), מאחר שלא ידוע בוודאי שהמכה מוציאה דם, ובפרט שבהרבה מן המקרים סיבת הדם לא הוי מחמת חיכוך מכה אלא גורם הרחם והנימים שמוציאים דם נידות. **אלא גם במצאו כתם**,

סי' כו, עמ' קיז), שהשיג על הרב חיים רבי שליט"א שסבר שניתן לצרף את האפשרות שההתקן פצע את האשה לספקות בגוון [ולכאורה נחלקו הרב חנן אפללו והרב חיים רבי בנקודה זו, אלא שיש מקום לחלק בין סניף לסניף, ואכמ"ל].

157 כנראה כוונתו שרוב הפוסקים - לדעתו - מחמירים בפצע ברירית הרחם להחשיבו לדם נדה [וראה לעיל הערה 114], כיוון שמוורידים אלו עצמם יוצא דם נדה, אך יש פוסקים חשובים (ומהם החזו"א) שהקלו בכך, ע"ש בכל דבריו.

ולא על עד הבדיקה, כל שלא הוברר שהטבעת גרמה לחיכוך הבשר - אין להקל, אע"פ שבכתם תולים גם במכה שלא ידוע שמוציאה דם, מ"מ הכא הוי כספק עברה בשוק של טבחים שלא תלינן לקולא, והרי יתכן שאין לה כלל מכה, והטבעת לא גרמה לחיכוך בבשר. **ורק** אם הרופא קבע שיש לה פצע המוציא דם, בזה אף אם בדקה ומצאה דם - יש להקל לתלות במכה, על אף שיתכן ג"כ שמהטבעת ירד הדם ולא מן הפצע" (ברור שכוונתו לקביעת הרופא ע"פ ראייתו, בעיניו או במכשיר רפואי).

- **הרב יונתן שמחה בלס** שליט"א (תחומין לא, תשע"א, עמ' 275) קובע ש"המחקרים מצביעים על כך שהדימום כתוצאה מהחדרת התקן תוך רחמי אינו תולדה של אף אחת מאפשרויות אלה" (בין האפשרויות שהוצגו קודם לכן - מכה¹⁵⁸), "על כן דימום זה אוסר את האשה על בעלה" (גם מקור זה הוזכר בפניני הלכה בין האוסרים).
- **הרב אליהו שלזינגר** שליט"א (בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה') האריך לדון בעניין נאמנות הרופאים בהשערותיהם, וסיכם: "היוצא מן הדברים דאין להקל ראש כלל ועיקר בכל דם היוצא מן המקור, אלא אם כן יש במה לתלות, והוא דבר ודאי עפ"י ראיות והוכחות, לפעמים של בודקת טהרה ולפעמים על ידי צילום רחם או גם אולטרה סאונד, ויש ידיעה ודאית דאפשר לתלות בזה, אבל אי אפשר לסמוך על סברות ועל השערות. וכך הוא הדבר בכל ההתקנים למניעת הריון, צריך ידיעה ברורה ממה נובע הדימום..." ע"ש בכל דבריו.
- **הרב יקותיאל פרקש** שליט"א (טהרה כהלכה, ח"א פ"ז סעיף ח*, עמ' קכא)¹⁵⁹: "אשה שיש לה התקן תוך רחמי [IUD, המכונה בפי הנשים בשם 'טבעת'] כשמוצאת **כתמים**, חזקתם שמקורם ברחם ומטמאים; אלא שאם נבדקה ע"י מומחה בדבר, כמבואר בסעיף הקודם [- רופא שומר תורה ומצוות המומחה בנושא], המאשר שיש לה פצע מדמם, אזי טהורה".

158 נצטט את דבריו: "א. הפוסקים המתירים אשה לבעלה גם כשזב דם נדות ממקורה (ולא רק מכותלי הרחם), מותרים אותה רק בהתקיים אחד מהמצבים האלה: 1. הדימום הוא מ'מכה' שטבעה לאגור דם ולהוציאו, כאשר היא מצויה בכל מקום בגוף, ולא רק ברחם. 2. הדם הוצא מהרחם אגב גוף אחר או בתוכו. 3. לדעת הפני יהושע, הדימום בא מרחם שצורתו צוותה או שהוזז ממקומו, והדימום הוא תוצאה מכך. ב. המחקרים מצביעים על כך שהדימום כתוצאה מהחדרת התקן תוך רחמי אינו תולדה של אף אחת מאפשרויות אלה. על כן, דימום זה אוסר את האשה על בעלה".

159 וראה גם מכתבו של הרב יקותיאל פרקש בשו"ת שואלין ודורשין (מהרב אליהו שלזינגר שליט"א) ח"ח עמ' תקכז.

- **הרב שלמה לוי שליט"א** (ראש כולל הלכה בישיבת 'הר עציון', רב הגרעין התורני וראש ישיבת ההסדר בראשון לציון) בספר 'שערי אורה' (עמ' 46 הערה 5): "...השימוש בהתקן תוך רחמי גורם בדרך כלל לדימומים בחודשים הראשונים של השימוש בו, ולעיתים אפילו לאחר מכן. רוב האחרונים¹⁶⁰ סבורים שדם זה מטמא את האשה, ואינו נחשב לדם מכה".
- אלו רק דוגמאות בודדות, אך כידוע, זו גם הכרעת רוב ככל פוסקי דורנו¹⁶¹, כך מורים **בבתי הוראה רבים** וחשובים (משלל גוונים, גישות ומגזרים), וזו גם מסקנת רבני **מכון פוע"ה**¹⁶² (לאחר בירור יסודי ואכמ"ל).

¹⁶⁰ וראה להלן הערה 168, בדברי הדיין הרב חנן אפללו שליט"א, שג"כ כתב שרוב הפוסקים מחמירים בזה, ע"ש.

¹⁶¹ ראה באריכות בקונטרס 'ההתקנים בהלכה' (מהרב יניב נסיר שליט"א), ובהסכמות הרבנים ובהם הרב מתתיהו דייטש, הרב יעקב שכני, הרב גדעון בן משה, הרב אהרן ירחי, הרב אלחנן פריי, הרב אליהו מאדאר, הרב שמחה רבינוביץ' (בעל פסקי תשובות), הרב דוד טהרני, הרב דניאל [הלוי] גודיס והרב דוד חזן, - שליט"א; **מסקנת כולם** לאסור דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (מכמה נימוקים), ונחלקו בפרטי הלכה אחרים, ע"ש.

וכ"כ בקונטרס ממכוניי ארפאך (עמ' 412): "על מנת להקל על הוצאת ההתקן בבוא העת משאירים חוט דק וקשיח מחוץ לרחם. במקרים רבים **החוט ננעץ כמחט בבשר** הנרתיק או צוואר הרחם ופוצע אותם. **אם ברור לנו שהוא כן** - הרי זה תולה בו כי דם מכה הוא וטהור לכל הדעות... ואשה שיש לה התקן, ולא נפצעה מחמת החוט הנזכר, דינה ככל אשה, שכל שראתה דם, בין כתם ע"ג הבגד ובין בבדיקת עד, **הרי זו טמאה לכל הדעות**, כמו שנתבאר לעיל (פרק ה) שאפילו המקילים בפצע בריית [הרחם], מודים בזה". וראה שם ס"פ חמישי דף ר. [גם בספר פוע"ה, המצוטט להלן הערה 162, כתבו שבנידון זה **מקובל** להחמיר ולאסור את האשה", אלא אם כן אנו יודעים שיש לה מכה.

דוגמאות נוספות: אוצרות הטהרה (הרב שמואל קורין, פ"א סע' לג, עמ' סג): "אשה שיש לה טבעת [התקן] ברחם הגורמת דימום, יש להחמיר שאין לתלות את הדם שרואה במכה, אף שאפשר שהטבעת גרמה גירוי בפנים, ורק כשברור שיש לה באמת פצע המוציא דם מבפנים, יש להקל שלא בשעת וסתה, ותעשה שאלת חכם" (וע"ש בהמשך הסעיף ובהערות).

גם בספר פוע"ה (ח"ג, מהד' תשפ"א, עח, מ, והערה 74, עמ' 403) הובא בשם **הרב נחום אליעזר רבינוביץ'** זצ"ל, שהחמיר בזה מאד, ע"ש.

מנחת איש (הרב אברהם ישעיה שפירא, פרק טז סעיף ל, עמ' תשלט): "דם הבא מחמת שיש לאשה זו התקן תוך רחמי וכדומה, **הרי הוא דם נידות לכל דבריו, ואין זה דם מכה, אלא אם ברור ע"פ בדיקת רופא וכד'** שנוצרה מכה או שישנו פצע סביב ההתקן וכדומה, והדבר ברור שהדם בא מהמכה או מהפצע, שאז דינה ככל אשה שיש לה מכה".

¹⁶² ראה **ספר פוע"ה** (ח"א, מהד' שלישית - ירושלים תשע"ו, פרק יד סעיף יב, עמ' 169): "...שלא בשעת וסתה וברור לרופא שההתקן פוצע את ריית הרחם - האשה טהורה, כיוון שהדם נחשב לדם מכה; אך אם אין ודאות שההתקן גורם לפציעה - **מקובל להחמיר ולאסור את האשה**, כיוון שלא ברורה

ה.דברי הגר"ע יוסף זצ"ל בספר טהרת הבית

כעת נבוא לעסוק בדברי מרן הראשון לציון הגאון **הרב עובדיה יוסף זצ"ל**, שכתב בספרו טהרת הבית (ח"א עמ' רסז (רגג)):

אשה שיש לה טבעת [- התקן] ברחם למניעת הריון, וראתה דם ע"י בדיקת עד שלא בשעת וסתה, והרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום, נראה שיש מקום להקל בזה, כיוון שבשלא בשעת וסתה הרי היא כמסולקת דמים¹⁶³... ולכן יש להקל לתלות הדבר במכה, וכ"ש אם מרגישה כאב וצער בבדיקת העד. ויש לצרף לזה מ"ש בשו"ת אבן יקרה (ח"א יו"ד סי' לט), שאפילו הרמ"ת ג"פ, אם יעיד רופא מומחה שהדם בא מחמת מכה שיש לה ברחם, בוודאי שנאמן הרופא, ומותרת לבעלה...¹⁶⁴

מבואר בדברי הרב ע"ה, שהיתרו מותנה בכך ש"רופא אומר שהטבעת גרמה דימום", והכוונה שהרופא אומר [בוודאות] שיש לה מכה¹⁶⁵, והרב ע"ה **לא התייחס כלל למצב שיש ספק אם יש לאשה מכה** (הרב אף מביא מקור משו"ת אבן יקרה המתייחס לרופא המעיד שיש מכה, ודן בנאמנות הרופאים, וברור שלא מדובר בהשערה שיש לגביה דעות שונות בין הרופאים).

נוסיף ונזכיר שכבר נתבאר (לעיל עמ' פג-פה) שבאופן פשוט, **לשיטת הרב עובדיה יוסף זצ"ל אין לתלות ב'ספק מכה' אפילו בכתם** (וראה לעיל הערה 70 וש"נ).

הצורה המדויקת של השפעת ההתקן על רירית הרחם". מסקנה זו מופיעה גם ב**ביקורת הרשמית של המכון על הספר** (סעיף 3: **"אי אפשר להתייר דימום מהתקן עד שלא יוכח במחקר רפואי שאכן מדובר בדם פצע"**, ע"ש), ובמאמרי הרב אריה כץ שליט"א (אמונת עתיד, גיליונות 129, 133, תחומין מב, ובאתר האינטרנט של המכון) ע"ש.

163 כאן הביא הרב ע"ה מקורות שאשה שלא בשעת וסתה היא כמסולקת דמים, וראה להלן הערה 205.

164 והמשיך שם לדון (ולהביא מקורות וראיות) בעניין נאמנות הרופאים.

165 וכך הדברים מנוסחים גם כן ב'לוח המפתחות' של טהרת הבית, מהדורה ראשונה (שהייתה לנגד עיני מרן זצ"ל): "יש לה טבעת ברחם למניעת הריון, והרופא אומר שדם מכה הוא שבאה מחמת הטבעת, אם צריכה שבעה נקיים וטבילה".

**יש לה טבעת ברחם למניעת הריון, וראתה דם,
והרופא אומר שדם מכה הוא שבאה מחמת הטבעת,
אם צריכה שבעה נקיים וטבילה.**

ו. הפרשנויות לדברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל

באופן טבעי, דברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל הובאו במגוון רחב של ספרי הלכה. בחוברת (עמ' 104-100) אספו רבים מהם, ונתייחס לפרשנותם לדבריו.

[נקדים שיתכנו שתי אפשרויות עיקריות בפרשנות דברי הגר"ע יוסף זצ"ל: או שכוונתו להתיר בכל דימום בנוכחות התקן (בלא שרופא יאמר שבמקרה ספציפי זה, אצל אשה זו, הדימום בשל מכה), או שהיתרו מתייחס אך ורק למקרה בו הרופא אומר שאצל אשה זו הדימום בשל מכה].

בחוברת הובאו מקורות¹⁶⁶ שהבינו מדבריו שניתן להתיר לתלות במכה בכל דימום בנוכחות

166 הרבה מהמקורות שהובאו בחוברת (הרב אליהו מאדאר, הרב פרופ' אברהם שטיינברג, ספר פוע"ה, הרב צפניה ערוסי, הרב מאיר פנחסי ועוד) התנו את ההיתר בכך ש"רופא אומר שהטבעת גרמה לדימום", בדיוק כפי שכתוב בטוהרת הבית, ודבריהם אינם נוגעים לדיון כלל.

כמה הערות פרטיות לגבי הפרשנות שניתנה בחוברת למקורות אלו: א. לגבי דברי הרב אליהו מאדאר שליט"א כתבו בחוברת (ריש עמ' 102): "מפורש בדבריו שמצב זה של ההתקן אין בו ידיעה ודאית של מכה שמוציאה דם, אלא אמירת רופא בלבד, וזו הסיבה שהרב עובדיה סייג את ההיתר דווקא 'שלא בזמן וסתה', בעוד שביחס למכה שמוציאה דם כתב שאפשר להקל בדימום שנמצא על עד הבדיקה אפילו בזמן וסתה". - אכן לדבריו מצב שרופא אומר זה רק 'חזקת מכה', ואינו כמכה ודאית (אך מ"מ אינו 'ספק מכה', כמוכן).

ב. לגבי דברי הרב פרופ' אברהם שטיינברג שליט"א (אנציקלופדיה הלכתית-רפואית, ירושלים תשס"ו, ח"ה עמ' 83-82), מהם משמע שהרב עובדיה יוסף זצ"ל חולק על הרב משה שטרנבוך שליט"א, אם ניתן לסמוך על אומדן רפואי (ולפי דעת הרב עובדיה יוסף ניתן לסמוך על השערת רופא), **אך לא מבואר בדבריו כלל** מה הדין בהשערה רפואית **שנויה במחלוקת**. בנוסף, לא מבואר בדבריו שמדובר בהשערה כללית (ויתכן שכוונתו למצב שאצל אשה זו יש אינדיקציות לשער שנפצעה מההתקן). בנוסף, הרב משה שטרנבוך מחמיר בדם במכה במקור עצמו, מלבד לעניין רמ"ת (ראה לעיל סוף עמ' קכג), גם אם ישנה עדות ראיה על קיום המכה; והרב עובדיה יוסף מקל בזה (ראה להלן עמ' קמו-קמז). [ובכלל, **לא מפורש** בדבריו (באנציקלופדיה הלכתית-רפואית) שהרב עובדיה יוסף זצ"ל חולק על הרב משה שטרנבוך שליט"א, ויתכן שהוא מציג אותם (שם) כדעות שונות לשם הדייקנות המדעית].

ג. גם לגבי הציטוט **מספר פוע"ה** (במהד' תשפ"א - ח"ג עמ' 409) שהתנו את ההיתר בכך ש"הרופא אומר שההתקן גרם למכה שמדממת" (שהוא הבהרת הנוסח שבטוהרת הבית), טענו בחוברת (עמ' 103) שהיות ובהערה הצמידו את דעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל לדברי הרב יוסף קאפח זצ"ל והדברות אליהו, סימן שכוונתם שהרב עובדיה יוסף זצ"ל התייר בלי שרופא יאמר ספציפית לגבי אשה זו. - גם אם נניח שזה נכון (ואין זה ברור כלל, יתכן שכוונתם בהערה הפוכה: להצמיד את דברי הרבנים שהקלו לדברי הגר"ע, לרמזו שסמכו על חוות דעת רפואית מסוימת, ודו"ק), מ"מ לא העלו אפשרות שהרב ע"ה הקל במצב של ספק (חבל שלא הובא בחוברת ג"כ ציטוט מהכרך הראשון של ספר פוע"ה (יד,

התקן (בלא שרופא יאמר שבמקרה זה, אצל אשה זו, הדימום בשל מכה). כאשר נעין בדבריהם נמצא שחלקם הניחו שההסבר הרפואי היחיד והבלעדי לדימומים אלו הינו 'מכה' שההתקן גורם (הרב ד"ר מרדכי הלפרין ורבים אחרים), וחלקם העירו שלפי המציאות הידועה כיום (שהדבר אינו ברור ומוסכם בקרב הרופאים) - אי אפשר להתיר (נשמת אברהם, הרב יואל קטן ועוד), אך **אף אחד**¹⁶⁷ **(עד מחבר הספר) לא כתב שלפי שיטת הרב עובדיה יוסף זצ"ל אפשר להקל ב'ספק מכה'.**

מאידך, רבים מתלמידיו המובהקים¹⁶⁸ של הגר"ע יוסף זצ"ל **מעידים** ששאלו אותו ואמר בעצמו שאין להקל אלא כאשר רופא **מעיד** (בהסתמך על מכשור רפואי וכיו"ב) **שלאשה זו יש מכה**, ולא הקל באופן כללי בהתקנים.

[גם הראשון לציון הגאון **הרב יצחק יוסף שליט"א** כתב בהסכמתו לספר 'סוגה בשושנים', לבאר דעת אביו זצוק"ל, שרק כאשר דעת הרופאים **בבירור** שההתקן פוצע את הרחם יש להקל, וזה לשונו: "לכן בזה **כאשר הרופאים טוענים בבירור** שהתקן כזה גורם להפרשת דם **על ידי חיכוך ועושה פציעה שמוציאה דם**, יש כמה פוסקים שמקילין בזה לתלות דם שראתה שלא בשעת הווסת", ע"ש].

יב, עמ' 169; וראה לעיל הערה 162), ודברי עורך הספר במאמרו ב'לאמונת עתיך' גיליונות 129, 133).

167 מלבד הרב חנניה פרץ (שו"ת אבני חפץ ח"א ס"ס סח, מובא בחוברת עמ' 103), ומן הסתם יש להניח שהיה חוזר בו אם היה יודע שרבו הרה"ג משה פנירי שליט"א ועוד רבים מתלמידי הגר"ע יוסף זצ"ל **העידו בשמו** שהורה אחרת ממה שפירש הרב חנניה פרץ בדבריו (כדלהלן הערה 168). [בהסכמת הרב פנירי לספר אבני חפץ נכתב שהרב חנניה פרץ מתמחה כמו"ץ מטעם בית ההוראה 'אפיקי מים' בראשות הרב פנירי שליט"א].

168 כמה דוגמאות: **הרב יהודה נקי** שליט"א בשו"ת **מעין אומר** (ח"ז, הל' נדה, פ"א סי' צב, עמ' קמא) מביא שהרב עובדיה יוסף זצ"ל לא הסכים להקל בדם הנמצא בבדיקה פנימית, גם אצל בעלת התקן תוך רחמי, לאחר שנודע לו שהרופאים חלוקים בדבר (וע"ע שם סי' קצו, עמ' ערב).

גם הרב יוסף גלילי נר"ו (בקובץ וקנה לך חבר, מביהמ"ד עטרת חכמים בחולון, סיון-אלול תשס"ב, סי' קכב) כתב: "דברתי בנידון דידן עם הרה"ג **משה פנירי** שליט"א, מו"צ בבית הוראה 'יחווה דעת' ומחבר ספר 'אבני שהם', ואמר, בהיות שהדבר אינו ברור לו אם ההתקן גורם מכה או לא, **שווח בזה עם מרן הראש"ל [הרב עובדיה יוסף זצ"ל] (נר"ו) והורה לו שאין לתלות במכה אא"כ יעיד רופא באופן ברור ומוחלט שההתקן גורם לפציעתה**. עכ"ד". ואכן הרב פנירי שליט"א בספרו 'אבני שהם' (ח"א, מהד' תש"ס, עמ' קמב) כתב: "...גם הגאון [בעל] טהרת הבית אינו מורה להקל בזה, אלא אם כן על פי עדות רופא נאמן **שברור לו בוודאי** שהדם בא כתוצאה מחיכוך הטבעת בדפנות הרחם". וראה גם להלן עמ' קמו בשם **הגר"ד יוסף שליט"א**.

הרב גדעון בן משה שליט"א (ראש בית ההוראה 'יורו משפטי', ואב"ד לממונות ברבנות ירושלים):
 "הנה אני הקטן שמשתי לפני רבינו זיע"א קרוב לשלושים שנה, ובבית ההוראה שעמד בנשיאותו במשך שנים רבות. וב"ה נשאנו ונתנו עם רבינו זיע"א רבות גם בנושאי טהרה, ושאלות כאלו באו לפנינו למכביר. ואני **שאלתי את פי רבנו על פתגמא דנא, ואמר לי: צריך להחמיר והאשה אסורה**. וכל מה שכתב בטהרת הבית זה רק אם הרופא **אומר בוודאות** או שרואה שההתקן גרם לה למכה ברחם, הא לאו הכי - א"א לטהרה. ושאלתי שהרופאים משערים שעפ"י רוב נגרם לה מכה מההתקן, האם די בזה? ושוב השיבני: רק אם הרופא אומר בוודאות שיודע (או שרואה) שההתקן עשה לה פצע, יש לתלות בו, הא לאו הכי אסורה. עת"ד. נמצאנו למדים שדעת מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זיע"א הייתה להחמיר בזה בוודאות. ופשוט שאי אפשר 'לפרש' דברי מחבר נגד מה שהוא אומר בעצמו בפיו לפרש דבריו". הרב גדעון בן משה כתב דברים דומים גם בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה'.

[illegible]

גם הדיין **הרב דניאל הלוי גודיס** שליט"א (מראשי בית ההוראה 'חיוה דעת'), בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה' ובמכתב מיוחד שהוציא (ראה להלן בנספח א'), ביאר באריכות ששאל את הראשון לציון **מרן הגר"ע יוסף זצ"ל** ולאחר ביורר העניין **אסר כתמים הנגרמים מהתקן תור רחמי**.

מאידיך, הראוני כעת (שלהי אייר תשפ"ה) עדות אחרת מאחד מתלמידיו המובהקים של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, הלוא הוא הרה"ג **שאלתיאל עמאר** שליט"א שכתב בט"ו שבטת ה'תשע"א (מכתבו מובא בספר זכרון ויזכור יוסף, מביהמ"ד לדיינות ברכת אברהם, ח"ב עמ' רפו):

הבאתי לפני מו"ר מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף (שליט"א) [זצ"ל], את דברי הרה"ג ר' גואל דוד שליט"א גבי נידונו בהתקן תוך רחמי שעושים למניעת הריון, ויש מהנשים אשר התקן זה גורם להן לדימומים אשר מונעים מהם בדיקת שבעה נקיים, **והרופאים אומרים שיש הסתברות גדולה לומר שהדימום נובע מההתקן שפוצע את רירית הרחם**, ומחמת זה בא הדם, ומרן (שליט"א) הסכים לדברי הרה"ג הנ"ל במה שהעלה להתיר הנשים הנ"ל, דהו"ל כדם מחמת מכה, וכמ"ש בטהרת הבית ח"א עמ' רנג-ד, ואמר שהדבריו בע"פ, בדיוק כמו נידונו שם, וע"כ לא רצה לחזור ולכתוב בעניין הנ"ל, ואמר שאגיד בשמו שיכולים להקל.

ובדבריו מבואר שהרב עובדיה יוסף זצ"ל הקל למעשה בהתקן, גם בלי שרופא יעיד **שאצל**

ע"ש. והוסיף שגם מדבריו בטהרת הבית מדוקדק שניתן להקל **רק במציאות שהרופאים אומרים בבירור שהדם הוא מחמת מכה**, ולא על מצב בו קיים ספק האם בכלל יש מכה, וחם ושלום לא יצא היתר זה (במקום שיש ספק מכה) מפי עמוד ההוראה הגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל.

[בחוברת (עמ' 110-107) טעו הרבה בהבנת דבריו (מו"ר הגר"ד גודיס הסביר לי את דבריו), והגדילו לעשות כאשר כתבו שלפי העולה מדבריו הגר"ע יוסף זצ"ל חזר בו, בניגוד לדבריו המפורשים במכתבו: "ולפי זה יש לבאר דבריו בטהרת הבית הנ"ל, שלא כתב להתיר אלא כשהרופא אומר בצורה ודאית שההתקן פצע אותה, וכן מדוקדק מלשונו של מרן הראשון לציון שם שכתב 'שהרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום', **משמע דווקא שהרופא אומר בצורה ודאית שהטבעת גרמה לה דימום יש להקל, הא לאו הכי אין להקל**". ומפורש כתב שגם בספרו טהרת הבית זו כוונתו (ומעולם לא חזר בו). אלא שמתחילה סבר הרב גודיס, שכשם שהתיר בטהרת הבית כשרופא אומר, כך ניתן להתיר **בכתם** בלי עדות של רופא, מפני שדעת הרופאים שסיבת הדימומים מחמת מכה (ובלשונו: יש כאן 'חזקת מכה'), ושוב חשש להקל מריבוי המקרים, ופנה להגר"ע יוסף זצ"ל ושלחו לברר את דעת הגרשז"א זצ"ל, ובירר שלדעתו יש להחמיר אפילו בכתם כראייה בהרגשה (ובזה, למיטב הבנתי וידיעתי, יחיד מו"ר הרה"ג דניאל גודיס שליט"א בין תלמידי מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, שלדעת הרב גודיס שליט"א אין בהכתמות בנוכחות התקן קולות של דיני כתמים)].

יש לשים לב: **מדובר ברבנים שונים, מבתי מדרש שונים, שאינם תלויים זה בזה, רובם לא ידעו איש מעדות רעהו, ויש ביניהם גישות שונות** אפילו בנושא הספציפי הזה (אם לדעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל די בהשערה רפואית **מוסכמת** או שצריך עדות ראייה על פי מכשור רפואי מתקדם; האם לדעתו בכתם בנוכחות התקן יש להקל לפי דיני כתמים; האם ניתן לצרף לספקות נוספים להקל; האם דם ממכה ביריית הרחם מטמא או לא; ועוד), אך **כולם שווים בעדותם שהרב עובדיה יוסף זצ"ל לא הקל בדבר שנחלקו בו הרופאים בהשערות אם בכלל יש מכה**.

אשה זו ההתקן גורם לדימומים, מפני שדעת הרופאים באופן כללי "שיש הסתברות גדולה לומר" שהדימום נובע מפצע ברידת הרחם (הנוצר מחמת ההתקן).

אולם יש לשים לב, שגם במכתב זה **לא מוזכרת שום מחלוקת בין הרופאים**, ודעת כולם שווה - שמסתבר שהדימומים הם יצאו מהמכה, וכלשון הרב השואל (שם עמ' רפה): **"הרופאים טוענים שהטבעת פוצעת וננצעת ברידת הרחם ואף בשריר וגורם לפציעה"** (ד"ר ח. הורן). - משמע שמדובר בטענה מוסכמת בין הרופאים¹⁶⁹.

כמובן, שאין ללמוד מכך למציאות כיום כאשר רופאים רבים טוענים שישנו הסבר אחר למכה (מחמת דלקת סטרילית או מהשפעה הורמונלית או מסיבות אחרות; וכנ"ל בעמ' קח-קט, קיג-קטו), ולטענתם כלל לא ברור שיש לאשה זו פצע.

וכל שכן לאחר מחקרו של הרב ד"ר אודי יפרח¹⁷⁰, שנועד לבדוק את סיבת הדימומים בנוכחות התקן, ובו - אצל למעלה משישים אחוז מכלל הנבדקות - **לא** נצפתה בהיסטרוסקופיה אבחנתית שום מכה. ברור שבנסיבות אלו, אין מקום להתיר תלייה ב'ספק מכה', **ומעולם לא עלתה טענה שהגרע יוסף זצ"ל הקל בכה"ג**.

169 כך עולה מתשובת הרב השואל (הרב גואל דוד) לעיל מיניה (עמ' רסו הערה 8): "דעת הרופאים המתעסקים בהתקנים, דימום באשה הנושאת התקן, **ברור להם דהוי מכה**". ובהמשך (עמ' רפ): "הדעה הרווחת אצל הרופאים שההתקן ננעץ ברידת הרחם וגורם לפצע, ועוד שידוע שחץ מפציעת ההתקן ברחם עצמו, חוט ההתקן פוצע בצוואר הרחם בהרבה מהמקרים... ומה שכתב בנשמת אברהם שיש רואים שטוענים שיכול להיות שההתקן גורם עיוות במהלך [הווסת] הטבעי של האשה, כתב זאת על פי מקור שחשבו אז לפני ארבעים שנה שההתקן גורם הפלה לעובר, וכבר כתבו שכיום הרפואה הוכיחה שאין לחשוש לזה כלל" [טענה זו מופיעה גם בעמ' רפא בשם הרב ד"ר מ. הלפרין, אך ראה לעיל עמ' קח-קט, קיג-קטו, מדברי רופאים הסבורים אחרת, ומחקרים התומכים בטענתם, לפיה דימומים בנוכחות התקן נגרמים מדלקת סטרילית או מתגובה הורמונלית או מגורמים אחרים שאינם 'מכה']. ובהמשך (עמ' רפו): "לפי מומחים הרפואה בעניין זה **ברור להם** שדימום בין וסתי הוא משריטה של ההתקן ברידת הרחם...".

[צייוין שהרה"ג גואל דוד שליט"א דן שם (עמ' רסו-רפ) לגבי תלייה ב'ספק מכה', המעיין ימצא שהמקורות שהביא הם 'חזקת מכה' (וכמבואר לעיל עמ' סד) ו'ספק עברה בשוק של טבחים' (שאין חזקת הגוף), ולא הביא כלל את המקורות שהובאו לעיל בפרק הראשון.]

170 ראה לעיל עמ' קיג והערה 118, ולהלן עמ' קעה-קצא.

ז. בירור הדברים וביסוסם בדברי הרב

הנה כידוע נחלקו הפוסקים אם ניתן לתלות במכה שספק מוציאה דם. בנושא זה האריך רבנו הגר"ע יוסף זצ"ל (טהרת הבית ח"א ח, ו), ומסקנתו שאשה הרואה דם ויש לה מכה שלא ידוע אם מכתה מוציאה דם, לגבי דין רואה מחמת תשמיש - ניתן להקל לתלות במכה, אך "כיוון שאינה יודעת אם מכתה מוציאה דם, צריכה להפסיק בטהרה ולספור שבעה נקיים ולטבול בלא ברכה" (שם עמ' רמד (רל), בגוף הסעיף, ע"ש; אכן ראה שם בהערה, עמ' רנא (רלז), ש"אם אינה יכולה להיטהר מחמת דם המכה - יש להקל").

ואם כן, פשיטא שלדעת הרב ע"ה לא ניתן להקל בדימום בנוכחות התקן ולהימנע מספירת שבעה נקיים וטבילה (כשהדם נמצא בבדיקה פנימית), כאשר ישנו ספק אם יש לה מכה (מחמת מחלוקת הרופאים וכן"ל), שכן ברור הדבר שלדעת הסוברים שאין לתלות במכה שספק אם מוציאה דם קל וחומר שאין לתלות ב'ספק מכה', ופשוט. (אמנם, אין מכאן ראייה לגבי אשה שאיננה מצליחה להיטהר בלאו הכי, אך הראיות דלהלן רלוונטיות גם לגביה).

ואם כן, ברור שכל מה שהתיר הרב ע"ה (לגבי התקן), היינו באופן שאין ספק שיש לאשה זו מכה, והרופאים מסכימים בזה (וכלשון הרה"ג שאלתיאל עמאר שליט"א במכתבו הנ"ל), אך באופן שיש ספק ומחלוקת בין הרופאים אם יש לה מכה - ודאי שלא התיר הרב ע"ה בזה.

ויש להביא לכך הוכחה נוספת:

כפי שנזכר לעיל¹¹⁶, הפוסקים דנו לגבי נאמנות רופא האומר שיש לאשה מכה, מבלי שראה את המכה, אלא על בסיס הוכחות נסיבות ('אומדנות' בלשון הפוסקים).

הרב עובדיה יוסף ע"ה (טהרת הבית ח"א עמ' קכה (קיז)) הביא שבבית יוסף (י"ד סימן קצא "ולי נראה" וכו') כתב שניתן לסמוך על דברי הרופאים, אך הרמ"א (דרכי משה שם ס"ק ד) ומהר"ם מלובלין (בתשובה ס' קיא) הקשו על דברי מרן הבית יוסף מהבירייתא (נדה כב:): "...מעשה באשה שהייתה מפלת כמין קליפות אדומות... וחכמים שאלו לרופאים", ואעפ"כ לא טיהרו אותה אלא ע"פ בדיקה אם קליפות אלו נימוחו במים פושרים.

והביא הרב ע"ה שבתשובת כנסת יחזקאל (ס' לב, ד"ה ומהר"ם מלובלין) תירץ שכוונת הגמרא שהרופאים עצמם היו מסופקים והציעו ניסוי זה (להטיל לפושרים), אך אם אין ספק לרופאים - סמכין עליהם, כדברי הב"י. והביאו בשו"ת מהרש"ם (ח"א ר"ס יג ד"ה

והנה רו"מ). והביא הרב ע"ה (טהרת הבית שם) שכ"כ **בתוספות הרא"ש** (נדה כב: ד"ה אמרו אשה זו): "לא שהיה ברור לרופאים שהיה לה מכה בתוך מעיה, דאם כן אפילו אם נימוחו טהורה... אלא אמרו הרופאים **אולי** אשה זו מכה יש לה בתוך מעיה ויידבק הדבר ע"י הטלת מים..." ע"ש. [והרב ע"ה הביא דברים אלו בעוד מקום (טהרת הבית ח"א עמ' רפ-רפא (רסה-רסו)), ושם הביא לכך עוד מקורות רבים, ע"ש.]

מהדברים עולה שלכולי עלמא **אם הרופאים מסופקים - אין לסמוך עליהם מבלי ראייה**, וכל מה שכתבו הב"י וסיעתו שסומכים על הרופאים הוא רק באופן שהרופאים אומרים בוודאות שלאשה זו יש מכה. [וזו דוגמה נוספת בדברי הפוסקים שברור ומוסכם שלא תולים ב'ספק מכה'.]

ואם כן, בנידון דידן, שיש אי בהירות בקרב הרופאים, ורופאים רבים סבורים שחלק ניכר מהדימומים איננו מחמת פציעה (אלא מסיבות הורמונליות או דלקתיות או אחרות), לכולי עלמא אין לתלות במכה, וכפי שמבואר בדברי הפוסקים הנ"ל, וכפי שהביאם בטהרת הבית.

יש לציין, שכל זה לגבי דם הנמצא בבדיקה פנימית, אך לגבי תליית כתם ב'ספק מכה' (שמחמת ההתקן) יש יותר מקום להקל בזה¹⁷¹, אך גם לגבי כתם - באופן פשוט שיטת הגר"ע יוסף זצ"ל, לפי העולה מדבריו לגבי 'ספק עברה בשוק של טבחים' (ראה לעיל עמ' פ-פה והערה 70), שאין לתלות כתם ב'ספק מכה'.

ח. המסקנה העולה מהפרשנויות לדברי הרב

לסיכום, מצאנו שתי גישות בפירוש דברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל: (א) הרב התיר דימום בנוכחות התקן, מפני שלדעת הרופאים הדימום ממכה; (ב) הרב התיר רק במקרה שרופא אומר **שלאשה זו יש מכה**.

¹⁷¹ ראה קובץ דורות תשפ"ה (עמ' 166) שהובא [מתוך הקלטת שיעור] בשם הרה"ג אהרן בוטבול שליט"א להקל **בכתם** ב'ספק מכה' בנוכחות התקן הורמונלי. [ולעצם העניין - ראה להלן בפרק שמיני לגבי התקנים הורמונליים ואכמ"ל.]

גם לדעת החכמים שהגר"ע יוסף צ"ל התיר כל דימום בנוכחות התקן (הסבר א'), ההיתר נובע מכך שלדברי הרופאים הסיבה **היחידה** (או עכ"פ העיקרית) לדימומים בנוכחות התקן היא מכה. [מצב זה, יש מקום להגדירו כ'ודאי מכה', או לפחות כ'חזקת מכה'. לעומת זאת כאשר ישנן דעות שונות בין הרופאים, ואין הכרעה מדעית או הלכתית בין הדעות השונות, מצב זה מוגדר כ'ספק מכה', שבו לכולי עלמא¹⁷² אין לתלות, וכפי שנתבאר בפרק הראשון.] נמצא, כי **עד מחבר הספר לא עלתה הטענה שהרב עובדיה יוסף צ"ל התיר 'ספק מכה'**.¹⁷²

וכך מסכם את הדברים מעלת כבוד הראשון לציון הגאון **הרב יצחק יוסף שליט"א** (ילקוט טהרה עמ' רנח): **"ישנו ויכוח בין הרופאים מה היא המציאות - האם ההתקן פוצע את הריירית, וא"כ הוי כדם מכה, או שעצם מציאותו של ההתקן ברחם גורם לדלקת סטרילית בתוך הרחם, ויוצא דם כדרכו. ומה שטענו שהרי היא אינה בשעת וסתה, אבל כאן יש לפנינו ריעותא בגלל ההתקן. ושמעתי שדיברו בזה עם מרן זיע"א על מ"ש בטה"ב הנזכר, ואמר, שאין הכי נמי צריך לברר את מקור הדם."**

לעומת זאת, מחבר הספר ותלמידיו באו ללמוד מדברי הרב בטהרת הבית למצב שיש מחלוקת בין הרופאים (וכטענת מחבר הספר [ראה לעיל עמ' קטו-ק"ז, ולהלן עמ' קנו-קנז] שבכדי לתלות די בעשרה אחוזים שיש מכה), **וזה ודאי לא עולה מדברי הרב ע"ה.**

¹⁷² לכן הביקורת המופנית בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' יז), נוגעת ספציפית למחבר הספר ותלמידיו, ולא לשום ת"ח לפניו (וההשוואה שערכו בחוברת בין דברי מחבר הספר לבין מקורות תורניים שונים - שגויה, וכפי שנתבאר).

[הטענה העיקרית בחוברת (עמ' 110-112) שלפי תלמידי הרב עובדיה יוסף הכוונה שהרופא אומר **בוודאות** שההתקן פוצע, ואילו בטהרת הבית כתוב: "והרופא אומר שהטבעת גרמה לדימום" (הכוונה לפצע מדמם), ולא מוזכרת הוודאות. מדובר בטענה קלושה כמבואר למעין (הרב כתב שהרופא אומר שהדימום בשל מכה, ואילו כותבי החוברת מפרשים שהרופא אומר **שישנה אפשרות כלשהי** שהדימום מחמת מכה - הודגשו המילים שאין כתובות בטהרת הבית, והמהפכות את משמעות הדברים. ובפרט שהרב בהירי שנאמנות הרופאים היא רק כשאננם מסופקים). גם שאר הטענות בחוברת (בעמ' 112-113) קלושות ביותר, כמבואר למעין.]

כאן המקום להביא את מכתב מעלת כבוד הראשון לציון הגאון **הרב דוד יוסף שליט"א**,

הנני מעיד נאמנה שכן דעת אאמו"ר מרן
זצוק"ל, ומעולם לא התיר ח"ו בכיו"ב כפי
שטענו בשמו, וגם בדבריו שבטהרת הבית
לא מבואר היתר בזה כלל, והדברים
פשוטים וברורים.

שכתב על מאמרו של הרב דניאל גודיס
שליט"א (להשיב על הכתוב בפניני הלכה):
"הנני מעיד נאמנה שכן דעת אאמו"ר מרן
זצוק"ל, ומעולם לא התיר ח"ו בכיו"ב כפי
שטענו בשמו, וגם בדבריו שבטהרת הבית
לא מבואר היתר בזה כלל, והדברים
פשוטים וברורים."

במילים פשוטות, הרב דוד יוסף שליט"א כותב:

1. הרב לא חזר בו, אלא **מעולם לא התיר** את מה שטענו [בפניני הלכה] בשמו;

2. בדבריו בטהרת הבית לא מבואר היתר בזה.

נזכור כי בהקדמה לספר טהרת הבית משבח מרן זצ"ל את בנו הגר"ד יוסף שליט"א, "אשר שם לילות כימים לסייע בהכנת חיבורי זה להדפסה... וגם סידר לוח המפתחות מכל הדינים בסימנים ובסעיפים... את הכל עשה יפה בעיתו". לאור זאת, משונה מאד ההתעלמות המוחלטת¹⁷³ בחוברת מעדותו הכתובה והמפורשת של הראשון לציון הגאון רבי דוד יוסף שליט"א (שצילומה היה לעיני כותבי החוברת), ובפרט שעוד רבים מתלמידיו המובהקים של הרב עובדיה יוסף ע"ה כתבו דברים דומים (כנ"ל).

ט. כתבים נוספים של הרב

בחוברת (עמ' 105) טענו הכותבים כי "ההבנה המקילה בדעת הרב עובדיה מיושבת בכתבים נוספים של הרב עובדיה" (ובכותרת: "תואמת כתבים נוספים של הרב עובדיה"), והזכירו שתי תשובות בהן התייחס הרב להיתר של דימום בנוכחות התקן. - **אולם המעיין** בדברים ימצא שאין משם אפילו **בדל ראייה** לדיון האם ההיתר הוא גם כאשר ישנו ספק אם יש מכה. ונפרט:

173 בחוברת (עמ' 96) כשציטטו מקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' טו-טז) דילגו על דברי הרב דוד יוסף שליט"א (שצילומם מופיע שם בנספח).

• התשובה לרב פרופ' אברהם סופר אברהם (נדפסה בנשמת אברהם, מהד' בתרא, יו"ד סי' קפח ס"ק ב, עמ' קסא-קסג, ובשו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סי' יז) עוסקת בקביעה "שלא רק במכה שבפרוזדור יש להקל, אלא אף במכה שבמקור עצמו שנחבל או נשרט, וזב ממנה דם, דעת גדולי האחרונים להתיר האשה לבעלה". - אין שם אפילו מילה אחת הנוגעת לשאלה של 'ספק מכה', ואין שום רמז שניתן להתיר דימום כאשר ישנו ספק אם יש לאשה מכה.

יתירה מזו: מקבל התשובה, הרב פרופ' אברהם סופר אברהם הי"ו, בעצמו, כתב בדעת הגר"ע יוסף צ"ל (נשמת אברהם, שם): "היום דעת הרפואה שאין הדבר ברור שהדימום הוא מחמת עצם ההתקן שתקוע ברחם, אלא אולי הוא [הדימום] [נובע] משינוי רמת ההורמונים בגוף - ובמיוחד שהיום יותר ויותר משתמשים בהתקנים שמפרישים הורמונים במשך כל הזמן - ואם כן האשה תהיה טמאה, לפחות מספק".

• התשובה הקצרה שנדפסה במהדורה החדשה של טהרת הבית (מהד' תשע"ט, חלק א עמ' רסח הערה 22) עוסקת בדימום **בימים הראשונים לאחר החדרת ההתקן** לחלל הרחם, ואין לה שום שייכות לענייננו¹⁷⁴ (כמבואר בתחילת הפרק הקודם).

נוסיף ונזכיר פעם נוספת, שכבר נתבאר (לעיל עמ' פג-פה) שלשיטת הרב עובדיה יוסף צ"ל אין לתלות ב'ספק מכה' אפילו בכתם (וראה לעיל הערה 70 וש"נ).

לכן, הטענה כאילו הגר"ע יוסף צ"ל התיר דימום בנוכחות התקן במצב בו ישנו חוסר ודאות לגבי גורמי הדימום, אין לה שום בסיס, והיא מנוגדת הן לכתביו, הן לעדות תלמידיו בשמו ואף לפרשנות המרחיבה של דבריו (המצויה בכמה ספרים).

174 נוסח השאלה: "אודות אשה שנתנו התקן תוך רחמי ברחמה... שבעת הכנסתו יש דימום, כיון שישנו חיכוך בדפנותיו, ויש דימום בדרך כלל עד ג' ימים, וע"י בדיקת הרחם הנקרא 'היסטרסקופיה' ניתן להבחין שהדם יוצא מחמת החיכוך בכלי הדם שהוא בא עמם במגע, ולא מחמת פעולה של דימום וסתי. כמו כן יש פעמים שבגלל ההתכווצויות ברחם או תזוזת ההתקן נוצר דימום, וכיום ידוע שהדם נוצר עקב חיכוך זה. האם הדם הפורש ממנה הוא כדם מכה או כדם נדה?" (ע"ש בהמשך שהשואל סבר לאסור דם היוצא ממכה ברירת הרחם). תשובת הרב ע"ה: "א' דר"ח אדר תשע"ב. יש לי תשובה באורך בכתב יד, והמסקנה להלכה ולמעשה להתיר בנידון דידן".

י.פסיקת הרב יצחק רצאבי שליט"א

מצאנו חכם שחזר בו מההיתר של דימום בנוכחות התקן, לפי הידע הרפואי המתחדש. הלא הוא הגאון **רבי יצחק רצאבי שליט"א**. בחוברת הוקדש פרק מהנספח (עמ' 277-282) לנסות להסביר שחזרתו איננה רלוונטית לדיון הנוכחי (אם הידע על מחלוקת הרופאים בנוגע לסיבת הדימומים מחמת ההתקן אמור להשפיע על ההלכה).

נבוא להתבונן בדברים עצמם. **הרב יצחק רצאבי שליט"א** (בשו"ת עולת יצחק ח"א סי' קעד) נשאל לגבי דימום שלא בשעת הווסת לנשים שמונח ברחם שלהן התקן, והשיב: "מצוי הוא בהרבה נשים כאלו שרואות דם אז, ואחר דרישה וחקירה נודע לנו **שהוא נגרם משפשוף וחיכוך בעור הרחם**, ושדם זה הוא כפצע בכל מקום אחר בגוף"¹⁷⁵. - ברור

175 נצטט את דבריו ב"תר הרחבה": "מצוי הוא בהרבה נשים כאלו [- שברחמן מונח התקן] שרואות דם אז, ואחר דרישה וחקירה נודע לנו **שהוא נגרם משפשוף וחיכוך בעור הרחם**. ושדם זה הוא כפצע בכל מקום אחר בגוף, ר"ל שאין דם זה היוצא ע"י השפשוף דם הווסת, אלא דם נימי עור הבשר. וזה יארע כשלא הונחה הטבעת כראוי..."

והנה מזה שרואה דם בין וסת לווסת, שלא כדרכה קודם שהונחה הטבעת, אין זה מספיק לטהר לתלות שיש לה מכה, ולומר דמאחר שרגילות נשים אחרות לראות דם ממכה זו היא כיוודעת ודאי שמכתה מוציאה דם (על פי המבואר בטורי זהב סוף ס"ק י'), **מאחר שרוב אלו שיש להן טבעת אינן רואות כלל בין וסת לווסת...** לפיכך היה נראה לכאורה **שצריך לברר על פי הרפואה שהדם היוצא אז הוא מן הטבעת**, ומאז והלאה יכולה לתלות בזה גם בשאר פעמים, וחשיבא כאשר שיוודעת ודאי שמכתה מוציאה דם, ובפרט כשרואה דם שלא בהרגשה, שטומאתה אז מדרבנן.

וכעין זה ראיתי במשנת סופרים שבספר גופי הלכות (סי' קצו בדף נה), לעניין טבעת שמניחים הרופאים בזמננו לעכב נפילת הרחם וכו', דמשכחת לה כמה פעמים שגורם חיכוך בבשר ומוציא דם, אם יש לתלות כתמים שתראה בחיכוך הטבעת. דאף דלעניין כתם תליין במכה גם באין ידוע שמוציאה דם (כמבואר בסימן קפז סעיף ה), מ"מ הכא גרע טפי כיוון דאיכא כמה פעמים שאינו גורם שום מכה, הוה ליה דומיא דספק עברה בשוק של טבחים, דאין תולין כדאייתא בסי' קץ (סעיף כב). אמנם לאחר שנתברר פעם אחת בבירור גמור שאצלה גורמת טבעת זו חיכוך, יש לתלות מכאן ולהבא כל כתם שתמצא בדם מכתה וכו' ע"ש באורך. והמעין שם יראה שמדובר בטבעת שחוף לרחם, אמנם נראה שהוא הדין כאן בטבעת שבפנים הרחם, כאשר יש ללמוד מדברי המפרשים בסי' קפז סעיף ה.

אבל מאידך יש מקום לדון לקולא טפי ולומר דטבעת דמיא למכה, דשאני בספק אם יש מכה שפיר לא תליין, וה"ה ספק אם עברה בשוק של טבחים וכו' מאחר דעיקר התלייה מסופקת אם ישנה כלל, והוה ליה ספק ספיקא לחומרא. אבל כאן דאיכא טבעת קמן, וידוע שהרבה פעמים גורמת דם, שפיר תליין במצוי.

והנה דעת הגר"ז (סי' קפז ס"ק כג) והחת"ס (סי' קמב, קנ"ג ועוד כמה מתשובותיו) דצריכה לדעת שהיא מכה שנצטרך בה דם, ע"ש, ובנידון דידן לא ידענא אם כן הוא, ומסתברא דלא, כאשר הבנתי מדברי רופאות מומחיות, מ"מ מסתימת הפוסקים משמע דלא כוותיהו, ולא עוד אלא שהגר"ש נתנזון

מדבריו שהבין שההסבר **היחיד** לדימומים מחמת ההתקן הינו שההתקן פוצע (ע"י חיכוך וִשְׁפִּשׁוּף) את עור הרחם.

כפי שהוזכר, לאחר שנים הרב יצחק רצאבי שליט"א חזר בו מההיתר, וכתב (שולחן ערוך המקוצר ח"ו עמ' עא, הערה כד): "ובעיקר הנדון שהעליתי בתשובה שם שדם שנגרם מחמת 'התקן תוך רחמי' (הנקרא לשעבר 'טבעת') דינו כמכה שידוע שמוציאה דם - **חזרתי בי מזה לפי מה שנתברר לי אחרי כן**, ואכמ"ל, ולכן אין להקל בזה".

בהסכמתו לקונטרס 'ההתקנים בהלכה', הסביר הגר"י רצאבי שליט"א שדבריו הראשונים נבעו מחוסר הבנת המציאות, והוסיף: "...עכ"פ לעניין הלכה למעשה כך גם אנחנו בענייני מורים בס"ד, מאז שעמדנו על בורים ובירורים של הדברים, שאי אפשר להקל בזה, כי לפי הסימנים וההוכחות **דופני הרחם נפצעים מן ההתקן ופולטים דם**, ואינו רק דם הגוף סתם [כמו למשל דם היוצא מן האף], **אלא לכל הפחות מעורב עמו דם הוסת**¹⁷⁶. **ומי שהתירו - היה**

בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"ב סי' מ) ובשו"ת עין יצחק (יו"ד סי' יז אות ה) פסקו להדיא להקל ודחו דבריהם, ע"ש באורך. ושם בעין יצחק (אות ג) מצאתי הוכחה גדולה לדברינו בנידון דידן, כי הביא ראיה להקל בלא ז' נקיים אף במכה שאין ידוע אם מוציאה דם, מהא דכתובות דף ט. בתוספות בשם ר"ח, ובריטב"א דף לו בשמו, דלרוב בוגרות אין דם, ואפילו הכי ס"ל שבוועל כמה בעילות ותולים בדם בתולים, אלמא דתלינן במיעוט, וכ"ש בספק השקול. והטעם כמ"ש המהרש"א משום דלא שכיח דם שלא בשעת וסתה ע"ש באורך. ומינה לנידון דידן שמיעוט נשים רואות דם מחמת טבעת, ותלינן בזה, ואדרבה בנידון דידן שייך שפיר טפי לומר דאיגלאי מילתא שהיא מהמיעוט.

והואיל וטבעת זו גורמת להרבות דם הוסת, ואינה יכולה לפסוק בטהרה אחרי מספר הימים הרגיל אצלה כי נמשך יותר, לפיכך כל זמן שלא יצאה הבדיקה נקיה אי אפשר לתלות שזה מהטבעת; אבל אחרי שפסקה בטהרה - יכולה לתלות, ואפילו בז' נקיים".

ובהמשך התשובה (ריש עמ' תיא) כתב: "...בנידון דידן אפילו בימים שיש ספק שמה תראה - אינה חוששת, אע"פ (כ) שראתה, שזה [- דימום מחמת התקן] נחשב יודעת ודאי שמכתה מוציאה דם, כמו שביארנו, ורק משיבוא וסתה הרגיל או בעונה בינונית טמאה, כמבואר בפוסקים".

מפורש בדבריו, שסבר שההסבר **היחיד** לדימומים מחמת ההתקן הוא דם מכה, וכל הדין שלו בשאלה אם אשה שמוצאת דם יכולה להניח שדימום זה מחמת ההתקן והיא מהמיעוט שרואות מחמת ההתקן ("דאיגלאי מילתא שהיא מהמיעוט"), דהיינו מחמת מכה (כי אין הסבר אחר לדימומים מחמת ההתקן), או "שצריך לברר על פי הרפואה שהדם היוצא אז הוא מן הטבעת" (ואז ברור שמדובר במכה!). [וראה בסוף ההערה הבאה].

176 לא מספיק ברור בלשונו אם כוונתו שהפצע (שנגרם מההתקן) מוציא [גם] דם וסת, או שכוונתו שההתקן גורם [מלבד הפצע (על הצד שיש פצע), גם] לדימום וסת (מבלי קשר לפצע), [וראה אבני שהם (ח"א עמ' קמב) שכתב בדעת הרב רצאבי שליט"א: "בהערה שם כתב שלפי מה שנתברר לו אכ"כ אין להקל בזה, וכנראה שהוא מפני שבדרך כלל אין ברור לרופאים שהדם בא כתוצאה מחיכוך

מחוסר ידיעה, להחשיבו כדם מכה בעלמא.

אמנם יתכן כי החוטים הנמשכים מן ההתקן לצד חוץ מצוי שהם גורמים חיכוכים ושריטות בצוואר הרוחם, על כן כשבאה שאלה כזאת לפנינו אנחנו מפנים לבודקת טהרה המוסמכת מטעם הרבנים, שאם תמצא שהעור שם השתפשף, אזי מתירים".

והוסיף: "נ"ב. להוציא מלב הטועים אוסיף כי נצטערתי לשמוע שישנם מתי מעט המתעקשים ונשענים להתיר בזה עפ"י מה שכתבתי בשו"ת עולת יצחק א' סימן קע"ד הנ"ל, וטוענים דלפום קושטא לא חזרתי בי. שזה אינו, ולא ידעתי מה הם שו"ח. והלא החל ממהדורא שנייה של ספר תשובותי הנ"ל הוספתי הערה שם בסוף העניין בזה הלשון: "נ"ב חזרתי בי, כי לפי מה שנתברר לי אחר כך אין להקל בזה, ויתבאר בס"ד תשובה אחרת". ע"כ. והדברים ברורים. ומרוב פשיטותם לא הייתי צריך לכתבם, לולא שכת"ר ביקשני להעלות זאת בהדיא על הכתב". עכ"ל הרב רצאבי.

[הטבעת"].

בין כך ובין כך, ברור בדבריו הנ"ל, שהיתרו הראשוני נבע מהקביעה הברורה שהסיבה **היחידה** לדימום מחמת ההתקן הינה **מכה** (וכל הדיון היה אם מספיק ברור שהדימום אצל אשה זו הוא מחמת ההתקן). **ואם כן**, כיום שהדבר **אינו מוסכם בין הרופאים - אין להתיר** דימומים אלו.

[כאן המקום להסביר עד כמה נקודה זו, דהיינו, ההנחה שההסבר היחיד לדימומים מחמת ההתקן הוא שההתקן פוצע את הרוחם, הינה כה מהותית לדיני תלייה במכה בדימום בנוכחות התקן (יותר מהשאלה אם ניתן לדעת שהדם עצמו הגיע מחמת ההתקן).

וזאת משום שאם ישנם כמה הסברים רפואיים לדימום בין-וסתי בנוכחות התקן, הרי שמצב זה הינו 'ספק מכה' (וכפי שנתבאר לעיל, עמ' קיא-קטו, ע"ש), ואין לתלות בו, ולא גרע מ"ספר עברה בשוק של טבח" (כמבואר בפרק השני); אך אם ההסבר היחיד לדימומים שנגרמים מחמת ההתקן היא שההתקן פוצע את הרוחם, אזי השאלה היחידה היא אם הדימומים וההכתמות שנמצאו קשורים להתקן, ובזה מובן שאם ראתה כמה פעמים שלא בשעת וסתה - "שפיר תלינן במצוי" (כלשון הגר"י רצאבי שליט"א), ולכן יש להניח שהדימומים מחמת ההתקן, ושוב ברור שיש לה מכה (מצב זה מוגדר 'חזקת מכה', ואולי אפילו 'ודאי מכה').

ואין להניח שהדימומים אינם קשורים להתקן, שהרי ראתה כמה פעמים שלא בשעת הווסת (וראה להלן עמ' רד-רה והערה 250), ובפרט אם קודם החדרת ההתקן לא הייתה רואה אלא בשעת וסתה.]

מפורש בדברי הגר"י רצאבי שליט"א, **שמתחילה סבר שהסבר היחיד לדימומים מחמת ההתקן הינה "שפשוף וחיכוך בעור הרחם**, ושדם זה הוא כפצע בכל מקום אחר בגוף", וכעת סובר **שההיתר נבע מטעות בהבנת המציאות**, עד שקבע ש"מי שהתירו - היה מחוסר ידיעה".

יא. סיכום

בפרק זה נוכחנו שרוב הפוסקים זצ"ל (ובהם הגאונים: הרב משה פיינשטיין, הרב שלמה זלמן אוירבך, הרב שמואל הלוי ואזנר, הרב בן ציון אבא שאול, הרב יוסף שלום אלישיב, הרב יהושע ישעיה נויבירט, הרב מרדכי אליהו ועוד) נקטו שאשה שברחמה מונח התקן וראתה דם שלא בשעת הווסת - איננה יכולה לתלות את הדם במכה, אלא אם כן ישנה אינדיקציה לכך שלאשה זו יש מכה.

גם מיעוט הפוסקים שכתבו להתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, עשו זאת מתוך הנחה שההסבר **היחיד** (או לפחות העיקרי) לדימומים מחמת ההתקן (לאחר זמן מההתקנה) הינו שהדם זב מפצע פיזי ברירת הרחם שנגרם בשל חיכוך עם ההתקן.

לפיכך, במציאות העכשווית, כאשר קיימות היפותזות רפואיות שונות להסביר את הדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי (לאחר פרק זמן מהחדרתו לרחם), ואין כל ודאות (או: הכרעה הלכתית) שיש לאשה זו מכה, נראה שגם פוסקים אלו היו מודים שאין לטהר אשה שראתה דם בנוכחות התקן (אלא אם כן נצפתה 'מכה' ברחמה ע"י מכשור טכנולוגי מתקדם או אם בודקת טהרה ראתה מכה בבית החיצון).

דברים אלו אמורים בדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי 'רגיל' (שאיננו מפריש הורמונים), אך לגבי דימומים בנוכחות התקן הורמונלי לא מצאנו מי שהקל (עד מחבר הספר), וכפי שיתבאר להלן (עמ' קסה).

פרק שביעי

תלייה רחוקה (השגה על 'רביבים')

א. פתיחה

ב. "ספק שקול"

ג. שיטת העין יצחק לגבי ספק שאינו שקול

ד. תלייה בספק רחוק (בדימום בנוכחות התקן)

ה. סיכום

א. פתיחה

עד כה נתבאר, שאמנם בדיני תלייה במכה ישנן מחלוקות רבות, הן בנוגע לסוג המכה בה ניתן לתלות, הן בנוגע לזמן בו ניתן לתלות במכה (שעת וסתה, זמן שמוחזקת שלא תראה, זמן שאין לגביו חזקה, בימי השבעה נקיים, ועוד), הן בנוגע לתוקף התלייה (גם לדיני דרבנן או גם לדיני תורה), אך לכולי עלמא¹⁷⁷ אין לתלות דם במכה אלא כאשר ידוע שיש לאשה מכה או כאשר ישנה 'חזקת מכה', ולא במקרה של 'ספק מכה' (והובאו לכך ראיות וחזוקים רבים).

כעת נבוא לעסוק בשאלת הגבול התחתון של תליית דם במכה בזמן שישנה מכה ידועה ומבוררת, כלומר, באילו מצבים לכולי עלמא אין לתלות במכה, אף על פי שיש לאשה זו מכה ידועה.

ב. "ספק שקול"

בדברי הפוסקים מצויה הגבלה נוספת בדין תליה במכה, והיא שאפילו כאשר ידוע שיש לאשה מכה, אין לתלות בה דם אלא כאשר יש 'ספק שקול' אם הדם מהמכה או שהוא דם נדה¹⁷⁷. ונביא מדבריהם:

177 בהקשר זה יזכרו לשבח שניים מתלמידי מחבר הספר, שהיו הראשונים שעוררו על נקודה זו בנוגע לענייננו (במאמרם בתחומין מב, ובוורסיה מוקדמת שלו שפורסמה באתר ההרחבות לפניני הלכה), והיא הוזכרה בשמם בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (סוף עמ' כ).

1. שו"ת **חכם צבי** (סי' מו"ד תשובה יידע כת"ר): "...דאף שהאשה בחזקת טהרה עומדת ומוקמין לה אחזקתה, מ"מ לא אמרי' הכי אלא כשהוא ספק שקול... "ע"ש.

2. שו"ת **חתם סופר** (יו"ד סי' קנג"ד ה' ועוד שהרי): "...נ"ל מסברא כי אין אנו מכניסים בספק אלא אם שני הצדדים שקולים... "ע"ש.

3. שו"ת **צמח צדק** (מלובאוויטש; יו"ד סי' קמב ס"ק ח): "...גבי יש לה מכה הקילו בספק שקול אבל כשאין הספק שקול ור"ל שנוטה לחומרא בזה לא הקילה התורה... "ע"ש. ובתשובה אחרת (שם סי' צח ס"ק ג): "...בספק דהרגשה אין לתלות להקל יותר מבספק מכה דאין לטהר לכל היותר אלא כשהספק שקול ובצירוף חזקת טהרה דווקא... "ע"ש.

גם מדברי פוסקים אחרים¹⁷⁸ עולה שאין לתלות במכה אלא כאשר ישנו 'ספק שקול' אם הדימום מהמכה (והאשה בחזקת טהורה), או כאשר הסבירות שהדם מהמכה גבוהה מהסבירות שמדובר בדם נדה.

יסוד זה מאד מתיישב על הלב, שכן מדובר על מצב של ספק איסור דאורייתא: אם הדם יצא מהמכה - הרי היא מותרת לבעלה, ואם הדם מהמקור - הרי היא נדה ואסורה באיסור כרת. הסיבה שניתן להקל לתלות במכה היא מפני שהאשה בחזקת טהרה עומדת (כדברי הרשב"א בתורת הבית, הנ"ל בעמ' מו), וכל עוד איננו יודעים אם היא נטמאה או לא - אנו מעמידים אותה בחזקתה. **אולם**, אם מדובר במצב בו הסבירות שהדם שנמצא הוא דם נדה גבוהה מהסבירות שדם זה הינו דם מכה, לא נכון להחשיב את המצב כספק וכחוסר ידיעה ולהעמיד את האשה על חזקתה, שהרי יותר סביר שהיא נטמאה¹⁷⁹.

לכן, כדי שנוכל לתלות במכה צריך שהסיכוי שהדם (שנמצא) יצא מהמכה יהיה גבוה יותר מהסיכוי שדם זה יצא מהמקור (והינו דם נדה), או לפחות שווה לו ('ספק שקול').

178 ראה: שו"ת **נודע ביהודה** מהד' קמא יו"ד סי' מא, שם סי' מב ד"ה ומה שכתבתי, שם סי' נה, ומהד' תניינא יו"ד סי' צ; **חכמת אדם** שער בית הנשים כלל קי סוף אות ט, ובבית אדם שם סי' ד; **שולחן ערוך הרב** יו"ד סי' קפז, ה, ס"ק כד, וקונטרס אחרון שם ס"ק ה (וע"ע שם ס"ק י"ד והרשב"א אם כתב כן); **פרדס רימונים**, פתחי נדה, בדן ראתה בלא הרגשה, החקירה החמישית אות יא, ובעוד מקומות; שו"ת **רבנו חיים כהן** [רפפורט], יו"ד סי' כט, ד"ה תמיהני דאין אומרים.

אך אם הסיכוי שהדם יצא מהמקור גבוה מהסיכוי שהוא יצא מהמכה - אין מקום להקל ולתלות שהדם מהמכה, שהרי ככל הנראה האשה אסורה מדאורייתא.

אם כן, כדי לתלות דם במכה נדרשים שני תנאי סף: (א) שיש ודאי מכה (או לפחות 'חזקת מכה'), (ב) שיש 'ספק שקול' אם הדם שנמצא מקורו במכה או במקור¹⁸⁰ (או שהסיכוי שהוא מהמכה גבוה יותר).

במה דברים אמורים? בדם שיצא בהרגשה או שנמצא בבדיקה פנימית, אך **כתם** ניתן לתלות גם בספק שאינו שקול¹⁸¹, "דכתמים דרבנן תלינן אפי' בדבר רחוק כגון לבשה ג' חלוקים ונמצא על התחתון [נדה נח: ושולחן ערוך יו"ד קצ, יח], וכן במכה שנתרפאה ואפשר לה להתגלע וכו' [שם]" (לחם ושמלה סי' קצ שמלה ס"ק כג).

ג. שיטת העין יצחק לגבי ספק שאינו שקול

בחוברת (עמ' 56-57) טענו שיש מתירים לתלות דם גם בספק שאינו שקול, אך בפועל הביאו (בעמ' 68-69, 75) **רק מקור אחד** שמקל בפחות מספק שקול - **רבי יצחק אלחנן** בתשובתו הנ"ל (עין יצחק יו"ד ח"א יז, ג; באר יצחק יו"ד יז סוף ד"ה והמחבר כתב) שכתב:

ומוכח זה ביותר מן מה שכתב הריטב"א בכתובות (דף לו) דפירש הגירסא של שיטת ר"ח דגרס: אי דטען פתח פתוח הכי נמי, הכא במאי עסקין דטען טענת דמים - משום דעל פי הרוב אין דמים בבוגרת, ומשום דאיכא מיעוט בוגרות שיש להם דם בתולין

180 המונח '**ספק שקול**' אין משמעו שיש בידינו ידיעה ש-50% שהדם מהמכה ו-50% שהדם וסתי, שכן ספק הוא כל מצב שישנם שתי אפשרויות סבירות, בלי שיש בידינו מידע סטטיסטי לגבי הסיכויים של כל אחת מהאפשרויות, אלא שאין בידינו סיבה - סטטיסטית או לוגית - להעדיף אפשרות אחת על פני חברתה. לכן, אם ישנו מחקר מדעי ברור **שרוב** הדימומים מחמת התקן **אינם** נובעים ממכה, ברור **שהרוב** מכריע את הספק (וראה להלן עמ' קעח, וכן עמ' קסו-קסז).

181 וכן כתב בשו"ת צמח צדק (לובאוויטש; יו"ד סי' קלו ס"ק ג בתו"ד): "...ועד"ז י"ל דהא דיליף רבי עקיבא מקרא דם ולא כתם, היינו להקל אפילו בשאין הספק שקול, וזהו גבי כתם כשיש לומר דמעלמא ממש אתיא; משא"כ בבדקה את עצמה בעד הבדוק לא הקילו בשאין הספק שקול משום דווקא בכתם הקילה תורה כן ולא בבדיקת עד" (וע"ע שם סי' קלט ס"ק ה, וסי' קמב, ובעוד מקומות).

לכן אמר רב דנותנין לה לילה ראשונה. עכ"ל הריטב"א.

אלמא דאף דרוב בוגרות אין להן דמים, אפילו הכי תלינן במיעוט שיש להן בתולים. א"כ כל שכן בספק השקול אם המכה מוציאה דם וודאי דתלינן.

לכאורה מפורש בדבריו **שמעיקר הדין** ניתן לתלות גם בספק שאינו שקול, שהרי לפירוש הריטב"א בדעת ר"ח, תולים בדם בתולים למרות ש"שעל הרוב אין מכה בבוגרת", וא"כ תולים אפילו **במיעוט** (אמנם למעשה העין יצחק למד מדבריו רק ל"ספק השקול אם המכה מוציאה דם").

אך יש לשים לב:

אמנם העין יצחק השתמש במונח "ספק השקול", אך **ההקשר של מושג זה בדבריו שונה מהמשמעות של מושג זה בדברי הפוסקים הנ"ל** (בעמ' קנד), שכן העין יצחק התייחס לשאלה איזה אחוז **שהמכה** מוציאה דם, ועל זה כתב: "דאף דרוב בוגרות אין להן דמים, אפילו הכי תלינן במיעוט שיש להן בתולים. א"כ כל שכן בספק השקול אם המכה מוציאה דם וודאי דתלינן". **כלומר**, תולים במכה אפילו אם אצל רוב אלו שיש להם מכה מסוג זה היא איננה מדממת.

לעומת זאת, אצל הפוסקים הנ"ל הכוונה שאין תולים במכה אלא אם - לאחר שקלול כל הנתונים והשיקולים השונים - הסיכוי שהדם שנמצא מקורו במכה שווה (לפחות) לסיכוי שמקורו במקור.

נחדד את ההבדל: יתכן שיש לאשה מכה שיש לגביה "ספק שקול" אם היא מוציאה דם (כגון שהיא מוציאה דם אצל 50% מהנשים שיש להן מכה מזן זה), אך כאשר נמצא דם יש יותר סיכוי שהוא מהמקור מאשר מהמכה (ולכן הספק על מקורו של הדם **איננו** שקול); ומאידך, יתכן שיש לאשה מכה שרק מיעוט שהיא מוציאה דם, אך מסיבות שונות לא סביר שהדם שנמצא יצא מהמקור (כגון שהיא מסולקת דמים וכי"ב), ולכן יש ספק שקול אם הדימום מהמכה (למרות שמכה זו לרוב לא מוציאה דם).

כעת נתבונן - **מהי הסיבה שלפי העין יצחק ניתן לתלות במכה שספק אם מוציאה דם?**

בהקשר לכך העין יצחק (שם) הביא את דברי המהרש"א (כתובות ט.):

...וכמו שכתב המהרש"א, והובא בב"ש (לאה"ע סי' סח ס"ק ג), דלכן תלינן מספק בדם בתולין **משום דלא שכיח דם שלא בשעת וסתה** ע"ש.

הוא חזר על הדברים בהמשך (עין יצחק שם אות ה):

...לפי מה שהוכחתי מהא דכתובות (דף לו) דבוגרת נותנין לה לילה ראשונה, ולשיטת ר"ח דבוגרת הוי ספק אם יש בה דם כלל וכל שכן לשיטת הריטב"א הנ"ל - שלרוב הבוגרות אין דם בתולים, רק למיעוטן, והתם הוי ספק אם יש בה - [במכה] דם כלל ואפילו הכי תלינן ומותר לו לבעול באותו הלילה כמה בעילות.

א"כ מוכח מזה דאף בספק אם יש בה דם כלל ג"כ יותר¹⁸² לתלות במכה, כדי שלא נימא דראתה דם נידות, **משום דלא שכיח דם שלא בעת וסתה כלל**.

כלומר, העין יצחק הסביר שהסיבה שתולים בבתולים בבוגרת (לדעת ר"ח שאין לה טענת דמים), מפני "שלא שכיח כלל דם [נדה] שלא בשעת וסתה" (כדברי המהרש"א הנ"ל).

נמצא שלדעת העין יצחק הסיבה שתולים במכה שרק מיעוט שמוציאה דם היא כי מצד שני "לא שכיח כלל דם [נדה] שלא בשעת וסתה", ואם כן, כאשר ישנה אשה הנמצאת שלא בשעת וסתה ויש לה מכה שמוציאה דם רק במיעוט הנשים, **עדיין יש כאן 'ספק שקול'**¹⁸³, כי מצד אחד - דם נדה לא שכיח כלל שלא בשעת וסתה, ומאידך - מכה זו לרוב איננה מוציאה דם, ובכל מקרה הדם הגיע מאחד משני מיעוטים אלו, ולכן ניתן לתלות במכה שאצל מיעוט נשים מוציאה דם **שלא בשעת וסתה**¹⁸⁴.

במילים פשוטות: כאשר אשה מצאה דם שלא בשעת וסתה, אם יש לה מכה שמיעוט מוציאה דם - מכה זו יוצרת 'ספק שקול'¹⁸³ אם הדם שנמצא הוא מהמכה או מהמקור.

182 אולי צ"ל: "יותר יש לתלות במכה..." - מאשר בדם נדה שלא בשעת הווסת (או שצריך לנקד: יותר; - ודוחק).

183 יתירה מזו: מלשונו משמע קצת שבדם הנמצא שלא בשעת וסתה, גם במכה שלרוב איננה מוציאה דם, מ"מ **כלל הנראה** מדובר בדם מהמכה, משום שדם [נדה] שלא בשעת וסתה - לא שכיח **כלל** (ואין זה 'ספק שקול', אלא רוב הסיכויים שמדובר בדם מכה).

184 וקל וחומר "בספק השקול אם המכה מוציאה דם" שיש לתלות (שלא בשעת וסתה), כי אז רוב הסיכויים שהדמיון מהמכה, כי "שלא שכיח כלל דם [נדה] שלא בשעת וסתה".

לכן, **אין שום ראיה מדברי העין יצחק שהוא חולק על דברי האחרונים הנ"ל**, ושלדעתו ניתן לתלות במכה כאשר יותר סביר שהדם שנמצא מקורו במקור מאשר במכה.

ושוב: כל הדיון הוא כשיש ודאי מכה, אך כאשר יש ספק (לא מוכרע) אם יש לאשה מכה, ודאי שלכולי עלמא¹⁸⁵ אין לתלות ב'ספק מכה' (וכפי שנתבאר באריכות בפרק הראשון).

ד. תליה בספק רחוק (בדימום בנוכחות התקן)

עד כה נתבאר שכדי לתלות במכה יש צורך שנדע בוודאות שיש לאשה מכה (או שתהיה 'חזקת מכה'), וגם שיהיה סיכוי סביר שהדימום מהמכה ('ספק שקול'). **לכן**, בדימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי אין לתלות, כי ישנן השערות רפואיות שונות בנוגע לסיבת הדימום ('ספק מכה'). **קל וחומר** לדימום בנוכחות התקן המפריש הורמונים בחלל הרחם, שכן אז מלבד שיש ספק אם יש לאשה מכה (כמו כל דימום בנוכחות התקן תוך רחמי), יש גם **רוב** ברור של דימומים מחמת ההורמונים (כפי שיתבאר בפרק הבא).

לעומת זאת, **בטור רביבים**¹⁸⁵ הסביר מחבר הספר את שיטתו בנוגע לדימום בנוכחות התקן: "...רק כאשר הרופאים יאמרו **בוודאות** שהדם שיצא בעקבות ההתקן **אינו** נחשב דם פצע יש להחמיר. כלומר, מכיוון שלא הייתה הרגשה של וסת, כל עוד הרופאים מסופקים, **אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנמצא בבדיקה פנימית הוא מחמת פצע שההתקן גרם ביריית הרחם - טהורה**"¹⁸⁶.

¹⁸⁵ 'בשבע', גיליון 949 - יום חמישי (שלפני פרשת חוקת), ז' תמוז ה'תשפ"א, עמ' 42 (ופורסם גם באתר **ישיבת בית אל**). צילום המאמר מובא לעיל בעמ' קיז (וראה גם לעיל הערה 75). בפתחת הטור נכתב כי "הטור מיועד ללמדנים".

כמה ימים לאחר פרסום הטור, הרב **דוד שץ**, ממכון הר ברכה, כתב (בהודעה המיועדת לציבור), כי "סוגיות פצע הן מהמורכבות ביותר בהלכות נדה", והוסיף: "ביחס להתקן תוך רחמי... יסודות ההיתר איתנים ובהירים, והרוצה ללמוד אותם לעומק ימצאם במאמר **רביבים** שפורסם שבת שעברה ובספר פניני הלכה עצמו". [נציין כי גם בפגישותיו עם רבנים אמר מחבר הספר דברים דומים לאלו שבמאמרו].

¹⁸⁶ דומה שזהו ה'הסבר' לכך שמחבר הספר (פניני הלכה פ"ז סעיף ז, והערה 7, עמ' 159-157) מטהר דם הנמצא **לאחר** בדיקה רפואית שגרתית בנרתיק (מבלי לתחום זמן), גם אם האשה לא חשה כאב, הרופא אינו מעיד על פצע ואין שום אינדיקציה אחרת המלמדת על פציעה (ראה לעיל בפרק השלישי). במקרה כזה, החשש שאין יש פצע בנרתיק הוא רחוק (ובחלק מהבדיקות, המזכירות בפניני הלכה שם, כגון בדיקת אולטרה-סאונד וגיאנאלית שגרתית, אפילו פחות מ-10%), אך לפי

רק כאשר הרופאים יאמרו בוודאות שהדם שיצא בעקבות ההתקן אינו נחשב דם מצע יש להחמיר. כלומר, מכיוון שלא הייתה הרגשה של וסת, כל עוד הרופאים מסופקים, אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנמצא בבדיקה פנימית הוא מחמת מצע שההתקן גרם ברירת הרוחם - טהורה

צילום המשפטים המודגשים בהבלטה, כפי שהופיעו במאמרו המקורי של מחבר הספר 'פניני הלכה',
בשבועון 'בשבע' גיליון 949 - ז' תמוז תשפ"א

על כך יש להעיר:

א. **מדובר בדברי תימה**, שכן ישנה מחלוקת בין הפוסקים באיסורי תורה (כגון בהלכות טריפות ואיסור תולעים) כאשר ישנו רוב להיתר ויש מיעוט של עשרה אחוזים לאסור, האם **מדברנן** צריך **להחמיר** ולבדוק ואין לאכול ללא בדיקה (מדן 'מיעוט הניכר'); אך **להקל** בספק איסור בדם הנמצא **בבדיקה פנימית** רק בשל אפשרות רחוקה של עשרה אחוזים בלבד שהיא מותרת (כאשר ישנו רוב גדול לאסור!), זה דבר שאין הדעת סובלתו¹⁸⁷.

ב. כפי שנתבאר, כמה מהפוסקים (חכם צבי, חת"ס וצמח צדק) כתבו שאין לתלות במכה אלא אם כן יש לפחות 'ספק שקול' אם הדם מקורו במכה, וכך משמע מדברי עוד פוסקים גדולים ומרכזיים¹⁷⁸ (נודע ביהודה, חכמת אדם, שולחן ערוך הרב, פרדס רימונים ועוד). קשה מאד להקל כנגד קביעה זו. אמנם בחוברת נטען שרבי יצחק אלחנן חולק על כך, אך אין הכרח בדבר (וכפי שנתבאר לעיל כוונתו שונה). גם אם נניח שהוא חולק (באופן עקרוני, לא למעשה, וכנ"ל בעמ' קנו), מ"מ הוא יחיד כנגדם. - **איך אפשר לסמוך על ספק דעת יחיד כנגד כל אותם פוסקים חשובים?!**

ג. גם אם נניח שרבי יצחק אלחנן הקל לתלות במכה גם כשאין 'ספק שקול' ורק מיעוט

מחבר הספר די בכך שיש אפשרות כלשהי שהדם איננו דם נדה, גם אם אפשרות זו איננה סבירה כלל. [וראה להלן בפרק הבא, שגם ה'היתר' של דימום בנוכחות התקן **הורמונלי**, נובע מאותה עמדה (שאפשר להקל ב'ספק מכה' גם אם - על הצד שיש מכה - **רוב** הדימומים אינם מחמת מכה, ואין צורך ב'ספק שקול').]

הסיכויים שהדם שנמצא יצא מהמכה, אך **לא נתבאר בדבריו באיזה מיעוט מדובר**.
אולי רק במיעוט חשוב? מניין להקל לתלות אפילו במיעוט של עשרה אחוזים, כנגד
תשעים אחוז (!) שהדם הוא דם נדה?

ד. בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' יג-יד; וכן להלן עמ' קעד) נתבאר **שלנשים המדממות בנוכחות התקן (שלא בשעת הווסת) אין חזקה שאינן רואות אלא בשעת הווסת**, מפני שלדברי חלק מהרופאים ההתקן גורם להן לדימומים וסתיים (שלא בשעת הווסת), וכך עולה גם מהמחקר¹⁸⁸. נציין שבחוברת לא העירו על כך כלום (ושתיקתם כהודאה).

רבי יצחק אלחנן כתב שניתן לתלות במכה שלרוב איננה מוציאה דם, **רק שלא בשעת וסטה**, "משום דלא שכיח דם שלא בשעת ווסתה". - לפי מה שנתבאר, סברא זו איננה שייכת במקרה של התקן, מפני שיתכן שההתקן עצמו גורם לדימומים וסתיים. אם כן, **אפילו לדעת רבי יצחק אלחנן, במקרה זה אי אפשר לתלות במכה**, עד שנדע שמכה זו בוודאי מוציאה דם.

ה. בנוסף, כל הדין בפוסקים הוא כאשר ודאי יש לאשה מכה (או עכ"פ 'חזקת מכה'), אך **לכולי עלמא¹⁹ אין לתלות ב'ספק מכה'**, וכאן מחבר הספר התיר לתלות ב'ספק מכה', כלומר, כאשר ישנו ספק אם בכלל יש לה מכה (כי ספק אם ההתקן גורם מכה, ויש בזה עמדות שונות בין הרופאים).

ו. נשים לב: הפוסקים הצריכו שני תנאים מינימליים לתלות במכה: (א) יש ודאי מכה (או 'חזקת מכה'), (ב) יש לפחות 'ספק שקול' אם הדם שנמצא מקורו מהמכה. לדבריהם, אם חסר **אחד** מתנאים אלו - אין לתלות במכה. **ואילו כאן** יש 'תנתי לריעותא': גם אין 'ספק שקול' וגם יש 'ספק מכה', ובכל זאת מחבר הספר מקל לתלות!

ז. **הרב עובדיה יוסף** זצ"ל, שהובא כמקור בפניני הלכה ובאותו מאמר ב'רביבים', התנה ש"רופא אומר שהטבעת גרמה לדימום" (כלומר, לפצע), וברור שלדעתו לא די בספק

188 גם אם נטיל ספק במחקר הראשוני הנ"ל (של הרב ד"ר אודי יפרח), העובדה שאצל לפחות חמש מהנבדקות (מתוך שמונה) נצפה דימום שלא יצא מפצע, מלמדת שההתקן גורם לדימומים שלא מחמת פציעה פיזית (וראה להלן עמ' קעו). **בנוסף**, כך עולה גם מהמחקרים המבוססים שהוצגו בתחומין (כרך לא) הנ"ל, שלפחות אצל חלק מהנשים הדימומים נגרמים בשל דלקת לא זיהומית, הגורמת לדימום וסתי, וכפי שנתבאר לעיל (עמ' קיג-קטו).

רחוק אם הדימום מחמת מכה. **איך ניתן להביא ראייה מדברי הרב כאשר ברור שהוא מעולם לא התיר היתר כה גורף?**

ח. משונה הדבר שחידוש כה גדול פורסם ברבים מבלי לציין כל מקור הלכתי שיכול להוות בסיס לכך¹⁸⁹.

על כך כתבו כמה מגדולי התורה¹⁹⁰ במכתבם:

”שמירת גדרות ההוראה ופסיקת הלכה שלא תהיה למרמס לכל הבא להזדקק בבת ראש, היא אשר שמרה על אומתנו בגלויותינו, ובשמירתה יוליכנו קוממיות לארצנו ובארצנו.

הטעהו דמיונו של מחבר הספרים, ללכת בגדולות ונפלאות ממנו, ובא להתיר את האסור אף בספק איסורי תורה בהלכות חמורות שבחמורות, בחייבי כריתות, בלא ידיעה והבנה אמיתית, ופרץ חומות התורה ועל דברים כאלו נאמר: ‘אל תשכן באהליך עֹלָה’...”

וכבר ביאר רבי יצחק עראמה (עקידת יצחק, בשלח, ריש שער מב): “...כי לא יתואר מהות המעשה כי אם על שם תכליתו. אמרו חז”ל (מגילה לא: ונדרים מ:): ‘בנין נערים - סתירה, וסתירת זקנים - בנין’; כי הוא מבואר שאם הבנין היה תכליתו לסתור, הבנין הוא ייקרא ‘סתירה’, לא בנין; וכן בהפך - כשהסתירה תכליתה לבנות, הסתירה היא תיקרא בנין”. ולפירושו, “...גם סתירתם עצמה ראויה להיקרא בנין, והם רק בשם בונים - ולא בשם סותרים - ייקראו” (שם בהערות). “אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר: ‘וכל בניך למודי ה’ ורב שלום בניך’, אל תקרי בניך אלא בוניך”

189 בהקשר זה נציין שחברי מכון הר ברכה במאמרם בתחומין מב, הביאו את דברי הפוסקים שיש צורך בספק שקול, ולא להיגיון להעלות אפשרות להקל יותר מכך (אולי לא הכירו את העין יצחק, ואולי סברו שאין ממנו ראייה להקל כ”כ או שזו דעת יחיד), ורק לאחר כשנתיים מעלים בחוברת החדשה את העין יצחק. והדבר מעורר את השאלה: האם המקור להיתר המחודש לא אמור להיות בידי מחבר הספר ותלמידיו לפני פרסומו ברבים?

190 חתומים: הרב שלמה משה עמאר, הרב דוב ליאור, הרב אביגדור נבנצל, הרב צבי טאו, הרב ברוך שרגא והרב עמיאל שטרנברג - שליט”א. המכתב מאדר א’ תשפ”ב.

(ברכות סד. ועוד) - "בנאים אלו ת"ח שעוסקים בבניינו של עולם כל ימיהם" (פסחים קיד.).

קביעה תמוהה זו של מחבר הספר, המביאה להקל "בספק איסורי תורה בהלכות חמורות שבחמורות" (כדברי הרבנים) - איננה קביעה תיאורטית בלבד. יש לה השלכות מעשיות¹⁸⁶ הנוגעות לרבבות נשים, כפי שיתבאר בעזרת השי"ת בפרק הבא.

ה. סיכום

גם במקרה בו ידוע בוודאות שיש לאשה מכה, לא ניתן לתלות דם שנמצא במכה, אלא אם כן הסיכוי שהדם שנמצא מקורו במכה לא נופל מהסיכוי שדם זה הינו דם נדה גמור. לעומת זאת, כתם ניתן לתלות גם כאשר הסיכוי שמקורו במכה נמוך מהסיכוי שמדובר בדם נדה.

להגבלה זו ישנן השלכות הלכה למעשה¹⁸⁶ גם לגבי דיני דימומים בנוכחות התקן תוך רחמי, וכפי שיבואר בעזה"י בפרקים הבאים.

פרק שמיני

דימום בנוכחות התקן הורמונלי

- א. התקן הורמונלי - סקירה קצרה
- ב. דימום בנוכחות התקן ללא הורמונים
- ג. אין צד להתיר דימום בנוכחות התקן הורמונלי
- ד. חומרת התקן הורמונלי מהתקן 'רגיל'
- ה. בהתקן הורמונלי אין 'ספק שקול'
- ו. הסבר תמונה לריבוי הדימומים
- ז. דימום בעל מראה אחר
- ח. סיכום

א.התקן הורמונלי - סקירה קצרה

בעשורים האחרונים, החלו להשתמש גם בהתקן תוך רחמי הורמונלי (כדוגמת 'מירנה'¹⁹¹, 'ג'נס' ועוד) המשחרר בחלל הרחם מידי יום כמויות מזערית של ההורמון פרוגסטרון (Progesterone). התקן הורמונלי זה במבנהו להתקן רגיל, רק שבמקום סליל נחושת (המצוי בהתקנים רגילים) התקן הורמונלי מכיל מיכל גליילי קטנטן שבו מרוכז הפרוגסטרון (המעכב את צמיחת רירית הרחם).

בזמן שהות התקן הורמונלי ברחם - רירית הרחם הולכת ונעשית דקה מאד (עד לעובי אפס), ולפיכך משך הווסת מתקצר מאד (עד לביטול המחזור החודשי לחלוטין). ומאידך, בהתקן הורמונלי מצויים הרבה יותר דימומים בין-וסתיים¹⁹² (בעיקר בחודשים הראשונים

191 השימוש בהתקן זה ('מירנה') אושר ע"י משרד הבריאות האמריקאי (ה-FDA) בשנת ה'תש"ס. להסבר מפורט על התקן 'מירנה' - ראה מאמרו של הרב אשר שקאני ב'אסיא' קג-קד, מרחשוון ה'תשע"ז [כו, ג-ד], עמ' 121 הערה 1. ראה גם ספר פוע"ה ח"ג (תשפ"א) עמ' 411.

192 ראה תחומין מב, תשפ"ב, עמ' 488: "מחקר מקיף שפורסם על דימום לא סדיר (כולל הכתמות) בנוכחות התקן תוך רחמי מצא שרק 17-20% מהנשים בעלות התקן תוך רחמי [לא הורמונלי] סובלות מכך. דהיינו, רוב מוחלט של הנשים בעלות התקן תוך רחמי אין להן כלל דימומים כאלו... במחקר אותו ציטטנו לעיל, התברר שבחודשים הראשונים להכנסת התקן תוך רחמי הורמונלי (שאז שכיחות עיקר הבעיות), אחוז הדימומים וההכתמות הלא מסודרים הוא כ-67%, דהיינו פי ארבע!!! מאשר בהתקן-תוך רחמי רגיל" (ושם בהערה 4 צוין מקור המחקר).

לאחר ההתקנה). נטילת גלולות המכילות את ההורמון אסטרוגן (Estrogen) עשויה לצמצם מאד את הדימומים (עד לעצירתם לחלוטין), אך לא מומלץ ליטול גלולות אלו בתקופת הנקה¹⁹³. פעמים רבות, הדימום הרגיל בנוכחות התקן הורמונלי שונה במראה ובמרקם מהדימום בנוכחות התקן רגיל (לא הורמונלי).

ב. דימום בנוכחות התקן ללא הורמונים

בפרק הראשון הוסבר באריכות, שהסכימו הפוסקים שאין לתלות ב'ספק מכה' ולהתיר את האשה, והוסברו הנימוקים הלמדניים לקביעה זו. בפרק החמישי הוסבר שדימום בנוכחות התקן תוך רחמי רגיל (לא הורמונלי) הוא מקרה קלאסי של 'ספק מכה', ואין להקל בו לתלות את הדימומים במכה. בנוסף, שיקולים נוספים לאסור דימומים בנוכחות התקן תוך רחמי בעזה"י יובאו להלן בפרק הבא (הדברים מופיעים גם בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יג-טו).

כמו כן, בפרק השישי הובא שרוב ככל פוסקי הדור פסקו שאין להקל לתלות דימום בנוכחות התקן תוך רחמי במכה, מלבד במקום בו הרופא מעיד שראה מכה (בעיניו או באמצעות מכשור רפואי). אמנם יש מיעוט בין פוסקי דורנו שהתירו בעבר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי רגיל (לא הורמונלי), אך הם התבססו על מידע שגוי¹⁴⁰, לפיו ההסבר היחיד (או לפחות: העיקרי) לדימומים בנוכחות התקן הינו שהם נובעים מפציעה ברחם (שנגרמה מחמת ההתקן). כיום, הנושא נתון למחלוקת בין הרופאים, ועדיין לא הוכח אם הדימום נובע מפציעה או מסיבות אחרות (אדרבה, המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח¹¹⁸, גילה כי אצל חלק גדול מהנשים המדממות בנוכחות התקן תוך רחמי, לא נצפתה שום פציעה ברחם, דבר המלמד כי ישנן סיבות נוספות לדימומים ולהכתמות בנוכחות התקן).

מובן שהנימוקים לאסור דימומים בנוכחות התקן שאינו מפריש הורמונים שייכים גם לדימומים בנוכחות התקן הורמונלי.

193 נטילת ההורמון אסטרוגן בששת החודשים הראשונים להנקה עלולה להפחית את כמות החלב.

ג. אין צד להתיר דימום בנוכחות התקן הורמונלי

לגבי התקן שאינו מפריש הורמונים, הובא לעיל (עמ' קכה ואילך) שהיו שהניחו שההסבר הרפואי היחיד (או לפחות: העיקרי) הינו דימום מחמת מכה, ומפני כך התירו לתלות במכה; אך לגבי התקן הורמונלי ברור שישנה סיבה נוספת לדימומים (אין ספק שההורמונים שהתקן מפריש עשויים לגרום לדימומים), ולכן ברור שאין מקום להתיר לתלות במכה.

ואכן, בין חכמי זמננו, עד מחבר הספר אין מי שהתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונלי, והקביעה שאין להתיר דימום בנוכחות התקן הורמונלי הוזכרה והוסברה במקורות רבים¹⁹⁴.

194 דומה שבכל המאמרים והמקורות שעסקו בשאלת דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, מובאת המסקנה החד-משמעית לאסור את הדימומים בנוכחות התקנים הורמונליים. נזכיר את המפורסמים שבהם: **הרב ד"ר מרדכי הלפרין** (במאמרו הנ"ל בהערה 143, עמ' 247/140) כתב: "נדגיש כי אי אפשר להתיר דימומים של התקן תוך רחמי המפריש פרוגסטרון, שכן ההורמון המופרש ע"י ההתקן גורם שיינויים הורמונליים המשפיעים על רירית הרחם בדומה לשינויים ההורמונליים הטבעיים הגורמים לדימום אוסר". **נשמת אברהם** (ח"ב-י"ד סי' קצד סוף ס"ק ו 6, עמ' קצג): "ואם ההתקן עצמו משחרר הורמון (פרוגסטרון), **לכל הדעות** נאמר שהוא-הוא הגורם לדימום והאשה טמאה". **אנציקלופדיה הלכתית רפואית** (חלק ד טור 801-802) נכתב לגבי "התקן תוך רחמי הורמונלי, היינו התקן תוך רחמי המפריש חומר פרוגסטוגני המופרש באיטיות ובהדרגה", כי "התקן כזה גורם בשכיחות רבה לדימומים בין ווסתיים, שנובעים מהפעולה ההורמונלית, ולפיכך הם מהווים דימום טמא, והאשה היא נדה (הגרש"ז אורבך)". **ספר פוע"ה** (ח"ג, פרק עח סעיף נא, עמ' 411): "אף לדעת הפוסקים שאפשרו לתלות דימום בין וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי ב'דם מכה' ולהקל בו, אי אפשר לפסוק כך בנוכחות התקן תוך רחמי פרוגסטוגני, דהיינו שמפריש הורמונים כדוגמת ה'מינרה', ולהחשיבו כ'דם מכה', משום שלפחות חלק מהדימום נובע מהשפעות הורמונליות של ההתקן על רירית הרחם". **הרב אשר שקאני** (במאמרו הנ"ל בהערה 191): "...אם ההתקן עצמו משחרר הורמון פרוגסטרון הרי שהגורם [העיקרי] לדימום הוא ההורמון, לפיכך הרי היא טמאה נדה **לכל הדעות**". הדין **הרב חנן אפללו** שליט"א (בשו"ת אשר חנן, חלק ו-ז, י"ד סי' כו, סוף עמ' קיז): "...ועוד שכל מש"כ בדין התקן, אינו נראה שישיר להתקן הנפוץ בימינו בשם 'מינרה', שהינו התקן עם סליל הורמון, המשחרר הורמונים הגורמים לדקיקות רירית הרחם, והיא-היא הפעולה הטבעית של דם הווסת, לפיכך סביר יותר להניח שדם או צבע הוורוד על העד בא משם, ולא מאיזה מכה, ובפרט שאין ראייה שיש מכה בכלל" ע"ש. **הרב חיים דוד שובקס** (מגד חדש, סוף עמ' קכב): "ונחוץ לציין שלאחרונה נפוץ מאד סוג חדש של התקן הנקרא 'מינרה', והוא התקן שתפקידו להפריש הורמונים לגוף, ובהתקן זה **לכו"ע** הרי היא טמאה, כיון שנעשו שינויים בהורמונים, ויוצא דם נדה גמור". [וראה להלן הערה 341].

ד. חומרת התקן הורמונלי מהתקן 'רגיל'

בנוסף, **דימום בנוכחות התקן הורמונלי חמור שבעתיים**, שכן מלבד הנימוקים האמורים (הנכונים בשני סוגי ההתקנים: ה'רגילים' וההורמונליים) לאסור דימום בנוכחות התקן תוך רחמי, בהתקן הורמונלי די ברור **שהסיבה העיקרית לדימומים הללו הינה ההורמונים**¹⁹⁵, שכן למרות שהמבנה הפיזי של התקן הורמונלי דומה לזה של התקן שאינו מפריש הורמונים (וממילא מסתבר ששכיחות הפציעות ברירית הרחם מקבילה פחות או יותר בשני סוגי ההתקנים), בכל זאת כמות הדימומים הלא-סדירים וההכתמות בנוכחות התקן הורמונלי - גבוהה הרבה יותר (מאשר בנוכחות התקן לא הורמונלי)¹⁹².

בנוסף¹⁹⁶, ידוע שגלולות (וכן זריקות) למניעת הריון המכילות רק את ההורמון פרוגסטרון (ללא אסטרוגן), הניתנות בדרך-כלל לנשים מניקות¹⁹³, גורמות לדימומים חוזרים ונשנים ולהכתמות בשכיחות גבוהה במיוחד (ובפרט בחודשים הראשונים)¹⁹⁷. מכאן שנטילת ההורמון פרוגסטרון (ללא אסטרוגן) גורמת לדימומים רבים, גם כאשר אין ברחם שום גוף זר העלול לפגוע ולפצוע. ואם כן, גם בהתקן תוך רחמי המטפטף פרוגסטרון בחלל הרחם, מובן שהפרוגסטרון משפיע על פעילות הרחם וגורם לדימומים.

אם כן, בדימומים בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונלי מובן שהגורם **העיקרי** לדימומים הוא ההורמון, וממילא **מדובר ב'דם נדה' גמור**.

ה. בהתקן הורמונלי אין 'ספק שקול'

נוסף, שהיות וכבר הוזכר שהפוסקים הגבילו את דין תלייה במכה וקבעו שהיתר זה נאמר רק במקום שבו האפשרות שהדם מקורו במכה איננה נופלת מהאפשרות שהדם הינו דם נדה (ראה לעיל עמ' קנז ואילך, שנדרש לפחות "ספק שקול"). אם כן, לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי **הורמונלי**, שברור (גם ללא המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח) **שרוב** הדימומים

195 כדברי הרב אשר שקאני שליט"א (המובאים בהערה הקודמת): "...אמנם אם ההתקן עצמו משחרר הורמון פרוגסטרון הרי ש[לרוב] הגורם לדימום הוא ההורמון, לפיכך הרי היא טמאה נדה לכל הדעות".

196 נקודה זו מתבארת במאמרו המשובח של הרב יצחק לוי שליט"א (ניתן לקבלו במייל: yitzle12@gmail.com), עמ' 15.

197 ראה ספר פוע"ה, חלק שלישי, מהדורה שניה (ירושלים תשפ"א), פרק עז, עמ' 375, וכן ריש עמ' 383 (לגבי זריקות המכילות פרוגסטרון).

אינם מחמת מכה (והם 'דם נדה' גמור), **אין אפשרות לתלות דם במכה**, מפני שאין כאן ספק שקול (וראה גם להלן עמ' רעה-רעט).

מחבר הספר הינו **הראשון** שהתיר דימום בנוכחות התקן המפריש הורמונים, בטענה שגם התקן הורמונלי - "עדיין יכול לפצוע את הרחם" (תחומין מב, סוף עמ' 439), והיינו 'לשיטתו' שסמך גם על מיעוט רחוק (עשרה אחוזים!) שהדימום ממכה¹⁸⁶ (וכפי שנתבאר בפרק הקודם).

ו. הסבר תמוה לריבוי הדימומים

תלמידי מחבר הספר (תחומין מב, סוף עמ' 493; וראה בחוברת עמ' 89 בשם הרב אלי רייף) העלו טענה¹⁹⁸ לפיה אמנם בנוכחות התקן הורמונלי הדימומים שכיחים פי כמה מאשר בנוכחות התקן שאינו מפריש הורמונים¹⁹², למרות שמבנה ההתקן דומה, בכל אופן יתכן שבהתקן הורמונלי, היות ורירית הרחם נעשית דקה וחלשה יותר, לכן היא נוטה להיפצע יותר. [לטענתם, למרות שהתקן הורמונלי גורם לדימומים רבים בהרבה מאשר התקן בעל מבנה דומה שאינו מפריש הורמונים, אין מכאן ראיה מוחלטת שריבוי הדימומים בנוכחות התקן הורמונלי אינם מחמת מכה (כי אולי כשהרירית דקה היא נפצעת יותר)].

דבריהם תמוהים מכמה סיבות:

ראשית, משונה מאד שמציגים השערה בתחום רפואי, ללא שום אזכור שרופא עומד מאחורי השערה זו. כבר הוזכר שנחלקו הפוסקים¹¹⁶ אם ניתן לסמוך על הערכה מקצועית של רופאים הטוענים שיש מכה, אך נראה פשוט שלכולי עלמא אין לקבל השערה של אדם שאינו מומחה לתחום (ובפרט שההערכה שריבוי הדימומים נובע בשל ההורמונים נכתבה ע"י רופא נשים מפורסם - הרב ד"ר מרדכי הלפרין, והסכימו לה מומחים נוספים, ואין להעמיד כנגדה השערת הדיוטות בתחום הגניקולוגיה).

שנית, השערה זו מציעה הסבר לדבר שיש לו כבר הסבר העולה מהנתונים, שכן ידוע

198 מסתבר שמחבר הספר התיר דימומים בנוכחות התקן הורמונלי לא מחמת סברא זו, אלא מפני שלדעתו די בספק רחוק של 10% שיש מכה כדי שנוכל לתלות בה דם (וכנ"ל בעמ' קנח-קסב), וזו גם משמעות דבריו בספר, שגם בהתקן הורמונלי "אפשר להקל בבדיקה פנימית ולתלות שהדימום הוא מחמת מכה, שכן למרות שבעקבות ההורמונים הרירית נעשית דקה ונוטה לדמם, **עדיין ישנה אפשרות** שההתקן פצע את הרחם... ובתנאי שמדובר בדימום מועט..." (פניני הלכה פ"ב סוף הערה 16, עמ' 56, ע"ש), ומשמעות הדברים בפשטות היא שניתן לתלות גם באפשרות רחוקה.

שגלולות (וזריקות) המפרישות פרוגסטרון (ללא אסטרוגן) גורמות לדימומים בין וסתיים מרובים מאד, ומובן מאליו שגם התקנים המפרישים פרוגסטרון בחלל הרחם יגרמו אף הם לדימומים בשיעור דומה (מלבד הדימומים המצויים בהתקנים שאינם מפרישים הורמונים).

שלישית, לגופו של עניין - השערה זו תמוהה היא, מפני שהדימומים הבין-וסתיים מצויים בעיקר בחודשים הראשונים לאחר ההתקנה, ודווקא לאחר כחצי שנה כאשר הרירית כבר דקה - פוחתים הדימומים הבין-וסתיים.

רביעית, פניתי לגניקולוג בכיר לברר את סיבת השכיחות הגבוהה של דימומים בין-וסתיים בנוכחות התקנים הורמונליים (פי כמה מאשר בהתקנים שאינם מפרישים הורמונים), והלה הסביר שדימומים אלו נובעים מהתפרקות רירית הרחם, ולא מדובר בפציעה מכנית מקומית מחמת חיכוך בגוף ההתקן, אלא בנשירת השכבה הרירית [בכללותה] (ולמיטב ידיעתי, זו העמדה המקובלת בקרב רופאי הנשים). מבחינה הלכתית ברור ומוסכם שהתפרקות השכבה הרירית בכללותה - איננה מוגדרת 'מכה', אלא דם נדה¹⁹⁹, והיא מתרחשת אף בווסת רגילה.

אם כן, ברור שריבוי הדימומים בנוכחות התקן הורמונלי אינו מחמת מכה ולכן דין דימומים אלו כ'דם נדה' לכל דבר.

ז. דימום בעל מראה אחר

לעיתים קרובות מאד, הדימום בנוכחות התקן הורמונלי שונה במראה ובמרקם מדימום בנוכחות התקן שאיננו מפריש הורמונים, ובמצב כזה - נראה שגם לדברי מחבר הספר ותלמידיו - אין לתלות במכה²⁰⁰, כדין הגמרא (נדה סו.) והפוסקים (שולחן ערוך יו"ד קפז, ה) ש"אם היה דם מכתה משונה מדם ראייתה - איננה תולה" (הרב אריה כץ, לאמונת עתיד, גיליון 133, עמ' 127).

199 ראה: פניני הלכה - טהרת המשפחה, סוף פ"ז (עמ' 158, 159), לגבי גרידה; וכן להלן עמ' רעט-רפב והערה 344.

200 גם אם דימום זה אינו דומה לדם וסטה, מ"מ כל שאינו דומה לדימום מחמת התקן שאינו מפריש הורמונים, מסתבר שזהו דימום מחמת השפעת ההורמונים, שדינו כדם נדה, ודו"ק.

חבל שסיוג זה, שיש לו השלכות הלכה למעשה בחשיש כרת במקרים רבים ושכיחים, לא הופיע בספר (ולמיטב זכרוני, גם לא במאמרי תלמידיו).

ח. סיכום

אין כל ספק שדימום בנוכחות התקן המפריש הורמונים אוסר את האשה לבעלה, ואי אפשר לתלות את הדימום במכה, וזאת מכמה סיבות: (א) מאחר ולא ברור שיש לאשה זו בכלל 'מכה', מפני שיתכן שהדימומים נגרמו מסיבות הורמונליות, ואין לתלות ב'ספק מכה'; (ב) בהתקן הורמונלי, **רוב** הדימומים מחמת ההתקן **אינם** נובעים ממכה, וממילא אי אפשר לתלות את הדם שנמצא במכה כדי לטהרם; (ג) פעמים רבות (ואולי רוב הפעמים), דימומים אלו שונים באופיים (מראה, צבע ומרקם) מדימומים בנוכחות התקן רגיל, ולכן במצב זה שדם ראיתה שונה מדם מכתה - איננה יכולה לתלות במכה לכולי עלמא, וחבל מאד שסיוג זה לא הופיע בספר.

נמצא שהביקורת החריפה והמפורטת בסוף הפרק הקודם כלפי דברי מחבר הספר ב'רביבים', נוגעת לעצם ה'היתר' של דימום בנוכחות התקן הורמונלי (המופיע בגוף הספר).

[לעיתים לאחר כחצי שנה מההתקנה פוסקים הדימומים לחלוטין. לגבי מצבים ספציפיים בהם אשה שהוחזקה שלושה חודשים ללא דימומים והכתמות בכלל, חזרה וראתה, יש צדדים לדון להקל לפי השיטות היחידאיות שניתן לתלות ב'ספק מכה' אצל מסולקת דמים (ראה לעיל הערה 27), אך יש מקום לחלוק ע"ז (גם לשיטתם) ואכמ"ל, וראה במכתב מו"ר הגר"ד גודיס שליט"א (להלן עמ' רנד, ד"ה ומילתא אגב אורחא) שלדעתו אפשר להקל ב**כתם** בכה"ג].

פרק תשיעי

דימום בנוכחות התקן חמור משאר 'ספק מכה'

א. פתיחה

ב. אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה

ג. ספק ספיקא לחומרא

ד. תוצאות המחקר

ה. מסקנה העולה מהמחקר

ו. משמעותן ההלכתית של תוצאות המחקר

ז. תליה במכה כשיש רוב

ח. 'תרי רוב' לאסור

ט. מסקנה

י. נספח: תוקפן של תוצאות המחקר

א. פתיחה

עד כה הובאו שתי הגבלות בדיון תליה במכה: (א) אין לתלות במכה אלא כאשר ידוע בוודאות על מכה או כאשר יש 'חזקת מכה', אך אין לתלות ב'ספק מכה'; (ב) גם כאשר יש מכה, אין לתלות דם במכה אלא כאשר יש לפחות 'ספק שקול', כלומר, כאשר הסבירות שהדם שנמצא מקורו במכה שווה לפחות לסיכוי שמדובר בדם נדה (או עדיפה עליה).

קביעות יסודיות אלו מופיעות בפירוש בדברי הפוסקים (וכנ"ל), אך יותר מכך הן עומדות ברקע של דיונים רבים בדברי הפוסקים בדיני תליה במכה, וכפי שנתבאר²⁰¹.

כיום, כאשר ישנן היפותזות רפואיות שונות בנוגע לסיבת הדימומים בנוכחות התקן²⁰² (להבדיל מדימומים בסמוך להכנסת ההתקן), ואין ודאות (או 'חזקה' הלכתית) שההתקן בכלל פוצע את האשה, ולכן מצב זה הינו 'ספק מכה', ולכל הדעות¹⁹ במצב של 'ספק מכה' אין לתלות את הדימום במכה.

201 לגבי 'ספק מכה' - ראה לעיל עמ' נח-סב; לגבי ספק שאינו שקול - ראה לעיל הערה 178.

202 הדברים אמורים בהתקן תוך רחמי 'רגיל' (שאיננו מפריש הורמונים), אך בהתקן המפריש הורמונים - הדבר חמור עוד יותר, שכן ברור שסיבת הדימומים העיקרית הינה התפרקות רירית הרחם בשל ההורמונים (וכפי שנתבאר בפרק הקודם). ולכן עד מחבר הספר לא הקל איש בדימומים בנוכחות התקן הורמונלי.

אמנם בעבר היו פוסקים בודדים שהתירו דימום בנוכחות התקן, אך זה מחמת שחשבו שהסיבה היחידה (או לפחות: העיקרית) לדימומים אלו הינה מכה שההתקן גורם. לכן, גם הם לא התירו דימום בנוכחות התקן הורמונאלי, כי ישנה אפשרות סבירה שהדימומים נגרמים מחמת ההורמונים שההתקן משחרר.

כיום, כאשר ישנן השערות שונות בנוגע לסיבת הדימומים בנוכחות התקן²⁰², ואין כל ודאות (ולא הכרעה הלכתית) שלאשה המדממת יש בכלל מכה, אין מקום להתיר דימומים בנוכחות התקן (מלבד במקום בו ידוע בוודאות כי לאשה זו יש מכה²⁰³), ואין להסתמך לשם כך על פסיקות שניתנו על בסיס הנחה מציאותית שונה מזו הידועה לנו כיום.

[אלו הדברים שנתבארו עד כה.]

אלו דברים פשוטים וברורים. מעבר לכך, **ישנן סברות נוספות להחמיר בדימום בנוכחות התקן יותר מאשר בשאר מצבים של 'ספק מכה'** (כמבואר בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יג-טו). **גם ללא סברות אלו, אין מקום להתיר אשה המדממת בנוכחות התקן, וסברות אלו רק הופכות את ה'היתר' (בנוגע לדימום זה) לתמוה עוד יותר.**

כפי שהוזכר, ברצוני לפרסם ספר בשם 'מים טהורים', שיעסוק בענייני 'ספק מכה' ודימום בנוכחות התקן בהרחבה. כאן ננסה רק להתבונן מעט בסברות אלו בקצרה, ואי"ה שם יתבארו הדברים בהרחבה ובהעמקה.

ב. אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה

כבר נתבאר, שאשה היודעת שיש לה מכה, ומצאה דם, ואיננה יודעת אם הדם הוא דם נדה או דם מהמכה - טהורה, מפני שיכולה לתלות שהדם הוא מהמכה. אחד הטעמים²⁰⁴

203 ניתן לראות מכה ברחם באמצעות מכשור רפואי מתקדם, וניתן לראות מכה בנרתיק באמצעות רופאה, אחות או בודקת טהרה (לעיתים החוט המשתלשל מההתקן ויוצא לצוואר הרחם ולנרתיק פוצע את האשה. במקרה כזה, או במקרה שהחוט מורגש ומפריע בתשימי, ממליצים לפנות לרופאה שתקצר את החוט).

204 כמובן, ישנם עוד שיקולים (כגון: לאשה יש חזקת טהרה, העדר הרגשה במצבים מסוימים, ועוד), והכרעת ההלכה בנידון זה עולה משקלול החזקות והאומדנות השונות, אך אנו מתייחסים כאן **לאחד** השיקולים המרכזיים (חזקה אין אורח בא אלא בזמנו), הנוגע לענייננו כפי שיתבאר.

שכתבו הפוסקים²⁰⁵ לכך שניתן לתלות במכה (ועכ"פ במכה שאין ידוע שמוציאה דם²⁰⁶), הוא מחמת חזקת 'אין אורח בא אלא בזמנו'. כלומר, אע"פ שיש לנו ספק אם מדובר בדם נדה או בדם מכה, יש להניח שמדובר בדם מכה, מפני שבדרך כלל אין אשה רואה דם נדה שלא בשעת וסתה²⁰⁷.

205 ראה מרדכי (הלכות נדה, סה:-סו, רמז תשלח): "ואם יש לה וסת - זמן קבוע שהיא רואה דם - תולה בווסתה, שיכולה לומר זה הדם שהיא רואה טהור, שעדיין לא הגיע ווסתה, ותולה במכתה שיכולה לומר מן מכתה הוא וטהורה". וביאר בתרומות הדשן (ח"ב פסקים וכתבים סי' מז; לקט יושר ח"ב יו"ד עמ' יח): "אלמא דס"ל דאין אורח בא אלא בזמנו מהני דתולין במכה מה שאין תולין בלא זה". והובאו דבריו בפוסקים (בית יוסף יו"ד סי' קפז, ה-ז; ש"ך שם סי' ק-כב; ועוד).

[וראה טהרת הבית (ח"א עמ' יד (יג), כד (כב), רמח (רלד) (בהערה), רסז (רנג), שעו (שנז), ועוד] ושו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' יג ס"ק א, וח"י יו"ד סי' נח) שהביא דברי המפרשים בזה: הרמב"ן (נדה טו. ד"ה והוא שבא): "כל שיש לה וסת קבוע דמיה מסולקין ממנה עד זמן וסתה", וכ"כ הר"ן בשבועות פ"ב (ה). ובחידושי (נדה שם, וע"ע ח"י הרשב"א נדה שם ד"ה אמר ר"ל, ובהמשך); המהרש"א (כתובות ט. בתוס' ד"ה האומר): "...ולא תלין לחומרא בדם נדה דלא שכיח כלל שלא בשעת וסתה" (והובא בב"ש סי' סח ס"ק ג, וכן בעין יצחק הנ"ל בעמ' סט-עב וקנה-קנו, ובאחרונים המובאים שם בהערה 55, ע"ש). [וראה בהערה הבאה.

206 ראה: רמ"א יו"ד קפז, ה, ובמפרשים; שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תמד; ט"ז יו"ד שם סי' ק; י. ועוד. וראה לעיל עמ' ע-עד והערה 50.

207 ובפשטות, גם אשה שאין לה וסת קבוע, אך וסתה לעולם לא מקדים לפני מספר ימים מסוים מתחילת הווסת הקודמת ('וסת חצי קבוע' / 'וסת תרומת הדשן'), גם אצלה יש חזקה שאין הווסת מגיעה לפני זמן זה (פתחי תשובה יו"ד סי' קפז ריש ס"ק כו, ע"פ השולחן ערוך יו"ד קפו, ג, ומקורו בתרומות הדשן ח"א סי' רמז; והביאו בכמה ספרים שכ"מ בשו"ת מהרי"ל סי' קעג ד"ה אכן אם יש לה [עמ' רפז במהדורת מכון ירושלים ה'תש"מ], ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' ס"ק קמב ד"ה והנה בזה נ"ל; וע"ע חוות דעת סי' קפז חידושים ס"ק יג וסי' קפו ביאורים ס"ק ג ואכמ"ל).

[אך, משקלה של חזקה זו ב'וסת חצי קבוע' אינו כתוקפה בווסת קבוע, כמבואר בתרומות הדשן הנ"ל, ועשויות להיות לכך נ"מ במקרים מסוימים, וכפי שעולה מדברי מהרי"ל הנ"ל שכאשר אין מכה מבוררת גרע טפי (אע"ג דאין במשתנת, שיש לה 'חזקת מכה' ואכמ"ל), וכמו שביאר בנקודות הכסף סי' קפז ס"ק ב (וע"ע סד"ט סי' קצא סוף ס"ק ד"ה אלא שיש להקשות). ומטעם זה כתבו כמה אחרונים (פלתי סי' קצא ס"ק ד, ועוד) שאם איננה רואה דם אלא בשעה שמטילה מי גללים, אין לטהרה אלא אם כן יש לה וסת קבוע (ולא ב'וסת חצי קבוע'), שבכה"ג שאין מכה מבוררת גרע ממכה שספק אם מוציאה דם (וראה: 'אוצר הלכה', הוצאת עוז והדר תשע"ו, סי' קצא אות כא והערה עח).

ולכן, יש מקום גדול להבין מי שכתב לגבי מצב שהרופאים משערים שיש מכה (וכוונתו להשערה מוסכמת בין הרופאים, וכנ"ל), שיכולה לתלות במכה זו שלא בשעת וסתה **רק בבעלת וסת קבוע**, ודו"ק (וראה לעיל הערה 141); ובה מסולקת התמיהה שבחבורת (עמ' 82-81). ומפני שלא ידעו מכ"ז הוסיפו לכתוב "שסביב מאד שהמשיג ידע שאין בדבריו השגה של ממש", ואע"פ שהביאו (בעמ' 83) שגם הגר"ד גודיס שליט"א כתב כן, והיה להם להבין ש"אם ריק הוא מכס".

אך, בנוגע לדימום אצל אשה בעלת התקן תוך רחמי - אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, כי לדעת רופאים רבים ההתקן גורם לדימומים בין-וסתיים מהרחם עצמו (ולא ממכה), שדינם כדם נדה, וכך גם עולה מהמחקר¹⁸⁸.

ואם כן, לפי דברי רופאים אלו ולפי העולה מהמחקר, **לאשה בעלת התקן תוך רחמי אין 'חזקה' שאיננה רואה אלא בשעת וסתה** (מפני שההתקן עצמו גורם לדימומים מהרחם שלא בשעת הווסת)²⁰⁸, והדימומים מחמת ההתקן הם כמו אשה שאכלה פלפלים וראתה (נדה סג: ב"י ורמ"א יו"ד קפט, כג).²⁰⁹

ג. ספק ספיקא לחומרא

בנוסף לזה, דימום בנוכחות התקן חמור יותר מסתם 'ספק מכה' מטעם נוסף, שהרי ישנה אפשרות שהדימום שנמצא איננו קשור כלל להתקן²¹⁰ (והרי זה דם נדה רגיל), וא"כ **בדימום בנוכחות התקן יש ספק ספיקא להחמיר**²¹¹: ספק אם הדם הגיע מחמת ההתקן או שזהו דם נדה בעלמא מבלי קשר להתקן, וגם על הצד שהדם הגיע מחמת ההתקן - הדבר תלוי ועומד במחלוקת הרופאים אם הדימום ממכה ברירית הרחם או מסיבות אחרות (וכנ"ל), וממילא דימום מחמת ההתקן - ספק דם נדה ספק דם מכה. [נמצא שיש בדימום בנוכחות התקן שתי סיבות לאסור: דם נדה בעלמא ודם נדה מחמת ההתקן].

208 ובכלל, ההתקן משפיע על סדרי הווסתות ומשנה אותם, וממילא בדרך כלל בחודשים הראשונים לאחר התקנתו אין לאשה חזקה שאיננה רואה לפני יום מסוים ('וסת חצי קבוע'), ואכמ"ל בזה.

209 ולפי זה אפילו לדעת המרדכי (להבנת הש"ך וסיעתו, ראה לעיל הערה 25), הסובר שכאשר אשה שלא בשעת וסתה ראתה דם, ניתן לתלות במכה אפילו כאשר לא ידוע כלל על מכה (ושאר הפוסקים חלקו על שיטה זו, ואכמ"ל), מ"מ **באשה שברחמה מונח התקן איננה יכולה לתלות במכה אפילו לשיטת המרדכי**, שכן אצלה אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, וא"כ בזה גם המרדכי מודה שאין לתלות אלא כאשר יש מכה ידועה.

210 ואין לטעון מנגד, שיתכן שלאשה זו יש מכה שלא מחמת ההתקן, שכן אין לתלות ב'ספק מכה' (וכבר נתבאר, שאין לתלות ב'ספק מכה', אפילו כאשר יש ריעותא ויסוד לספק שמא נוצרה מכה, וק"ו בנידון זה שאין כל סיבה להסתפק שמא יש מכה שאיננה קשורה להתקן, ואם נקבל ספק זה - בטלו דיני כתמים).

211 הדברים אמורים לגבי דם, אך לגבי כתם (שאיסורו מדרבנן) נראה שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם עושים ספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן ואכמ"ל (וראה להלן עמ' ריד-רטו והערות 264-265).

בחוברת העלו כמה פקפוקים לגבי ספק ספיקא זה, ובעזה"י הם ייבחנו בפרק הבא.

ד. תוצאות המחקר

לעיל (עמ' קיג) הוזכר, כי בשנים האחרונות נערך **מחקר רפואי אמפירי** (ע"י הרב ד"ר אודי יפרח נר"ו, בשיתוף מכון פוע"ה)¹¹⁸, בו נבדקו שמונה נשים בהיסטורוסקופיה, ואצל חמש מהן **לא** נמצא שום סימן ל'מכה'¹²¹, ע"ש.

מאחר ומדובר במחקר הראשון - והיחיד לעת עתה - בו נבדקו הדברים בצורה אמפירית ומדעית, על סמך בדיקות רפואיות ייעודיות ומתקדמות, ולא על בסיס השערות, יש לתוצאותיו משמעות רבה.

אמנם משום שמדובר בתוצאות ראשוניות בלבד, נראה שכדאי להמתין להמשך המחקר ולבדיקה של נשים נוספות בכדי לקבל תוצאות מוחלטות וודאיות יותר שאין בהן ספק (אף אם מבחינה מדעית אין צורך במספר נבדקות גבוה יותר¹²³), ובפרט שהתוצאה שהושגה במחקר (דהיינו: אצל חמש נשים אין כל אינדיקציה למכה, ואילו אצל שלוש ישנו ממצא שיכול ללמד על מכה)¹¹⁹ הינה גבולית במידה מסוימת, ובהחלט סביר שבמחקר מקיף יותר יתברר שאצל כמחצית מהנבדקות נמצאה 'מכה', או לחילופין יתברר שלא ימצאו אינדיקציות ל'מכה' אפילו אצל כרבע מהנבדקות.

118 וראה לעיל הערה 119, שם מבואר כי מהשלוש הנותרות, אצל שתיים ראו את ההתקן תחוב בדופן הרחם ('מכה'), כאשר אצל אחת מתוכן ראו דם זב מהמכה (אצל השנייה יתכן שהדימום אינו מחמת המכה, גם אם נניח שמדובר במכה המוציאה דם), ואצל השלישית ראו דם על החוט המשתלשל מההתקן (שברחם) לנרתיק דרך צוואר הרחם, דבר העשוי ללמד על מכה, אך יתכן גם שנובע מסיבות אחרות (ראה לעיל הערה 108).

119 הרב ד"ר אודי יפרח (תחומין מג (הנ"ל), עמ' 347) טוען כי אמנם מספר הנשים שנבדקו במחקר זה איננו גדול, אך לטענתו, בשל זה נראה שאפשר להסיק ממנו מסקנות רפואיות והלכתיות, שכן במדע כיום אין הגדרות חד-משמעיות בנוגע למספר הנבדקים המינימלי, והמספר הנדרש מושפע מאופי המחקר וממשותני המחקר (כגון, מהקושי לבצע מחקר כזה בהיקף רחב), והדבר המכריע הוא מידת המובהקות של התוצאות. לדבריו, גם במחקרים בעלי אופי דומה, שבדקו את השפעת התקן תוך רחמי על ירירת הרחם, קבוצת הדגימה מנתה מספר נשים קטן (20-10 נשים), ובכל זאת החוקרים הסיקו מהם מסקנות, מפני שהתוצאות היו מובהקות. יש מחקרים רפואיים בתחומים שונים (לדוגמה בחקר הסרטן), שבהם מספר משתתפים נמוך אף יותר. כמוכך, כדאי לבדוק את הדברים על נשים רבות יותר, אך לדבריו בינתיים ניתן לסמוך על העולה ממחקר זה. ראה גם להלן עמ' קפז ואילך.

כמו כן, לשם בירור יסודי ומוחלט יותר של הדברים כדאי לערוך ג"כ בדיקת ציטוקינים (סוגים של חלבונים; בדיקה זו יכולה ללמד על דלקות), וכן בדיקות דם כדי להשוות את רמת ההורמונים בדם ביום הדימום וחודש לאחר מכן.

ה. מסקנה העולה מהמחקר

בכל אופן, נראה **שניתן להסיק מנתוני ביניים אלו מסקנה אחת ברורה**, והיא שוודאי 'מכה' **איננה** הסיבה ה**בלעדית** לדימומים בין-וסתיים בנוכחות התקן תוך רחמי.

על אף שמדובר בתוצאות ביניים, ונבדקו בינתיים נשים בודדות בלבד, ובהחלט יתכן שכאשר יושלם המחקר (או שיערך מחקר מקיף יותר) ויבדקו נשים רבות, יהיו שינויים באחוז הנשים אצלן הדימום נובע מ'מכה' ואחוז הנשים אצלן אין עדות ל'מכה', מ"מ **ברור מתוצאות הביניים שישנן סיבות נוספות ומשמעותיות לדימומים בין-וסתיים בנוכחות התקן מלבד 'דם מכה'**²¹⁴.

גם אם עדיין איננו יודעים בוודאות מהו אחוז הדימומים מחמת מכה ומהו אחוז הדימומים מחמת גורמים אחרים (שהלכתית דינם כ'דם נדה'²¹⁵), ואין לשלול שמחקר מקיף יותר יביא לתוצאות שונות, מ"מ ברור הדבר שישנם שתי אפשרויות משמעותיות לסיבת הדימום: דימום מחמת 'מכה' ודימום שלא מחמת מכה. גם אם נניח שאין רוב שמדובר בדם נדה, מ"מ ברור שישנו גורם נוסף (מלבד מכה) לדימום מחמת התקן, גורם משמעותי ובעל משקל, גם אם איננו יודעים באיזו מידה.

לאור זאת ברור שדימום בנוכחות התקן תוך רחמי רגיל (שאיננו מפריש הורמונים) הינו 'ספק מכה', ולפי מה שנתבאר לעיל בפרק הראשון, שאין לתלות ב'ספק מכה', אין להקל ג"כ בדימום בנוכחות התקן (וראה לעיל פרקים ה-ו).

214 לתוצאות אלו ישנה השלכה מעשית חשובה: רופאים שטענו שהסיבה לדימומים בנוכחות התקן היא בשל פציעה ברירית הרחם, משום שלדעתם אין כל סיבה רפואית אחרת לדימומים אלו, צריכים לחזור בהם וללמוד מחדש את הנושא (ועד אז אין לדבריהם בנושא משקל), שכן ברור לנוכח תוצאות המחקר שחלק מדימומים אלו (ואולי רובם) **אינו** מחמת פציעה פיזית.

215 ראה לעיל הערה 115, ולהלן עמ' רפא-רפב

ו. משמעותן ההלכתית של תוצאות המחקר

כפי שהוזכר, מתוצאות המחקר עולה שאצל **רוב** הנבדקות (חמש מתוך שמונה) לא נמצאה שום אינדיקציה שיכולה ללמד על קיומה של 'מכה'.

בשורות הבאות ננתח את משמעותן של תוצאות המחקר (שברוב המקרים שנבדקו אין שום אינדיקציה למכה), על אף שמדובר בנתוני ביניים בלבד. כאמור לעיל, יש לסייג את הדברים, **שמדובר בתוצאות ראשוניות**, ועלינו להמתין עד שיושלם המחקר ותיבדקנה נשים נוספות (או עד שגורם אחר יערוך מחקר מקיף בנושא), ואז נצטרך לבדוק את תוצאותיו ואת השלכותיהן.

על אף כל זאת, **נראה שלא נכון בשלב זה להתעלם מתוצאות הביניים של המחקר הנוכחי, שבו לראשונה נבדקו הדברים בפועל** (ולא הסתפקו בהשערות ובחוות דעת מקצועיות)²¹⁶, אך יש להתייחס למסקנות בזהירות המתבקשת.

בדברים דלהלן ננתח את המשמעות ההלכתית של תוצאות המחקר, בהנחה שהן נכונות, מייצגות ומשקפות את המציאות, אף שכאמור לענ"ד נכון שהנחה זו תיבדק בצורה מקיפה יותר. [כל הכתוב מכאן ועד סוף הפרק הינו עפ"י תוצאות המחקר, ותחת המגבלה של הזהירות המתבקשת בשל מספרן הקטן של הנבדקות].

216 גם אם תוצאות המחקר אינן סופיות, מ"מ לא ברור כלל שאפשר **להקל** כנגד המסקנות הללו (שהן המידע היחיד הבדוק שיש בידינו, ואיננו השערות והערכות), ובפרט כאשר מדובר בספק איסור דאורייתא.

ז. תליה במכה כשיש רוב

לאור תוצאות המחקר, לפיהן אצל **רוב** הנשים המדממות בנוכחות התקן תוך רחמי לא נמצאה מכה, מובן שלא ניתן לתלות דם (או כתם) שנמצא בנוכחות התקן תוך רחמי **מסיבה נוספת**²¹⁷:

יסוד דין תליה במכה מבוסס על חזקה קמייתא, כלשון **הרשב"א** (תורת הבית ז, ד; דף כג, א): "...מפני מה אמרו שתולה במכתה, ואף על גב שדומה דם מכתה לדם ראייתה? **לפי שהאשה בחזקת טהרה עומדת**". כלומר, ההיתר לתלות דם במכה (למרות שזה ספק דאורייתא, כי איננו יודעים אם מדובר בדם נדה או בדם מכה) מבוסס על חזקה, דהיינו שבספק אם האשה נטמאה אין לשנות את מעמדה ולהוציאה מחזקתה.

וכבר הוזכר (לעיל עמ' קג ואילך) שהפוסקים (חכם צבי, חת"ס, צמח צדק ועוד) הגבילו את דין תליה במכה וקבעו שהיתר זה נאמר רק במקום שבו האפשרות שהדם מקורו במכה שקולה (לפחות) לאפשרות שהדם הינו דם נדה. ואם כן, לאור תוצאות המחקר לגבי דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (בהנחה שהן אכן מייצגות ומשקפות וכו"ל), לפיהן **רוב** הדימומים אינם מחמת מכה (ודימומים אלו הם 'דם נדה' גמור), **אין אפשרות לתלות במכה, מפני שאין כאן ספק שקול**.

ויש להוסיף ולבאר, שישנו כלל - **"רובא וחזקה רובא עדיף"** (קידושין פ. נדה יח: יבמות קיט:). כלומר, הליכה אחרי חזקה היא רק בספק שקול, שאז אין להוציא את האשה מחזקתה עד שיתברר שנטמאה, אך כאשר ישנו **רוב** המלמד שהאשה נטמאה - הרוב מברר את הספק ואין מקום ללכת אחר חזקה. **ולכן**, באופן שיש רוב שהדימומים אינם ממכה (כגון בדימום בנוכחות התקן, לפי תוצאות המחקר הנ"ל) - אין לתלות דם שנמצא במכה (שכן תליה זו מבוססת על חזקה, וכדברי הרשב"א הנ"ל).

ויש להוסיף, שרוב זה מוגדר **"רוב ומצוי"** (בבא בתרא כד.), כלומר גם כמותית דם נדה הינו מרובה מדם מכה²¹⁸, וגם דם נדה יוצא בתדירות רבה יותר (רש"י שם, וכפי שביאר בשב

217 מלבד שמדובר ב'ספק מכה' ומלבד שני הנימוקים שנתבארו בפרקנו עד כה (ספק ספיקא לחומרא, אין חזקה אין אונס בא אלא בזמנו).

218 שכן כמות הדם היוצא בדימומים ובהכתמות שאינם בשעת הווסת (גם בנוכחות התקן תוך רחמי) נמוכה מכמות הדם היוצא בשעת הווסת. בנוסף, הדיון הוא על מכה ברירית הרחם, וממילא הדם היוצא ממנה הוא מיעוט מדם הווסת (בו הרירית עצמה מתפרקת).

שמעתתא ש"ד פ"א), ואצל נשים רבות יותר²¹⁹. ובייחוד בנידון של רוב דם נדה ומיעוט דם מכה, "כיוון שהמקור הוא באופן טבעי²²⁰, הרי זה עדיף מסתם תרי רובי²²¹" (הגרש"ז אוירבך זצ"ל, ביאורים והערות על השב שמעתתא, שם הערה ב, עמ' רנד).

ח. 'תרי רובי' לאסור

יתירה מזו, לפי תוצאות המחקר הנ"ל, יש כאן גם **תרי רובי לאסור**²²²: (א) רוב דמים מהמקור²²³ (נדה יז; בבא בתרא שם - וזו בעצמו רוב ומצוי, דהיינו תרי רובי: רוב כמות הדם, ומצוי לזוב

²¹⁹ דימומים בין-וסתיים מצויים אצל כ-20%-17 מהנשים שברחמן התקן לא הורמונלי (וכנ"ל בהערה 192), ואילו דימום וסתי מצוי אצל רוב ככל הנשים שברחמן התקן לא הורמונלי. **בנוסף**, לפי תוצאות המחקר החדש (של הרב ד"ר אודי יפרח), אפילו כאשר נבדקו רק הדימומים הבין-וסתיים התברר שאצל רוב הנבדקות הדימום לא נבע ממכה.

²²⁰ אמנם כאשר ישנו התקן, הוא גורם לתוספת דימומים אצל נשים מסוימות, אך עצם מציאות הרחם המדמם לעיתים הינה תופעה טבעית, בשונה ממכה שעצם מציאותה הינה חריגה מהסדר הטבעי.

²²¹ שו"ת בית שערים (יור"ד סי' רמו ד"ה אבל אינני צריך לכ"ז): "...דהוי כעין תרי רובי: [א] במקור יש רוב דמים, ואמרינן כל דפריש מרובא פריש, ועוד דרוב פעמים הדם בא מן המקור ולא מן העלייה, וא"כ חזינן דאפי' אם קרוב עדיף מרוב מ"מ רוב ומצוי עדיף מקרוב, וה"נ לדידן דרוב עדיף מקרוב רק חזקה וקרוב עדיף מרוב מ"מ רוב ומצוי עדיף מקרוב בהדי חזקה..." ע"ש.

²²² כידוע, דין 'תרי רובי' הוא רף הלכתי שנדרש לפעמים, על מנת שנוכל להקל, במצבים שבהם לא די ברוב אחד כדי להקל לכתחילה, אלא יש צורך ב'תרי רובי' להתיר (עי' כתובות טו. ושולחן ערוך אה"ע ו, יח); **ואילו כאן בלאו הכי יש לאסור**, מפני שלא תולים ב'ספק מכה' (בשל מגוון נימוקים, וכנ"ל בעמ' סג-סד), ומפני שיש רוב לאיסור (לפי המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח) ובשל כמה סיבות נוספות (וכנ"ל בעמ' קעב-קעד), וכוונת הדברים שיש כאן סיבה נוספת לאסור דימום בנוכחות התקן, ועשויה להיות לה משקל במצבים מסוימים ולשלול צירופים מסוימים.

²²³ ולכאורה יש להקשות איך בכלל תולים במכה הרי רוב דמים מהמקור, וכן הקשו בחוברת (עמ' 72, ד"ה מכאן נעבור), אך כבר ייסדו האחרונים (חכמת אדם שער בית הנשים קי, ט; בינת אדם שם סי' ד; שו"ת דברי חיים (צאנז) י"ד ח"א סי' לג ד"ה והנה לפי זה קשה [וע"ע שם י"ד ח"ב סי' עב באורן]; שו"ת אמרי אש י"ד סי' סב ד"ה ויותר נראה לומר. ועי' שולחן ערוך הרב י"ד סי' קצ"ס ק"כ כד ד"ה ואף אם תמצוי לומר), שכאשר יש מכה ידועה [או 'חזקת מכה' - אין למקור רוב (ע"ש), אך בנידון דידן, כאשר אין לה מכה ידועה, חוזר הכלל שרוב דמים מהמקור (עי' ט"ז י"ד סי' קצ"ס ק"ב, והעתיקו באר היטב שם ס"ק א; בינת אדם שם סי' ו; שו"ת מראה יחזקאל סי' נב ד"ה הנה בגופא דעובדא - הנ"ל בהערה 22. וכ"כ בנטע שעשועים הנ"ל בעמ' נ).

[אכן, יש שיתרצו וקושיא זו בדרך אחרת, והוא שכנגד רוב דמים מהמקור, יש רוב שדמים (שמהמקור) - בהרגשה הם באים, וכיוון שלא הרגישה ביציאת הדם איתרע רוב דמים מהמקור (תורת השלמים

טפי, וכן"ל), (ב) תוצאות המחקר הנ"ל שברוב המקרים שנבדקו אין שום עדות לפציעה.

[אמנם בתלמוד מצאנו תרי רובי רק בנוגע ליוחסין (כתובות טו.)²²⁴, אבל בדברי הפוסקים לתרי רובי ישנה משמעות גם לשאר איסורים²²⁵, ואכמ"ל בזה.]

סי' קצ סוף ס"ק א, ובפלתי שם ס"ק ב ד"ה ומה שתירץ, קלסיה; שו"ת בנין עולם יו"ד ס"ס לו ד"ה ומדברי הרמב"ם ז"ל; שו"ת אמרי אש יו"ד ס"ס עד, וכ"כ שם סי' סב ד"ה אלא דלהרשב"א, בדעת הרשב"א שמתיר במכה שאין ידוע שמוציאה דם ואפילו בשעת וסתה, אך כ"ז רק כאשר אפשר להוכיח מהעדר הרגשה (ולא בבדיקה פנימית, ע"י חוות דעת סי' קפז ביאורים ס"ק ח, ועכ"פ כשאנינה אומרת בברי שלא הרגישה, וראה להלן פרק יא).]

[בחבורת (סוף עמ' 72) עלתה הטענה לפיה שלא בשעת וסתה אין רוב דמים במקור, וזאת בהתבסס על דברי העין יצחק (הנ"ל בעמ' סט ואילך, וכן בעמ' קנה-קנח), אך יש להעיר: (א) דברי העין יצחק אמורים כאשר ישנה מכה ידועה (אלא שלא ברור שהיא מוציאה דם), אך כאשר לא ברור שיש בכלל מכה - חוזר רוב דמים מהמקור (וכנ"ל); (ב) במצב של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן אין חזקה שאין אשה רואה שלא בשעת וסתה (וכפי שנתבאר לעיל, בעמ' קעב-קעד).

שוב ראיתי שהבית מאיר (צלעות הבית סימן יג) כתב לבאר בדעת הכסף משנה (הל' איסורי ביאה ט, א-ב) שהכלל רוב דמים מהמקור (ולא מהעלייה) אינו אמור שלא בשעת וסתה, ע"ש. אך, (א) הבית מאיר שם כתב שהכס"מ יחיד כנגד רבים בזה; (ב) במצב של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה (וכנ"ל); (ג) יש אחרונים אחרים שהסבירו בדרכים אחרות את הכס"מ (כגון עפ"ד הפוסקים הסוברים דסגי בספק שקול אחד כדי לעשות ספק ספיקא, ראה להלן עמ' רה ואילך). וע"ע שו"ת הבית ח"א עמ' תמו-תמוז (תכז-תכח) ואכמ"ל.]

224 בגמרא שם (כתובות טו.) מבואר שרק ביוחסין בעין תרי רובי ("מעלה עשו ביוחסין"), ולא בתשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה. אך **הרמב"ן** (מלחמות חולין ל.). עמ' צז בעוז והדר, בתירוצו קמא) כתב שגזרת בשר שנתעלם מן העין היא רק כשאין תרי רובי להכשירו ("והחמירו בבשר להצריכו תרי רובי כדאיתמר לענין יוחסין בכתובות"), ע"ש.

225 א. בפשטות עיקר דין תרי רובי, הינו חומרא מדרבנן שלא להסתפק ביוחסין ברוב אחד (מחשש קבוע), וכפשטות דברי **ריצב"א בתוספות** (ב"ב כג: ד"ה רוב וקרוב, שם כד. ד"ה ושמע מינה איתא לדר' זירא); אך שיטת **הר"י בר מרדכי** (בתוס' שם כג:) שאפילו לפי ההו"א שרוב וקרוב - לאו רוב עדיף, מ"מ תרי רובי עדיפי מקרוב (לגבי בשר הנמצא סמוך לחנות טריפה וט' חנויות מוכרות שחוטה ודלתות מדינה פתוחות), ע"ש (וכ"ה בתוס' **רי"ד** שם, מהד' תליתאה, בשם **רבנו יצחק**, ע"ש). [ויש להאריך בכ"ז.]

בהקשר זה יש לציין כי לדעת **הרשב"א** (כתובות יד: ד"ה א"ל הכי אמר רב יהודה בקרונה של צפורי היה מעשה) ספק ספיקא עדיף מתרי רובי, "דהא בדאורייתא ליכא מידי בין חד רובא לתרי רובי - דהכא והכא לקולא, דחד רובא כמאה ומאה רובי כחד, ואילו בספיקי איכא טובא בין חד ספק לתרי ספיקי - דהכא לקולא והכא לחומרא, וכיון שכן מאן דלא מכשר בתרי ספיקי כ"ש דלא מכשר בתרי רובי" (וראה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תא: "...ותדע לך עוד דהא ספק ספקא עדיף כרוב, ואפשר דאליס התרו יותר מרוב..." ע"ש בכל התשובה). ומאידך, **הר"ן** שם (בחידושו לכתובות טו. ד"ה א"ר יהודה אמר רב בקרונות של ציפורי) חולק על הרשב"א: "שהרי חד רובא כספק ספיקא, ותרי רובי

ודאי יותר מספק ספיקא" (וראה בקונטרס 'והיו לאחדים בידך' - מאמרים בהלכה - כרך א, מאת מו"ר הרה"ג אורן חושנגי שליט"א, אלול תשפ"ד, עמ' 50). [מדברי הר"ן שתי רובי עדין מספק ספיקא, משמע שיש בדבר יתרון עצמי (המועיל בכל התורה), ולא רק לפתור בעיה של קבוע ביוחסין (והיינו כשיטת הר"י בר מרדכי וסיעתו הנ"ל)].

גם מראשונים נוספים עולה שיש לתרי רובי' משמעות בכל התורה (ולא רק ביוחסין) - ראה **תוספות** (ביצה ג: ד"ה ואחרות באחרות, יבמות פא. ד"ה נתערבו באחרות, סנהדרין פ. ד"ה ואחרים באחרים, זבחים עב ד"ה נתערבו באחרות), **פירושי הר"ש והרא"ש** למשנה (עורלה פ"ג מ"ו, סוף ד"ה נתערבו באחרים) ו**רבינו ירוחם** (תולדות אדם וחווה נתיב יז ח"ד, דף קנז טור ג: "רי"ף ור"ת לא גרסי אלא נתערבה באחרות - כולן אסורות, אבל אחרות באחרות דהו"ל תרי רובי מותר". וע"ש גם בהמשך הדברים, וכן **ביד יהודה** הפי' הארוך סי' קי סוף ס"ק מח). ואכן בתוספות ר' יהודה מבירינא בשיטת הקדמונים עבודה זרה מט, סוף ד"ה נתערבה באחרות, כתב דתרי רובי הוא רק ביוחסין (וא"כ שוב הוא מח' ראשונים מפורשת בנידון זה). [ואף שבחלק מהאופנים (כאשר רק חלק מהתערובת התערבב שוב) מדובר על רובא דרובא (וראה בהמשך ההערה), מ"מ הראשונים הביאו ראייה מדין 'תרי רובי' ביוחסין (ועוד שבחלק מהמקורות מדובר כאשר כל התערובת התערבבה שוב), ודו"ק.] וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' עו.

ג. גם מדברי הפוסקים האחרונים מציאנו שסמכו על 'תרי רובי' בנושאים נוספים (לא ביוחסין), למשל ראה ים של שלמה (ביצה פ"א סי' כ) שדבר שיש לו מתירים (כביצה שנולדה ביו"ט) אין להתייחד בחד רובא אלא בתרי רובי [אכן שם הוא רובא דרובא, אולם עי' קרבן נתנאל על הרא"ש שם - ביצה פ"א סי' ט, אות ד]. וראה תבואות שור (יו"ד סי' א ס"ק ד) שכתב: "והיכא דאיכא תרי רובי אין צריך לברר אפילו נגד חזקת איסור..." [אכן שם הוא רובא דרובא, ועי' שו"ת ויען יוסף (להגר"י גרינולד אב"ד דפאפא) יו"ד סי' ג אות ז].

וראה שו"ת זכרון יוסף (שטיינהרט; יו"ד סי' י, ד"ה ומ"ש מר דאפשר לומר; הובא בטהרת הבית ח"ב עמ' רמה (רלד)) שרוב נשים פוסקות מלראות דם לאחר חמישה או ששה ימים, אע"ג די"ל סמוך מיעוטא לחזקה, ה"מ מדרבנן (לרבנן דפליגי אדר"מ), ועוד "דשאני הכא דאזלינן בתר רוב ימים דהך איתתא... והו"ל לפ"ז חששא דשמא היא רואה גם לאחר ו' ימים מיעוטא דמיעוטא דאפ"ל לר' מאיר לא חיישינן לה ולא סמכינן ל' לחזקה לבטל רובא ומכ"ש לרבנן. ועוד כיון דרגילות הוא שפסקת לאחר ה' או ו' ימים ה"ל חזקת טומאתא חזק' העשוי' להשתנות ואיתרע לה. ע"ש. [כוונתו (כפי שהסביר בטהרת הבית שם) לצרף תרי רובי: רוב נשים בעולם פוסקות לאחר חמישה או ששה ימים, ועוד שמלבד רוב הנשים בעולם גם אשה זו יודעת שרוב פעמים היא פוסקת לאחר חמישה או ששה ימים]. ומבואר דבתרי רובי (ועכ"פ ברובא דרובא) לא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה (וראה גם: בגדי שש, לרבי שלמה שמאמא, ליוורנו שנת "שלום רב לאהבי" תורתך (תרכ"ו), או"ח סי' ח סוף ס"ק ג (דף ב, עמ' 7 באוצר החכמה) - הובא בספר אוצר הלכה, מהד' מכוון הרב מצליח מאזוז הי"ד שע"י ישיבת כיסא רחמים בבני ברק, שם סוף ס"ק פד).

וראה גם: פרי מגדים יו"ד סי' ל שפתי דעת ס"ק ה, ובגיליון מהרש"א שם; שו"ת הר בשמים ח"ב (מהד' תניינא) ס"ס קמז (הובא בשו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' ב סוף ס"ק ד, ע"ש); שו"ת טוב טעם ודעת (לרבי שלמה קלוגר) מהד' קמא סי' קכג, ד"ה הנה ע"ד שאלתו בנידון הקארטפליש (לעניין בדיקה מדגמית כשברוב המין לא מצויות תולעים); דעת תורה (למהרש"ם), פתיחות ליוור דעה, פתיחה להלכות טריפות אות מז; דרכי תשובה סי' קי סוף ס"ק שנד (וש"נ לפרי מגדים); ועוד.

בגמרא (כתובות טו.) ה'תרי רובי' המוזכרים (בהקשר ליוחסין) הם: רוב העיר ורוב סיעה (=שיירה), ונחלקו רבותינו הראשונים ז"ל בביאור המציאות האמורה: לדעת רש"י (כתובות שם) והטור (אה"ע ס"ו) מדובר ב"רוב העיר כשרים, ורוב שיירה - הבאה ממקום אחר ועוברת שם - של כשרים" (ע"פ לשון הטור שם), ולשיטתם אפילו אם נבעלה בעיר

ג. כמו כן, יש אומרים (ראה חידושי חתם סופר כתובות יג: ד"ה הלכך לר' יהושע אליהם ל', באות א; שם יד: ד"ה אמר רב יהודה אמר רב בקרונות בד"ה והרשב"א בתשו' סי' ת"א), שם טז: ד"ה אמר רבינא משום דאיכא למימר; שם כט. ד"ה הכות' מ"ש תוס' דאזלי בתר חזקת) שאפילו לדעת שמואל שאין הולכים בממון אחר הרוב (בבא קמא מו.), מ"מ מוציאים ממון ממוחזק בתרי רובי (ועי' שו"ת יביע אומר ח"ג חו"מ סי' ה"ס קכ, בשם החקרי לב).

ד. יש להבהיר, שהדין שלנו לגבי 'תרי רובי', אך ברור שלרובא דרובא ישנה משמעות הלכתית (לא רק ליוחסין), שכן אפילו לדעת רבי מאיר דחייש למיעוטא, מ"מ למיעוטא דמיעוטא לא חייש ר"מ (יבמות קט: עבודה זרה לד: וע"ע גיטין ב: ותוד"ה סתם ספרי דדייני וכו', וראה בתוס' בבכורות דלהלן). כמו כן, במיעוטא דמיעוטא לא אומרים סמוך מיעוטא לחזקה (ראה תרומת הדשן דלקמיה; ועי' רא"ש חולין פ"א סי' טז, לדף יב, שבמיעוט שאינו שכיח לא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה, שבזה אפילו ר"מ לא חייש למיעוטא, ע"ש, ועי' תוס' בכורות כ: ד"ה חלב פוטר. וע"ע מהרי"ט אלגזי בהל' בכורות פ"ג אות מ א"ק א, ד"ה ועוד י"ל טעם אחר). וע"ע טהרת הבית (שם - ח"ב עמ' רנו-רנז (רמה)). [וע"ע אור לציון (להגר"ב צ"א אבא שאול צ"ל) ח"א יו"ד סי' א (ד"ה ולישב דברי ר"ה, וכן בהמשך), וסוף ח"ה נספח בד"ן סכין שנמצאת פגומה לאחר השחיטה, ביאורים, אות לד, מ, מה, מז-מח, ושו"ת בית הלוי ח"ב סי' ב ס"ק ב.] **וראה בביאור הגר"א** אה"ע סי' יז, לה, אות קטז, ש"כרוב דשכיח" גם שמואל מודה שמוציאים ממון, ולכן נפל למים שאין להם סוף - היורשים יורדים לנכסיו, כמבואר בשולחן ערוך חו"מ רפד, ד). וע"ע שו"ת מלבושי יו"ט ח"ב קונטרס החזקות סי' א (ד"ה עוד יש שיטה שלישית) וסי' ב (ד"ה והוצא לנו מכל האמור).

וראה **תרומת הדשן** (ח"ב-פסקים וכתבים ס"ס קכט): "...ואע"ג דמהר"ם פסק כר"ת (בתוס' בכורות שם) דחלב אינה פוטר, היכא דאיכא עוד ספיקא אחת מודה ר"ת, שהרי טעמא דר"ת משום דחיישין למיעוט לחומרא לר"ת כיון שהחזקה מסמיך למיעוט, ומיהו למיעוט דמיעוט לכולי עלמא לא חייש, והכא מכח ספיקא איכא אייתיר המועיט והו"ל רובא דרובא, ותרי רובא עדיף מרובא וחזקה דחשיב ליה רבא ספק ספיקא פרק בתרא דיבמות [דף קיט:]: "...ע"ש. והנה האחרונים (שיירי נכסות הגדולה, כללי רובא וחזקה אות ח, מהד' מכון הכתב עמ' 317; זבחי צדק, להגר"ע סומך צ"ל, ח"ב, יו"ד סי' קי אות קטע-קפ [בכללי רובא וחזקה], דף קנא; כף החיים, להגר"ח סופר צ"ל, יו"ד סי' ס"ס קי כללי רובא וחזקה אות ב-ג. וראה ערוך השולחן יו"ד שטז, ט, ושו"ת צמח צדק (מליובאוויטש) יו"ד סי' ס"ס רכז) הביאו דברי מהר"א הנ"ל שבמקום שיש תרי רובי לא אומרים סמוך מיעוטא לחזקה, ע"ש [אכן אפשר שכונתם רק למקום שיש רובא דרובא].

ה. [בנידון דידן בפשטות חשיב רובא דרובא, שהרי רוב דמים ממקור, ועוד שהתקן גורם לדימומים וסתיים, ואין להקשות שמאידך ההתקן גורם לפעמים למכה, שיש רוב כנגדו שרוב דימומים לא מחמת מכה (ע"פ המחקר), וגם יש כנגדו חזקת הגוף. וצ"ע. ועכ"פ תרי רובא ודאי איכא.]

ו. ויש להוסיף שבנידון דידן אפילו בלא טעמא דתרי רובי ליכא למימר סמוך מיעוטא לחזקה, משום שכנגד חזקת היתר איכא חזקת הגוף, ודו"ק. ואכמ"ל בזה.

בכל מקרה שהבועל הלך אליה ובא לביתה/למשכנה ובעלה שם - תינשא לכתחילה; ואילו לדעת הרמב"ם (הל' איסורי ביאה יח, יד-טו) מדובר רק באופן שנבעלה מחוץ לעיר, ורוב העוברים שם היו כשרים, וגם רוב העיר שממנה יצאו העוברים שם - כשרים (אך אם חסר אחד מתנאים אלו, איננה יכולה להינשא).

נראה שממחלוקת זו עולות שתי דרכים בביאור המושג 'תרי רובי', לדעת רש"י והטור הבועל היה או מבני העיר או מאנשי הסיעה (השיירה), ומאחר ורוב בני העיר כשרים וגם רוב בני הסיעה כשרים, ממה נפשך יש כאן רוב, וזהו הנקרא 'תרי רובי'²²⁶; ואילו לדעת הרמב"ם מדובר שהבועל היה מאנשי הסיעה (עובדי דרכים) שהם באו מהעיר, וגם רוב אנשי העיר כשרים וגם רוב בני הסיעה (שיצאו מאותה העיר) כשרים, נמצא שכלפי הבועל יש לנו פעמיים רוב²²⁷: גם רוב העיר שבא ממנה כשרים, וגם רוב הסיעה (שיצאו

226 ויש שתמה: "דלכאורה ליכא שום מעליותא בתרי רובי, שהרי ע"י שנוסף רוב סיעה - נוסף גם עוד מיעוט [- מיעוט סיעה], והבועל הלא הוא או מהסיעה או מהעיר, ובכל מקום שהוא - יש מיעוט, והוי לעולם רק חד רובא, וגם משכחת לה שעל ידי הרוב השני עוד הגדיל המספר של המיעוט ובשניהם [יחד] יש יותר פסולים מאשר ברוב העיר בלבד" (הגרש"ז אורבך צ"ל, ביאורים והערות על השב שמעתתא ש"ד פ"ז הערה ע).

ותירץ: "ומ"ש בגמרא דתרי רובי עדיפי היינו משום דבכה"ג שנבעלה בקרונות ידעין ודאי דפריש, ולא הוי קבוע" (שם), וע"ש שמחמת כן תמה ע"ד החת"ס שגם בממון מהני תרי רובי, ואכמ"ל.

ונראה ליישב באופן אחר, והוא שכאשר ספק אם הבועל אחד מבני העיר או אחד מבני הסיעה, מדאורייתא די בחד רובא, שאם בני העיר מחצה כשרים ומחצה פסולים, ובני הסיעה רוב כשרים (וכן להיפך: אם רוב בני כשרים, ובני הסיעה מחצה כשרים ומחצה פסולים), הרי יש רוב שנבעלה לכשר; וחכמים החמירו להצריך שלכל קבוצה יהיה רוב בפני עצמה, ודו"ק.

[ולפי זה יש ליישב בדרי הטור (אה"ע ס"ו; הובא בשו"ע שם סעיף יח) שגם אם אין ידוע מי הלך למי - "נראה דתינשא לכתחילה", ולכאורה קשה הא הו"ל ספק קבוע (שאם הלכה היא לאחד מבני העיר, הו"ל קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה). ועי' בביאור הגר"א (שם אות נז) שלשיטתו לא חישבין כולי האי, שמא הבועל מהעיר, ושמה הלכה אליו, ע"ש. ויש ליישב שכל שיש לנו ספק אם נבעלה לאחד מבני העיר (וכל קבוע כמחצה על מחצה) או לאחד מבני הסיעה (שרוב כשרים), שוב הו"ל רוב כשרים. וגדולה מזו כתב הרשב"א (קידושין עג. ד"ה מאי אמרת דלמא אזלא), שאם יש ספק אם הלכה היא אליו או הוא הלך אליה, "אכתי (ד)רובא נינהו, דאי אזלי לגבה - הו"ל רובא, ואי אזלא אייה לגבייהו - הו"ל מחצה על מחצה, נמצא הרוב להכשיר" (וכע"ז בחי' הרמב"ן שם, וע"ש בחי' הריטב"א, ד"ה אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר וכו', שהסביר היתר זה מטעם אחר - מדין ספק ספקא. וראה שב שמעתתא, שם פכ"ג; ביאורים והערות מהגרש"ז א"ש אות קה-קח; אהל תורה, כתובות מהדורת תשס"ג עמ' קב-קד, ובמהדורת תשע"ט, עמ' שכו, שכח-שלא, ויש לפלפל בכ"ז ואכמ"ל).

227 גם לדעת הרמב"ם לא מדובר על 'רובא דרובא', שכן בני הסיעה עצמם הם בכלל בני העיר (כאשר

מהעיר) כשרים (ואנשי הסיעה נספרו פעמיים: גם כחלק מבני העיר, וגם באנשי הסיעה).

ואם כן, בדימום בנוכחות התקן יש לנו 'תרי רוב' לאסור: כללית, רוב דמים מהמקור, ורוב הדימומים בנוכחות התקן (לפי המחקר הנ"ל) - אינם מחמת מכה. ובפשטות הדברים נכונים גם לדעת רש"י והטור וגם לדעת הרמב"ם (ולשיטתו י"ל שלענייננו רוב דמים ממקור דומה לרוב העיר, ורוב דימומים בנוכחות התקן דומה לרוב שיירה).

אמנם יש מקום לטעון ש'רוב דמים ממקור' אמור רק כאשר הדם בא כדרכו, ללא סיבה ידועה אחרת, אך כאשר הדם בא כתוצאה מהשפעת התקן תוך רחמי - אין זה שייך לרוב דמים ממקור²²⁸, אלא מדובר בנידון נפרד לגביו לא דיברו חז"ל. אם נקבל טענה זו, אזי אצלנו ה'תרי רוב' הינו רק לשיטת רש"י והטור²²⁹, שכן אם הדימום הוא מחמת ההתקן - יש רק רוב דימומים בנוכחות ההתקן שאינם ממכה (לפי המחקר הנ"ל), ואם הדימום הוא ללא קשר להתקן - יש 'רוב דמים ממקור'.

[אך י"ל שכאן גם הרמב"ם יסכים שיש תרי רוב, אם מפני שסברא זו (שרוב דמים ממקור היינו רק כאשר הדם בא כדרכו) איננה מוכרחת (ודעת כמה פוסקים שרוב דמים ממקור אמור אפילו כשיש סיבה אחרת, כל שאין מכה ידועה²²³), ואם מפני שיתכן שגם הרמב"ם החולק על רש"י ומחמיר בגדרי 'תרי רוב' ליוחסין, מ"מ מודה הוא שבתרי רובי דרש"י לחומרא - יש להחמיר. וצ"ע.]

יש רובא דרובא, נותר רק 'מיעוטא דמיעוטא', כי הרוב השני מצמצם את המיעוט הראשון ביותר מחצי, ואילו כאן אותם אנשים נמדדים פעמיים, הן כחלק מבני העיר והן כבני הסיעה, כך שהסיכוי שהבועל פסול הוא מיעוט, דהיינו פחות מ-50%, ולא מיעוטא דמיעוטא, דהיינו פחות ממ-25%.

228 ראה שו"ת אבני מילואים (סי' כג) בהגהה, שרק בדם הבא כדרכו אמרו רוב דמים מהמקור, אך דם הבא מחמת תשמיש - לא אומרים רוב דמים ממקור, כיוון שאין הדם בא מעצמו אלא דבר אחר מוציא אותו (ע"ש שהאריך בזה, וכתב שכבר עמד בסברא זו רבי סנדר מרגליות, אב"ד סטנוב, ורבו של הגרא"ז מרגליות בעל בית אפרים). וראה טהרת הבית (ח"א עמ' ריא (קצצ)) בשם חבל אחרונים שהסכימו לסברא זו.

229 וכך נכתב בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' יד) שחומרת ה'תרי רוב' בהתקן היא רק לשיטת רש"י.

ט. מסקנה

אין לתלות דימום בין-וסתי בנוכחות התקן תוך רחמי במכה (אלא אם כן הוכח שאצל אשה זו ישנה מכה), שכן אין לתלות ב'ספק מכה'.

בנוסף לכך, דימום בנוכחות התקן חמור משאר המקרים של 'ספק מכה' (שגם בהם לכולי עלמא¹⁹ אין להתיר לתלות במכה) מכמה סיבות: 1. לאשה המדממת בנוכחות התקן אין חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה; 2. בדימום זה יש ספק ספיקא לחומרא, כי דימום מחמת ההתקן זה ספק דם מכה ספק דם נדה, וישנה אפשרות שמדובר בדם נדה בעלמא בלי קשר להתקן.

לפי תוצאות המחקר הראשוניות הנ"ל יש עוד שתי סיבות לכך שדימום זה חמור משאר 'ספק מכה': 3. ישנו **רוב** שהדימום לא מחמת המכה; 4. ישנם 'תרי רובי' שהדימום מהמקור. [אך עדיין תוצאות אלו אינן סופיות.]

י.נספח: תוקפן של תוצאות המחקר

בחוברת (עמ' 76-73) העלו כמה טענות לפקפק על המשמעות ההלכתית של תוצאות המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח¹¹⁸:

1) "יתכן שהיסטרוסקופיה אבחנתית, במיוחד בהתחשב בפער של עד 24 שעות בינה לבין הדימום, לא מגלה מקורות דימום זעירים שנובעים מחיכוך קל של ההת"ר על הרקמה העדינה של הרחם, אף על פי שהלכתית די בהם כדי לתלות להקל" (עמ' 74).

תשובה:

1. יש לזכור: **היות ואין להקל ב'ספק מכה', על הטוען שיש מכה חובת ההוכחה, ולא להפך** (לכן הטענה ש"יתכן שהיסטרוסקופיה אבחנתית... לא מגלה..." איננה מספיקה להקל בכך).

בעצם די בתשובה זו, אך בכל זאת נוסף כמה מילים לגופה של בדיקה (למרות שמבחינה הלכתית, אין צורך בכך):

2. גם אם ישנה אפשרות תיאורטית שתהיה שריטה עדינה (הגורמת דימום) שלא תימצא בבדיקה (שזהו - למיטב הבנתי ומה שביררתי - דבר שאינו סביר כלל, אף שאין לשלול זאת לחלוטין), עדיין לא די בכך לבטל את משמעותן של תוצאות המחקר, שהרי אפילו על הצד התיאורטי שישנה אפשרות כזו, השאלה אם זה יכול להסביר דימומים בין-וסתיים **קבועים**, שכן מסתמא המחקר נערך על נשים שסבלו באופן קבוע מבעיות של דימומים והכתמות תכופות בנוכחות ההתקן (ומסתבר שנשים שדימומו באופן חד-פעמי לא היו משמשות כקבוצת דגימה למחקר, שהרי אצלן אין קשר בין הדימום לנוכחות ההתקן, שהרי בדרך כלל אינן מדממות אע"פ שיש להן התקן). במצב כזה (של דימומים קבועים), הסבירות שיש מכה (הגורמת באופן תדיר וקבוע לדימומים) שלא תימצא לה שום אינדיקציה בבדיקת היסטרוסקופיה²³⁰ - נמוכה עוד יותר (כמובן, ככל שהמחקר יעשה על כמות גדולה של נשים, המשמעות של התוצאות תהיה ברורה ומוחלטת יותר).

3. מלבד זאת, עצם הטענה צריכה להיבחן ע"י רופאים מומחים לתחום (ואכן כדאי שהדבר יעשה).

230 במילים אחרות: 'מקורות דימום זעירים שנובעים מחיכוך קל של ההתקן על הרקמה העדינה של הרחם' - עשויים להוות הסבר לדימום חד-פעמי, ופחות סביר להניח שדימום קבוע ינבע ממכה זעירה שאיננה נצפית בהיסטרוסקופיה.

4. בנוסף, השאלה אם המחקר לא מוכיח שיש סיבות נוספות לדימום (גם אם נניח שהמחקר אינו שולל לחלוטין את האפשרות שיש שריטה עדינה שמוגדרת 'מכה', מ"מ מעצם העובדה שאצל כמה נשים דימום ניכר יצא מהרחם, ללא כל עדות וסימן לשריטה, עשויה ללמד שהדימומים אינם נובעים רק מהשריטה הקטנטנה והכמעט הבלתי-נראית שאולי קיימת, אלא ההתקן גורם לדימומים מסיבה נוספת), וממילא אין להוכיח מדימום בנוכחות התקן על כך שיש מכה.

5. פער הזמן המקסימלי בין הדימום לבין הבדיקה (עד 24 שעות) נקבע ע"י רופא מומחה כפרק זמן סביר שבו בדיקת היסטרוסקופיה תוכל לברר אם הדימום נובע מפצע (ואין אפשרות לערוך את הבדיקות מיד בשעת הדימום, הן מצד זמינות הרופאים והמכשור הרפואי, הן מפני שלוקח לאשה זמן להגיע לב"ח לבדיקות ממושכות ופולשניות והן מסיבות נוספות). בנוסף, מדובר בפער הזמן המקסימלי בין הדימום לבדיקה (עד 24 שעות), אך סביר שבדרך כלל הפער בין הדימום לבדיקה היה קטן יותר.

(2) "במאמר בתחומין חסר העיקר מן הספר במידה רבה. במאמר לא הוצגה וכל שכן שלא נומקה המשמעות ההלכתית האפשרית של תוצאות שונות של המחקר²³¹. כלומר, גם לדידם של עורכי המחקר - הסוברים שניתן להסיק מכלי המדידה שנבחרו מסקנות הלכתיות - נדרש קודם כל להכריע ולנמק, כמה אחוזי 'הצלחה' נדרשים על מנת שהם יוכלו לשיטתם להכריע להקל" (עמ' 74).

תשובה: טיעון זה תמוה, שכן עמדתם ההלכתית של עורכי המחקר איננה רלוונטית (המחקר בודק את המציאות המעשית בכלים מדעיים, ועורכיו כנראה יכולים להיות אף גויים, ואכמ"ל בזה, וברור שאינם צריכים לדעת ולהבין את המשמעות ההלכתית של התוצאות. העובדה שמחקר זה נערך בעזרת ת"ח המבינים בהלכה, והם לא פרסמו ולא נימקו את עמדתם ההלכתית אודות השאלה ההיפותטית על "המשמעות ההלכתית של תוצאות שונות" שתיאורטית יתכן היה לשער שהמחקר יניב, איננה רלוונטית כלל לדיון). הדיון היחיד הוא האם לפי תוצאות המחקר ישנה ודאות על מכה (או לפחות נתונים שניתן להגדיר כ'חזקת מכה'). ברור שבנתונים

231 הדרישה המדגישה את החובה לנמק את "המשמעות ההלכתית של תוצאות המחקר", חוזרת כבומרנג למכון הר ברכה, שכן למיטב ידיעתי, מחבר הספר ותלמידיו עד כה לא הציגו שום מקור והנמקה היכולים, לדעתם, להוות בסיס לקביעה שניתן לתלות ב-10% שיש מכה.

הקיימים לכל הפחות יש ספק אם יש מכה, ולפי המחקר יש **רוב** שאין מכה.

[אגב, עורכי המחקר הסתמכו על דברי הרב יעקב אריאל שליט"א שתוצאה שתחשב קבילה מבחינה מדעית בין הרופאים, מועילה גם מבחינה הלכתית. לפני מספר חודשים **מאמר מדעי-מקצועי** הסוקר ומנתח את המחקר ותוצאותיו **פורסם בכתב עת מדעי בינלאומי**, ולטענת הרב ד"ר אודי יפרח, הדבר מלמד שהם רואים אותו כקביל מחקרית, ושניתן להסיק ממנו על אף המספר המועט של הנשים (ראה גם דבריו בתחומין מג (תשפ"ג), עמ' 374, ולעיל הערה 213).]

3) "לפי הנתונים שהוצגו במחקר ב-3 מתוך 8 נשים נמצא במה לתלות, כלומר בכ-37.5% מהמקרים (אצל שתי נשים נמצא דימום ברחם, ואצל אחת נוספת דם על חוט ההתקן בצוואר הרחם). אם כך, אולי נכון להחשיב תוצאות אלה כספק שקול שעל פיו ניתן להקל?" (ריש עמ' 75).

תשובה:

1. ראה לעיל הערה 180, שם הוסבר שאין כאן 'ספק שקול' כי יש **רוב** שאין מכה, והנתונים נבדקו שלא בשעת הווסת, כך **שבמצב זה** ישנו רוב שהדימום אינו ממכה (חבל שבחוברת חוזרים על טענה שכבר הופרכה בתחומין מב, עמ' 487-488. ואם לטענתם השגה זו איננה מוכרחת, היה מהנכון שיסבירו למה ומה יש להשיב עליה).

2. כאשר יש ודאי מכה - די ב'ספק שקול', כדי שיהיה אפשר לתלות בה, אך קודם כל נדרשת **ודאות** שיש מכה (או לפחות נתונים שיש בהם כדי להכריע שיש מכה, כדין 'חזקת מכה'). **'ב'ספק מכה' לא תולים, גם אם הוא 'ספק שקול'.**

3. ראה לעיל הערות 119, 212, שמתוך שמונה הנשים, אצל חמש אין שום אינדיקציה למכה, ומהשלוש הנותרות - אצל אחת אכן יש מכה והדימום מהמכה, אצל השנייה אכן יש מכה, אך לא ברור אם הדימום מהמכה, ואצל השלישית נמצא דם על החוט המשתלשל מההתקן (שברחם) לנרתיק דרך צוואר הרחם, דבר העשוי ללמד על מכה, אך יכול לנבוע גם מסיבות אחרות (ראה לעיל הערה 108).

לאור זאת, הרושם כאילו ב-37.5% מהנבדקות הוכח שהדם נבע ממכה - איננו נכון. אמנם אצל 37.5% מהנבדקות **יתכן** שיש מכה, אך **רק אצל נבדקת אחת (מתוך שמונה) ברור שהדימום נובע מהמכה.**

(4) **"יתירה מזו, הדרישה לספק שקול אין משמעותה 50% מכלל האפשרויות, אלא שהאפשרות של מכה תהיה משמעותית כמו האפשרות של וסת. אם מציאות וסת מראש אינה שכיחה כלל - כיוון שכזכור אנו עוסקים במצב שלא בשעת וסתה - גם אפשרות התלייה לא צריכה להיות כה גדולה. וממילא, על פי זה, 37.5% הם הרבה יותר מהרף שנדרש כדי לתלות להקל" (שם).**

תשובה: מדובר באמירה תמוהה, שכן המחקר בדק דימומים שלא בשעת הווסת, כך שבמצב זה, של דימומים שלא בשעת הווסת, לפי תוצאות המחקר הראשוניות (בהנחה שהן מייצגות ומשקפות וכן"ל בעמ' קעז), **ברוב המקרים (למעלה מ-160%)** הדימום איננו ממכה, וממילא אפשרות זו (שהדימום ממכה) איננה שקולה לאפשרות שמדובר בדם מכה, ופשוט.

[יתירה מזו, לענ"ד יש מקום גדול לומר שאף כאשר תוצאות המחקר עדיין לא סופיות (ולא ברור שאכן ישנו רוב), מ"מ כיוון שיש נטייה להניח שהדימום מהמקור (כי במיעוט הנשים שנבדקו בינתיים נמצא רוב שהדימום לא מחמת מכה), מ"מ הספק כעת אינו "שקול", כי מסתבר יותר שהדימום הינו דם נדה ואינו ממכה (אף שלא ברור עדיין שישנו רוב שמדובר בדם נדה, מ"מ יש סימנים לרוב כזה, ודו"ק)].

ושוב, די בספק שקול כאשר ישנה מכה ידועה (או 'חזקת מכה'), ולא כאשר יש ספק אם יש בכלל מכה, וכן"ל.

(5) **"תוצאות המחקר מוכיחות שלדעת העין יצחק, שאף במיעוט תולים להקל (ואין צורך ב'ספק שקול'), ניתן להקל ולתלות במכה" (עמ' 75, בשינויים קלים).**

תשובה: ראשית, ראה לעיל עמ' קנה-קנח, שאין זו כוונת העין יצחק (הוא התיר לתלות במכה שמיעוט מוציאה דם, כאשר האפשרות שהדם מהמקור רחוקה, אך הוא לא התיר בנסיבות שבהן **בסך השקלול** אין ספק שקול אם הדם מהמכה או מהווסת). בנוסף, העין יצחק הקל רק מחמת שאיננה רואה שלא בשעת וסתה, וחזקה זו איננה קיימת בדימום בנוכחות התקן (וכן"ל בעמ' קס וקעד).

שנית, דברי העין יצחק מתייחסים למצב שבו יש ודאי מכה, והדיון אם היא מוציאה דם ומה הסיכוי שהדם שנמצא מקורו במכה זו; אך כאשר יש ספק אם יש מכה **לכולי עלמא**¹⁹ אין לתלות ולהתיר.

6) "כאשר המדידות נערכו בעזרת אולטרה-סאונד נמצאו ממצאים לדימום בקרב אישה אחת נוספת. ממילא, אם היינו הולכים ע"פ בדיקה זו נמצא שאצל מחצית הנשים (50%) נמצאו ממצאים שעשויים 'להסביר את מקור הדימום'. וממילא גם אם נצריך ספק שקול מדויק, תוצאות המחקר כאן מבססים את העמדה שיש להקל" (עמ' 75).

תשובה: ראשית נבהיר את העובדות: בבדיקת אולטרה-סאונד נדמה היה שההתקן תחוב בדופן הרחם אצל שלוש נבדקות, אך בבדיקת היסטרוסקופיה נמצא ההתקן תחוב בדופן הרחם אצל שתיים מהנבדקות בלבד.

אצל נבדקת אחרת נמצא דימום על החוט המשתלשל מההתקן לנרתיק דרך צוואר-הרחם, דבר העשוי ללמד על שריטה בצוואר הרחם.

לגופה של טענה - לפני שנידרש לעדיפות של בדיקת ההיסטרוסקופיה על בדיקת אולטרה-סאונד, יש כאן שתי הנחות מוצא לא מדויקות: 1. לא די במחצית כדי להתיר, כי עדיין יש 'ספק מכה'; 2. אצל שלוש נשים נמצא ממצא "שעשוי להסביר את מקור הדימום", אך גם אצל שתיים מהן **אין הוכחה** שאכן הדימום נגרם מ'מכה'¹¹⁹.

ומלבד זאת, הרעיון להתחשב בתוצאת הדמיה באולטרה-סאונד **שהובררה כשגויה** (בהיסטרוסקופיה) - משונה מאד (וראה גם בסמוך).

7) "לא הוצגה חוות דעת רפואית מדעית שתומכת בעדיפות של ההיסטרוסקופיה במקרה הספציפי שלפנינו (הרב יפרח עצמו הוא ד"ר במסלול 'מדע והלכה', במחלקת מדעי החברה והבריאות). אכן יש מחקרים רבים שמלמדים שהיסטרוסקופיה אבחנתית מדויקת הרבה יותר מאולטרה-סאונד באבחון תופעות שונות, אך אין זה מלמד שכך בוודאי יש להסיק לנדון דנן" (עמ' 76).

תשובה:

1. עדיפות בבדיקת היסטרוסקופיה - בה מכניסים לתוך הרחם סיב אופטי המשמש כמצלמת וידאו משוכללת - על פני בדיקת הדמיה של גלי קול (אולטרה סאונד),

היא ברורה מאליה, ולא תהא "שמיעה" גדולה מראיה. בנוסף, ההיסטרוסקופיה מציגה תמונה צבעונית וחיה, ואילו תוצאות בדיקת אולטרה-סאונד הם בשחור-לבן. גם מבחינת החדות - ההיסטרוסקופיה עדיפה בהרבה על אולטרה-סאונד, דבר הברור לכל מי שהסתכל אי פעם בתוצאות של שתי הבדיקות.

לפיכך, המפקפק וטוען שמה ואולי במקרה ספציפי זה דווקא בדיקת ההדמיה המטושטשת הביאה באופן אבסורדי לתוצאות מדויקות יותר - עליו להביא ראיה, ובפרט כאשר הוא עצמו מודה ש"ש מחקרים רבים שמלמדים שהיסטרוסקופיה אבחנתית מדויקת הרבה יותר מאולטרה-סאונד באבחון תופעות שונות".

2. בנוסף, דומני שההחלטה הבסיסית של המחקר, לבדוק בעזרת היסטרוסקופיה (וזאת על אף שמקדימים לה בדיקת אולטרה-סאונד, שהיא פחות יקרה ופחות פולשנית), נקבעה ע"י רופאים מומחים וגם ע"י מנחי המחקר הרפואי (פרופ' אורלי מירון, פרופ' שמחה יגל ופרופ' בנימין (ביונקי) שרדני); ומשונה להעלות טענות של בורות כנגד דברי המומחים.

(8) "ניתן לטעון שלעניין ההלכה - מעולם לא עלה צורך לערוך מחקר באמצעות היסטרוסקופיה אבחנתית, שעל פי האמור במאמר היא פולשנית ומורכבת (וכאמור אורכת כמה וכמה שעות). סביר מאוד שאף אם נדרש מחקר בעניין הדימום לבעלות הת"ר, עדיין מבחינה הלכתית ניתן להסתפק בבדיקה הפשוטה והקלה של אולטרה סאונד, ואם כך היינו בודקים היינו מגלים שבחצי מהמקרים יש במה לתלות להקל" (שם).

תשובה: גם אם נניח שמבחינה הלכתית אין צורך לערוך מחקר באמצעות היסטרוסקופיה אבחנתית (נושא שיש לדון בו), אך אחרי שבדקנו והתברר שרוב, הדימומים הבין-וסתיים בנוכחות התקן אינם נובעים ממכה - מה המשמעות לכך שעל פי ההלכה לא היינו חייבים לבדוק? הרי כעת אנו יודעים שהדימומים הללו לרוב אינם מחמת מכה!

לסיום, דומה שריבוי הטענות עלול לטשטש את העובדה שאין בהן כדי עמידה בפני הביקורת.

פרק עשירי

בחינת הספק ספיקא הנ"ל לאור כללי ספק ספיקא

א. פתיחה

ב. האם הוי 'ספק ספיקא משם אחד'?

ג. ספק ספיקא שאינו מתהפך

ד. צירוף ספק שאינו שקול לספק ספיקא

ה. טענות נוספות

ו. העולה מכל האמור

א. פתיחה

בפרקים הקודמים נתבאר שאין מקום לתלות דימום בנוכחות התקן תוך רחמי במכה שיתכן שנוצרה ע"י ההתקן, שכן ישנו ספק בנוגע לסיבת הדימומים בנוכחות התקן, ישנם רופאים רבים המשערים שדימומים אלו נובעים מפצע שההתקן גורם ברירת הרוחם, וישנם רופאים רבים הטוענים להסברים רפואיים אחרים (לפי הסברים אלו, אין בסיס להנחה שיש פצע ברוחם של המדממות). מאחר ויש כאן ספק שאין להכריעו על פי כללי ההלכה, חוזרים אנו לכלל הברור והמוסכם שאין לתלות ב'ספק מכה'.

בפרק הקודם התבארו שיקולים נוספים להחמיר בהתקן עוד יותר משאר 'ספק מכה'. אחד השיקולים הללו הוא **שבדימום בנוכחות התקן ישנו ספק ספיקא לחומרא**: ספק אם הדם הגיע מחמת ההתקן או שזהו דם נדה בעלמא מבלי קשר להתקן (שהרי ישנה אפשרות שהדימום שנמצא איננו קשור כלל להתקן, והרי זה דם נדה רגיל), וגם על הצד שהדם הגיע מחמת ההתקן – הדבר תלוי ועומד במחלוקת הרופאים (וכנ"ל), והרי זה ספק דם נדה ספק דם מכה.

בחוברת (עמ' 79-77) העלו כמה פקפוקים בנוגע לספק ספיקא זה, ובפרק הנוכחי נתייחס אליהן.

נדגיש שוב: **בלאו הכי יש לאסור דימום בנוכחות התקן, מפני שמדובר ב'ספק מכה', וכפי שנתבאר לעיל באריכות, והספק ספיקא רק מעצים את העובדה שאין לתלות במכה בדימום בנוכחות התקן.**

ב. האם הוי 'ספק ספיקא משם אחד'?

ולכאורה יש להקשות, שהרי זה 'ספק ספיקא מְשֻׁם אחד'! כלומר, בעצם ישנה רק שאלה אחת - האם זהו דם נדה או דם מכה, שכן מה ההבדל אם מדובר בדם נדה מחמת ההתקן או דם נדה בעלמא? ואם כן לכאורה שני הצדדים לאיסור הם בעצם צד אחד!

כדי לעמוד על הדברים נתבונן מעט בגדרי 'ספק ספיקא משם אחד'.

א. כתבו התוס' (כתובות ט. ד"ה ואי בעית אימא באשת ישראל) שאין לצרף לספק ספיקא: ספק באונס ספק רצון, וגם אם ברצון - אולי הבעילה הייתה בקטנותה ופיתוי קטנה אונס הוא, מפני ש"שם אונס חד הוא". כלומר, זהו רק ספק אחד - שמא נאנסה (כי פיתוי קטנה הוא אונס). מכאן למדו הפוסקים שאין לצרף לספק ספיקא שני ספיקות 'משם אחד'.

[הרמב"ם] (הל' סוטה ב, ד) פוסק: "קטנה שהשיאה אביה אם זינת ברצונה - נאסרה על בעלה", מבואר בדבריו שאינו סובר שפיתוי קטנה אונס הוא (שהרי אשת ישראל שנאנסה איננה אסורה על בעלה). ומדברי **המגיד משנה** (הל' איסורי ביאה ג, ב) עולה שהרמב"ם **לא** מקבל את ההסבר ש"משום ספק אחד אתה בא להיתיר" (אם פיתוי קטנה דינו כאונס). ומכאן שלדעת הרמב"ם ניתן לעשות ספק ספיקא גם אם שני הספקות משם אחד²³². ויש שהסבירו בזה גם את דברי הרמב"ם (הל' ביכורים יב, כא) לגבי ספק ספיקא בפטר חמור, ואכמ"ל.

ונקטו האחרונים שעיקר ההלכה כדעת התוספות וסיעתם (וכן הסיק הרב משה לוי זצ"ל בשו"ת יוסף דעת סי' ט ע"ש), אך מ"מ יש שפסקו שגם ספק ספיקא משם אחד מועיל (כדעת הרמב"ם), ויש לצרף שיטה זו לסניפים נוספים (עי' טהרת הבית ח"ב עמ' רפב (רסט), ושו"ת יביע אומר ח"ז יו"ד ס"ס כד).]

²³² וראה שו"ת עין יצחק (ח"א או"ח סי' יח ס"ק ג): "...ולא ס"ל להרמב"ם לתירוצ' התוס' דלא אמרינן ספק ספיקא משם אחד אלא ס"ל דמהני אף ספק ספיקא משם אחד, וכן שיטת הרבה פוסקים דאמרינן ספק ספיקא משם אחד".

ב. רבי ישראל איסרליין, הנקרא בפי הפוסקים: מהרא"י, בספרו **תרומת הדשן** (ח"ב-פסקים וכתבים סי' קכט-קל), נשאל לגבי פרה חולבת שילדה תאומים, זכר ונקבה, ולא ידוע מי נולד ראשון (ואם כן הזכר הוא ספק בכור), וכתב להתיר את הוולד, מפני שיש כאן ספק ספיקא: ספק אם מוכח שילדה קודם לכן מעצם היותה חולבת, וספק מי נולד קודם - הזכר או הנקבה. והוא (שם סי' קל) מספר: **"...כהאי עובדא אירע מקרוב קודם זה בטרוויז"א, ושאלני מה"ר משה על הדבר, ורוצה לומר גם הוא דשם חד ספיקא הוא, והבאתי לו ראיות דחשיב שפיר ספק ספיקא אפילו כהאי גוונא"** (ופורש כמה ראיות לדבריו).

כלומר, למרות ששני הספקות נובעים מאותה סיבת פטור הלכתית, כי הם מצביעים על אפשרויות לוולדות שנולדו קודם הוולד הזכר שלפנינו (תאומתו, וההוכחה מהיותה חולבת שילדה עוד קודם לכן), בכל זאת "שפיר חשיב ספק ספיקא אפילו כה"ג", ואין זה ספק ספיקא משם אחד.

ג. האחרונים דנו בפירוש דברי מהרא"י, ויש בדבריהם הסברים שונים בכוונתו. דומה שההסבר הפשוט ביותר הינו ההסבר של בעל **תורת השלמים** (בהערותיו לקונטרס הספיקות של הש"ך, ס"ק כ):

ולע"ד דכוונת מהרא"י כך הוא: דדווקא התם גבי ספק אונס וספק ברצון ואם תמצוי לומר ברצון - ספק כשהיא קטנה, הוה ליה חד ספיקא, משום דפיתוי קטנה אונס הוא וקטנה אין לה רצון... ואם כן היאך אתה אומר ספק ספיקא: ספק שמא באונס, וא"כ בכלל זה ג"כ פיתוי קטנה, ואח"כ תאמר אם תמצוי לומר ברצון, וא"כ שוב ליכא לאסתפוקי כלל בקטנה, דבקטנה לא שייך כלל רצון. וע"ז כתבו תוס' דווקא, דלא מקרי רק חדא ספיקא... **מה שאין כן** בהא דבכור, אף דעיקר הטעם להקל הוא משני ספיקות דלמא לאו בכור הוא, מ"מ כל אחד מקרי ספק בפני עצמו, שאף שאחד מהם אינו כגון לא ילדה תחילה, מ"מ שמא חדא מוולדות אלו יצא ראשון וכן להיפך, וכיון דאיכא חששות רחוקות להחמיר אזלינן להקל. וזה נ"ל כוונת מהרא"י במה שכתב: "והבאתי לו ראיות דמקרי כה"ג ספק ספיקא..."

כלומר, לדעת תורת השלמים, כוונת מהרא"י, שדווקא כאשר הצד להקל באחד הספקות כולל את הצד להקל בספק השני - זה נקרא ספק ספיקא משם אחד, אך

כאשר מדובר ב**שני צדדים מציאותיים נפרדים** להקל (שאינן האחד כולל את חברו) - אין זה ספק ספיקא משם אחד.

לכן, 'ספק אונס ספק רצון, ספק קטנה ספק גדולה', נחשב כספק ספיקא משם אחד, כי 'ספק אונס' כולל את 'ספק קטנה', שכן פיתוי קטנה אונס הוא, ונמצא שהצד שנאנסה כולל את הצד שנבעלה בקטנותה (כי לקטנה אין דעת ורצון עצמאי, וממילא פיתויה בכלל 'אונס')²³³; אבל כאשר ישנם שני ספקות נפרדים: שמא הנקבה נולדה קודם, ושמא היות הפרה חולבת מעיד שילדה קודם ללידת תאומים אלו, אין ספק אחד כולל את הספק השני, שכן מדובר ב**שני צדדים נפרדים במציאות** להקל, ואין צד בספק אחד כולל את הצד בספק השני (האפשרות שילדה קודם ללידת התאומים - איננה כוללת את האפשרות שהנקבה נולדה קודם; והאפשרות שהנקבה נולדה ראשונה - איננה כוללת את האפשרות שילדה קודם ללידת תאומים אלו), ולכן, על אף שמדובר בשני ספקות בעלי אותה סיבת פטור הלכתית (ספק שמא ילדה קודם לכן, והזכר שלפינו אינו בכור), מ"מ איננו נקרא 'ספק ספיקא משם אחד', כי מדובר בשתי אפשרויות מציאותיות שונות, שאינן כוללות האחת את רעותה²³⁴.

בתורת השלמים (יו"ד סי' קפז ס"ק כ) מסביר בכך את הספק ספיקא שעשה הרמ"א (יו"ד קפז, ה): ספק מכה במקור וספק מכה שבצדדים (בפרוזדור), והוסיף וביאר בזה הלכות נוספות בדברי השולחן ערוך (יו"ד קצ, לז, ע"ש בתורת השלמים ס"ק לז) ושאר הפוסקים. ובשולחן ערוך הרב (יו"ד סי' קפז ס"ק כד, וסי' קצ ס"ק לז) הביאו והסכים עמו.

233 הסבר דומה כתב הפלתי (קונטרס בית הספק סעיף ה, ד"ה אלא שי"ל דהתוספות): "...דוודאי יש לפרש על שם אונס חד הוא, כך, דאיך תאמר ספק באונס ואם תמצי לומר ברצון - דלמא נבעלה כשהיא קטנה, וזה אי אפשר, דהא קטנה אין לה רצון, ואיך תאמר אם תמצי לומר ברצון דלמא קטנה הייתה, [הא] היו דברים הסותרים, דאין לה רצון, ופשוט" (וכ"כ בשו"ת שער אפרים סי' עט סוף ד"ה איברא דבר זה, וע"ע שו"ת יביע אומר ח"ז יו"ד סי' א סוף ס"ק ג).

234 וע"ע ש"ך (יו"ד סי' קי"ט ס"ק סג כללי ספק ספיקא אות יב: "...אע"ג דליכא נפקותא בנקבה מ"מ עתה לא יצא שום אחד מהן תחילה..."). ופרי חדש (כללי ספק ספיקא, כלל יב: "...נמצינו למדים דלא מיבעיא כשהספק האחד מוסיף על חברו בהיתר דמקרי ספק ספיקא ולא הוי שם אחד, אלא אפילו שאין שינוי בין שני הספקות אלא תוספת דמציאות... ומקרי ספק ספיקא אפילו בכהאי גוונא... [ו]למעשה צריך להתיישב בכלל זה" ע"ש). [אכן יתכן שכוונתו שונה מכוונת תורת השלמים (וכעין דברי החוות דעת דלהלן עמ' רב, גבי ספק בעצם הריעותא), ואכמ"ל]. וע"ע שו"ת אריה דבי עילאי יו"ד סי' ט (ד"ה והנה אפשר לחלק, ובהמשך דבריו). וע"ע פסקי הוראה (תערובות, סי' קי הערה קכה, עמ' תקלח-תקלט) וש"נ.

לפי שיטה זו (המסבירה בפשטות כמה הלכות שנפסקו ע"י השולחן ערוך והרמ"א), ברור שגם בנידון שלנו (דימום בנוכחות התקן תוך רחמי) מדובר בספק ספיקא שאינו משם אחד: ספק שמא מדובר בדימום שאינו מחמת ההתקן, וספק שמא מדובר בדימום וסתי שההתקן גורם (מחמת הורמונים או דלקת סטרילית, או בשל הסבר רפואי אחר). יש כאן שני צדדים מציאותיים ספציפיים, שאינם כוללים זה את זה.

ד. אמנם, שיטת בעל תורת השלמים וסיעתו איננה מוסכמת, ויש החולקים וסבורים שבכל מצב בו שני הצדדים להקל נובעים מאותו דין - אין לצרפם לספק ספיקא (ולכן הם הסבירו את שיטת מהרא"י בפנים אחרות). לשיטתם אין לצרף שני ספקות לספק ספיקא, אלא אם כן מדובר בפטור הנובע מדין אחר או שישנו הבדל הלכתי בין המקרים.

גם לשיטה זו, כאשר אחד הספקות מתיר יותר מהספק השני או כאשר יש נפקא מינה הלכתית כלשהי בין הספקות - אין זה ספק ספיקא משם אחד, וכפי שביאר בשו"ת נודע ביהודה (מהד' קמא י"ד ס' מא סוף ס"ק ד"ה אמנם אחר הישוב): "...ואפילו באיזה סברא [-הכוונה: חילוק, נפקא-מינה] כל דהוא שאנו מייפים הספק הראשון מהאחרונים אידחי כלל זה דשני הספיקות הם שם אחד, ושוב נקרא שני שמות. ועיין ש"ך בכללי הס"ס בדין י"ב גבי שני הבכורות... וזהו נכון מאוד" ע"ש. וכ"כ בפלתי (סי' קפז ס"ק ו ד"ה אמנם נראה לומר). יסוד זה מבואר בדברי רבים מהפוסקים²³⁵.

גם בנידוננו, בנוגע לדימום בנוכחות התקן, יש נפקא מינה בין דם נדה מחמת ההתקן לדם נדה בעלמא (שלא מחמת ההתקן) בנוגע לאשה שקבעה וסת עם התקן ולאחר

²³⁵ למשל ראה: ש"ך י"ד ס' קי ס"ק סג כללי הס"ס אות יא-יב, ובסוף הסימן בקיצור כללי ספק ספיקא בקצרה אות יב; יד יהודה ס"ס קי הפירוש הארוך ס"ק סא כלל ספק ספיקא סוף אות יט ("כל שיכולין למצוא איזה עילה שלא יהא שם חד יש להקל וכן משמע בפוסקים"), וכן בפירוש הקצר שם [כללי ספק ספיקא - לאחר ס"ק עח], אות לא ("וכל עילה שיכולין להמציא דלא הוי שם אחד אמרינן כיון דסוף סוף יש בה שני צדדין להיתר על כן אין לך בו אלא חידושי"); דרכי תשובה שם ס"ק רפא-רפד (ובפרט ס"ק רפב) וש"נ (וע"ע שם ס' קפז, ה, ס"ק סג-סד), ובשאר המפרשים שם; דגול מרבה י"ד קפז, ט, בט"ז ס"ק יג; ערוך השולחן י"ד קי, קכו (כללי ס"ס אות כג), שם קפז, נו, ושם קצג, טז; ועוד רבים. [וע"ע פסקי הוראה (שם) - ס' קי, הערה קכו, עמ' תקלט-תקמ].

מכן הוציאו ממנה את ההתקן - האם צריכה לחוש לווסתה, שהרי אם ההתקן גרם לדימום - לא תצטרך לחוש לווסת זו לאחר הסרת ההתקן (והרי זה כמו אשה שאכלה פלפלין וראתה, שאינה צריכה לחשוש אלא לאחר אכילת פלפלין), ואם לא ההתקן גרם לדימום - תצטרך לחוש לווסת זו גם לאחר הסרתו.²³⁶

ה. ולכאורה יש להעיר על נפקא מינה זו (שדימום מחמת ההתקן - יוצר וסת רק כל עוד ההתקן ברחם, ואילו דימום שלא מחמת ההתקן - יוצר וסת שנשארת גם אחר הוצאת ההתקן), שהרי לכאורה מדובר בנפקותא מדברי חכמים (לפי מה שהכריעו הפוסקים שווסתות דרבנן).

אך יש להשיב:

ראשית, לדעת כמה אחרונים גם נפקא מינה מדרבנן מהני שלא יוגדר ספק ספיקא משם אחד (ע"י עמודי אש ס' ז אות ב). וגם לדעת החולקים י"ל שהיינו בספק ספיקא לקולא, שאז אם יש נפקותא רק מדברי חכמים, ומן התורה הוי ספק ספיקא משם אחד, אזי לא יועיל דין דרבנן להחשיבו לספק ספיקא שנוכל להקל בו בספק איסור תורה; אך בספק ספיקא לחומרא, אם יש נפקותא ואפילו מדרבנן, שוב לא הוי ספק ספיקא משם אחד (ועכ"פ מדרבנן).

שנית, גם לסוברים שווסתות דרבנן, ישנן כמה השלכות **מדין תורה** לקביעת וסת: א. לדעת כמה פוסקים²³⁷, פרישה סמוך לווסת דאורייתא, ועכ"פ בשעת הווסת. [וכן

²³⁶ אמנם הפלתי והנודע ביהודה (שהוזכרו) כתבו ליישב בכך את קושיית **הש"ך** (יו"ד סי' קפז סוף ס"ק כב) על הרמ"א (הנ"ל בעמ' קצו), ואם כן לכאורה רואים שהש"ך חולק על כך (ויש להעיר שהנודע ביהודה הסתמך על כללי ספק ספיקא של הש"ך), ואם כן, תירוצו זה לכאורה אינו כדעת הש"ך.

אולם האמת איננה כן, שהרי בדעת הש"ך, שאיננו סובר את הנפקותא שהביאו הפלתי והנודע ביהודה, מצינו כמה הסברים: (א) כמה אחרונים כתבו שדם מכה במקור עצמו אינו טמא, (ב) כמה אחרונים כתבו שאין להביא נפקותא מדבר שאינו נוהג בזה"א או שאין להביא נפקותא מטומאה וטהרה [ומדיני ממונות] לאיסור והיתר (וראה **טהרת הבית**, ח"א עמ' רנא-רנב (רלז-רלח), ו**פסקי הוראה**, נדה, עמ' שכג-שכד, שאספו דברי האחרונים בזה). - אך בנידון שלנו מדובר בנפקותא בדיני נדה עצמה, וא"כ גם לפי הסברים אלו בדעת הש"ך - יש כאן נפקותא המבדילה בין הספקות ואין זה ספק ספיקא משם אחד, ובפרט שיתכן שנפקותא זו תהא רלוונטית למעשה לאשה זו עצמה.

²³⁷ ר"ת בספר הישר, חלק החידושים, סי' מה (במהד' וינה - סי' ט); תוספות יבמות סב: ד"ה חייב אדם

יש מהראשונים שסוברים שלהלכה וסתות דאורייתא (או עכ"פ שחששו לדינא לשיטה זו), ואכמ"ל.

ב. כתבו האחרונים²³⁸, שגם למ"ד וסתות דרבנן, יש נפקא מינה מדאורייתא לזמני הווסת לכמה עניינים, כגון שאם בעל בשעת וסתה וראתה דם ח"ו - לא חשוב אנוס וחייב קרבן²³⁹.

ג. דעת רבים מרבוינו הראשונים²⁴⁰ שאין לתלות במכה בזמן הווסת (מלבד כאשר היא מרגישה שדם זה זב מהמכה), גם למ"ד וסתות דרבנן; ואף לשיטת הרשב"א²⁴¹ (תורת הבית הארוך ז, ד, דף כג.) הסובר שניתן לתלות אף בשעת הווסת, מ"מ כתבו האחרונים (שו"ת נודע ביהודה מהד' קמא יו"ד סי' מא ס"ק ז; ערוך השולחן יו"ד קפז, נז) שכאשר הרגישה ביציאת הדם מודה הרשב"א שאין לתלות במכה בשעת וסתה, ע"ש²⁴¹. - וא"כ יש לנו נ"מ נוספת מדאורייתא, והיינו לעניין תליה במכה, שאם

לפקוד; תוספות ישנים שם; תוספות מהר"ם מרוטנבורג, שם (מובא בקובץ שיטות קמאי), ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג) ס"ס תרכג; רא"ש שם (יבמות) פ"ו סי' י; תוס' הרא"ש שם; ספר התרומה, הל' נדה, ר"ס צג; אור זרוע ח"א הל' נדה סי' שנח; האגודה יבמות שם פ"ו סי' עד; הרא"ה בבדק הבית ז, ב (דף ד, א-ב); חידושי הריטב"א שבועות יח: ד"ה ת"ד והזרתם; וכן הביא בתשובת תרומת הדשן ח"א ר"ס רנ בשם הגאונים; שערי דורא, הל' נדה, סי' ז; ועוד. [וראה שיעורי טהרה (פרק כג, עמ' תקט-תקיד) וטהרת הבית (ח"א ס"ב הערה א) שאספו דברי הפוסקים בזה, ואכמ"ל].

238 ראה: חוות דעת סי' קפג ביאורים סוף ס"ק ב, וסי' קפז ביאורים ס"ק ו; חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם הל' איסורי ביאה ד, יב; שיעורי טהרה, הרב מרדכי גרוס שליט"א, עמ' תקז-תקט וש"נ.

239 ראה: שבועות יז: -יח. ורמב"ם הל' שגגות ה, ו; חידושי רבנו חיים הלוי, הל' איסורי ביאה, שם.

240 ראה: תוספות נדה טז. ד"ה ומר סבר וסתות דרבנן; אגודה שם פ"ב סי' ט (בשם ר"י) ופ"י סי' לט; ספר התרומה, הל' נדה, סי' צב, הובא בהגהות מיימוני הל' איסורי ביאה יא, יג, אות ח; שערי דורא, נדה, סי' ו; מרדכי, הלכות נדה רמז תשלח: "...בשעת וסתה אפילו יודעת בוודאי שהדם יוצא מן המכה אינה תולה בו, דאם לא כן לא תהיה טמאה לעולם"; סמ"ג, לאו קיא, ד"ה בפרק אחרון דנדה: "ונאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצאה דם - פירוש לטהרה שלא בשעת וסתה"; רמ"א יו"ד קפז, ה: "...ומ"מ בשעת וסתה, או מל' יום לל' יום, אינה תולה במכתה, דאם לא כן לא תיטמא לעולם"; ש"ך שם ס"ק כו. וראה לעיל הערה 125.

241 **בפרדס רימונים** (פתחי נדה-פתיחה כוללת, חקירה ה אות יא, דף כז, ובפתיחה לסי' קפז חקירה ג אות ו, דף סה, ובמהדורת ב"ב תשס"א - עמ' סט-ע, קסו) נקט שלכולי עלמא בהרגישה פתיחת מקור - אינה תולה במכתה (אא"כ הרגישה שדם זה יוצא ממכתה), אך לשיטת הרשב"א הרגשת זיבת דבר לח - אינה הרגשה (ולכן איננה חוששת לה גם בשעת וסתה), ע"ש. ואילו **החוות דעת** (סי' קפז ביאורים ס"ק יא) נקט שירק בהרגשת זעזוע הגוף טמאה לדעת הרשב"א, ע"ש.

[וא"כ לשיטת החוות דעת בדעת הרשב"א, ליכא נפקותא לזמן הווסת לפ"ד הרשב"א, שבזעזוע

קבעה וסת לדימום מחמת ההתקן - לאחר הוצאתו תוכל לתלות במכה גם בשעת הווסת הזו, ואם הדימום אינו מחמת ההתקן - גם לאחר הוצאתו לא תוכל לתלות במכה בשעת הווסת (עכ"פ אם הרגישה ביציאת הדם²⁴²).

ד. כתבו הפוסקים²⁰⁷, שלדעת הרמ"א (יו"ד קפז, ה) וסיעתו, אשה שיש לה 'וסת חצי קבוע' (המכונה בפוסקים: 'וסת תרומת הדשן'), שאיננה רואה לפני כן וכך יום, יכולה לתלות במכה שספק מוציאה דם בימים שמוחזקת שלא תראה.

הגוף ודאי אינו ממכה, ואיננה תולה אף שלא בשעת וסתה, ובשאר הרגשות (פתיחת מקור וזיבת דבר לח בפנים) תולה גם בשעת וסתה. וגם לשיטת הפרדס רימונים לכאורה ליכא נפקותא בשעת וסתה, שבפתיחת מקור לעולם איננה תולה במכה, ובזיבת דבר לח תולה גם בשעת וסתה.

אך נזכיר שגם לדעת החולקים על הנודע ביהודה וסוברים שלדעת הרשב"א אין חילוק בין שעת וסתה ולזמן אחר לעניין תליה במכה (וכדברי החוות דעת והפרדס רימונים הנ"ל, ועוד; וגם בטהרת הבית ח"א עמ' רסו (רנב) ד"ה ומה שכתבנו, חשי לסברא זו לעניין סב"ל), וא"כ לשיטתם לדעת הרשב"א אין נ"מ לעניין תליה במכה, אך: (א) גם לדעת הרשב"א יש נ"מ אחרות לשעת הווסת (דלא חשוב שוגג ועוד), (ב) ודאי שיש נ"מ דרבנן לזמן הווסת לכו"ע, (ג) לדעת רבים מהאחרונים (תורת השלמים ועוד) א"צ כלל נ"מ בכה"ג, (ד) ודאי יש נ"מ לדעת הרבנים החולקים על הרשב"א, וכן הכריעו הרמ"א והש"ך ועוד (ותלמידי מחבר הספר בתחומין מב, סוף עמ' 491 הערה 3, נקטו שדעת הרשב"א בזה "איננה המרכזית להלכה", ע"ש, ולעיל הערה 125), (ה) אף לדעת הרשב"א רבים סוברים כדעת הנודע ביהודה וסיעתו, שיש נ"מ כשהרגישה וכו' (וכפי שנתבאר).

[לשיטת המהר"ם שיק (יו"ד סי' קעז סוף ס"ק י, ד"ה אמנם אפילו) שהרשב"א הקל בשעת וסתה רק בטיפי דם שאין דרך שזב כ"כ מעט מהמקור (עי' סד"ט סי' קפג ס"ק ד ושו"ת נודע ביהודה מהד' תניינא יו"ד סי' קא), ע"ש, שוב יש נפקותא לזמן הווסת, שבזמן זה גם לדעת הרשב"א אין לתלות דם מרובה במכה].

²⁴² **בפשטות אשה שיש לה מכה במקור עצמו, תולה בה אפילו דם שיצא בהרגשה** (פ"ת יו"ד סי' קפז ס"ק כב, בשם החוות דעת שם חידושים סי' י וביאורים ס"ק ד, עי' חכמת אדם בית הנשים קי, ט; וכן נקט בטהרת הבית ח"א עמ' רסה-רסו (רנא-רנב): "...שהרי להרמב"ם והרשב"א תולה במכתה אפילו ראתה בהרגשה ובשעת הווסת..." ע"ש, וראה בילקוט טהרה עמ' נט-רס שכתב שכ"ה פשטות דברי הרמב"ם (והרשב"א), **אכן** שיטת הפרדס רימונים בכ"מ שאין הרגשת פתיחת מקור לדם מכה, ואם הרגישה שנפתח מקורה לכולי עלמא הוי דם נדה, ע"ש ואכמ"ל (ועי' שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפז ס"ק לג ד"ה מה שאין כן, שכתב: "...כשהמכה במקור... ליכא למימר גלגלים לדבר שבא מהמכה מדלא ארגישה ביציאת הדם שהרי אף אם היה בא מהמכה היה לה להרגיש ביציאתו מהמקור... דמה שכתב הרשב"א שאין ענינה בין מכתה ואי אפשר לה להרגיש אם הדם יוצא מהמכה - היינו דאי אפשר לה להרגיש אם יוצא מהמקור אם ממכה שבמקור אבל מכל מקום מרגשת היא ביציאת דם מגופה בין שיוצא ממכה בין שיוצא ממקורה"; אכן בסמוך בד"ה ומשום הכי הצריך, כתב: "...ואף אם תמצי לומר שלא אמרו אשה מרגשת בעצמה אלא ביציאת דם המקור ולא בדם המכה..." ע"ש). [ועי' שו"ת אגרות משה (ח"ח) יו"ד ח"ד סי' יז אות יא, וצ"ע אם אפשר להרגיש בזיבת דבר לח אם הוא מהמכה או מהווסת].

לפי זה, ישנה נפקא מינה מצויה מאד לספק ספיקא זה, כגון אשה שהיה לה 'וסת חצי קבוע', שאיננה רואה לפני כ"ג יום (לדוגמה), ומעולם לא ראתה לפני זמן זה, וכמה חודשים לאחר הכנסת ההתקן ראתה דם (בהרגשה או בבדיקה פנימית²⁴³) בתוך כ"ג יום²⁴⁴ (כגון שראתה לעיתים לאחר ט"ז יום, לעיתים לאחר י"ח יום, ולעיתים לאחר כ' יום וכד'), אם הדם מחמת ההתקן - כאשר רופאה תוציא לה את ההתקן תחזור לחזקתה שאיננה רואה לפני כ"ג יום (ותוכל לתלות בכל מכה בימים אלו), ואם הדם אינו מחמת ההתקן - שוב אין לה וסת שאיננה רואה קודם כ"ג יום (ותוכל לתלות רק במכה **שוודאי** מוציאה דם).

ו. בנוסף, יש סוברים²⁴⁵ שעושים ספק ספיקא **לחומרא** אפילו בספק ספיקא משם אחד (ומסתבר שכ"ה לשיטת הסוברים ספק ספיקא משם אחד מהתורה מועיל, ורק מדברי חכמים אינו נקרא ספק ספיקא²⁴⁶).

243 גם לשיטות שבדיקה פנימית לא קובעת וסת, מ"מ אם ראתה דם בבדיקה פנימית שוב אין לה חזקה שאיננה רואה בימים אלו, ודו"ק.

244 נשים לב שזו המציאות הקלאסית של דימום בין-וסתי בנוכחות התקן, שכן כמעט לכל אשה יש 'וסת חצי קבוע' שאיננה רואה לפני כ' יום מתחילת הווסת הקודמת, ולאחר הכנסת ההתקן מצויים דימומים בין-וסתיים, המופיעים גם בזמנים שמעולם לא ראתה בהם דם.

245 ראה בית יצחק (לרבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל, שער הספיקות סי' יח; וע"ע בספרו שו"ת בנין עולם יו"ד סי' לג ס"ק א); שו"ת טוב טעם ודעת (לרבי שלמה קלוגר זצ"ל, מהד' קמא ר"ס פג ד"ה הנה ע"ד, ושם סי' קנ ד"ה והנה לדעת).

246 הנה הפרי מגדים (יו"ד ס"ס קי"ט ס"ק סג - כללי ספק ספיקא אות יא) חקר אם ספק ספיקא משם א' מן התורה לא מהני או רק מדרבנן, והוכיח מהר"א שמדאורייתא לא מהני, ע"ש. [וראה בית יצחק שם שהשיב על ראייתו.] גם בשו"ת טוב טעם ודעת (לרבי שלמה קלוגר, מהד' קמא ס"ס טו, ד"ה והנה נשמט) נקט שלדעת ר"ת ספק ספיקא משם א' מהתורה לא מהני, וכך פשוט הפוסקים. מאידך, ראה שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' כג, סוף ד"ה והנה בגוף הדין) שהביא בשם הפני יהושע (קידושין עג. ד"ה שם אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר) שהוכיח מדברי הרשב"א והריטב"א, דמדאורייתא גם ספק ספיקא משם אחד מהני, ע"ש. גם בבית יצחק שם סי' יז-יט נקט שרק מדרבנן לא מהני ספק ספיקא משם אחד. וכ"כ בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' יא ס"ק ז) ועוד אחרונים. [וראה מה שצינו בזה בדרכי תשובה (יו"ד סי' קי"ט ס"ק רעח), בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' כד ס"ק ו בתו"ד) ובפסקי הוראה (הרב מנחם מנדל ראובן שמרלר שליט"א, הל' תערובות, סי' קי סוף הערה קכב, עמ' תקלח).]

2. צדדים אלו הובאו בקצרה בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' יד-טו), וכעת נראה לענ"ד להוסיף צד נוסף, והוא עפ"ד **החוות דעת** הנודעים (בית הספק אות יא) שכתב שכל הדין שלא מהני ספק ספיקא משם אחד היינו "דווקא כשיש ריעותא לפנינו... רק [=אלא] שיש שני צדדי היתר, [בזה] בעינן שלא יהיה משם אחד, אבל בדבר שאין לחוש רק במקום שיש ריעותא ואיכא ספק אם היא ריעותא - מותרת, ואין צריך שום תנאי מתנאי ספק ספיקא". ע"ש בראיותיו (וע"ע חוות דעת סי' לג ביאורים ס"ק א). וכ"כ רבים מהאחרונים.²⁴⁷

[ומפורסם להסביר בכך את דברי הרמ"א (יו"ד רצג, ג) לגבי חדש, שכתב שיש ספק ספיקא: ספק אם התבואה מהשנה שעברה, ואת"ל שהתבואה מהשנה הזו - ספק שמא השרישה קודם לעומר, ואע"פ שהוא ספק ספיקא משם אחד, ואינו מתהפך, מ"מ כיוון שהספק אם בכלל התבואה מהשנה הזו, ויש ספק אם יש בכלל ריעותא, מהני האי ספק ספיקא (עי' חזון קדומים - משיעורי הגר"נ גולדברג צ"ל, עמ' 42).]

ובנידון דידן, הרי הספק הראשון - שמא הדימום איננו מחמת ההתקן, וא"כ אין כלל יסוד להסתפק, והרי זה ספק אם יש בכלל סיבה להסתפק אם יש מכה, והרי זה כספק בעצם הריעותא, ומהני אף משם אחד ובאינו מתהפך.

לסיכום, למרות שלשיטת התוס' וסיעתם אין עושים ספק ספיקא משם אחד, הספק ספיקא שהוזכר (ספק דימום מחמת ההתקן ספק דימום שלא מחמת ההתקן, ואם מחמת ההתקן - ספק מכה ספק דם נדה) ודאי מועיל, וזאת מכה סיבות: (א) היות ומדובר בשני ספקות מציאותיים נפרדים שאין האחד כולל את חברו - לא נחשב ספק ספיקא משם אחד (תורת השלמים וסיעתו), (ב) יש נפקא מינה בין הצדדים לשעת וסתה לאחר הוצאת ההתקן; (ג) יש אומרים שבספק ספיקא לחומרא ניתן לצרף גם שני ספיקות משם אחד; (ד) יש אומרים שבספק אם יש בסיס לספק [כנידון דידן] - מהני גם אם שני הספקות משם אחד.

247 ראה: דרכי משה (או"ח סי' תלט ס"ק א), חכמת אדם (שער איסור והיתר סג, יז, ובינת אדם שער הקבוע סי' נג), שו"ת רע"א (מהד' קמא סי' קנח ד"ה אבל נראה לי), יד יהודה (פירוש הארוך, [סי' קי ס"ק סא] כללי ספק ספיקא אות יט), ערוך השולחן (יו"ד קי, קכב-קכח, כללי ספק ספיקא אות יט-כב), עין יצחק (ח"א או"ח סי' א ס"ק יט), אחיעזר (ח"א אה"ע סי' לד ס"ק ד) ועוד (המקורות מספר פסקי הוראה, תעריבות, סי' קי סוף הערה קכב, עמ' תקלז, ע"ש). וראה לעיל הערה 234.

ג. ספק ספיקא שאין מתהפך

ולכאורה יש להקשות שהוא ספק ספיקא שאין מהתהפך, שכן אם נסתפק אם הדם בא ממכה שההתקן גרם או מחמת דם נדה שמחמת ההתקן, שוב אין להסתפק שמא הדימום לא מחמת ההתקן.

אך יש להשיב על כך:

א. דעת פוסקים רבים שגם ספק ספיקא שאינו מתהפך חשוב ספק ספיקא (וכן הכריע בשו"ת יביע אומר במקומות רבים²⁴⁸, ונקט שכן דעת מרן הבית יוסף והרמ"א, ע"ש).

ב. גם לדעת הסוברים שצריך שהספק ספיקא יוכל להתהפך, הני מילי כאשר אין סיבה להתחיל דווקא מאחד הספיקות, ואז לא ברור שיש ספק ספיקא (שכן אם נתחיל מהספק השני - שוב אין ספק נוסף), אך אם יש סברא להתחיל דווקא מספק מסוים - אין חסרון אם אחרי הספק השני לא נוכל להסתפק בספק הראשון, שכן ההיגיון נותן להתחיל מהספק הראשון (ש"ך יו"ד ס"ס קי [ס"ק סג וסו] כללי הספק ספיקא אות טו; חכמת אדם שער איסורי והיתר סג, יז; ועוד רבים). - גם אצלנו יש להסתפק קודם האם הדימום בכלל קשור להתקן, ורק אחר כך להסתפק איך ההתקן גורם לדימום.

ג. כבר הובאה שיטת החוות דעת (בית הספק אות יא) שבספק ספיקא כשאחד הספקות אם יש בכלל ריעותא - "אין צריך שום תנאי מתנאי ספק ספיקא... וכן [בספק ספיקא (רגיל)] בעינן שיהיה מתהפך, כמו שכתב הש"ך בס"ק שאחר זה, אבל בספק ריעותא אין צריך שום תנאי". ואצלנו הספק הראשון הוא אם בכלל יש סיבה להסתפק אם הדימום קשור להתקן, וממילא אין כלל ריעותא להניח שהדימום ממכה, ודו"ק.

ד. יש אומרים²⁴⁹ שכל מה שלא מועיל ספק ספיקא שאינו מתהפך, היינו לקולא, אבל

248 ראה שו"ת יביע אומר ח"ג אה"ע סי' יח סוף ס"ק ד, ח"ד יו"ד סי' י"ט ס"ק ד בתו"ד, ח"ו אה"ע סי' ו ס"ק ה, ח"ז או"ח סי' מד סוף ס"ק יב, ח"ז יו"ד סי' א ס"ק ג בתו"ד, ואה"ע סי' טו ס"ק ה, ח"ח אה"ע סי' ח ס"ק ג, וסי' יב סוף ס"ק ח וס"ק כב, וסי' יג ס"ק ה-ו, וסי' יז ס"ק ד, וסי' יט ס"ק ד, ח"י יו"ד סי' ו ס"ק יא במילואים ובהערה, ואה"ע סי' כא בתוך ד"ה תשובה.

249 בפרי מגדים (יו"ד סי' קי שפתי דעת ס"ק סג כללי ספק ספיקא ריש אות טו) הסתפק בזה (ע"ש שטעמו כיוון שיש חולקים בדבר), וביד יהודה (שם הפירוש הארוך ס"ק סא, כללי ספק ספיקא סוף אות כא) כתב: "ונראה להחמיר בזה". בבית יצחק (שער הספיקות ס"ס כ) כתב על זה: "לפמ"ש - אין בזה מקום ספק, דוודאי אסור לכו"ע דעכ"פ נוטה יותר לאיסורא, ומכל שכן לפי מה שכתבתי לעיל

לחומרא מהני גם ספק ספיקא שאינו מתהפך (ובפשטות כך עולה מהטעם שלא מהני ספק ספיקא שאין מתהפך לפי הש"ך והרמ"ע מפאנו ואכמ"ל).

ד. צירוף ספק שאינו שקול לספק ספיקא

כתבו בחוברת (סוף עמ' 79) כלפי הספק ספיקא הנ"ל: "זעוד, שהספיקות כאן אינם שקולים, שהרי הספק שמא בא מן המקור בלי קשר להתקן - לא סביר כלל. שהרי לא מדובר בזמן וסת, וכמעט ברור לחלוטין שההכתמות הנוספות קשורות להימצאות ההתקן התוך רחמי, ויסוד השאלה מה בהימצאות ההתקן גורם לדימומים והכתמות נוספות". ויש להשיב:

ראשית, יש לפקפק הרבה בעצם הקביעה שהספק אם הדימום מחמת ההתקן אינו ספק שקול, ואף שלרוב אשה איננה מדממת אלא בשעת וסתה (כפי הטענה הנ"ל), מ"מ לפעמים נשים רואות שלא בשעת הווסת (ובפרט בזמננו, שרוב הנשים אינן בעלות וסת קבוע, החזקה שאינה רואה שלא בשעת וסתה קלה יותר²⁰⁷), ומצד שני - דימום בין-וסתי בנוכחות התקן 'רגיל' (לא הורמונלי) מצוי רק אצל מיעוט מהנשים¹⁹², ולכן גם התלייה שהדימום מחמת ההתקן הינה תלייה במיעוט; ואם כן יש כאן ספק שקול בין שתי אפשרויות של תלייה במיעוט: מיעוט נשים מדממות שלא בשעת וסתן, וכנגדה - מיעוט נשים מדממות מחמת ההתקן.

[אמנם אחרי שהאשה הוחזקה ג' פעמים **רצופות**²⁵⁰ שהיא רואה בנוכחות ההתקן שלא בשעת הווסת, בזה יש לומר שהוחזקה שההתקן גורם לה לדימומים (אם לפני החדרת

(סי' יז ויט) דספק ספיקא משם אחד או אין מתהפך מדאורייתא הוי ספק ספיקא גמורה והוי כרובא, א"כ ודאי דלקולא לא אמרינן הכי ושפיר מיקרי רובא לאיסורא"ע"ש. וע"ע שו"ת בית שלמה (דרימור; חו"מ סי' קלה ס"ק ד).

250 שור שנגח שור אחר, ואח"כ ראה שוורים אחרים ולא נגח אותם, ואח"כ ראה שור אחר ונגחו, ואח"כ ראה שור ולא נגחו, ואח"כ ראה שור ונגחו, אם אין סדר בנגיחות - אינו נעשה מועד (רש"י ר"פ ארבעה וחמישה - בבא קמא לו.). והכא נמי, צריך שיהיו שלוש ראיות רצופות (ויש לעיין בדיוק בגדר הפסק בין הראיות, וכגון, אם ראתה שלא בשעת הווסת, ואח"כ יומיים לא ראתה, ושוב ראתה, ושוב יום לא ראתה ולמחרת ראתה, או אם ראתה יום לאחר טבילתה, ובחודש הבא ראתה ג' ימים אחר טבילתה, ובחודש אח"כ ח' ימים אחר טבילתה, וכיו"ב, ודו"ק).

ההתקן לא ראתה שלא בשעת הווסת), ואז יש לדון שמא כעת ליכא לספק ספיקא, אך זה מקרה מסוים.]

שנית, גם אם נניח שאכן - באופנים מסוימים - ספק זה אינו שקול, מ"מ לשיטות רבות מהני ספק ספיקא זה, ולשם כך נלבן מעט את הדין האם צריך שני ספקות שקולים בכדי לצרפם לספק ספיקא.

א. האחרונים הוכיחו מדברי **התוספות** (כתובות ט. ד"ה ואי בעית אימא בשת ישראל) שלספק ספיקא צריך ששני הספקות יהיו שקולים²⁵¹, ועל כך הקשה **בפני יהושע** (שם, בקונטרס אחרון): "...והקשיתי לשאול²⁵² דלשיטת הרשב"א ז"ל²⁵³ דטעם הספק ספיקא היינו דהוי

251 מבואר בדברי הגמרא (כתובות ט.) שהמוצא פתח פתוח מותר באשתו, כי יש ספק ספיקא להתיר: ספק אם אשתו נבעלה באונס או ברצון (הנבעלת באונס איננה נאסרת על בעלה, אם אינו כהן), וספק אם הבעילה הייתה תחתיו (בעודה מאורסת לו) או קודם לכן. בתוס' (שם ד"ה ואי בעית אימא) מבואר שאם היינו יודעים שרוב הסיכויים שזינתה מרצון - לא היה ספק ספיקא להתירה (אמנם חכמים מניחים שלאונס יש קול, אך אין זה רוב מהתורה, ואין לנו ידיעה סטטיסטית כמה מהנבעלות נאנסו וכמה זינו מרצון). מכאן למדו האחרונים שלדעת התוס', אין לצרף לספק ספיקא ספק שאינו שקול (שהרי הספק אם זינתה תחתיו או קודם שאירסה - הינו ספק שקול, ואעפ"כ אילו היה רוב גמור שמזונת מרצון - לא היה ניתן להתירה לבעלה, כי צריך שני ספקות שקולים).

[נראה שיש להוכיח כך גם מהמשך דברי התוס', בנוגע לדברי הגמרא (שם) שבאשת כהן (האסורה על בעלה גם באונס) וכן במקרה שאביה קיבל קידושה בעודה פחות מבת שלוש (שאינו ברור שבעלילה הייתה בעודה מאורסת), היא אסורה לבעלה, כי אין ספק ספיקא; והקשו בתוס' (שם) שיש לצרף ספק נוסף - שמא היא מוכת עץ, וא"כ יש ספק ספיקא להתיר אותה, "ואין לתרץ דמוכת עץ לא שכיח, דבפרק אלו נעירות (כתובות לו:)... פריך כולו נמי חבוטי מחבטן". - מבואר שאם מוכת עץ לא שכיח - אין לצרפו לספק ספיקא (וע"ש בתוס' מש"כ לתרץ על קושיא זו).]

252 בפירוש עצמו (ולא בקונטרס אחרון) ביאר הפני יהושע את דבריו טפי, וזה לשונו: "...מיהו עדיין יש לי מקום עיון בדברי התוס', דמשמע מיהו דפשיטא להו דאי הוי רוב דרצון רוב גמור - תו לא הוי ספק ספיקא ספק אונס. **ולא ידעתי למה**, לפי מה שכבר כתבתי דשיטת התוספות וסייעתם בהרבה מקומות דספיקא דאורייתא לחומרא היינו מן התורה, ולפי זה אי דקיי"ל ספק ספיקא לקולא... על כורחך [טעמו] כמו שכתב הרשב"א ז"ל דספק ספיקא הוי כמו רוב, דספק אחד הוי פלגא ופלגא, ואם כן היכא דספק אחד הוא שקול, כגון הכא שספק תחתיו ספק אין תחתיו, הו"ל פלגא ופלגא שפיר, הוי אידך ספיקא ספק אונס - דאע"ג דאונס הוי מיעוטא אפילו הכי מצטרפי מיעוטא לפלגא והו"ל רובא להתירה.

וכל שכן לשיטת הרמב"ם ז"ל וסייעתו דספק אחד נמי מן התורה מותר ומדרבנן החמירו דאית לן למימר דלא החמירו אלא בספק השקול אבל הכא שהספק השני גורם דתו לא הוי פלגא ופלגא י"ל דמותר לגמרי... ע"ש.

כמו רוב, א"כ היכא דהספק הראשון הוא שקול - אמאי לא מצרפינן המיעוט דספק השני להך פלגא דספק הראשון ואכתי הוי רובא! וכמדומה לי באמת שראיתי בכמה פוסקים ראשונים ואחרונים **דהיכא דהספק אחד שקול אף על גב דשני אינו שקול** אפילו הכי חשבינן ליה ספק ספיקא²⁵⁴.

מבואר שישנה מחלוקת אם בספק ספיקא יש צורך ששני הספקות יהיו שקולים או שבספק אחד שקול די בכדי שיהיה ניתן לצרף לו ספק שאינו שקול.

יצוין שבספר **טהרת הבית** (ח"א סי' א הערה א עמ' ב-ג, וח"ב עמ' ת (שפב-שפג); וע"ע שם ח"א עמ' רנב-רג (רלט)) הביא **חבל פוסקים שלדעתם די בספק אחד שקול**, בכדי שניתן יהיה לצרף לו גם ספק שאינו שקול, **והכריע כמותם להלכה** שאם יש שני ספקות שאחד מהם שקול - די בכך (וראה גם להלן, סוף עמ' רח, בשם הסד"ט).

ב. כדי להבין יותר את ההיגיון ב**שיטת התוס'** שלספק ספיקא צריך **ששני הספקות** יהיו שקולים (ולא די בספק אחד שקול), נעסוק בקושיית המפרשים על שיטת התוס' מדין המשנה (יבמות פט"ז מ"א) שאשה שבעלה נפטר ללא בנים, וחמותה הלכה למדינת הים, איננה צריכה להימנע מלהינשא מחשש שמא חמותה ילדה בן זכר (אח לבעלה המת), והיא נופלת לפניו לייבום ואסורה לשוק. ומסבירה הגמרא שם (יבמות קיט.): "כל היולדות - מחצה זכרים ומחצה נקבות, סמוך מיעוטא דמפילות למחצה נקבות והווי ליה זכרים מיעוטא". - רואים שמצרפים מיעוט לספק שקול! (ואין צורך ששני הספקות יהיו שקולים).

בשו"ת **הריב"ש** (סימן שעב, ד"ה עוד ראיתי) דן בקושיא זו, וזה לשונו:

ומה שהקשית על התוספות דאדרבה אית לן למימר סמוך מעוטא דאונס למחצה דאין תחתיו, והווי ליה תחתיו ברצון מעוטא. איברא ודאי ד...מפרשין בבכורות [כ:]...משום סמוך מעוטא דמפילות למחצה נקבות והווי להו זכרים מיעוטא...

254 הפני יהושע מסיים: "...מיהו אפשר דהתוספות דהכא ס"ל דמיעוט לגמרי כמאן דליתא דמי לרבנן דפליגי אדר' מאיר (יבמות קיט), מה שאין כן לשיטת רבינו תם שפסק במסכת בכורות (כ: תוס' ד"ה חלב פוטר) דקי"ל כרשב"ג דהיכא דהמיעוט מסייע לחזקה הו"ל פלגא ופלגא, וכמ"ש בהג"ה ש"ע יו"ד [שטז, ג], וא"כ הכא נמי יש לנו לומר דהמיעוט מספק שני מסייע לה לפלגא דספק ראשון והו"ל רובא להחמיר. והדבר צריך תלמוד." ועי' שב שמעתתא א, יח.

ומיהו היינו התם דמחצה זכרים ומחצה נקבות, הוא ודאי ובהכרח כי כן יסד המלך מלכו של עולם לקיום המין. ואם כן, על כרחין הזכרים הנולדים מן המעוברות מיעוטא נינהו, שהרי מיעוט מפילות ואין להימלט מזה בשום פנים; אבל כאן אין אנו אומרים שהנבעלות בזנות מחצה תחת בעליהן ומחצה בלתי תחתיהם, כי היכי דנימא סמוך מעוטא למחצה ונתירה, דמניין לנו זה שיהיה מחצה על מחצה, אבל אנו אומרים שהדבר בספק שזה אפשר כמו זה, ואף אם נאמר סמוך מעוטא דאונס לאין תחתיו - אכתי לא הוי תחתיו ברצון מיעוטא בוודאי, אבל עדיין נאמר שאפשר זה כמו זה.

בפשטות כוונת הריב"ש ליישב את הקושיא בשל חילוק בין 'ספק שקול', כאשר אין לנו ידיעה מספרית ממשית על מידת שכיחות כל צד¹⁸⁰, לבין מקרה שבו ידוע לנו שמדובר ב'מחצה על מחצה'. במקרה שבו אנו יודעים שמדובר ב'מחצה על מחצה', אזי ניתן לצרף את המיעוט למחצה וליצור רוב, שכן במקרה שכזה ידוע לנו שישנו רוב מספרי. לעומת זאת במקרה של 'ספק שקול' שאיננו יודעים את מידת שכיחות של כל צד, רק "שזה אפשרי כמו זה", אזי לא ניתן לצרף צד מיעוט של ספק אחר (שאינו שקול), שכן בספק הראשון אין לנו ידיעה שהצד אותו אנו רוצים לצרף הוא אכן חצי, ויתכן שמדובר ג"כ במיעוט (ואולי שני המיעוטים ביחד עדיין הם פחות ממחצית מהמקרים).

ג. בגמרא (נדה יח.) מובאים דברי רבי יוחנן שבשלושה מקומות הלכו חכמים אחר הרוב, ועשו את הרוב כוודאי, ששורפים עליו תרומה, ואחד מהם: "שליה בבית - הבית טמא... שאין שליה בלא ולד" (משנה נדה פ"ג מ"ד, דף כו.). ומפרש רש"י: "אף אם אין ולד נראה - הבית טמא משום אהל המת... ושורפין עליה את התרומה, אלמא כיון דרוב שליות אינן בלא ולד - מחזקין לה בטומאה ודאית".

תוספות במקום (נדה יח. ד"ה שליה בבית וכו') הקשו על פירוש רש"י (לפיו יש מיעוט שליות ללא ולד): "וקשה דתנן בפרק בהמה המקשה (חולין עז:). 'שליה שיצאה מקצתה - אסורה באכילה', ואי יש שליה בלא ולד - הוה לן למשרי משום דסמוך מיעוטא דאין בה ולד לפלגא שלא יצא רוב הולד, והו"ל מחצה שיש בה רוב ולד מיעוטא, דסתם שליה שיצאה מקצתה ויש בה ולד - מחצה יש בהן רוב ולד ומחצה

אין בהן רוב ולד" (וע"ש בהמשך הדברים).

כלומר, במקרה שיצאה חלק מהשליה ישנו ספק אם יצא רוב הוולד או לא, ולשיטת רש"י שיש מיעוט מהשליות שאין בהן ולד, מאחר ויש ספק שקול אם כשיצאה מקצת השליה יצא רוב הוולד - ניתן לצרף את מיעוט השליות שאין בהן ולד לספק השקול שמא לא יצא רוב הוולד, ונמצא שרוב הסיכויים שלא יצא רוב ולד.

לכאורה מקושיית התוספות מוכח שלא כדברי הריב"ש, שכן בשליה שיצאה מקצתה, ויש ספק אם יצא רוב הוולד, אין לנו ידיעה שבספק זה ישנו 'מחצה על מחצה', וזהו ספק שקול רק כי אין בפנינו עדיפות לשום צד, ואם כן, לפי העיקרון שקבע הריב"ש, במקום זה אין לצרף את מיעוט לספק שקול.

ואכן, **בסדרי טהרה** (סי' קפז ס"ק טו ד"ה אמנם אני; וע"ע שם סי' קפג ס"ק ב ד"ה ובזה צדקו דברי, וסי' קצ ס"ק סד ד"ה מיהו י"ל) הוכיח מדברי התוספות (בנדה) הללו שהתוס' בנדה - לא ס"ל כשיטת התוס' בכתובות והריב"ש שצריך ששני הספקות יהיו שקולים, אלא די בכך שספק אחד שקול [והוכיח מעוד פוסקים שכן ההלכה]²⁵⁵.

ד. בנינת אדם (שער רוב וחזקה ס"ח) כתב ליישב את הסתירה בין דברי התוס' בכתובות לדברי התוס' בנדה, על פי חילוק בין ספק בטבע לספק שעל פי מעשה. חילוק זה מיוסד על דברי הראשונים²⁵⁶ שרוב שתלוי במעשה (=במנהג בני אדם) גרוע מרוב התלוי

²⁵⁵ אחת מהוכחותיו היא מצירוף 'ספק צדדים' לספק ספיקא (ראה רמ"א יו"ד קפז, ה, גבי תלייה במכה שספק מוציאה דם הנמצאת במקור עצמו; וראה סמ"ג, לאו קיא, שכתב שהרואה מחמת תשמיש בעל ראשון, יכולה להינשא לאחר ו"מוותרת לשני בלא בדיקה מטעם ספק ספיקא שמא לא בא [ה]דם מן המקור אלא מן הצדדים, ואפילו בא לראשון מן המקור שמא לא יבא לבעל שני דאין כל האצבעות שוות", הובא בב"י יו"ד סי' קפז, ג), אע"פ שספק צדדים איננו ספק שקול (ועי' בית אדם בית הנשים סי' ד ד"ה ונראה לי).

אכן יש מהאחרונים שדחו שספק צדדים חשוב ספק שקול (ראה שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפז ס"ק כד ד"ה והלכן נמי אפילו ברואה, ובקונטרס אחרון ס"ק א ד"ה אלא ודאי צריך לומר, שהו"ל קורבא דמוכח בצירוף לחזקת היתר, וסמוך מיעוטא לחזקה; וע"ע ט"ז יו"ד סי' קצ סוף ס"ק ב, והאחרונים דנו הרבה בדבריו ואכמ"ל; וראה פסקי הוראה - נדה, סי' קפז סעיף א הערה ה, עמ' רלא-רלב, שאסף דברי האחרונים בזה).

²⁵⁶ ראה רמב"ן (קידושין נ: ד"ה ואסקה רב פפא) גבי רובא מקדשי והדר מסבלי: "...דהאי רוב לאו רוב גמור הוא, שאינו חייב ואם רצו אין נוהגין כן, ואינו דומה למה שאמרו רוב נשים מתעברות ויולדות

בטבע, ולכן אם יש **ספק שקול בטבע המציאות** (כגון ספק אם הוולד זכר או נקבה, וכן ספק אם יצא רוב גופו של הוולד עם השליה, וכל כיו"ב) - הוא חשוב כמחצה על מחצה, וניתן לצרף לו אף ספק שאינו שקול, כמו שאמרו: "סמוך מיעוטא לפלגא", אך אם יש ספק במעשה האדם (כגון, ספק אם נבעלה באונס או ברצון) - אין לנו לקבוע שהוא כמחצה על מחצה, ואין לצרף לו אלא ספק שקול [וע"ש בבינת אדם שכתב לפרש כן בדעת הריב"ש²⁵⁷].

ה. עד כה עסקנו בתירוץ הריב"ש לקושיא - מדוע לדעת התוס' בכתובות אם רוב נבעלות ברצון הוא רוב גמור - האשה אסורה, למה לא נאמר סמוך מיעוט שנבעלות באונס למחצה שנבעלה שלא תחתיו?

אמנם יש מפרשים שתירצו קושיא זו בדרך שונה. וכך כתב **בשיטה מקובצת** (כתובות ט. ד"ה עוד הקשו על התוס' דאדרבה):

ומיעוט מפילות שהוא רוב של חיוב וטבע, אבל רוב מנהג פעמים שאדם נוהג כמנהג המיעוט, והואיל והיא איסורא דאשת איש חששו למיעוט זה" (וע"ש בחי' הרשב"א ד"ה ואסיקנא באתרא דמסבלי, ובחי' הריטב"א ד"ה אמר רב פפא באתרא דמקדשי, ובנימוקי יוסף [בשיטת הקדמונים] שם סוף ד"ה פשיטא דבאתרא דמקדשי). וכעין זה כתב הר"ן שם (כב. לדפי הרי"ף): "...דנהי דבעלמא לא חיישין למיעוטא [יבמות קיט], הכא חיישין, לפי שאין רוב זה קבוע ומחוייב, דומיא דרוב נשים מתעברות וילדות ומיעוט מפילות [יבמות שם], שהוא רוב קבוע מצד טבע העולם, אבל רוב זה אינו אלא מצד המנהג והמנהג עשוי להשתנות - אין זה רוב חשוב שלא לחוש למיעוטו" (וע"ע אור זרוע ח"א שו"ת סי' תשס סוף ד"ה מה אשיבך). וע"ע שב שמעתא ד, ו, ואבני מילואים סי' מה ס"ק ב.

²⁵⁷ מלבד שיש דוחק מסוים להעמיס כן בדברי הריב"ש, גם בסברא הדברים טעונים הסבר, דבשלמא גבי רוב שפיר כתבו הראשונים שרוב שתלוי במנהג גרע טפי, שכל אדם יכול לנהוג שלא כמנהג, והעובדה שרוב האנשים נהגו באופן מסוים איננה מחייבת שגם הוא ינהג כך, ואילו רוב שתלוי בטבע (כמו רוב נשים לט' ילדו) הוא חוק טבע החל על כולם (מלבד מיעוט חריגים), ודו"ק; אך כאן שיש לנו ספק שקול, שאין ידוע לגבינו שהוא מחצה על מחצה, כגון שליה שיצאה מקצתה, שאין לנו שום מידע שבמחצית מהמקרים יוצא רוב הוולד (ובכלל לא שייך לעשות סטטיסטיקה בזה, כי תלוי כמה מ'מקצתה' יצא), מה העדיפות של ספק בטבע לספק במנהג? וצ"ב.

שוב ראיתי שאפשר שכוונת הבינת אדם כדברי הבית מאיר (צלעות הבית סי' יג) שכתב ביישוב קושיא זו, שכוונת התוס' בנדה "כדברי הריב"ש ממש, ולא דווקא בספק דזכרים ונקיבות דגזירת מלך עולם להיות פלגא ופלגא, אלא הוא הדין בספק זה שאין שום סברא להכריע [כך או כך, אלא]... הוא ענין מונח על המקרה והזדמן, ופשיטא דתמיד יש פעם בכה ופעם בכה... ותמיד הוא [מוגדר כ] פלגא ופלגא כדרך כל עניני המקרים הנופלים שלא בהשגחה ובלא שום מכריח" (בשונה מספק בהתנהגות בני אדם, ודו"ק בזה).

...ולא ידעתי מהו, דבשלמא הא דאמרין סמוך מיעוטא דמפילות למחצית דנקבות והווי להו זכרים מיעוטא נחא, דתרווייהו המפילות והנקבות - מגרעים כוח הזכרים מחד טעמא, ולכך הווי זכרים מיעוטא, ולמיעוטא לא חיישינן; אבל מיעוטא דאונס ומחצה דאין תחתיו - שריותיהו לא הווי מחד טעמא, וכל אחד עומד בפני עצמו נגד תחתיו ברצון: מיעוטא דאונס - נגד הרצון, ומחצה דאין תחתיו - נגד תחתיו, וכיון שכן היאך נתמעט הרצון משום דנצטרף מיעוט האונס בהדי אין תחתיו? והיאך נתמעט תחתיו משום דנצטרף אין תחתיו בהדי מיעוט האונס, [הרי] כל אחד עומד בפני עצמו, רובא דרצון נגד מיעוטא דאונס והרי הוא בטל, ולא נשאר אלא ספק תחתיו ספק אין תחתיו... וקל להבין.

לדבריו יש לחלק בין מקום ששני ספקות מצטרפים לרוב **בנידון מציאותי אחד** לבין מקום ששני הספקות הם **שתי שאלות מציאותיות נפרדות** (שרק מבחינה התוצאה ההלכתית מצטרפות לרוב צדדים לאותה מסקנה הלכתית). במקום ששני הספקות מתלכדים לרוב בנידון מציאותי אחד, כגון ספק הוולד זכר או נקיבה מצטרף לספק אם יש ולד או נפל להביא לכך שמיעוט שילדה זכר, ולכן אומרים "סמוך מיעוט מפילות למחצה נקבות והו"ל זכרים מיעוטא" (יבמות ק"ט); אך במקום שאין שום חיבור מציאותי בין שני הספקות, כגון ספק אם הבעילה הייתה באונס או ברצון, וספק אם הבעילה הייתה תחתיו או לא תחתיו, הספקות אינם מצטרפים זה לזה אלא מבחינת התוצאה ההלכתית (רוב הצדדים שהאשה לא נאסרה לבעלה), אך לא מבחינה מציאותית, ובמקרה שכזה צריך ששני הספקות יהיו שקולים, שכן אם יש רוב כנגד אחד הספקות - שוב אינו נחשב ספק ואינו מצטרף לספק ספיקא.

גם בשו"ת **רע"א**²⁵⁸ כיוון מסברתו להסבר השיטה מקובצת, והוסיף רע"א שלפי חילוק זה, אין כל סתירה בין דברי התוס' בכתובות לדברי התוס' בנדה, ודו"ק. וכ"כ בשו"ת **תורת חסד** (אה"ע ס' ט ס"ק ה) ש"מוכח מדברי התוס' [בנדה שם; וכן בפסחים ז.

258 וכך כתב בשו"ת **רע"א** (מהד' קמא ס' פה ד"ה אמנם י"ל דאפילו, ושנה דבריו בס' קו ד"ה גם נ"ל לדון טובא) ביישוב קושיית הריב"ש הנ"ל: "ולענ"ד יש ליישב דדווקא היכי דהמיעוט מסייע לפלגא במציאות המעשה, כההיא דמיעוט מפילות דנפל הוי חתיכת בשר בעלמא ואין שם ולד עליו, ואם כן המיעוט דמפילות והמחצה דנקיבות מחזיקים להדיד דלא הוי ולד זכר, אבל בההיא דפתח פתוח דאין המיעוט אונס מסייע למציאת המעשה דאינו תחתיו דהם שני עניינים, אלא דמסייע לדין ההכשר שלה, בזה לא אמרין סמוך מיעוטא לפלגא, ואנו דנין דעכ"פ בין שהיה תחתיו או אינה תחתיו, היה המעשה ברצון, ונשאר רק חד ספק דאינו תחתיו". [וע"ע **שב שמעתא**, ש"א פ"ט, ד"ה אך קשה]

ד"ה לפני סוחרים בהמה, ובבכורות ט. ד"ה זכר ונקבה מפריש] דלא כדברי הריב"ש הנ"ל, אלא נראה דסברת התוס' הוא כמ"ש בשיטה מקובצת בכתובות שם לחלק באופן אחר"ע"ש. והוא דלא כסדרי טהרה הנ"ל.

נ. עד כאן סקרנו את היסודות הבסיסיים של הדיון אם בספק ספיקא שני הספקות צריכים להיות שקולים (או שבספק אחד שקול די בכדי לצרף לו גם ספק שאינו שקול). נעיר עוד הערה אחת:

כבר הובאו לעיל (עמ' רב) דבריו הידועים של החוות דעת (בית הספק אות יא) שכתב ש"בדבר שאין לחוש רק במקום שיש ריעותא, ואיכא ספק אם היא ריעותא - מותרת, ואין צריך שום תנאי מתנאי ספק ספיקא". כלומר, בספק אם יש בכלל ריעותא ועילה להסתפק, אין צורך בכל כללי ספק ספיקא.

דבריו החוות דעת נאמרו בפירוש לגבי הכלל שלא אומרים ספק ספיקא משם אחד, אך מלשונו נראה שכוונתו שגם כללים נוספים מכללי ספק ספיקא (כגון ספק ספיקא שאינו מתהפך) אינם שייכים בספק אם יש בכלל ריעותא. יתכן שגם הכלל שכדי לעשות ספק ספיקא צריך ששני הספקות יהיו שקולים - אינו אמור בסוג כזה של ספק ספיקא, ובזה די בספק אחד שקול (גם אם הוא הספק השני)²⁵⁹.

וכעת נשוב לענייננו, ונבדוק אם ניתן להשיג על הספק ספיקא הנ"ל (ספק אם הדימום שלא מחמת ההתקן או מחמת ההתקן, ואת"ל שהוא מחמת ההתקן - ספק אם מדובר בדם מכה או בדם נדה) בטענה שאצל נשים שהוחזקו שמדממות מחמת ההתקן - צד הספק שמא הדימום אינו מחמת ההתקן הינו סברא רחוקה (כי מדובר שלא בשעת וסתה) ואין זה ספק שקול. לאור מה שנתבאר עולה: (א) לשיטת הרבה פוסקים די **בספק אחד שקול**; (ב) גם לשיטת

²⁵⁹ יצוין, שאם הספק הראשון - אם יש בכלל ריעותא וסיבה להסתפק - הינו ספק שקול, אין צורך לכך, שכן בלאו הכי לדעת החוות דעת (בספרו קהלת יעקב, הלכות יום טוב - או"ח תצח, ג) הכלל שאין לצרף ספק שאינו שקול אמור רק במקום שבו אין סיבה לפתוח באחד משני הספקות (ובזה, לדעת הש"ך, צריך שהספק ספיקא יוכל להתהפך), ואז שני הספקות צריכים להיות שקולים; אך במקום שבו ישנו סדר ענייני בין הספקות, וצריך להסתפק בספק אחד לפני הספק השני, אזי אם הספק הראשון הוא ספק שקול - ניתן לצרף אליו גם ספק שאינו שקול, ע"ש וד"ק.

התוס' בכתובות שצריך ששני הספקות יהיו שקולים, מ"מ דעת השיטה מקובצת, רע"א ועוד, שאם **שני הספקות מצטרפים לרוב מציאותי אחד** - ניתן לצרף ספק אחד שאינו שקול מדין 'סמוך מיעוט למחצה', וגם כאן שני הספקות מצטרפים לרוב מציאותי שהדימום הוא דם נדה (ואינו ממכה); (ג) אמנם הריב"ש נוקט שכאשר יש ספק שקול שלא ידוע לנו שצדדיו 'מחצה על מחצה', אין לצרף לו ספק שאינו שקול, מ"מ דעת הבינת אדם בשיטתו שרק **לספק בהתנהגות** בני אדם - לא ניתן לצרף ספק שאינו שקול, אך לספק שקול בטבע המציאות (כגון אם יצא רוב הוולד כשיצא חלק מהשליה) - ניתן לצרף ספק שאינו שקול, וגם כאן הספק הוא על השפעת ההתקן על הרוחם, ואיננו תלוי בהתנהגות בני אדם; (ד) ספק זה הינו **ספק אם יש בכלל ריעותא** (כלומר, אם הדימום נגרם בשל ההתקן), ובספק כזה לדעת החוות דעת לא צריך את כללי ספק ספיקא.

העולה מהאמור, שבכלל **לא ברור שמדובר בספק שאינו שקול**, אך גם אם נניח שבמצבים מסוימים מדובר בספק שאינו שקול, מ"מ לדעת רבים מהפוסקים ניתן לצרפו לספק על סיבת הדימומים מההתקן, ולעשות משניהם ספק ספיקא.

ה. טענות נוספות

א. כתבו בחוברת (עמ' 77): "עם ספק-ספיקות מסוג זה כמדומה שאפשר היה לאסור את כל התורה כולה, ואת כל ההיתרים שמצאנו בפוסקים. אבל לא מצאנו שאוסרים מכח ס"ס כאלה. נציג כאן דוגמה אחת להיתר שאינו אפשרי לפי סברתו של המשיג. הזכרנו לעיל את דברי השו"ע (יו"ד קפז, ז) שכאשר בכל הבדיקות של האישה 'אינה מוצאה כתמים, כי אם במקום אחד בצדדין - יש לתלות שממכה שבאותו צד בא'. אולם לפי השגת המשיג, מקרה של כתמים באותו צד בקביעות היה צריך להיאסר משום 'ספק ספיקא להחמיר': ספק שמא אין מכה כלל, ואם תמצי לומר שיש מכה - שמא כתם הדם לא הגיע מהמכה. והיה צריך לדחות את דברי השו"ע.

ולפי סברה זו היה על המשיג לדחות אף את דברי הרשב"א המפורסמים (תוה"ב הארוך ב"ז ש"ד, דף כג, א), שהרי לפי הבנת רוב הפוסקים הרשב"א התיר לתלות

במכה גם כאשר לא ידוע שהיא מוציאה דם...²⁶⁰ וגם כאן יש ס"ס להחמיר: שמא המכה אינה מוציאה דם כלל וממילא אין במה לתלות, ואת"ל שלפעמים המכה מוציאה דם - שמא הדם שלפנינו לא הגיע מהמכה."

תשובה:

1. הקושיא כאילו במקרים שהתירו הפוסקים ישנו ספק ספיקא לחומרא מתעלמת מחילוק ברור: במקרים שהתירו הפוסקים **אין** ספק אם יש מכה (שוב: תלייה ב'ספק מכה' זו המצאה שלא קיימת בפוסקים!), שכן במקרה של השולחן ערוך (יו"ד קפז, ז) ישנה **"הוכחה"** שיש מכה³¹, ומעתה שוב אין להסתפק שמא אין לה מכה, ובמקרה של הרשב"א לפי הסבר זה (שהרשב"א התיר לתלות במכה שאין ידוע אם היא מוציאה דם) - סתם מכה מוציאה דם¹⁴, ולכן אין להסתפק שמא המכה אינה מוציאה דם²⁶¹. **לעומת זאת**, במקרה שלנו, ישנם שני ספקות גמורים (ללא הכרעה): (א) האם הדימום מחמת ההתקן או לא, (ב) על הצד שהדימום מחמת ההתקן - האם מדובר ב'דם מכה' או ב'דם נדה'.

2. עקרונית, מבלי להציג נימוק ענייני על פגם כלשהו בספק ספיקא לחומרא, אין לשלול אותו רק מפני ש'עם ספק- ספיקות מסוג זה כמדומה שאפשר היה לאסור את כל התורה כולה, ואת כל ההיתרים שמצאנו בפוסקים', אלא יש לחפש את ההבדל הענייני בין המקרים (וכפי שהוסבר).

3. בכלל, הטענה שנטענה (ש'עם ספק-ספיקות מסוג זה כמדומה שאפשר היה לאסור את

260 בציטוט דולגו המילים בחוברת (כלפי הרשב"א): "ולא הצריך ידיעה ודאית על הימצאות המכה: 'שאינו צריך לדעת בבירור שיש לה מכה אלא היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר מכה יש לה שיש שם דם, תולה במכתה שאני אומר ממנה הדם שותת ויורד'." - מפני שמשפט זה אינו נחוץ לעצם הטיעון, וגם מפני שמשפט זה הוא ניסוח לא מדויק. היות והאשה נאמנת, שוב אינו יודעים שיש מכה (כוונת הרשב"א שאיננו צריכים שני עדים וראיה בעיניים של המכה וכי"ב, אלא סומכים על דבריה; אך **ברור שלא היה ספק** להצטרף לספק ספיקא, שכיוון שהיא נאמנת שוב אין להסתפק בדבר, ודו"ק. לכן תמוהה הטענה שכתבו לאחר מכן: "אפשר היה להוסיף ספק נוסף, שמא טועה בהרגשתה ואין בכלל מכה"). וראה לעיל עמ' קיח-קיט, ושם בהערה 126, שלדעת הרשב"א אין לתלות ב'ספק מכה'.

261 ולשיטת העין יצחק שניתן לתלות במכה שרק מיעוט שמוציאה דם, היינו דווקא שלא בשעת וסתה (וכנ"ל בעמ' סט-עח, קנה-קנח), ואז גם המקור מיעוט שמוציא דם שלא בשעת הווסת, וכנגד שתי האפשרויות יש אותו ספק ספיקא (ועל כורחנו הדם מאחת מהן), ודו"ק.

כל התורה כולה, ואת כל ההיתרים שמצאנו בפוסקים" (איננה טענה כנגד הספק ספיקא הנ"ל (לגבי התקן) אלא כנגד כמה דינים של 'ספק ספיקא לחומרא' שהובאו בדברי הפוסקים, וזאת מפני שהדוגמאות של 'ספק ספיקא לחומרא' (המנוגדים להיתרי הפוסקים) שהובאו בחוברת, דומים לספק ספיקא לחומרא שכתבו האחרונים²⁶² לגבי ספק מכה, וכן לספק ספיקא לחומרא שכתבו הפוסקים²⁶³ לגבי 'ספק הלכה בשוק של טבחים', ולא לספק ספיקא לחומרא לגבי התקן (מפני שכאן הצד הנוסף להחמיר הוא שההתקן עצמו גורם דימומים וסתיים, מה שלא שייך בדוגמאות שהובאו).

לכן, הטענה שיש ספק ספיקא לחומרא כנגד היתרי הפוסקים איננה קושיא על הספק ספיקא הנ"ל אלא על דברי הפוסקים (שכתבו לטמא אשה בשל ספק ספיקא לחומרא לגבי 'ספק מכה' ולגבי 'ספק עברה בשוק של טבחים'). וזאת מלבד מה שיש לדחות את ה'ספק ספיקא לחומרא' שהובאו בחוברת (וכנ"ל בתשובה 1).

ב. עוד כתבו בחוברת (עמ' 79): 'המשיג דוצה לעשות ס"ס לאיסור (וי"א שבכה"ג לא עושים ס"ס, האריך בכך ביבי"א ד, יו"ד יא, ח, יעווי"ש)'. "

תשובה: מחלוקת הפוסקים²⁶⁴ (שהוזכרה בשו"ת יביע אומר שם, ובטהרת הבית ח"א עמ' קכח (קכ); וע"ע יוסף דעת, לרבי משה לוי זצ"ל, סי' יג) היא אם עושים ספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן²⁶⁵, ולכן הם לרוונטיים לכתם (וכנ"ל בהערה 211), ולא לגבי דם שיצא

²⁶² ראה לעיל עמ' נב (מדברי מהר"ם כהנא), ושם הערה 23, וכן לעיל עמ' סג אות ד, ושם הערה 38.

²⁶³ ראה לעיל עמ' פא-פב אות א והערה 62.

²⁶⁴ בשו"ת יביע אומר שם, מנה בעיקר את הסוברים שלא עושים ספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן, וראה שו"ת יביע אומר (ח"ז א"ח סי' נא סוף אות ה, ח"ט א"ח סי' כג אות ג; וראה גם במקורות המוזכרים בהערה הבאה) ובספר פסקי הוראה (הרב מנחם מנדל שמרלר שליט"א, הל' תערובות, תמוז תשע"ז, סי' קי הערה קע, עמ' תקעז) שהביאו את הסוברים שיש להחמיר בספק ספיקא לחומרא גם באיסור דרבנן.

²⁶⁵ בספר טהרת הבית (ח"א עמ' תנא (תלב)) הביא דברי האחרונים שהרמב"ם החולק ומתיר בספק ספיקא לחומרא בדרבנן הוא לשיטתו שספיקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, ע"ש (וכן הוא בשו"ת יביע אומר ח"ד א"ח סי' מד אות ו, ח"ו א"ח סי' יז אות ה, ח"ז יו"ד סי' לח אות א [וע"ע שם אה"ע סי' יב אות ז וח"ט א"ח סי' פ אות ח], ח"ט יו"ד סי' לא אות ד, ח"י א"ח סי' מ בהגהה, ויו"ד סי' ו

בהרגשה או לגבי דם הנמצא בבדיקה פנימית²⁶⁶ (וראה בפרק הבא).

ג. ואין להקשות²⁶⁷ שהוא ספק ספיקא נגד חזקת היתר (שאשה בחזקת טהרה עומדת, כדברי הרשב"א הנ"ל בעמ' מו וקעח), ולדעת רבים מהפוסקים לא אומרים ספק ספיקא נגד חזקה²⁶⁸, שכן הני מילי כאשר החזקה כשלעצמה מכריעה את הספק (לולי שיש ספק ספיקא), אך כאן בלאו הכי אין החזקה מכריעה הספק להיתר ואין ללכת אחריה (משום שלא תולים ב'ספק מכה' ומעוד סיבות המבוארות בפרק התשיעי), ובזה לכולי עלמא מהני ספק ספיקא לחומרא, ודו"ק כי קיצרתי.

ו. העולה מכל האמור

הסכימו הפוסקים שאין מקום לתלות דם ב'ספק מכה' (כאשר ספק זה אינו מוכרע). אחת הדוגמאות ל'ספק מכה' היא דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (שלא בפרק הזמן הראשון לאחר ההתקנה), היות ויש היפותזות שונות בין הרופאים לסיבת הדימום ולא ברור שמדובר במכה, ולכן לכולי עלמא אין לתלות דם זה במכה.

בפרק הקודם נתבאר שבדימום בנוכחות התקן ישנם צדדי חומרה נוספים, מעבר לשאר מצבי 'ספק מכה', ואחד מהם הינו ספק ספיקא לחומרא, מפני שבהתקן ישנה אפשרות

אות כ, וס' מו ד"ה וראיתי, וס' נח הערות על שו"ת רב פעלים יו"ד ח"א אות כד, שם אה"ע ס"ס ד וז, ובשו"ת יחיה דעת ח"ה ס' כא בהערה). אך כתב בשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד ס' לח, הובא ביביע אומר) "שאף לדעת הרמב"ם [ש]ספק דאורייתא מותר מן התורה מודה כשיש ספק ספיקא לאיסורא" [שהאיסור מדאורייתא]. וא"כ ברור שבאיסור תורה עושים ספק ספיקא לחומרא (גם לדעת הרמב"ם וסיעתו).

266 לבד ממקום בו האשה נתנה דעתה בשעת הבדיקה להבחין בהרגשת יציאת הדם והיא בטוחה שלא הרגישה בכך, שאז לשיטת הנטע שעשועים וסיעתו הוי רק איסור דרבנן, אך לשאר הפוסקים זהו איסור דאורייתא או ספק דאורייתא, וראה בפרק הבא.

267 טענה זו לא הופיעה בחוברת, ולכן קיצרתי בהסברת הטעות שבטענה זו ובהדגמת הדברים והוכחתם.

268 כגון שיש ספק ספיקא בשחיטה. והמפרשים האריכו בזה, ראה ש"ך יו"ד ס' קי"ד ס' קי"ק ס' סד, כללי ספק ספיקא אות כז-לב, ובשאר האחרונים (פסקי הוראה, תערוכות, ס' קי, כללי הספקות, אות יד והערות קלב-קלג, עמ' תקמה-תקמז ושי"נ).

שההתקן עצמו גורם לדימומים מטמאים, וישנה אפשרות שמדובר בדימומים מטמאים שלא מחמת ההתקן.

בחוברת ניסו לטעון כנגד ספק ספיקא זה כמה טענות, אך **לאחר בירור הדברים עולה שמדובר בספק ספיקא חזק במיוחד, ואשר מועיל לדעות רבות ועיקריות בפוסקים, וההתעלמות ממנו - מתמיהה מאד.**

גם אם נניח שספק ספיקא זה תלוי במחלוקת הפוסקים (ונניח שניתן לסמוך על החולקים), מכל מקום כאן **גם בלא הספק ספיקא יש לאסור דימום בנוכחות התקן כדין 'ספק מכה'**, והספק ספיקא רק מהווה **טעם נוסף לאסור** דימום בנוכחות התקן, אף שגם בלעדיו אין שום מקום להקל בכך, וכפי שנתבאר באריכות.

פרק אחד עשר תוקפה של בדיקה פנימית

- א. פתיחה
- ב. תוקפה של בדיקה פנימית
- ג. מתי הקלו ה'נטע שעשועים' וסיעתו?
- ד. נשים שאינן מרגישות ביציאת הדם
- ה. תשובת הרב עובדיה יוסף זצ"ל
- ו. שיטת הרב דוב ליאור שליט"א
- ז. ההשלכות מהאמור לפסקי מחבר הספר
- ח. שיטת ערוך השולחן
- ט. סיכום

א. פתיחה

לאחר הביקורת הרחבה בקרב רבנים ומורי הוראה כלפי דברי מחבר הספר ביחס ל'ספק מכה' ובעיקר בנוגע לדימום בנוכחות התקן תוך רחמי, החלו תלמידי מחבר הספר לתרץ את 'פסיקותיו' אלו בטענה שהן נסמכות על דעת בעל '**נטע שעשועים**' וסיעתו, הסוברים שדם הנמצא בבדיקה פנימית - אוסר מדרבנן בלבד. ואם כן, לשיטה זו, יש לומר שניתן לתלות בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'. זו תמצית טענתם (ויתכן שאף מחבר הספר רמז לטענה זו²⁶⁹).

269 מחבר הספר **במאמרו ברביבים** (הנ"ל בעמ' קטו-ק"ז, קנח-קנט, ובהערה 75) וכן במהדורה השנייה של הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ"ב הערה 16, עמ' 55) ציין בתוך רשימת המתיירים דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (**לא** הורמונלי): "וכן עולה מטה"ב א, ה" (בטהרת הבית שם בהערה הביא את שיטת ה'נטע שעשועים', ופסק כמותה בגוף הסעיף, ע"ש בעמ' יח-כד באריכות). - לכאורה משמע שכוונת מחבר הספר בהפניה זו (לטהרת הבית) לומר שלשיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו בעלת התקן יכולה לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה', ובזה לבאר דבריו ודו"ק. [אגב, כותבי החוברת, בעמ' 116, לא הבחינו שהפניה זו נוספה רק במהדורה השנייה, לאחר הביקורת על הדברים, ולכן כתבו מה שכתבו וחבל].

מאידך, ראה להלן (עמ' רכג) שבספר עצמו (שם הערה 12, עמ' 48) כתוב: "...גם המקילים מסכימים שאם הדם נמצא בבדיקה בעומק הנרתיק, כל שאינה יכולה לקבוע **בוודאות** שלא הרגישה, דין הדם שמצאה כדין דם שטמא מהתורה..." ע"ש. - ואם לדעתו ההיתר בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי

בעזרת ד' בלי נדר ננסה ללבן סוגיה זו בקצרה, כאשר הדברים מתחלקים לשנים: **בפרק זה** נעסוק בבירור הדעות השונות, ומה בדיוק אמרו בעל נטע שעשועים וסיעתו, והאם לגבי סתם דם הנמצא בבדיקה פנימית אצל אשה שברחמה מונח התקן שייך לומר שבדיקה פנימית היא רק מדרבנן; **ובפרק שלאחריו** נדון האם ניתן לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה', בהנחה שנקבל את דברי תלמידי מחבר הספר שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מדרבנן בלבד.

ב. תוקפה של בדיקה פנימית

כידוע, מן התורה אשה איננה נטמאת ואיננה אסורה לבעלה עד שתרגיש ביציאת הדם מרחמה (נדה נז: ושולחן ערוך יו"ד קפג, ושם קצ, א), אך אשה שמצאה דם בבדיקה פנימית או לאחר תשמיש או לאחר הטלת מי-רגליים, יש לחשוש שהרגישה ולא אדעתה (כלומר, שלא נתנה דעתה להבחין אם מרגישה), והיא אסורה (נדה שם).

נחלקו רבותינו האחרונים ז"ל בביאור העניין, ומצינו בדבריהם שלוש דעות עיקריות²⁷⁰:

(וכן בדימום לאחר בדיקת רופא) מבוסס על צירוף שיטת ה'נטע שעשועים', היה צריך להתנות את ההיתר בכך שיכולה לקבוע **בוודאות** שלא הרגישה [וחוזר הקושי בכך שמחבר הספר לא הבהיר את דבריו, ותלמידיו מנסים לשער את הנימוקים להוראותיו, ראה לעיל הערה 75, אות ו, בעמ' צא].

270 זו סקירה מקוצרת וחלקית של **מסקנות** האחרונים בנושא. האחרונים הביאו ראיות רבות לנידון זה הן מדברי הגמרא והן מדברי הראשונים (ראה 'מתיבתא', 'אוצר ביאורים', נדה נז:), ואכמ"ל בזה.

להרחבה נוספת (ולמקורות נוספים) - ראה: פתחי תשובה יו"ד סי' קפג ס"ק א (וסי' קצ סוף ס"ק יח) ושי"נ; טהרת הבית ח"א א, עמ' יט-כד (יח-כג); שו"ת נתיבות אדם (הרב מתתיהו דייטש) ח"א ר"ס מח ד"ה והנה כי כן (עמ' קצה-קצו); דרך בת עמי (הרב יוחאי עמר) ח"א סי' ז, עמ' יד-יח; שיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס) עמ' מט-נ; 'מתיבתא' על השולחן ערוך, 'בירור הלכה', יו"ד סי' קפג אות ה, ו'אוצר הלכה' שם, אות י-יא; תחומין מב, עמ' 477 והערות 34-39 (ויש להעיר בדבריהם ואכמ"ל), ושי"נ.

[כמובן, כל הדין הוא לדעת הסוברים שאם ראתה דם שלא בהרגשה - איננה טמאה מהתורה, ואפילו הדם בוודאי מגופה; אך לדעת הסוברים שהרגשה היא רק כדי לברר שהדם מגופה (כדעת הסד"ט בכ"מ בדעת רש"י ועוד, וכ"מ בתוס' רי"ד (נדה נז: ד"ה אמר שמואל), בשו"ת מהר"ח אור-זרוע (ס"ס קיב) בשם מורי הרב עובדיה, בספר האשכול ועוד), פשוט שדם מבדיקה פנימית בעומק הפרוזדור מטמא מדאורייתא (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה ה, ה). אך בפשטות רוב ככל הראשונים והפוסקים לא ס"ל כדעה זו (ראה שו"ת מהר"ם מלובלין סי' ב, ערוך השולחן יו"ד קפג, מז ואילך, וטהרת הבית ח"א א, עמ' ו-יא ושי"נ) ואכמ"ל.

א. רוב האחרונים סוברים שאשה שעשתה בדיקה פנימית יש להחזיק שראתה בהרגשה, ואף שאומרת שלא הרגישה - יש להניח שהרגישה ולא אדעתא (כלומר, בשל תחושות מגע העד בגופה לא הבחינה שהרגישה גם ביציאת הדם, אך האמת שהרגישה), כי דם הנמצא בפנים (בפרוזדור), הרי זה בחזקת שבא בהרגשה²⁷¹ (וממילא אין ספק שמא לא הרגישה), ולכן **טמאה מהתורה בוודאי**²⁷².

ומ"מ בדורותינו יש שנקטו למעשה כשיטה זו (ולא מטעמה), שכן כמה אחרונים כתבו שדין הרגשה יסודו בכך שזהו דרך הראייה הרגילה, ונשים שאין דרכן לראות בהרגשה - אין אצלן חסרון של הרגשה (פרדס רימונים, סוף פתחי נדה; צפת פענח פ"ד מהל' איסורי ביאה ה"א; ועוד). ולפיכך, יש שכתבו, שבדורותינו, שנשים רבות אינן מרגישות ביציאת הדם, דם שיצא בוודאות מגופה אוסר מהתורה גם אם לא הייתה הרגשה (פרדס רימונים, שם; וכ"ד הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל, ראה קובץ תשובות ח"א סי' פד וש"נ, וח"ה סי' קמג, הערות במסכת שבת טז: אות ח, שם סה. אות יד, ואשרי האיש יו"ד ח"א פרק יח וש"נ, ואכמ"ל). וראה גם שו"ת דברי יציב יו"ד ס"ס פז (ס"ק ו) ד"ה ולפ"ז בזמנינו שייך; קנה בשם על השולחן ערוך הל' נדה ח"ב, הוצאת שערי אורה, ירושלים תש"ס, סי' קצ, בירורי השיטות סי' ב ס"ק א עמ' צא-צב; וכן 'אסיא' גיליון עג-עד, ניסן ה'תשס"ד [ט, א-ב], עמ' 128-138 (מאמר מהרה"ג שלמה לוי שליט"א), ואכמ"ל.]

271 כדברי **הרמב"ם** (הלכות איסורי ביאה ט, א): "אין האשה מתטמאה מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם יוצא בבשרה כמו שביארנו... ואם לא הרגישה ובדקה ומצאה הדם לפניו בפרוזדור **הרי זה בחזקת שבא בהרגשה** כמו שביארנו".

האחרונים (סדרי טהרה, סי' קצ ס"א ד"ה וכבר כתבתי, ובחידוד הלכות נדה נח: ד"ה מסוגיא דריש פירקין; שו"ת נודע ביהודה מהד' קמא יו"ד סי' נה ד"ה אבל לפע"ד; שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קפד ס"ק ג; ועוד) הוכיחו מכמה סוגיות בש"ס, כדברי הרמב"ם, שדם הנמצא בפרוזדור הרי זה בחזקת שבא בהרגשה. וע"ש שו"ת יועץ יוסף יו"ד סי' צב (וס"ס צג, ולהלן הערה 273 בשם שולחן ערוך הרב ועוד), ואכמ"ל.

וראה שו"ת **הרשב"א** (החדשות מכת"י, ס"ס צט, ד"ה הוא חכם ויבן): "דודאי כל שראתה שלא בהרגשה טהורה... אבל דם שראתה בבדיקה טמאה, דכיון שהרגישה בעד טמאה, **שהיא ודאי הרגישה** אלא שהייתה תולה הרגשתה בהרגשת העד... ע"ש.

272 שו"ת רבי עקיבא איגר (מהד' קמא סי' סב ד"ה ואני בעניי): "...היכא דהוי ע"י בדיקת עד, הלא רבו **כמעט כל הפוסקים** דטמאה דין תורה [אפילו] בלא הרגשה, דאמרין **ודאי ארגשה** אלא דסברה דהרגשת עד הוא" (וע"ש בהמשך התשובה). [וראה בשו"ת עמודי אור (לרבי יחיאל הלר) סי' נט ס"ק ד, שכתב להשיב על ראיית רע"א, וסיים: "ומ"מ **לדינא הסכימו כל הפוסקים בדביקת עד דאורייתא**, אך מסוגיה זו אין הכרח כ"כ".]

ונציין כמה מהפוסקים שעומדים בשיטה זו: בינת אדם, בית הנשים (על כלל קיג) זח; חוות דעת סי' קפג חידושים ס"ק ב, וסי' קצ ס"ק א (בחידושים ובביאורים, וע"ש שם בביאורים ס"ק כז בתו"ד, וכן בסי' קפז חידושים ס"ק יד וש"נ); שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קעז ריש ס"ק ה (וע"ש סי' קפד ס"ק ג); ערוך השולחן יו"ד קפג, נד-נו (ושנה דבריו בסי' קצ סעיפים א, ד, מג ופז; וראה שם קצא, ו). וראה גם בהערה הבאה. [וע"ש שו"ת שיבת ציון סי' לו ד"ה מכתבו הנעים, וסי' לו ד"ה ראשון מה

ב. ויש מהאחרונים הסוברים שיש להגדיר אשה שעשתה בדיקה פנימית ומצאה דם (ולא הרגישה ביציאתו) **כספק** דאורייתא (ספק אם הרגישה ותלתה הרגשתה בעד, או שמא לא הרגישה)²⁷³, ונפקא מינה שאם יש ספק אם הדם מהמקור - יש לצרף

שתולה. [וראה שערי דעה סי' קפג ס"ק א.

וראה שו"ת הר צבי יו"ד סי' קנב (ד"ה הנה מש"כ הגרמ"ג): "...מסקנת האחרונים במצאה דם ע"י בדיקה ולא הרגישה דהוי טמאה דאורייתא, עיין פלתי (סימן קפג), ובסד"ט (שם) מביא לשון משמרת הבית דמבואר כן, וכן משמע מהא דמבואר (שולחן ערוך יו"ד קצ, נד) אין בכתמים משום וסת וכו' חוץ מכתמי עד הבדוק לה שהם וכו' כראיות לכל דבר. **הרי מבואר דזה הוי דאורייתא כוודאי**, דאם לא כן אמאי קובעת וסת, דאתאי נמי לידי קולא כדאיתא בסימן קפט, ויעוין חו"ד (סימן קפז ביאורים ס"ק ח) דבמוצאת דם בבדיקה לא שייך כלל לומר דהוי ספק אלא דהוי ודאי (ומדאורייתא)..." ע"ש. [וראה להלן הערה 294.]

273 כתב בתרומות הדשן (ח"ב-פסקים וכתבים, ס"ס מז): "...גם אשר כתבת דנ"ל דספיקא דרבנן היא, הואיל ותמיד רואה היא בלא הרגשה, אין סברא לעולם לומר הרגשת עד הוא. אין נראה דרואה מחמת תשמיש נמי אין מרגשת, דאי מרגשת דנפתח החדר פשיטא דטמאה, אלא אמרין הרגשת שמש הוא, אע"ג דבכל פעם בלא תשמיש אינה רואה כלום בלא הרגשה, **וחשיב ליה ספיקא דאורייתא**". משמע מלשונו שהוא **ספק** דאורייתא (וראה בסמוך בשם מהר"ם בנעט).

ויש מהאחרונים שתלו נידון זה במחלוקת ראשונים, ראה **שולחן ערוך הרב** יו"ד סי' קפג ס"ק ג, שכתב שלדעת רש"י והרמב"ם, כל דם הנמצא על עד בבדיקה פנימית - "הרי זה בחזקת שבא בהרגשה" (אלא שהיא טועה ומניחה שהרגשה את בדיקת העד, ולכן חושבת שלא הרגישה ביציאת הדם), ואילו לדעת התוס' וסיעתם לא אמרי' שחזקתו בהרגשה והו"ל ספיקא דאורייתא (ועי' שם בקו"א ס"ק ב; וע"ע שו"ת יען יוסף סי' צב, צג, ק-קא, קלד-קלה, וראה גם שם סי' קלא, קלג, וסי' קנט ס"ק ט-י); וראה **הגהות מהר"ם בנעט** (על הסד"ט סי' קפג ס"ק ב אות ב) שכתב שמלשון הרמב"ם [הנ"ל בהערה 271] והרשב"א [בתורת הבית ז, ד, דף יח, ב] משמע שבבדיקת עד טמאה ודאי מדאורייתא, אבל המהרא"י [בתרומת הדשן הנ"ל] כתב: "וחשיב ליה ספיקא דאורייתא".

וראה שו"ת בנין ציון (הישנות) ר"ס ע: "...דלדעת רוב הפוסקים בבדיקת עד יש חשש הרגשה, דסבורה דהרגשת עד היא ואיכא ספק דאורייתא, וכ"כ ג"כ בפשיטות הגאון ר' יהונתן ז"ל בספרו תפארת ישראל סימן קפ"ג ע"ש".

[ולגבי שיטת **הפלתי** (רבנו יונתן אייבשיץ), שבס' קפג ס"ק א משמע בדבריו שהוא ספק דאורייתא, ובס' קצ ס"ק ג משמע בדבריו שהוא ודאי דאורייתא, וכבר הרגיש בזה בבית אדם ז, ח (הנ"ל בהערה הקודמת), ע"ש, וראה שו"ת רע"א (קמא סי' סב), הר צבי ובנין ציון הנ"ל. **יש לציין**, שלדעת הפלתי זו השיטה העיקרית בראשונים ובסוגיות הש"ס, אך כתב (פלתי סי' קפג ס"ק א, וסי' קפז ס"ק ה ד"ה אך בכל זה) **שלדעת הגהות מיימוני** (פ"ד מהל' איסורי ביאה הט"ז אות כ) בשם "מורי רבנו" (מהר"ם מרוטנברג), דם הנמצא בבדיקה פנימית (ללא הרגשה) אוסר רק **מדרבנן**, וראה גם פלתי סי' קפח סוף ס"ק ב, שצירף שיטה זו בשעת הדחק, ועי' שו"ת רע"א שם. וע"ע מחצית השקל יו"ד סי' קפח סוף ס"ק ט, ולהלן סוף הערות 275, 276, 277.]

את האפשרות שראתה בלא הרגשה לספק ספיקא²⁷⁴.

ג. דעת בעל 'נטע שעשועים' וסיעתו²⁷⁵, שדמ הנמצא בבדיקה פנימית כאשר האשה **בטוחה** שלא הרגישה ביציאת הדם - אוסר **מדרבנן** בלבד²⁷⁶, ע"ש.

274 וראה סדרי טהרה (סי' קפג ס"ק ב, וסי' קצ ס"ק א ד"ה וכבר כתבתי, ושם ס"ק לו, וע"ש ס"ק צג) וחי' חת"ם סופר (על השולחן ערוך יו"ד בפתוחה לסימן קפג, נדפס ב'לקוט מפרשים' שבסוף השולחן ערוך מהדורת מכון ירושלים, עמ' תרפז-תרפח), שכתבו שדמ הנמצא בבדיקה פנימית, חזקתו שבא בהרגשה, אך כשיש ספק אם דם זה מגופה - ניתן לצרף גם את הספק שמא לא הרגישה לספק ספיקא. [וראה להלן הערה 294, וש"נ לשו"ת בית שלמה, שהסיג על הסד"ט בזה]. וראה שו"ת צמח צדק (ליובאוויטש) יו"ד סי' צט ס"ק ו שהביא עיקרי השיטות בדין בבדיקה פנימית, וסיים (בסוף הקיצור): "...ע"כ אפשר לומר דגם לדין בבדיקת עד ולא הרגישה נחשב רק ספק דאורייתא ולא ודאי, ונפ"מ להצטרף לספק ספיקא" (הובא בטהרת הבית ח"ב עמ' שטז (ש)), וכן פסק בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עח ד"ה ואם היה זה), ע"ש. [וע"ש שו"ת בנין עולם יו"ד סי' לו (ד"ה עוד נלע"ד)]. וראה להלן (עמ' רלד ואילך, ובהערה 295) שבזה לפעמים מקלים גם לשיטה הראשונה, אך לא מדין ספק ספיקא.

275 שו"ת **נטע שעשועים** (לרבי צבי הירש קרא זצ"ל, ראב"ד בוטשאטש, וחותרו של רבי אברהם דוד ווהרמן זצ"ל מבוטשאטש, בעל 'אשל אברהם', 'דעת קדושים', 'עזר מקודש', 'כסף הקודשים' ועוד), ה'תקפ"ט, יו"ד סי' כא. וראה **לחם ושמלה** (לחם סי' קצ סוף ס"ק ב, ושמלה סי' קפג ס"ק ב, סי' קפח ס"ק ה, סי' קצ ס"ק ב, ועוד) שהסכים עמו. וכ"כ בשו"ת **תפארת צבי** (לרבי צבי הירש בישקו זצ"ל; יו"ד, הל' נדה, סי' ל, דף מא, ד"ה והנה דעת הרמב"ם ז"ל; - הובא בלחם הנ"ל) ע"ש. וראה בספר טהרת הבית, ח"א סי' א הערה ה, עמ' כ-כב, ובקצרה בשו"ת 'ביע אומר (ח"ד יו"ד סי' יג אות ב וז, ח"ה יו"ד סי' טז אות א), שהביא עוד אחרונים שהביאו סברא זו, שצידדו כך או שצירפו שיטה זו, ע"ש. [וראה גם לעיל סוף הערה 273, שבפלתי נקט בדעת הג"מ בשם רבו, שבדיקה פנימית אוסרת מדרבנן (בלבד), ואכמ"ל].

[ולגבי דין בבדיקה פנימית לגבי וסתות, ע"י טהרת הבית ח"א סי' ח אות לו, עמ' תפח-תצ (תסח-תע); ושם עמ' עה-עו (ע), ואכמ"ל].

276 ולשיטתם חומרת הגמרא (נדה נז:; והראשונים (רמב"ם הל' איסורי ביאה ט, א, הנ"ל; רשב"א בתורת הבית ז, ד; ועוד) בבדיקה פנימית (וכנ"ל בהערה 271) היא רק כאשר לא שמה לב לדקדק בהרגשתה והיא מסופקת אם הרגישה (כמבואר ב'נטע שעשועים' שם, דף טז, ב, ד"ה והנה, ע"ש), שאז יתכן שהדם יצא בהרגשה אך היא חשבה שזו תחושה של הבדיקה (אך בזמן שהקפידה לשים לב היטב לתחושותיה, ובטוחה שלא הרגישה ביציאת הדם - טומאתה רק מדברי חכמים, מפני שלא הייתה בהרגשה). [וזה דלא כשיטת הפלתי הנ"ל בסוף הערה 273, שהוא מחלוקת הראשונים].

ג. מתי הקלו ה'נטע שעשועים' וסיעתו?

האחרונים המקילים (ה'נטע שעשועים' וסיעתו) שכתבו שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר מהתורה (אלא רק מדברי חכמים), מסבירים שכאשר האשה אומרת **בוודאות** שלא הרגישה ביציאת הדם²⁷⁷ - אין לחשוש שמא הרגישה ולא שמה לב לכך, ולפיכך איננה טמאה מן התורה.

לכן, גם אחרונים אלו (ה'נטע שעשועים' וסיעתו) מסכימים, שדם שנמצא בבדיקה בעומק הנרתיק, **והאשה מסופקת** אם הרגישה ביציאתו מגופה - היא **אסורה מהתורה**²⁷⁸. ואפילו לשיטת הרמב"ם הסובר²⁷⁹ שבכל התורה הכלל "ספיקא דאורייתא לחומרא" הוא רק מדרבנן, ומהתורה כל הספקות מותרים (לבד ממקום שחייב אשם תלוי על ספקו), כותב לגבי דם הנמצא בעומק הפרוזדור²⁸⁰, שטמאה מהתורה מפני שחזקתו שהגיע בהרגשה²⁷¹.

277 כלשון ה'נטע שעשועים' בסיום תשובתו הנ"ל (דף טז, ד (עמ' 37), ד"ה כלל העולה): "כלל העולה מכל מ"ש, דבנידון שלפנינו, אם בכל פעם שבודקת **ברור לה שאינה מרגשת דבר**, ספק דרבנן הוא ולקולא..." ע"ש. בדבריו מפורש שניתן להקל דווקא באומרת ברי לי שלא הרגשתי (גם בתפארת צבי הנ"ל מדבר באשה ה"יודעה שלא הרגישה" ע"ש).

[שיטה אחרת יש לפלתי (הנ"ל בסוף הערה 273) בדעת הגהות מיימוני, לפיה אין לטמא אלא בהרגשה (ואם אומרת שלא הרגישה, אף אם מצאה דם בבדיקה פנימית, איננה טמאה מהתורה), ואם אומרת שהרגישה בשעת בדיקה פנימית (או תשמיש וכי"ב) - אינה טמאה אלא מספק, שמא טעתה בהרגשת עד ובאמת לא הרגישה ביציאת הדם, ע"ש. אך ודאי ששיטה זו איננה מתאימה לדברי הרמב"ם שסתם דמים באים בהרגשה, ולכן איננה עיקר להלכה (גם לדברי הפלתי). והאחרונים (סד"ט ס"ק צ"ד והנה ראיתי; שולחן ערוך הרב סי' קפג קונטרס אחרון ס"ק ב; שו"ת שיבת ציון סי' לו) העירו שאין ראיה מדברי הג"מ, ע"ש ואכמ"ל (וראה לעיל סוף הערה 273 וש"נ).]

278 כלשון ה'נטע שעשועים' בתשובתו הנ"ל (דף טז, ב (עמ' 36), ד"ה והנה כל הגאונים, מובא בקצרה בטהרת הבית עמ' כא (כ)): "...אלא מחוורתא דמלתא דדברי הרמב"ם [הנ"ל בהערה 271] המה דברים ככתבם וכפשטם: "ה"זה יז בחזקת שבא בהרגשה" - היינו ככל חזקה שבש"ס שהיא בדבר המסופק... אלא דבסתמא לא חיישינן לזה, אבל עכ"פ אם הזדמן שהיא מסופקת, שלפי דבריה לא יחאב דעתה אי ארגשה, בזה אנו דנים על פי החזקה דבחזקת שבא בהרגשה הוא". ע"ש שהאריך בביסוס הדברים.

279 ראה רמב"ם הל' כלאים י, כז (וע"ש במקורות וצייונים שבמהדורת פרנקל), הל' טומאת מת ט, יב, הל' איסורי ביאה יח, יז (ועיין שם טו, כא וכו', ובספר המפתח), הל' שאר אבות הטומאות טז, א. [וראה גם פ"ח מהל' שגגות.] וראה שו"ת הרמב"ם (בלאו) ח"ג עמ' 175-171 (מתוך הערות פרופ' שרגא אברמסון); אגרות הרמב"ם, מהדורת הרב יצחק שילת, ח"א סי' כב (ובפרט עמ' שעה-שעו, שפ ושפח, וש"נ); ומאמרו של הרב שלמה גינצלר שליט"א בקובץ 'ישורון' כא (תשס"ט), עמ' ו ואילך.

280 ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה ה, ה: "דם הבא מן החדר [- הרחם] כולו טמא... ודם העליה כולו טהור...

יתירה מזו: יש מהאחרונים המקלים שכתבו²⁸¹ שכל הקולא (שדם הנמצא בבדיקה פנימית מטמא רק מדרבנן) היא כאשר האשה **נתנה דעתה והתבוננה בשעת הבדיקה** אם מרגישה ביציאת הדם, והיא אומרת **'ברי לי שלא הרגשתי'** ביציאת הדם, רק אז היא נאמנת והיא טהורה מדאורייתא; אבל בסתמא - אנו חוששים שמא הרגישה ביציאת הדם²⁸².

ודברים דומים כתב מחבר הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה, פ"ב הערה 12, עמ' 48): "...גם המקילים מסכימים שאם הדם נמצא בבדיקה בעומק הנרתיק, כל שאינה יכולה לקבוע **בוודאות** שלא הרגישה, דין הדם שמצאה כדין דם שטמא מהתורה..." ע"ש. מבואר בדבריו שלא די ב'סתמא', אלא יש צורך שתדע לקבוע בוודאות שלא הרגישה.

ודם הנמצא בפרוזדור אם נמצא מן ה'לול' ולפנים - הרי זה טמא שחזקתו מן החדר, וחיובין עליו על ביאת מקדש ושורפין עליו תרומה וקדשים ואין אומרים שמא מן העליה ירד דרך הנקב, שרוב הדמים הנמצאים כאן מן החדר; נמצא הדם בפרוזדור חוץ לנקב, הרי טומאתו בספק, שמא מן החדר בא או מן העליה שנת דרך הלול..." ע"ש.

281 לחם ושמלה (סימן קפג שמלה ס"ק ב): "...ולפי עניות דעתי י"ל דהרמב"ן ס"ל דהא דאם ראתה ע"י בדיקת עד טמאה מדאורייתא משום דרוב דמים באים בהרגשה ואמר' ארגשה וקסברא הרגשת העד הוא - זהו רק כשלא **נתנה דעתה ולבה בשעת הבדיקה**, אבל אם נתנה אז אל לבה **וידעת בבירור שלא הרגישה** - אינה טמאה רק מדרבנן, ובשו"ת נטע שעשועים ס' כ"א החזיק בדעה זו ע"ש" (וכן הביא שם, לחם סוף ס"ק ב, בשם שו"ת תפארת צבי).

וכ"כ בטהרת הבית (ח"א סי' ח סעיף יב עמ' תכט (תט-ת)): "...אם הכניסה את העד בעומק הרחם [הנרתיק] סמוך למקור, אע"פ שהיא אומרת שלא הרגישה ביציאת הדם מן המקור - חוששים שמא הרגישה, וכסבורה הייתה שהרגשת העד היא, והרי היא כספק טמאה מן התורה, אפילו בטיפת דם כחרדל ואפילו הכתם בבגד צבעוני ודבר שאינו מקבל טומאה, כגון נייר צבעוני וכיו"ב, טמאה; ואם אמרה ברי לי שלא הרגשתי ביציאת הדם כי שמתי לִפִּי מראש על כך, הרי זו טהורה מן התורה..." ע"ש.

282 יש מי שכתב שלדעת הנטע שעשועים עצמו, אשה **האומרת בסתמא** שלא הרגישה (גם אם לא נתנה דעתה במיוחד בשעת הבדיקה לבדוק אם מרגישה ביציאת הדם) - נאמנת ואיננה אסורה מהתורה (ילקוט טהרה מכתב טו, סוף עמ' תרצז, וכן משמע קצת בטהרת הבית ח"א עמ' כא (כ); וראה לעיל הערה 278 מלשון הנטע שעשועים). מאידך, יש שהבינו שכוננת הנטע שעשועים רק כשנתנה לבה ודעתה (ראה בלחם ושמלה הנ"ל בהערה 281; וע"ש לשון הנטע שעשועים בהערה 277). גם המפרשים שהנטע שעשועים הקל בזה, לא פסקו כדעתו להקל בכך, וכמבואר בטהרת הבית הנ"ל בהערה 281.

ד. נשים שאינן מרגישות ביציאת הדם

כידוע, מקובל בקרב רבנים ומורי הוראה, שנשים רבות בזמננו אינן מבחינות בהרגשת יציאת הדם מהמקור (בשונה מ'כאבי מחזור' שהן הרגשות כלליות המופיעות קודם לווסת ובתחילתה, אך אינן הרגשות של יציאת הדם עצמה). אמנם אף בדורנו ישנן נשים המרגישות ביציאת הדם²⁸³, אך בשורות הבאות נתייחס למציאות השכיחה בזמננו של נשים שאינן מבחינות בשום הרגשה גופנית ממוקדת בזמן המסוים של יציאת הדם, ואליהן בלבד.

כפי שהוזכר, טעמם של ה'נטע שעשועים' וסיעתו שכתבו שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר מהתורה, הוא משום שמאחר והיא אומרת **בוודאות** שלא הרגישה ביציאת הדם - אין לחשוש שמא הרגישה ולא שמה לב לכך, ולפיכך איננה טמאה מן התורה; אך אם איננה יודעת אם הרגישה יש להניח שהרגישה ואסורה לבעלה מהתורה.

ולפי זה, יש לדון לגבי נשים רבות בזמננו, שאינן יודעות להבחין בהרגשת יציאת הדם, ומעולם לא הבחינו ב'פתיחת פי מקור' או ב'זעזוע הגוף' בשעת יציאת הדם (ואפילו אינן מרגישות בזיבת דבר לח בפנים, בעומק הפרוזדור) - האם הן יודעות לומר בוודאות שבזמן הבדיקה הפנימית (או התשמיש) לא הייתה שום הרגשה של יציאת הדם? הכיצד? הרי הן אינן יודעות אפילו באיזו נקודה מדויקת בגופן הן אמורות להרגיש את יציאת הדם?

לפיכך נראה שלגבי נשים שאינן יודעות להבחין בהרגשת יציאת הדם (כגון, פתיחת פי מקור וזעזוע הגוף) - לא שייך לומר שסתם דם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר רק מדרבנן, שהרי אינן יודעות לומר בוודאות שלא הרגישו²⁸⁴, וממילא חוזרת ההנחה

283 מורי הוראה מנוסים מספרים שמפעם בפעם מגיעות נשים המדווחות שהן מרגישות פתיחת מקור או זעזוע הגוף. כמו כן, פעם נשאלתי על דם שנמצא על תחתון צבעוני ואמרה האשה שראתה את הדם בהרגשה, וכשביררתי מה מרגישה, אמרה שמרגישה כמין צביטה בפתח הרחם (לכיוון הנרתיק) ברגע תחילת יציאת הדם. - נראה ברור שאשה זו מרגישה ביציאת הדם, וזו הרגשה גמורה מהתורה לכולי עלמא (ועי' בינת אדם, בית הנשים ר"ס ד"ה תשובה, שהוכיח שכל שמרגישה "איזה הרגשה שתהיה" בבשרה - "חשיבה הרגשה ואסורה מהתורה", ועי' ערוך השולחן יו"ד קפג, נז-סב; וידועה שיטת החת"ס בשו"ב, יו"ד ס"ק קצ, ו"ד ס"ק קמ, קג, קסז וקעא, גבי הרגשת צער כעין עקיצת מי רגליים, והוזכר ב"פ יו"ד ס"ק קצ ס"ק ו, ועי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס"כ כא וש"נ, שיעורי טהרה עמ' מח, ופסקי הוראה, נדה, עמ' יח-יט, ואכמ"ל).

284 ולפי השיטות (הנ"ל בסוף הערה 270) שנשים שאינן מרגישות ביציאת הדם טמאות מהתורה אף בלי הרגשה, ישנה סיבה נוספת לטמא מן התורה דם הנמצא בבדיקה פנימית (שוודאי הגיע מגופה), גם לשיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו.

שבדיקת העד הכהתה את ההרגשה, ואימור ארגשה ולא אדעתה (כלשון הגמרא נדה נז: הנ"ל), שהרי חזקת דם שנמצא בפרוזדור שבא בהרגשה²⁷¹.

ובפרט לפי מה שהובא לעיל (עמ' רכא-רכג), שלדעת רבים מהאחרונים המקלים (שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מדרבנן בלבד), ההיתר מבוסס על כך שהאשה **בטוחה** שלא הרגישה, **ורק לכן** איננה טמאה מן התורה (ומהם שכתבו²⁸¹ שכל ההיתר היא כאשר האשה **נתנה דעתה בשעת הבדיקה וברי לה** שלא הרגישה ביציאת הדם; אבל בסתמא - חוששים שהרגישה ביציאת הדם).

ואם כן, גם לשיטת האחרונים המקלים (ה'נטע שעשועים' וסיעתו), לפיה בדיקה פנימית כאשר האשה לא הבחינה בהרגשת יציאת הדם - איננה אוסרת מהתורה (אלא מדברי חכמים בלבד), אצל נשים שאינן מבחינות כלל בהרגשת יציאת הדם, אין מקום להקל בסתמא, שכן חזקת דם שנמצא בפרוזדור שבא בהרגשה²⁷¹, וכל הסברא להחשיב דם שנמצא בבדיקה פנימית כאיסור דרבנן בלבד - קיימת רק כאשר ישנה **ודאות** שלא הייתה הרגשה.

ה. תשובת הרב עובדיה יוסף זצ"ל

מסקנה זו כבר מבוארת בשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח ר"ס קז ס"ק א): "**בזמנינו נודע לנו שיש נשים רבות שלא מרגישות כלל בשעת ויסתן ואינן יודעות הרגשה מה היא, ולאלה אי אפשר לסמוך כשאומרת 'ברי לי שלא הרגשתי'**"²⁸⁵, לכן נכון להורות להן שיעשו שאלת חכם, והיה ה' עם השופט" ע"ש.

דברי הגר"ע יוסף זצוק"ל שצוטטו צריכים תוספת הבהרה, שכן מצד אחד כתב: "**בזמנינו...** שיש נשים רבות שלא מרגישות כלל... ואינן יודעות הרגשה מה היא, **ולאלה אי אפשר**

²⁸⁵ יש לשים לב שהרב ע"ה כותב שלא ניתן לסמוך **אפילו כאשר טוענת ברי שלא הרגישה**, קל וחומר שאין שום מקום להקל **בסתמא** (דעת הרב עצמו, שאף בנשים המרגישות בדרך כלל ביציאת הדם, ניתן להקל רק כאשר נתנה דעתה בשעת הבדיקה ובטוחה שלא הרגישה, וכנ"ל בהערה 281).

לסמוך כשאומרת ברי לי שלא הרגשתי, ואם כן חוזרת החזקה שסתם דם שנמצא בפרוזדור בא בהרגשה²⁷¹ (וכנ"ל) והן אסורות מהתורה; ומצד שני הותיר הרב ע"ה את השער פתוח ובסיימו במילים העמומות: "לכן נכון להורות להן שיעשו שאלת חכם, והיה ה' עם השופט", משמע שבמצבים מסוימים **יש מקום להקל בדבר**²⁸⁶.

למעשה, במקרה ספציפי שאשה (שמעולם לא הבחינה בהרגשת יציאת הדם) תטען שהיא בטוחה שלא הרגישה **הפעם** ביציאת הדם, ותבוא עם שאלתה לחכם, מה עליו לענות לה? - ניתן להציע דרכים שונות בביאור העולה מדברי מרן זצ"ל, נציג כמה מהן²⁸⁷:

- יתכן שעל החכם לבדוק ולשאול אותה - איך יודעת שלא הרגישה? מהי ההרגשה שהייתה אמורה להרגיש? וכד', ומתוך הדרישות והחקירות יתברר העניין: או שמבחינה לעיתים בהרגשת יציאת הדם או שאיננה יודעת מהי סחה (ואין באמירתה שלא הרגישה ולא כלום).

[וראה שו"ת **שבט הלוי** (ח"ט ס"ס קפא אות ז): "אמנם עלינו לדעת דכבר אמרתי בכמה מקומות מניסיון רב דמה שאשה אומרת סתם שלא הרגישה - עדיין לא מספיק להקל משום שלא הרגישה... דמן הניסיון של מקרים אין ספור דאם חוקרים אותם שוב אין יכולים להעיד שלא הרגישו ויתכן שכן הרגישו אך מחמת טמטום הלב נדמה להם כן, ע"כ לענ"ד [נראה] דאין להקל אלא אם נתברר מתוך דבריה בירור גמור שלא הרגישה..." **ע"ש**.]

- עוד יתכן שכוונתו שאצל נשים ש"אין יודעות הרגשה מה היא" - אין לסמוך על אמירת 'ברי לי שלא הרגשתי' כשלעצמה, אך **ניתן לצרפה לספקות נוספים**. וכך מפרשים בכוונתו רבים מתלמידיו.
- בנו, הגאון **הרב יצחק יוסף שליט"א** (ילקוט טהרה, מכתב טו, ריש עמ' תשעט), מסביר בכוונת אביו זצ"ל, שבשעת הדחק גדול (כגון אשה שיש לה מכה), חכם מנוסה יכול

²⁸⁶ הרב ע"ה כתב שיש להורות לנשים לפנות לחכם, אך לא ביאר מה ישיב החכם, וכנראה היינו משום שמדובר בציר משונה ונדיר - שאשה שמעולם לא הבחינה בהרגשת יציאת הדם, ואינה יודעת כלל מהי הרגשה זו (ובאיה נקודה בגופה מורגשת יציאת הדם), תטען שבפעם זו היא השגיחה היטב והיא **בטוחה** שבשעת הבדיקה לא הרגישה הרגשה זו (שאיננה יודעת מהי).

²⁸⁷ **יתכן** שאפשרויות אלו אינן סותרות האחת לרעותה, שכן הרב ע"ה הותיר לחכם לראות לפי המצב שלפניו ולהכריע בין האפשרויות.

להדריך את האשה כיצד תעשה בדיקה זו באופן שתוכל להגיע לוודאות, על ידי שתיכנס לחדר שקט ושאנן ללא הפרעות, תתרכז אך ורק בבדיקה ובתשומת לב יתירה שאיננה מרגישה שום הרגשה (מכל סוג שהוא) באף נקודה באזור.

לפי כל האפשרויות, אין מקום להקל להחשיב **סתם** דם שנמצא בבדיקה פנימית כאוסר מדרבנן בלבד אלא לאשה שבדרך כלל מבחינה בהרגשת יציאת הדם (וכעת לא הרגישה); אבל אצל אשה שמעולם לא חשה ביציאת הדם - סתם בדיקה פנימית היא (לפחות) ספק דאורייתא (אלא אם כן יש סיבות מיוחדות לומר שבדיקה זו אינה אוסרת מהתורה).

ו. שיטת הרב דוב ליאור שליט"א

בשו"ת **דבר חברון** (ח"ב-יו"ד סי' רלד, עמ' 107) דן הרב דוב ליאור שליט"א לגבי "אשה שהכניסה אצבעה פנימה וראתה דם, האם יחשב כבדיקה לעניין חשש הרגשה", והשיב:

האם מחשיבים בבדיקה פנימית כהרגשה זו שאלה, אולם **אם היא שמה לב וברור לה שלא הרגישה** - לא חיישין שמא הרגישה ולא אדעתא. עיין 'לחם ושמלה' (סימן קצ או"ק ב) שהביא בשם שו"ת 'נטע שעשועים' (סימן כא) ושו"ת 'תפארת צבי' (סימן ל) שפסקו שכל שברור לה שלא הרגישה לא תלין בטעותא ואינה טמאה מדאורייתא.

אולם למעשה אני מורה שאשה שראתה בקינוח, זו נחשבת ראייה לכל דבר ולא כתם, וממילא לא צריכים את התנאי של שיעור, ואפילו במשהו אסורה. עיין הלכות נדה לרמב"ן (פרק רביעי אות מה) שכתב: "המקנחת עצמה בעד הבדוק לה וטחתו בִּיָּדָהּ או שהניחתו תחת הכר או תחת הכסת, ונמצא עליו דם, אם משוך - טמאה בכל שהוא... הניחתו בקופסא אפילו היה עגול טמאה בכל שהוא", מפני שקינוח אינו דומה למציאת כתם אלא הוא ראייה לכל דבר, ולכן אין נפקא מינה אם הנייר מקבל טמאה או לא.

סיכום: אשה שבדקה בבדיקה פנימית **וברור לה שלא הרגישה ומצאה דם**, אינה טמאה מהתורה אלא מדרבנן, כיוון שלא גרע מסתם קינוח שטמאה מדרבנן אע"פ שאין במראה גודל גריס.

מדברים אלו עולה שהגר"ד ליאור שליט"א פוסק כדעת ה'נטע שעשועים' וסיעתו שאם

האשה בטוחה שלא הרגישה ביציאת הדם - בדיקה פנימית אוסרת מדרבנן בלבד, אך לדעתו דינה כראייה גמורה (ואין בה קולות של דיני כתמים, אלא מטמאת אף בפחות מכגרים ואף על דבר שאינו מקבל טומאה).

מודגש בדברים שזהו דווקא באשה ש"שמה לב וברור לה שלא הרגישה" (ביציאת הדם). בדברים שבעל פה הבהיר הרב שליט"א²⁸⁸, **שאשה שאיננה יודעת להבחין בהרגשת יציאת הדם, ומעולם לא הבחינה שנפתח מקורה, איננה יכולה לטעון ש'ברי לה' שלא הרגישה, וכל דבריו בתשובה הנ"ל אמורים באשה היודעת להבחין ביציאת הדם**²⁸⁹.

ז. השלכות מהאמור לפסקי מחבר הספר

נחזור למחבר הספר שכתב להתיר לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'²⁹⁰, הן לגבי דם שנמצא לאחר בדיקה רפואית, והן לגבי דם שנמצא אצל אשה שברחמה מונח התקן תוך רחמי. בשני המקומות אין שום סיוג והגבלה של ההיתר למקרה שבו היא "בטוחה" שלא הרגישה ביציאת הדם²⁹⁰, ובוודאי שלא מוזכר התנאי ש"נתנה דעתה"

288 שוחחתי עם הרב דוב ליאור שליט"א בטלפון ביום שני בערב, אור לב' מרחשוון ה'תשפ"ה.

289 בחוברת (עמ' 45) עלתה הטענה לפיה "מתברר שכמה מהעמדות ההלכתיות שהמשיג תוקף בחריפות - מוסכמות על דעתו של הרב דוב ליאור". כבר מילתנו אמורה (ראה לעיל עמ' צח ואילך), שטענה זו הינה שקר, ביזוי תלמידי חכמים ומניפולציה על הקורא, שכן הגר"ד ליאור שליט"א עבר על קונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', וכתב בהסכמתו: "שמחתי מאד בכל הערותיך, שכולן נכונות וקולעות למטרה".

כך גם ביחס לנידון דין, נכתב בחוברת (עמ' 117): "המשיג ביסס את דבריו על טענה שאין לסמוך בימינו על דברי הנטע שעשועים, בשעה שהרב דוב ליאור שליט"א - שהוא ראשון החותמים על חוברת ההשגות - פוסק בעצמו באופן ברור כדעת הנטע שעשועים ודעימיה" (וכע"ז בעמ' 53, ביחס לבדיקת רופא). - אך הדברים פשוטים: **גם בימינו ניתן לסמוך על דברי הנטע שעשועים, ובלבד שתהיה זו אשה המרגישה ביציאת הדם**. אמנם בזמננו ישנן נשים שאינן מרגישות ביציאת דם, אך נשים אחרות מרגישות ביציאת הדם, ולגביהן סובר הגר"ד ליאור שליט"א שניתן לסמוך על שיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו (אך לדעתו, לדם הנמצא בקינוח או בבדיקה פנימית יש דין של ראייה גמורה מדרבנן, גם אם ודאי לא הרגישה ביציאת הדם). ונקווה ששורות אלו מהוות הצלה מהעיון החמור של שמיעה בזילותא דגברא רבא ללא מחאה כראוי.

290 **באמרו** (הנ"ל בעמ' קטו-קצ, ובהערות 75, 121, 185, 269) כתב זאת מחבר הספר כמעט בפירושו: "...כל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, ומדובר בדם שיצא **בלא הרגשה ברורה**, מכיוון שיש סיכוי של עשרה אחוזים ויותר שיצא מפצע שנגרם מההתקן, אינו מטמא". - נראה פשוט שכונתו בתוספת

בשעת הבדיקה להבחין אם היא מרגישה (ונוכחה שלא).

לאור הדברים שנתבארו לעיל, מובן שאפילו אם נקבל את הטענה ש'פסיקות' אלו מבוססות על שיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו שבדיקה פנימית אוסרת מדרבנן, מ"מ אין די בכך בכדי להצדיק היתרים גורפים אלו, וזאת משום שלאור מה שנתבאר עד כה ברור שלא ניתן להקל בסתם בזמננו (כאשר נשים רבות אינן יודעות כלל להבחין בהרגשת יציאת הדם).

נזכור: בדם גמור - לכולי עלמא¹⁹ לא ניתן לתלות ב'ספק מכה' (וכמו שנתבאר בפרק הראשון באריכות). לפיכך, 'פסיקה' זו חייבת להתבסס על שיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו, ולא כ'צירוף' בעלמא (ולא כמו שכתבו בחוברת, בסוף עמ' 117, שמדובר ב'צירוף שיטת ה'נטע שעשועים' כדבר מה נוסף").

לאור הדברים שנתבארו, קשה להסתמך על כך אפילו כ'צירוף בעלמא', וקל וחומר שאין לבסס על כך פסיקה מחודשת.

ח. שיטת ערוך השולחן

בערוך השולחן (יו"ד קפז, נח-נט) דן לגבי אשה שיש לה מכה שלא ידוע אם מוציאה דם, וכותב:

ודע דכל דינים אלו נתרברו ברואה מחמת תשמיש וברור הדבר דה"ה בלא ראייה מחמת תשמיש אלא שאינה יכולה להיטהר לבעלה מפני שבכל עת מוצאת בדיקות מלוכלכות בדם ג"כ יש להורות כדינים אלו דאם יש לה איזה מכה תולין במכה שלא בשעת וסתה ואותה שאין לה וסת ג"כ תולין כשיש ספק אם מן הצדדין אם מן המקור. ונלע"ד דאפילו למי שסובר ברואה מחמת תשמיש דאין לסמוך על המכה להתייר הדם, מ"מ בבדיקה קילא טפי שאין זה כראייה ממש מחמת תשמיש לענ"ד כמו שאבאר בס"ד.

דהנה חז"ל אמרו ר"פ הרואה [גדה נז]: דיכולה לטעות מהרגשת פתיחת המקור להרגשת אבר, וכן להרגשת עד ע"ש. ומטעם זה כתבנו בסעיף ו' דרואה מחמת תשמיש יכול

המילה 'ברורה' לומר שלא מדובר על טוענת 'ברי לי', אלא כל שלא ברור לה שהרגישה יכולה לתלות במכה שאולי נגרמה בשל ההתקן.

להיות שטמאה מן התורה שהדם בא בהרגשה וסִבְרָה שזהו הרגשת אבר ע"ש, וגם בבדיקה יכול להיות הטעות הזה שסברה שזהו הרגשת עד.

אמנם במחמת תשמיש אתי שפיר שזה אי אפשר להיות רק פעם אחת כמובן, דהרי בראייתה הוא פורש ממנה עד טהרתה, ועכ"פ יותר מג' פעמים אי אפשר דאחר ג' פעמים הרי נתברר אם לטהרה או לטמאה כמו שנתבאר, ואלו הג' פעמים הם בריחוק זמן, דכל אחד נמשך מחברו עד שתטהר, ושפיר יכול להיות שבג' זמנים אלו היה הרגשה וטעתה בהרגשת אבר; אבל בבדיקות שהיא בודקת עצמה כמה פעמים ביום ובודקת עצמה ימים רבים זה אחר זה - האפשר לומר דבכל פעם נפתח פי מקורה?! הלא באחת מאלף נשים לא יארע פתיחת פי המקור הרבה פעמים ביום אחד ובהרבה ימים! ופשיטא ד[ב] הרבה בדיקות לא היה אצלה פתיחת פי המקור, והם מגלות על שארי הבדיקות, כמו ברואה מחמת תשמיש כשלא ראתה פעם אחת מחמת תשמיש נטהרת.

ולפי זה בבדיקות וודאי אין כאן איסור תורה, וזהו שאמרנו שיכול להיות שאפילו מי שמחמיר ברואה מחמת תשמיש שאין לסמוך על המכה יכול להודות בבדיקות ועכ"פ זהו וודאי דלא גרע מינה, וא"כ נוכל לסמוך בפשיטות על הוראת רבינו הרמ"א.

מבואר בדברי ערוך השולחן, שאשה המוצאת דם בעד של בדיקה פנימית, ולא הרגישה ביציאת הדם, יש לחשוש שהרגישה ולא אדעתא²⁹¹; אך אם פעמים רבות בדקה בפנים

291 בערוך השולחן (יו"ד קפג, נד) כתב: "...אלא וודאי דכוונתו [של הרמב"ם] דאם בראייה ממש והיינו שזב דמים מגופה ואומרת שלא הרגישה כלל - אין טומאתה מן התורה אלא מדרבנן, דלא שייך לומר על זה בחזקת שבא בהרגשה כיון שאומרת מפורש שאינה מרגשת כלל; אבל בבדיקה שפיר י"ל כן [בחזקת שבא בהרגשה], והיינו שבדקה ומצאה הדם לפניו בפרוזדור וא"כ מהמקור כבר נעקר ולזה אנו אומרים **שנאותו עת שנעקר מהמקור וודאי הרגישה** ולא אדעתה. וזהו שאומר ואם לא הרגישה כלומר שאומרת עתה שאין לה הרגשה ועכ"פ אם בדקה ומצאה הדם לפניו בפרוזדור הרי זה בחזקת שבא בהרגשה כלומר מכבר כשנעקר מן המקור אל הפרוזדור הייתה הרגשה ולא אדעתה אבל אם עתה הייתה ראייה ממש מהמקור בלא הרגשה טומאתה רק מדרבנן..." ע"ש.

בחבורת (עמ' 120-119 הערה 4) טענו שערוך השולחן חזר בו מדבריו אלו, אך לענ"ד קשה לומר כן, שכן ערוך השולחן שנה דבריו שוב בס' קצ (סעיפים א, ד), ועיקר טענתו שלא סביר שיפתח המקור כ"כ הרבה פעמים והאשה לא תרגיש נכון בין לפי החשש שהרגשת העד טשטשה את הרגשת יציאת הדם (כמוזכר בגמרא ובדברי הפוסקים) ובין לפי החשש שהרגשת קודם לכן ושכחה (כביאור ערוך השולחן הנ"ל), ופשוט שערוך השולחן לא ביטל את החשש שבגמרא (ועי' ערוך השולחן יו"ד קצא, ו), ודו"ק בכ"ז.

ומצאה דם ולא הרגישה ביציאת הדם, אין סברא שבכל הפעמים נפתח מקורה (כי אין דרך המקור להיפתח פעמים רבות כל כך), ולכן יש להניח שלא נפתח מקורה ולא הייתה הרגשה.

בחוברת (עמ' 119) רצו לצרף את שיטתו כ'סניף' לטהר דם הנמצא בנוכחות התקן²⁹², אך **הדברים תמוהים**, שכן דברי ערוך השולחן אמורים **באשה שבדרך כלל מרגישה ביציאת הדם** (ועי' ערוך השולחן יו"ד קפג, סא-סב, שהניח שכל הנשים מרגישות בפתיחת פי המקור בתחילת ראייתן ואכמ"ל), וכאשר ידוע שיש לה מכה (אלא שלא ידוע אם מכה זו מוציאה דם), ואז העובדה שלא הרגישה פעמים רבות מלמדת שמדובר בדם מכה (כי אין דרך המקור להיפתח כל כך הרבה פעמים); אך באשה שמעולם לא הבחינה בהרגשת יציאת הדם, **וברחמה מצוי התקן המשבש את פעולת הרחם**, אין ללמוד מאומה מהעובדה שלא הרגישה, שיתכן שההתקן גרם לדימומים רבים מהרחם, ומקורה נפתח פעמים רבות.²⁹³

292 נדגיש שנית: כדי להתיר דימום בנוכחות התקן לא די ב'סניף', אלא צריך **להתבסס על הכרעה מוחלטת** שבדיקה פנימית זו אוסרת רק מדרבנן (כי דם **לכולי עלמא** לא ניתן לתלות ב'ספק מכה'), וגם כך כלל לא ברור שיהיה ניתן להתיר זאת, כפי שיתבאר בפרק הבא.

293 בחוברת (עמ' 120) הועלה סניף נוסף - על פי שו"ת **דברי יציב** (יו"ד סי' פו ס"ק ט), אשר נשאל לגבי אשה שהביטה בעד הבדיקה וראתה שהוא נקי והניחתו, ולאחר מכן נבדק בעיון וביסודיות ונמצא עליו אדום כחוט השערה או נקודה קטנה מאד. בתשובתו הוא מביא את דברי הפוסקים שאין דרך המקור להוציא טיפת דם אחת קטנטנה פחות מכגריס, ושאיין דרך להרגיש בפתיחת המקור לטיפה כה קטנה, ע"ש. בתוך הדברים הוא מעלה לדיון את שאלת עומק הבדיקה, שיש מהראשונים (ובהם הרא"ש) שהזכירו שצריך לעשות את הבדיקה במקום שהשמש דש, וכוונתם לפרוזדור (ולא די בקינוח חיצוני), אך בדברי הטור נראה שכוונתו שצריכה להכניס את עד הבדיקה בעומק שהשמש דש, וכבר הקשו הב"י ושאר הפוסקים שהוא דבר שאי אפשר (שאיין אצבעה ארוכה כ"כ), והאחרונים האריכו בביאור עניין זה (ע"ש בדברי יציב ושו"נ).

וכתב האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל: "...ובמאמר מרדכי [סי' לה, דף מט טור א] כתב לחלק, דבהרגשת שמש כיון שהאבר מגיע עד מקום ההרגשה של יציאת הדם וכו' וגורם פתיחת החדר שבפנים עי"ז ובקל תוכל לטעות, משא"כ בעד שאי אפשר שיגיע לשם כיון שהצוואר נסתם מאד, ע"ש באריכות, ולפמ"ש לעיל אין לחלק... אך מ"מ י"ל כיון שסו"ס העד אינו נכנס עד מקום שהשמש מגיע, וכל הפוסקים הנ"ל נקטו הכי, ובפרט שעכשיו לא שמענו מעולם מי שתיהר להכניס עד הבדיקה בעומק כ"כ לתוך הפרוזדור, וכאשר כתבו הפוסקים מחשש קלקול ומחולשת הדור, א"כ י"ל דהרגשת עד אינו מה"ת ומכ"ש בזמנינו שיי"ל דכו"ע מודו בזה וז"ב בס"ד". ע"ש.

מדבריו עולה שצריך לסניף את הספק שמא אין בדיקה מכה את הרגשת פתיחת המקור כשאינה בעומק שהשמש דש. אך **זוהי** סברא קשה ומחודשת מאד, שכן כבר הב"י העיר שאי אפשר לבדוק כ"כ בעומק, ומאות שנים (ואולי יותר) נשים בודקות כבזמננו, ואעפ"כ רבים מגדולי הפוסקים כתבו שבדיקת עד מהתורה (והם לא סייגו זאת בהגבלה שכאשר איננה בודקת כ"כ בעומק אינו אלא מדרבנן).

ט. סיכום

ישנה מחלוקת לגבי דין דם הנמצא בבדיקה פנימית והאשה לא הרגישה ביציאת הדם מרחמה, אם היא אסורה מהתורה (כי מסתמא הרגישה והבדיקה הכהתה את הרגשתה) או מדברי חכמים. יסוד הדיון הוא מפני שסתם דמים באים בהרגשה, ומאידך האשה לא הרגישה בראיית הדם. לכן, במקרה שאשה מסופקת אם הרגישה או שאיננה יודעת אם הרגישה מפני שמעולם לא הרגישה ביציאת הדם - לכולי עלמא יש לכל הפחות חשש דאורייתא.

מחבר הספר התיר דם הנמצא בבדיקה פנימית לאשה שברחמה מונח התקן (וכן לאחר בדיקה רפואית), וזאת מבלי לסייג שהדברים אמורים דווקא כאשר האשה טוענת ברי שלא הרגישה (ושהיא בכלל יודעת מהי הרגשת יציאת הדם). לכן, אין לצרף לכך את השיטות שבדיקה פנימית מדרבנן.

[לעצם דברי הטור, יתכן שיש ליישב כוונתו ע"פ דברי הרופאים (ראה: 'אסיא' גיליון עז-עח - טבת תשס"ו, עמ' 138-139, וגיליון פא-פב - אדר א' תשס"ח, עמ' 208) שהנרתיק מתארך הרבה בזמן התשמיש ואכמ"ל, וצ"ע].

פרק שנים עשר תלייה בבדיקה פנימית

א. פתיחה

ב. כשיש ספק אם הדם מגופה

ג. תליית דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'

ד. הכרעת ה'נטע שעשועים'

ה. נבוא חשבון

ו. מסקנה

א. פתיחה

בפרק הקודם הובאו שלוש שיטות לגבי תוקפה של בדיקה פנימית: (א) יש הסוברים שדם שנמצא בבדיקה פנימית חזקתו שיצא בהרגשה ואוסר מהתורה, (ב) יש הסוברים שספק אם דם זה יצא בהרגשה, והרי זה ספק דאורייתא; (ג) יש סוברים שאם האשה לא הרגישה ביציאת הדם - הדם אוסר רק מדברי חכמים.

בפרק זה נבוא לדון בהשלכותיה של המחלוקת על דיני תליית דם שנמצא בבדיקה פנימית, כאשר ישנו ספק אם הדם הינו דם נדה או לא.

נבהיר: בפרק הקודם התברר שבחלק מהמצבים גם המקילים מודים שיש בבדיקה איסור תורה (או עכ"פ ספק איסור תורה), כגון כאשר לא ברור לה שלא הרגישה, ובפרט אצל נשים שאינן יודעות להבחין בהרגשתן גם בשעת הווסת. **פרק זה איננו עוסק במצבים אלו, אלא רק במקרה הקלאסי של בדיקה פנימית כאשר ברי לה שלא הרגישה ביציאת הדם.**

ב. כשיש ספק אם הדם מגופה

ולכאורה יש נפקא-מינה ממחלוקת זו (בשאלת תוקפה של בדיקה פנימית) לגבי אשה שמצאה דם בבדיקה פנימית ויש ספק אם הדם מגופה או לא, שלפי השיטות שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מהתורה בוודאי - הרי זה ספק איסור תורה וצריך להחמיר, ולפי

השיטות האחרות - אשה זו מותרת (שכן לפי השיטה שדם הנמצא בבדיקה פנימית הוא ספיקא דאורייתא, י"ל שניתן לצרף את האפשרות שהדם לא מהמקור לספק ספיקא²⁹⁴; ולפי השיטה שדם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר מדרבנן בלבד, כשיש ספק אם הדם מגופה הוא ספק דרבנן).

אך כבר כתבו האחרונים²⁹⁵ שאשה זו (שמצאה דם בבדיקה פנימית ויש ספק אם דם זה מגופה או לא) מותרת לכו"ע (גם לשיטת הסוברים שבדיקה פנימית מוגדרת כוודאי הרגשה), משום שיש לה חזקת טהרה²⁹⁶, וכמו שתולים דם במכה, ואע"פ שיש ספק

294 ולפי השיטה שטמאה מדאורייתא בוודאי - אין לצרף את האפשרות שלא הרגישה לספק ספיקא, וכדברי הרב צבי פסח פרנק זצ"ל (שו"ת הר צבי, יו"ד סי' קנב, ד"ה הנה מש"כ הגרמ"ג): "...לפי מסקנת האחרונים במצאה דם ע"י בדיקה ולא הרגישה דהוי טמאה דאורייתא... וא"כ בנידון דידן אין נצרך לספק ספיקא דאת"ל הוי דם שמא לא הרגישה, אדרבה יש לנו לתלות בהרגשת דם ולא בהרגשת כלי וכמו שכתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ט, א): 'ואם לא הרגישה ובדקה ומצאה דם הרי זה בחזקת שבא בהרגשה' ועיין תוס' (נדה סב. ד"ה הטבילו ועשה) שכתבו כן: ומיהו מטעם ספק ספיקא לחוד לא מטהרין וכו' -] משום דרגילות לבוא דם מגופה, ובתוספות כתובות (ט. ד"ה ואי בעית אימא) ". עכ"ל. [וראה שו"ת פרשת מרדכי ס"ס יא (דף לה, ד"ה ובלא"ה גם לדברי).] [וע"ע שו"ת בית שלמה (דרימר, ירושלים תשע"ז) יו"ד ב (כרך ג-ד) סי' יז (אכן ע"ש סי' ל).] [שו"ר בשו"ת זכרון יוסף (שטיינהוט; יו"ד סי' י"ד ועל כן נ"ל לפרש) שכל שיש לצרף עוד ספק יש לצרף המיעוט שלא הרגישה ע"ש].

295 בינת אדם, בית הנשים ז, ח (הנ"ל בהערה 272); חוות דעת סי' קצ בביאורים ס"ק כז; ועוד. [וראה תנחומין מב, עמ' 478, וש"נ (ועי' שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קצ ס"ק סה וסי' קפ סוף ס"ק ג ד"ה ולפי דעת הרמב"ם, וסי' קפז ס"ק לג ד"ה ואף שמהרא"י, ושו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יו"ד סי' קכב ס"ק ד; וראה גם בסמוך), ואכמ"ל].

[וישנו נימוק נוסף להקל בזה, שלדעת רבים מהאחרונים דם שספק מגופה, אינו מטמא מהתורה, גם אם אין חסרון הרגשה (עי' סד"ט סי' קצ ס"ק צג ד"ה ולכן נראה (וכן בהמשך דבריו), בדעת הרמב"ם ועוד; בינת אדם, בית הנשים (על כלל קיג) ז, ט, ד"ה ואמנם יותר (וכן במסקנתו); בית מאיר, צלעות הבית, סי' יג; שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קצ ס"ק א; מרומי שדה נדה נז; שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יו"ד סי' צט ס"ק ו, סי' ק ס"ק ה, סי' קיז ס"ק ו, סי' קכב ס"ק ד, סי' קלז ס"ק ד, סי' קמ ס"ק ג-ד, סי' קמב, סי' קנז ס"ק ט ד"ה והנה ראייתו. וע"ע שו"ת דברי חיים (צאנז) יו"ד ח"א סי' לז; יד דוד (זיצהיים) נדה נח; שו"ת יען יוסף יו"ד סי' קלב), ויש להאריך בזה ואכ"מ. ויש לצרף בזה עוד סברות להקל כשיש עוד ספק, ואכמ"ל].

296 וכשאין לה חזקת טהרה יתכן שאף לשאר השיטות טמאה (ראה בדברי החת"ס, הנ"ל בהערה 274, שכשאין לה חזקת טהרה - אין לצרף את ספק הרגשה לספק ספיקא והיא טמאה. וראה גם בדברי שאר האחרונים המוזכרים בהערה זו).

[**לגבי הנידון** אם אשה בשבעה נקיים היא בחזקת טהרה - ראה לעיל הערה 16. **ולגבי יום הווסת** - החת"ס הנ"ל כתב שגם ביום הווסת איננה בחזקת טהרה ע"ש, אכן שיטת הרשב"א שאף בזמן הווסת האשה בחזקת טהרה ותולים במכה, ראה לעיל הערות 125, 240, ואכמ"ל בנידון זה.]

אם הדם מהמכה או דם נדה, מ"מ הולכים אחר חזקת טהרה, כדברי הרשב"א שהובאו בפתח הדברים (לעיל עמ' מז).

ומ"מ מסתבר שיש נפקא מינה במחלוקת זו לגבי מצבים שונים, שבכדי לתלות בדם שחוץ לגופה וכד' ולהקל בחשש דאורייתא הספק צריך להיות ברור, ואילו בכדי להקל בספק דרבנן די בספק קל יותר²⁹⁷.

ג. תליית דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה'

ולכאורה ניתן להעלות נפקא מינה אחרת בשאלה זו (אם דם הנמצא בבדיקה פנימית אוסר את האשה מדאורייתא או מדברי חכמים), והוא לגבי אשה שראתה דם בבדיקה פנימית ויש ספק אם יש לה מכה ('ספק מכה'), שבדם המטמא מדאורייתא (ואפילו מספק²⁹⁸) - ודאי שאין לתלות ב'ספק מכה' (כפי שנתבאר לעיל בפרק הראשון באריכות

²⁹⁷ וראה לעיל הערה 294 ושי"נ, וכן שו"ת יביע אומר ח"ד י"ד סי' יג אות ב, וחי"י י"ד סי' נח (הערות על שו"ת רב פעלים, ח"ג י"ד סי' יג, אות יא) עמ' שנט (תסב), ואכמ"ל.

²⁹⁸ וגם לדעת הסוברים שבדיקה פנימית זה רק ספק דאורייתא, ברור שאין להקל ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית. ואע"פ שלכאורה יש ספק ספיקא לקולא: ספק הדם ממכה וספק שלא בהרגשה, מ"מ "ספק בלא הרגשה הוא ספק גרוע" (לשון החת"ס הנ"ל), היות וחזקת דמים שבאים בהרגשה (וכנ"ל בהערה 271), וחייבים עליו על ביאת מקדש ושורפים עליו תרומה וקדשים (כדברי הרמב"ם הנ"ל בהערה 280). ולכן, לשיטתם, אם יש ספק שקול, ניתן לצרף גם את הצד שמא ואולי לא הייתה הרגשה; אך אין לצרף צד זה (שמא לא הייתה הרגשה) לספק גרוע כדוגמת 'ספק מכה' (שיש עדיפות להנחה שהדם מהמקור שוודאי קיים על ההנחה שהדם ממכה שלא ברור שקיימות וכן"ל בעמ' סג-סד וכפ' ובהערה 37 ועוד; וראה גם ט"ז י"ד סי' קצ ס"ק ב, וע"ע כסף משנה רפ"ט מהל' איסורי ביאה, והאחרונים האריכו בעניין זה ואכמ"ל), ובפרט שספק זה מנוגד לחזקת הגוף (שלאשה זו אין מכה). וממילא **אין מקום לספק ספיקא הנ"ל (ספק מכה וספק שלא בהרגשה) אלא במקום שאנו יודעים בוודאות על מכה**. [ואין זה תלוי כלל בנידון אם הכלל ספיקא דאורייתא לחומרא הוא מן התורה או מדברי חכמים (ואכמ"ל לפלפל בזה), כי לכו"ע אין לתלות בשני ספקות ששניהם ספיקות רחוקים (ואף אחד מהם אינו שקול), וכן"ל בעמ' רה-רו (וכ"כ בחזון עובדיה, סוכות, עמ' דלא-רלב, שלכו"ע אין לצרף שני ספיקות שאינם שקולים לספק ספיקא, ע"ש).]

[וכיו"ב מצאנו שלדעת הרמ"א (י"ד קפז, ה) מצרפים אפשרות של מכה בצדדים לספק ספיקא, אך היינו רק במקום שיש מכה ידועה, ויש לצרף לזה ספק נוסף, אך לכו"ע אין לתלות במכה ו/או לצרף לספק ספיקא כאשר יש 'ספק מכה', אלא כאשר יש מכה ודאית, ודו"ק. שו"ר שכ"כ מהר"ם בנעט ז"ע (בשו"ת פרשת מרדכי סי' יא) באריכות, וכ"כ החת"ס (י"ד קנ; דבריהם מובאים לעיל בעמ' נא ונז). וזאת מלבד דעת הרבה אחרונים (מובאים ב'אוצר הלכה', סי' קפז, ה, אות סו, עמ' קמד) שלא

מדברי הפוסקים), אך לשיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו (שדם הנמצא בבדיקה פנימית במקום שהאשה בטוחה שלא הרגישה, מטמא רק מדרבנן), היה מקום לדון שמא יש מקום להקל ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית (ובלבד שמדובר בספק מבוסס).

[כמובן, נידון זה שייך רק לשיטת ה'נטע שעשועים' וסיעתו ורק במקרה שהאשה התבוננה בתשומת לב מרובה שאיננה מרגישה כלל ביציאת הדם, אבל סתם אשה בזמננו העושה בדיקה פנימית בלא הבחנה יתירה אם חשה כעת בהרגשת יציאת הדם מהמקור (הרגשה שאיננה מוכרת לה כלל) - לכולי עלמא יש חשש דאורייתא של ראייה בהרגשה (וכמבואר בפרק הקודם), ושוב לא מועיל 'ספק מכה' בכדי להצטרף לספק ספיקא.]

אולם נידון זה תלוי בשאלה נוספת: מה דין 'ספק מכה' בכתם? נושא זה נידון בהרחבה לעיל בפרק השני, ופשטות הדברים שגם בכתם אין לתלות ב'ספק מכה', וכפי שכתבו להדיא הגר"ז ועוד אחרונים (וכך עולה מרוב ההסברים לדין "ספק עברה בשוק של טבחים"), אך האבני נזר כתב שאם 'ספק מכה' קדם לכתם - ניתן לתלות את הכתם במכה (וכן מהאגרות משה⁷⁶ משמע שמתיר לתלות כתם ב'ספק מכה' באופנים מסוימים).

אם כך, בהכתמות בין וסתיות בנוכחות התקן תוך רחמי, אם האשה כבר הוחזקה בדימומים אלו (ע"י שראתה שלוש פעמים ברציפות²⁵⁰), יש מקום לומר שלדעת האבני נזר ודעימיה, מכאן ואילך (לאחר שהוחזקה) - יכולה לתלות כתמים במכה²⁹⁹ (כל זמן שההתקן ברחמה), ולדעת שאר הפוסקים לא.

ואפילו לדעת מקצת האחרונים (האבני נזר ודעימיה) הסוברים כי ניתן במצבים מסוימים להקל לתלות כתם ב'ספק מכה', מ"מ י"ל שכל זה בכתם, "שלא אמרו חכמים הדבר להחמיר - אלא להקל" כדברי רבי עקיבא (נדה נח:); אבל שאר דיני דרבנן חמורים יותר

התיר הרמ"א אלא באיסור דרבנן (רמ"ת, כשאין הרגשה) ואכמ"ל (וגם מהר"ם בנעט שם העיר בזה ע"ש).

299 וגם לשיטתו אין הדבר ברור כי יש תרי רובי וספק ספיקא לחומרא (אם אומרים ספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן, ראה לעיל הערות 211, 264).

(בדיני תלייה), ולא הקלו בהם כל כך³⁰⁰, ובפרט שמצאנו לכמה אחרונים³⁰¹ שהחמירו ב'ספק מכה' גם בדרבנן, וקל וחומר לבדיקה פנימית.

ולכן, **בבדיקה פנימית - אפילו לדעת ה'נטע שעשועים' וסיעתו (שאוסרת מדרבנן בלבד) - י"ל שאין לתלות ב'ספק מכה'.** ואכן, הפוסקים שכתבו שאין לתלות ב'ספק מכה' (ראה לעיל עמ' מט-נב), רובם דיברו לגבי בדיקה פנימית, וגם בנידון זה כתבו שאין לסמוך על 'ספק מכה'.

ד. הכרעת ה'נטע שעשועים'

יתירה מזו: **בשו"ת נטע שעשועים עצמו** (בסיום אותה תשובה עצמה³⁰²) כתב:

300 ראה שו"ת רבי עקיבא איגר (מהד' קמא ר"ס פא, ד"ה כבר נשאלתי): "...די"ל מה דמקילין בכתמים, היינו בכתם דעלמא דמצאה חלוקה וסדינה מלוכלכים... אבל בראייה דמגופה בוודאי בלא הרגשה, כמו בנידון ידן דמשמשה בעד הבדוק, י"ל דלא מקילין כולי האי..." ע"ש. (וראה גם בחתם סופר המובא בהערה הבאה). [ועי' שו"ת הרשב"א החדשות מכת"י סי' צב ד"ה תשובה. תחילה אומר.]

301 ראה שו"ת חתם סופר הנ"ל (יו"ד סי' קנג, ד"ה והנה לפי): "...עכ"פ בעי' שתהיה לה מכה [=צריך שנדע שיש לה מכה], והסכימו כל האחרונים דכאב אינה כמכה... ודווקא בכתמים דרבנן תלינן בכאב, ודעתם משום דכתמים דמעיקרא איכא ספיא דהרי לא ארגשה מה תאמר שמה ארגשה ולא אדעתה ה"נ נימא שמה עברה בשוק של מטבחים ולא אדעתה, נמצא מעיקרא לא אחמרו רבנן אלא מספיא... משום הכי מקלינן בכאב, אבל הכא [ברואה מחמת תשמיש] **אע"ג דהוה נמי דרבנן** כמ"ש הראשונים, **מ"מ חמיר טפי מכתמים**... משום הכי הסכימו דכאב אינה כמכה..." ע"ש.

וראה לעיל (עמ' נ) מדברי שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' ס"ס קעז ד"ה וכל זה ביש מכה) שכתב: "ואפילו בדרבנן לא תלינן" (ב'ספק מכה'). כמו כן, גם לענין רמ"ת (שהוא מדרבנן לרוב הפוסקים) דעת פוסקים רבים שתולים במכה רק כאשר ידוע שיש מכה (ראה לעיל הערה 25).

ולענ"ד כן עולה גם מפסק גאוני דורנו (אגרות משה יו"ד ח"א סי' פז; יביע אומר ח"ד יו"ד סי' י ס"ק ז; ועוד) שכלה שהוסרו בתוליה (ע"י רופאה), ובביאה שלאחר מכן מצאה דם - יש לתלותו בדם בתולים, ויצטרכו לפרוש ד' ימים ואח"כ תפסוק בטהרה ותספור ז' נקיים ותטבול, ע"ש. ואע"פ שסביר שהסרת הבתולים פצעה את דפנות הנרתיק, וא"כ הוי דם מכה (ולא דם בתולים) ומותרת לבעלה, מ"מ עולה מדבריהם שאין לתלות בכך עד שנדע שנפצעה (כי הוי 'ספק מכה', שאף שיש סיבה שעלולה לגרום מכה, אין כל אינדיקציה שאכן נפצעה). רואים שגם בחשש דרבנן (דם בתולים) לא הקלו לתלות ב'ספק מכה', ודו"ק. וראה לעיל עמ' קג-קד.

302 שו"ת נטע שעשועים בסיום בתשובתו הנ"ל בהערה 275 (יו"ד סי' כא; דף טז, ג, עמ' 37; ד"ה העולה מ"ז), דבריו הובאו לעיל בעמ' נ.

"...ולפי זה בנידון דידן, אם אינה מרגשת כלל [ביציאת הדם]... ודאי אינו אלא דרבנן, וספק דרבנן הוא. וכל זה היינו כשאינה רואה כי אם אחר הכאב [ש] על ידי המכה, והבדיקה אינה מצערותה כנ"ל, דבלי כאב ומכה אינו בגדר ספק כלל... משום דרוב דמים מן המקור, בעינן הוכחה ורגלים לדבר" [שנפצעה].

אם כן, מפורש בדברי ה'נטע שעשועים', שהוא 'אבי השיטה' שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר מהתורה (אלא רק מדברי חכמים), שאין לתלות ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית.

ה. נבוא חשבון

לאור הדברים שהתבררו עד כה עולה, שכדי להקל ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית יש צורך לפנות לקולא בסדרה ארוכה של צמתים: (א) בדיקה פנימית דרבנן (כדעת ה'נטע שעשועים'), (ב) מכריעים כך גם בסתמא (ולא רק כשהאשה נתנה לבה ודעתה בשעת הבדיקה וטוענת ברי שלא הרגיש), (ג) וגם בדורנו אצל נשים שלא מבחינות בהרגשת יציאת הדם, (ד) ניתן להקל בכתם ב'ספק מכה', (ה) בבדיקה פנימית (לשיטות שהיא מדרבנן) לא חמורה מכתם לעניין זה וגם בבדיקה פנימית ניתן להקל ב'ספק מכה'. - יש לשים לב שמסקנה זו הינה שלא כדעת ה'נטע שעשועים' עצמו³⁰³!!!

כדי להקל בדימום בנוכחות התקן (בדם הנמצא בבדיקה פנימית) יש צורך להקל בכל הצמתים הנ"ל, ובעוד כמה צמתים: (ו) דם היוצא ממכה ברירית הרחם - אינו מטמא, (ז) דימום מחמת ההתקן אינו מוגדר כ'דרך ראייה' (שאינן בזה קולות של דיני כתמים), (ח) לא לקבל את ה'ספק ספיקא לחומרא' הנ"ל בעמ' קעד, (ט) לא לקבל את תוצאות המחקר של הרב ד"ר אודי יפרח הנ"ל.

נשים לב: בכדי להקל בדם הנמצא בבדיקה פנימית בנוכחות התקן יש צורך להכריע לקולא בכל הצמתים הנ"ל, לעומת זאת, אם אפילו רק באחד מנידונים אלו בלבד המסקנה הינה לחומרא - אין שום מקום להתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי. [המעין בדברים

303 משונה ביותר ההרכבה אתרי רכשי, מצד אחד לפסוק כשיטת ה'נטע שעשועים' שדם הנמצא בבדיקה פנימית אינו אוסר אלא מדרבנן, ומצד שני - לא לקבל את דבריו שאין לתלות דם הנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה' (אציין שלמרות שהערה זו מובאת בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', עמ' יא, וצוטטה בחוברת, עמ' 116, מ"מ אין בחוברת שום התייחסות עניינית לכך).

שנתבארו עד כה יראה שברוב הנידונים הנ"ל, באופן פשוט, הסוגיות ודברי הפוסקים מטים לאסור, והכרעה לקולא בכל הנידונים הנ"ל יחדיו - מביאה לתוצאה מופרכת לחלוטין (שכן לא מצאנו פוסק שהתיר 'ספק מכה' בבדיקה פנימית).]

כדי להקל בדימום בנוכחות התקן הורמונלי (בדם הנמצא בבדיקה פנימית) יש צורך להקל בכל הצמתים הנ"ל, ובעוד כמה צמתים: (י) אין צורך ב'ספק שקול' כדי לתלות במכה, ואפילו אם רוב הסיכויים שהדם שנמצא הוא דם נדה ואינו ממכה - עדיין ניתן לתלות במכה; (יא) ולמרות שמדובר ברוב גדול ומשמעותי, לאפשר לתלות באפשרות רחוקה שהדם בא ממכה (שספק גדול אם בכלל קיימת); (יב) להתעלם מכך שהדם - בדרך כלל - שונה במראה ובמרקם מדימום בנוכחות התקן רגיל.

[יש לציין, שגם **לדעת האבני נזר** שלשיטתו יתכן שניתן להקל ב'ספק מכה' בכתם, מ"מ כל זה כשהספק אם יש מכה קדם לכתם. בנוסף, ראה לעיל עמ' פו-פז והערות 72-73, שהאבני נזר דיבר באשה זקנה מסולקת דמים, ובאופן שסיבת הספק הייתה קבועה באשה ותמידית עוד לפני מציאת הדם (בשונה מדם הנמצא לאחר בדיקת רופא), וצ"ע.

ולכן, בנידון של אשה שברחמה מונח התקן, אם כבר ראתה כמה פעמים דם וכתמים שלא בשעת הווסת בנוכחות ההתקן, ושוב מצאה כתם, יש מקום לומר שהספק שמא ההתקן פצע אותה נולד לאחר הפעמים הקודמות בהן ראתה דם ומצאה כתמים, ולכן הספק קדם לכתם (ואז לדעת האבני נזר יתכן שניתן לתלות את הכתם ב'ספק מכה', ולדעת שאר האחרונים - לא), אך בפעמים הראשונות - נראה שגם לדעת האבני נזר אין לתלות כתם ב'ספק מכה' שמחמת ההתקן, ודו"ק].

ו. מסקנה

לכולי עלמא¹⁹ אין לתלות דם שנמצא בבדיקה פנימית ב'ספק מכה', וגם לגבי כתמים בדרך כלל קשה להקל בכך.

פרק שלושה עשר

פתרונות למצוקה

א. פתיחה

ב. פתרונות רפואיים

ג. פתרונות הלכתיים

א. פתיחה

תופעת הדימומים הבין-וסתיים אצל נשים שברחמן התקן (ובפרט בהתקן הורמונלי³⁰⁴) קשה מאד לזוגות שומרי הלכה הנתקלים בכך, עד כדי מצוקה קשה מאד בחלק מהמקרים. מיעוט ימי ההיתר מהווה קושי משמעותי בקיום זוגיות תקינה, בשלווה וביציבות הנפשית של בני הזוג ובשלום בית (עי' שבת קנב. וחולין קמא.). חובתנו לנסות לחפש פתרונות מעשיים לנסות למנוע מצוקה זו ולהקל את הקושי ככל הניתן.

מבחינה הלכתית, כבר הוסבר לעיל באריכות, שאם נמצא דם בבדיקה פנימית בנוכחות התקן, אין שום אפשרות להקל בזה, מלבד במקום שבו ידוע בבירור שיש לאשה זו מכה (או באופן בו יש לה 'חזקת מכה' וכו"ל). גם אם נמצא כתם המטמא עפ"י דיני כתמים, קשה מאד להקל (במקום שלא ידוע בבירור שלאשה זו יש מכה או 'חזקת מכה'), מפני הנימוקים הנ"ל בפרק התשיעי (שאין לה 'חזקה' שאינה רואה שלא בשעת וסתה; ספק ספיקא לחומרא; ועוד) ובפרט בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונלי.

304 בהתקנים רגילים (לא הורמונליים), גם הווסת מתארכת, וממילא ימי הטהרה מתקצרים; דבר המחרף הקושי של הדימומים הבין-וסתיים. מאידך, בהתקן 'מירנה' (המשחרר הורמונים) הדימומים הבין-וסתיים תדירים ושכיחים מאד (ובפרט בחודשים הראשונים), מה שהופך את השימוש בו לסבל קשה עבור זוגות שומרי-תורה רבים. [מאידך, לאחר כחצי שנה מההתקנה - הווסת מתמעטת, ולעיתים נעלמת כליל (לאחר ההיטהרות, יש המקלים ללבוש בגדי צבעונים - כדלהלן עמ' רמד ואילך, וכך לפתור את בעיית הדימומים הבין-וסתיים, ואכמ"ל).]

בנוסף, אצל זוגות רבים, הכנסת ההתקן נערכת לאחר לידה, במטרה להאריך את ההנקה וליצור מרווח בין הלידות. במקרים מעין אלו, מצוי שבני-הזוג נמנעו מקיום חיי אישות כבר חודשים ארוכים קודם להחדרת ההתקן לרחם, והם מצפים בכליון עיניים לאפשרות להיטהר.

יש להוסיף, שברוב מקרי הדימומים וההכתמות בנוכחות התקן תוך רחמי, **עיקר הדימומים וההכתמות הם בימים הסמוכים לווסת, והם בוודאי אינם נובעים ממכה**³⁰⁵. גם אם דימומים והכתמות אלו מופיעים אחרי שפסקה בטהרה, ולדעות רבות היא כבר בחזקת טהרה, מ"מ מבחינה מציאותית דימומים והכתמות אלו הם המשך של הווסת (וודאי אינם נובעים ממכה) **וממילא מבחינה הלכתית הם 'דם נדה' גמור ללא כל ספק** (וכפי שנתבאר לעיל, עמ' קכ; ומסתבר שנקודה זו מוסכמת היא, וראה להלן הערה 321).

[לאחר כתיבת הדברים, שוחחתי עם רופאת נשים (ביום חמישי, ח' שבט ה'תשפ"ה), וגם היא אמרה לי שבשבעה הנקיים, מבחינה הסתברותית הרבה יותר נראה שהדמים הם שאריות של הווסת, מאשר דם מפצע].

בפרק זה ננסה לראות אם יש בידינו לפתור מצוקה זו, שכל כך הרבה זוגות סובלים ממנה.

ב. פתרונות רפואיים

ראשית, זוגות הנצרכים למנוע הריון (ע"פ הוראת חכם), כדאי שישקלו - במידת האפשר³⁰⁶ - גם פתרונות חלופיים, כדוגמת טבעת 'נובה-רינג'³⁰⁷, גלולות למניעת הריון, מדבקה וכדומה (לעומת התקן תוך רחמי, הכרוך בבעיית דימומים בין-וסתיים)³⁰⁸. כדאי גם שבני הזוג יבינו את משמעות ההבדלים בין סוגי ההתקנים השונים³⁰⁹. לשם כך חשוב

³⁰⁵ באופן פשוט, פציעה פיזית ברירית הרחם אמורה לדמם במידה שווה בכל הזמנים, ודימומים השכיחים יותר בסמוך לזמן הווסת (גם אם הם אחרי ה'הפסק טהרה') הם ככל הנראה חלק מהדימום הווסתי, ולא מחמת מכה.

³⁰⁶ ישנם מקרים בהם אין אפשרות להשתמש באמצעים אחרים מלבד התקן תוך רחמי (מסיבות רפואיות ואחרות).

³⁰⁷ ראה בספר פוע"ח, ח"ג, פרק עח, עמ' 413-414, שלכתחילה יש להוציא טבעת זו (נובה-רינג) בזמן ביצוע בדיקות פנימיות (ובפרט הפסק טהרה, מוך דחוק ובדיקת ראשון ושביעי) ובשעת הטבילה. וראה שם במקורות שציינו לדעות השונות בנושא, ואכמ"ל.

³⁰⁸ ראה שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד ס"ח (הנ"ל בעמ' קכב): "העצה שכתב להשתמש בהתקן תוך רחמי (IUD) - אין לעשות, משום שקשה מאד להיטהר מדם נדות". וע"ש שמטעם זה המליץ לשואל על אמצעי מניעה אחרים. דברים דומים מובאים בשם הרב נחום אליעזר רבינוביץ' זצ"ל (ראה ספר פוע"ח, ח"ג, מהד' תשפ"א, עח, מ, עמ' 403 והערה 74).

³⁰⁹ ראה לעיל עמ' קסג-קסד והערות 192, 304. בנוסף, ישנם מבנים שונים של התקנים, ויש לכל אחד

להיוועץ ברופא מנוסה ושומר מצוות המבין את השלכות הדימומים על הזוגיות אצל שומרי תורה.

כמובן, לכל אחד מאמצעי המניעה יתרונות וחסרונות, ואין הכוונה כאן להכריע ביניהם. ניתן למצוא רשימה של יתרונות וחסרונות הלוקחת בחשבון הן את הצדדים הרפואיים והמעשיים (לרבות: עלות כלכלית, שיקולי נוחות שונים ועוד) והן את הצדדים ההלכתיים, בספרים רבים העוסקים ברפואה והלכה ובפרט בתחומי הפוריות, כדוגמת ספר פוע"ה.

שנית, אם כבר יש התקן תוך רחמי, ובני הזוג כבר נתקלו בבעיית דימומים בין-וסתיים בנוכחותו, **כדאי מאד להתיעץ עם רופא נשים מומחה ובעל ניסיון לגבי פתרונות רפואיים לבעיית הדימומים**, שכן יש הטוענים כי ישנן אפשרויות לצמצם את הדימומים ע"י תרופות מסוימות³¹⁰ או ע"י החלפת ההתקן (או ע"י החלפה לאמצעי מניעה אחר).

שלישית, יש הטוענים שניתן להפחית את הדימומים גם ע"י **פתרונות טבעיים**, כגון ע"י שתיה מרובה, מיץ לימון סחוט, תוספת ברזל (או ויטמינים אחרים, לנצרכות לכך) ועוד³¹¹. לדבריהם, פתרונות אלו עשויים לצמצם את הבעיה, ולהקל באופן משמעותי את הקושי והמצוקה (אמרו לי אנשים שפתרונות אלו הועילו להם מאד).

[כמובן, רסיסי המידע המובאים כאן (שמקורם בעיקר בספרות תורנית ובניסיון האישי

מהם יתרונות וחסרונות (אמר מומחה: לא לשווא ישנו מגוון כה רחב של סוגי התקנים, אם היה אחד אידיאלי - היה נשאר רק אחד).

³¹⁰ ראה תחומין לא (תשע"א), עמ' 274 והערה 16, שציינו למחקרים ש"הראו שניתן למנוע את הדימום ע"י לקיחת תרופות אנטי-דלקתיות לא-סטרואידיות" (כמובא לעיל בעמ' קיג-קטו). לפי מה שהבנתי מגניקולוג, השפעת כדורים אלו אורכת זמן.

כמו כן, אצל בעלות התקן תוך רחמי **הורמונלי** - נטילת גלולות המכילות אסטרוגן עשויה לצמצם מאד את הדימומים (ראה לעיל בעמ' קסב, קסד וקסו); אך לא תמיד אפשר ומומלץ לקחתן, ראה לעיל הערה 193.

³¹¹ וראה בספר שימוש חכמים (ה"ב עמ' שפב הערה קיב): "ושמענו מרופא בכיר שתוספת ברזל מונעת דימומים, וכמו כן מומלץ לבצע בדיקות דם כלליות, ועם הממצאים לפנות לרופא, שלפעמים חוסר של אחד מהוויטמינים בגוף עלול לגרום לדימומים". [מאידך, שמעתי מגניקולוג מפורסם שפקפק בכך]. כמו כן, מפורסם ששתיית חצי לימון סחוט (אפשר עם סוכר) מידי בוקר - מקצרת וסת ומפחיתה דימומים לנשים מסוימות (אך יש הטוענים שריבוי מיץ לימון פוגע בציפוי השן). בנוסף, יש הממליצים על תוספי תזונה, כגון: ביו-פלבוניד (מחומצות הדרים), 'מים אחדים', 'מנ-פורמולה' ועוד, שלטענתם מועילים להפחתת הדימומים. ויש פתרונות אלטרנטיביים נוספים. [אין בידי מידע על טיבם של פתרונות אלו]. כדאי להתיעץ בנושא עם הרב אליהו האיתן ממכון פוע"ה או עם מומחים אחרים ובעלי ניסיון בתחום.

של כמה זוגות) נועדו להדריך אנשים לשאול לגביהם מומחים, ואין לסמוך עליהם כלל ללא חוות דעת מקצועית.]

ג. פתרונות הלכתיים

במקרה בו לא נמצא עד עתה פתרון מעשי לבעיית הדימומים, מצוה עלינו להתאמץ בכל כוחנו לטהר אשה לבעלה כדוד המלך ע"ה שהיו ידיו מלוכלכות בשפיר ושליא לטהר אשה לבעלה (ברכות ד.)³¹², ולמצוא בדברי הפוסקים צדדי ההיתר אמיתיים. מצד שני, עלינו להיזהר באיסור כרת של נדה החמורה, ואין אנו רשאים לאסור את המותר או להתיר את האסור³¹³, רק לברר את האמת עפ"י דרכה של תורה ומסורת ההוראה מחכמי התורה לדורותיהם.

ומ"מ נראה שיש בידינו לסייע משמעותית לזוגות אלו עפ"י דרכי ההלכה, שכן לדעת רבים מהפוסקים, בשעת הדחק גדול (כפי המצוי בנידון דידן ואכמ"ל), יש מקום להקל בלבישת תחתון כהה (גם בשבעת הנקיים)³¹⁴, או בנתינת תחבושת (תחתונית וכדומה)

312 וראה אמת ליעקב (לבעל נתיבות המשפט וחוות דעת; הוצאת מכון ירושלים תשע"ג, ברכות ד.): "...דוד היה ירא שלא יכשל ח"ו בדין; וביקש מהקב"ה שבדבר חסידות שעושה, שידי מלוכלכות בדם שפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה, שהוא לפני משורת הדין, שאין דרך מלכים בכך אפילו במלכי ישראל, ביקש רחמים: רבש"ע, בדבר שאני מתחסד לטהר אשה לבעלה - שמרה נפשי בדבר הלכה שלא אכשל ח"ו. ולכן אמר: 'לטהר' אשה, שבדבר זה הטעות הוא כישלון גדול, מה שאין כן לטמא - אין בכך כישלון" (וראה בהערה הבאה).

313 ראה ירושלמי (תרומות פ"ה סוף ה"ג, חגיגה פ"א סוף ה"ח וסוטה פ"ח ה"ב): "אמר רבי לעזר: כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור" (וראה בית יוסף יו"ד סימן קטו, ג, בשם הגהות מימוניות (דפוס קושטא) הל' מהלכות מאכלות אסורות ג, יז, בשם הירושלמי: "כשם שאסור להתיר את האיסור - כך אסור לאסור את המותר", וכע"ז בתשובות מימוניות, ספר קדושה, ס"ס טו. וראה ירושלמי עבודה זרה פ"ב ה"ט: "...לא ביש לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך לומר על טמא טהור...". מובא בתוס' ע"ז מ. ד"ה אמר רבא, ויש שגרסו שם: "על מותר אסור" (ראה שו"ת בית יוסף דיני כתובות סי' ג סוף ד"ה כתב וז"ל במוטב). ועפ"ז פסק הש"ך (קיצור הנהגת הוראות איסור והיתר, ביו"ד ס"ס רמב, אות ט): "כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר..." ע"ש. [ויש להרחיב בזה ואכמ"ל.]

314 ראה: שו"ת רע"א מהד' תניינא ס"ס לד: "...ותלבוש בגדי צבעונים וכן הסדינים ומכסה הכרים יהיה הכל בבגדי צבעונים שאין מקבלין כתמים, כן נראה לענ"ד"; שו"ת מהרש"ם ח"ג ס"ס קל (ד"ה ומ"ש רומ'): "...ומהנהגון שתלבוש בגדי צבעונים..." (ועיין שם ח"א סי' פא-פב); שו"ת אגרות משה יו"ד

שאינה מקבלת תומאה בפתח 'אותו מקום'³¹⁵, ולמעט בבדיקות (דהיינו להסתפק בשלוש בדיקות פנימיות בלבד: הפסק טהרה ובדיקת ראשון ושביעי של שבעה נקיים). באופן

ח"ב סי' עח ד"ה ואם היה זה: "ויש להורות לאשה זו... שתלבש בגדים צבעוניים" (וכוונתו אפ"י בז' נקיים, ע"ש); שו"ת חשב האפוד (לרבי חנוך דוב פדווא זצ"ל) ח"ב סי' ס: "והנה מנהג בעלי הוראה בזה כפי מה שראיתי אצל רבנן קשישאי בירושלים עיה"ק ת"ו, שאם יש צורך גדול מורים ללבוש בגדי צבעוניים אף בימי ליבונה"; טהרת הבית ח"ב יג, ד, עמ' שט (רצג): "...אשה שעלולה לראות כתמים בשבעה נקיים - יכולה ללבוש בגדי צבעוניים נקיים, שאינם אוסרים בכתמים הנמצאים עליהם בלי הרגשה..." (ושם בעמ' שיב (רצו): "...ואשה שעלולה לראות כתמים, כגון שיש לה מכה בחדרי בטנה, ומוצאת תמיד כתמים על חלוקה או על הסדין שמצעת בו את המיטה, יכולה אף לכתחילה ללבוש בגדי צבעוניים בכל יום משבעה נקיים שלה, וגם תציע על מיטתה סדין צבעוני, ואם תמצא עליהם כתמים בלי הרגשה אפילו בשלושה ימים ראשונים לספירתה - תעלים עיניה מהם, והיו כלא היו... וכן אני מורה ובא בס"ד להלכה ולמעשה"; שו"ת יביע אומר ח"ג י"ד סי' י"ס ק"ה-ט (ומסקנתו: "סיומא דהאי פסקא שמותר לאשה ללבוש לכתחילה בגדי צבעוניים... ואפ"י בימי ליבונה דהיינו בתוך השבעה נקיים, מותר לה ללבוש צבעוניים להציל עצמה מכתמים..." ע"ש); אוצר הלכה, סי' קצו, ג, אות לח והערות קפז, רכח-רכט (עמ' רסד, ער), וש"נ.

[אמנם היתר זה (ללבוש צבעוניים בשבעה נקיים) אינו מוסכם (ראה יביע אומר ו'אוצר הלכה' שם, וש"נ, וכן 'אוצר הלכה' סי' קצ, י, אות פא, עמ' תיד-תטו, וש"נ, ואכמ"ל), אך מדובר במחלוקת בדן דרבנן ובשעת הדחק גדול, ולכן נראה שאפשר להקל בזה (ודומה שכ"ה ההוראה המקובלת).]

וראה שו"ת בית אב"י (לרבי יצחק אייזיק ליעבעס), ח"ב סי' סה, עמ' צב, שהתיר לאשה שיש לה 'טבעת' ללבוש צבעוניים. גם הרב משה פנירי שליט"א בספר אבני שהם (ח"א עמ' קמב) כתב לגבי נשים שברחמן התקן: "...וכבר כתבנו שהתקנה לנשים אלו ללבוש בגדים צבעוניים, ואפילו בספירת ז' נקיים". ושנה דבריו (אבני שהם ח"ב עמ' תרס, תרסד) שבעלת התקן תוך רחמי הוראה כתמים - תלבש צבעוניים גם בשבעה נקיים, ע"ש [שכתב זאת בדעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל]. וכעת נדפס ספר ילקוט טהרה (מהראשון לציון בעל ילקוט יוסף), ושם כתב (סי' קצ, אות כ, עמ' רנח): "אשה שרואה כתמים ורודים בגלל הטבעת שברחם, יש ליעץ לה ללבוש בגדים צבעוניים, לרבות החלוק שעל הבשר", ע"ש. והביא בהערה שכן הורה אביו הגר"ע יוסף זצ"ל במכתב (מכ"ט סיון תשל"ב), ע"ש.

[וראה לעיל הערה 139 שגם הרב יהודה שפירא זצ"ל (מתלמידי החזו"א המובהקים, ומראשי כולל חזון איש) התיר לבעלת התקן ללבוש צבעוניים, ובלבד שתבדוק קודם תשמיש (אך לא מבואר בדבריו אם מדובר גם בז' נקיים). מאידך, ראה להלן הערה 320 שיש שפקפקו בהיתר זה (לבעלת התקן).]

315 ראה טהרת הבית (ח"א, סי' ח סוף הערה ט, עמ' תכה (תה-תו)) שאשה המניחה צמר גפן או נייר ספוגי עב [-פד, תחבושת] נגד אותו מקום בכדי לספוג את הפרשותיהן, אם נמצא עליו כתם - האשה טהורה. גם בספר 'חק וזמן' (הרב אברהם יהושע השיל בלייך, ח"א, פ"ב סע' יד והערה לא, עמ' קד-קה) כתב בשם גדולי הוראה שפד אינו מקבל תומאה ע"ש. וע"ע שיעורי טהרה (פ"י עמ' קיד-קטו), שערי הלכה (הרב יחיאל חזות, פ"ג הערות כא-כג, עמ' ג) ואוצר הלכה (ח"א, סי' קצ, י, אות עב, עמ' תה), שהביאו דעות הפוסקים בזה (ונימוקים). **השוני העיקרי** בין עצה זו לקודמתה, שבתחתונת לבנה ניתן להבחין בכמות הדם, ולחשוש לדם מרובה, שמא הוא 'מחזור קטן' (ואכמ"ל בצדדי העניין).

זה, נוכל להקל על זוגות רבים להיטהר (אם כי סביר שההיטהרות תארך עוד יום-יומיים).

{וּיש אומרים, שבשעת דחק גדול, בבדיקת שביעי יכולה להסתפק בקינוח חיצוני בלבד³¹⁶ (דהיינו על פתח המקום מבחוץ, מבלי להכניס העד לתוך הפרוודור), ובלבד שאותו קינוח

316 עצה זו מיוסדת על צירוף של שני טעמים: (א) כידוע, נחלקו הראשונים להלכה, האם די בבדיקה אחת בשבעה נקיים (כדעת רב בנדה סט.) או שצריך בבדיקת ראשון ושביעי (כדעת רבי חנינא שם), ולדעת הרבה ראשונים די בבדיקת ראשון או שביעי, ואע"פ שאין הלכה כן (עי' בית יוסף ושולחן ערוך יו"ד קצו, ד: "ואין להקל"), מ"מ יש מהפוסקים שצידדו להקל בזה בשעת הדחק גדול (ראה להלן הערה 319); (ב) יש צד גדול שגם קינוח נחשב לבדיקת שבעה נקיים, שכן בשו"ת נודע ביהודה (מהד' קמא יו"ד סי' מו, הוזכר בפ"ת יו"ד סי' קצו ס"ק ט) האריך לבאר בדעת הרי"ף, הראב"ד והרמב"ם, שגם קינוח חיצוני הוא בבדיקה, ע"ש. [וע"ע בזה ב'מתיבתא' על השולחן ערוך, הל' נדה, 'בירור הלכה' יו"ד סי' קצו, ו, אות כד, ובספר אוצר הלכה שם אות סז, עמ' ש, וטהרת משה מהרב צפניה ערוסי שליט"א, עמ' קז-קי.] ועיין טהרת הבית (ח"ב כלל יג הערה ו, עמ' שסב-שסז (שמה-שנ)) שהאריך לבסס שיטה זו, והביא שדעת הרבה פוסקים כהראב"ד שלשבעה נקיים די בבדיקה כל דהו (דהיינו בקינוח חיצוני), והכריע: "ולעניין הלכה נראה בוודאי שאין לזוז מדברי רוב הפוסקים ומרן השולחן ערוך [יו"ד קצו, ו], שבדיקת הפסק טהרה ובדיקת היום הראשון והשביעי משבעה נקיים - צריכות להיות בבדיקת גמורות בחורים ובסדקים... אולם כשאי אפשר לה לעשות בדיקה גמורה בחורים ובסדקים, כי הבדיקה הזאת גורמת לה ראיית דם... יש לסמוך על דעת הראב"ד דס"ל דלבעלה די בבדיקה קלה בבית החיצון, ואין צורך בבדיקת חורים וסדקים." ע"ש ושו"נ (וראה גם שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' יז אות ג).

ואם כן, על אף שדעת מרן השולחן ערוך [יו"ד קצו, ד-ו] שבדיקת ראשון ושביעי מעכבות, וצריך שיהיה בעומק המקום (עד מקום שהשמש דש) ובחורים וסדקים, אך נראה שבשעת הדחק אפשר לצרף לספק ספיקא שתי מחלוקות אלו: י"א שסגי בקינוח, וי"א שסגי בבדיקה אחת בשבעה נקיים, ולפ"ז י"ל שבנידון דידן (נשים בעלות התקן תוך רחמי המתקשות להיטהר), עכ"פ בבדיקת שביעי אפשר להקל שסגי בקינוח בחיצוני בלבד, ודו"ק. [וראה שיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס שליט"א) עמ' רנז ונ"ל.]

וראה גם שו"ת מנחת יצחק (ח"ה ס"ס קל) שכתב לסמוך על תשובת צמח צדק (לובאוויטש; יו"ד סי' קכג ס"ק ג) שהתיר בשעת הדחק אם תעשה בדיקה פנימית בחורים וסדקים בהפסק טהרה וביום ראשון, ושאר הימים די בקינוח, ע"ש. [וע"ע שו"ת זכרון יוסף [שטיינהרט] יו"ד סי' יד"ה תשובה נ"ל, המוזכר בצמח צדק הנ"ל]. [וכ"כ הרמ"מ קארפ במשמרת הטהרה ח"ב יא, ח, ע"ש].

וכן הורה בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב ס"ס סא ד"ה אך מ"מ יפה הורה) לגבי אשה המוצאת תמיד שערות אדומות על העד: "אך מ"מ יפה הורה כת"ה דאם עכ"פ בשעת הפסק טהרה תהיה נקיה, אז יש להקל בשאר הבדיקות שלא יהיו רק בקינוח לבד... א"כ בעי עכ"פ שההפסק טהרה יהיה נקי לגמרי, ובאם יעשו עכ"פ ביום א' [משבעה נקיים] בבדיקה טהורה ובשאר הימים אפשר להקל. כנלענ"ד בס"ד לדינא".

והרב משה פניני שליט"א בספר אבני שהם (ח"א עמ' קמג), רמז לעצה זו (בשביעי לבדוק שלא בעומק) **בנוגע לנידון דידן** (דימום בנוכחות התקן), ע"ש. [וע"ע שם ח"ב, מילואים והוספות, עמ' לב.] וכעת נדפס ספר 'ילקוט טהרה' (מהראשון לציון הרב יצחק יוסף שליט"א), ואף הוא (בעמ' רנא-רנב,

יצא נקי לגמרי³¹⁷ (ובתנאי שבדיקות הפסק טהרה וראשון של שבעה נקיים עשתה כהלכה - בעומק אותו מקום, בחורים ובסדקים). וכן להיפך: קינוח בראשון³¹⁸, ובדיקה

ד"ה וכמו כן), העלה אפשרות זו לגבי בעיית דימומים בנוכחות התקן, ע"ש.

ויש לציין, שהיתר זה אינו מוסכם כלל, ורבים מהאחרונים אף בשעת הדחק גדול (שיש מכה באותו מקום וא"א לה להיטהר כלל) כתבו להסתפק בבדיקת ראשון ושביעי, ולא הזכירו אפשרות להקל מעבר לכך **(למשל** ראה שו"ת נודע ביהודה מהד' קמא יו"ד ס"ס מד (מרבי יצחק מהמבורג), שו"ת עין יצחק ח"א יו"ד ס"ס יז, שו"ת מהרש"ם ח"ג ס"ס קל (הנ"ל בהערה 314), שו"ת אבני נזר יו"ד ס' רלה ס"ק ג, ושו"ת דברי מלכאל ח"ג ס"ס סב; וע"ע שו"ת נודע ביהודה מהד' תניינא יו"ד ס"ס קכט (הובא בפ"ת יו"ד ס' קצו ס"ק ח), שהצריך בדיקת ראשון ושביעי וקינוח בשאר הימים, וכיו"ב כתבו בשו"ת רע"א (תניינא ס"ס לד [הנ"ל בהערה 314], וראה שם מהד' קמא ס"ס סב) ובשו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יו"ד ס"ס קנב. וע"ע 'אוצר הלכה' ס' קצו, ד, אות מד והערות רע"א-ערב, עמ' ערה. וע"ע שו"ת בית שלמה ודרכי תשובה המצוינים להלן הערה 319). ונראה שלדעתם אין לסמוך על קינוח במקום בדיקת ראשון ושביעי (ואכמ"ל) ודו"ק. - וע"ע בכ"ז בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' כד וז"נ.

[וע"ע ביביע אומר וטהרת הבית הנ"ל, אך הנימוק שהביא להקל **בהפסק טהרה** לאחר שבעה ימים משהחלה לראות (אם אינה רגילה לראות יותר משבעה ימים) **אינו שייך בהתקן** מכמה טעמים (כגון, שבדרך כלל בנוכחות התקן תוך רחמי שאינו הורמונלי הווסת מתארכת, ועוד, שאין לה חזקה שאיננה רואה שלא בשעת וסתה וכן"ל בעמ' קעב-קעד והערה 208), ודו"ק.]

³¹⁷ לגבי קינוח באותו מקום מבחוץ, יש הפוסקים שאפילו דם פחות מכגריס מטמא (מדברנבן), וכ"כ בשו"ת חשב האפוד (ח"ב ס' עה), בשו"ת קנה בושם (ח"א ס' עו ואילך, וע"ע בח"ב ס' נד וח"ד ס' עא), בשו"ת דבר חברון (ח"ב יו"ד ס' רלד, עמ' 170, הנ"ל בעמ' רכה ואילך), ועוד, ומאידך, יש רבים שהקלו בזה (ע"י טהרת הבית ח"א ס' ח סוף סעיף יב, והאריך בזה בעמ' כד-כט (כג-כז), וש"נ [וע"ש גם בעמ' יא-יד]; וראה גם: שו"ת נתיבות אדם, מהרב מתתיהו דייטש שליט"א, ח"א ס' מח, וש"נ, ומשמרת הטהרה, מהרב משה מרדכי קארפ שליט"א, ח"א פ"ג דין ז ובהערות 16-18, וש"נ). וע"י היטב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד ס' יז אות טז. וראה אוצר הלכה ס' קצ, ה, אות לט, וש"נ (ובקצרה בשיעורי טהרה עמ' נ, צא, צח, וש"נ), וכן במאמרו של הרב אליעזר בן-פורת שליט"א בקובץ 'קול התורה' גיליון נו, תשס"ד, עמ' קפד-קפט, וש"נ. [וע"ע שו"ת נתיבות אדם ח"ב ס' מח ס"ק ג.] ואכמ"ל בכ"ז.

אך גם לדעת המקלים בזה, נראה שאם מצאה דם פחות משיעור כגריס - עליה לעשות בדיקה (שאין לצרף קינוח שיש כתם פחות מכגריס כבדיקת ראשון או שביעי, כמבואר בטה"ב שם ריש עמ' כט (כו - בסופו)), וקל וחומר במקום שלא ידוע שיש מכה, ואכמ"ל בזה.

³¹⁸ כפי שהוסבר לעיל (הערה 316), היסוד לשתי העצות (בדיקה בראשון וקינוח בשביעי או קינוח בראשון ובדיקה בשביעי) הינו אחד - שבשבעה נקיים, באחת משתי הבדיקות המעכבות, ניתן להסתפק בקינוח חיצוני, ואין הבדל הלכתי ביניהן בזה, אך אם בראשון מסתפקת בקינוח - בדיקת השביעי מעכבת, ואם תשכחנה - תצטרך להתחיל שבעה נקיים מההתחלה, אך אם בדקה בעומק הפרוזדור ביום הראשון ושכחה לבדוק בשביעי - יתכן להקל בשעת הדחק באופנים מסוימים ואכמ"ל [מאידך, ביום הראשון לאחר ההפסק טהרה יש יותר סיכון להיטמא בבדיקה פנימית, מאשר ביום השביעי].

פנימית בשביעי [וכן בהפסק טהרה, כמוכן]. ואם ישנה אשה שאיננה מצליחה להיטהר לעשות בדיקת ראשון כהלכתה (ואפילו בקינוח בעלמא), יש אומרים, שבשעת הדחק גדול מאד, די לה בהפסק טהרה ובבדיקת שביעי³¹⁹.

319 ראה: חכמת אדם בית הנשים קיז, יב; ערוך השולחן יו"ד קצו, כה-כו; שו"ת בית דוד (טעביל) סי' ב; שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' טז וש"נ; 'אוצר הלכה' סי' קצו, ד, אות נב, עמ' רפה-רפו וש"נ [וראה שו"ת חת"ס יו"ד סי' קעח (הובא בפ"ת יו"ד סי' קצו ס"ק ז) שהקל בעברה ולנה עם בעלה, ועי' טהרת הבית ח"ב עמ' שכט (שיב-שיג) שכתב להקל טפי, ואכמ"ל]. וראה גם בחוברת עמ' 175-177 ואכמ"ל בדבריהם.

[וע"ע בסוף תשובת רבי גבריאל ממיץ בשו"ת שב יעקב ח"א סי' לו, דף מט, ג (וע"ש שכתב: "כיון שיש לה וסת קבוע לימים"), והובא בסד"ט סי' קצו ס"ק טו, וע"ש שהשיג ע"ד. אכן יש מהאחרונים שהסכימו עמו (שבשעת הדחק די בבדיקה אחת בשבעה נקיים), וראה במקורות הנ"ל, וכן 'אוצר הלכה' סי' קצו, ד, אות מד, והערות ערה-רעו, עמ' רעו-רעז, וש"נ. וע"ע שו"ת בית שלמה יו"ד ב סי' יג (ד"ה אמנם מה שהקילו, וד"ה על כן אף אם תברר) וש"נ, ודרכי תשובה סי' קצו ס"ק מג וש"נ.]

וראה טהרת הבית ח"ב כלל יג הערה ה, עמ' שיט-שכח (שג-שיב), שהאריך בזה, ובמסקנתו כתב, שאין להקל בזה אפילו בדיעבד וצריכה לספור מחדש שבעה נקיים, ורק באשה שיש לה חבורות ופצעים בחדרי בטנה והבדיקות קשות עליה מאד אפשר להקל ולסמוך ע"ד רוב הפוסקים שאחר ההפסק טהרה תבדוק בדיקה כדת ביום הראשון או ביום השביעי לספירתה, ודי לה בכך, ע"כ. [ונראה לבאר שיש לצרף דעת כמה פוסקים שבמקום הפסד מרובה לא קיבלנו הוראות מרן, עי' שו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' נח, הערה על שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' ז, הערה ג, עמ' שלד-שלה (תל) בשם כמה אחרונים]. וכ"כ עוד מחכמי זמננו, למשל ראה שיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס שליט"א), עמ' רנו: "...ויש אופנים שאפשר להקל גם בבדיקת יום ראשון לבד או יום שביעי לבד..." ועי' שיעורי שבט הלוי (נדה, סי' קצו סעיף ד, ס"ק ט) ודרכי טהרה יד, ז.

ואם כן, יש מקום לדון ג"כ לגבי הרואה מחמת התקן ואיננה מצליחה להיטהר במשך תקופה ארוכה, שבהפסק טהרה ועוד בדיקה אחת (בראשון או בשביעי) סגי - **על פי הוראת חכם** (בי"א שבט ה'תשפ"ג התקשרתי למעלת כבוד הגאון הרב **דוב ליאור** שליט"א ושאלתי אם אפשר להתיר לסמוך על בדיקת ראשון או שביעי, במקום דחק גדול, כגון אשה שברחמה התקן ואיננה מצליחה להיטהר לבעלה אלא לחמישה ימים בחודש, והדבר קשה לה ולבעלה מאד-מאד, ואמר שבמקרה ספציפי שבא לפני מורה הוראה הוא יכול להקל בהסתמך על ערוך השולחן [הנ"ל], **אך לא להורות כן לרבים**). שוב ראיתי בשו"ת בית אבי (להרי יצחק אייזיק ליעבעס), ח"ב סי' סה, עמ' צב, שהתיר לאשה שיש לה 'טבעת' לבדוק רק הפסק טהרה וביום השביעי [ובנוסף, התיר לה לזלף מים קודם הבדיקה ולנקות המקום, וכן ללבוש צבעונים].

[כאן המקום להעיר, שבחברת סימן ח כולו הוקדש למשפט מקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (עמ' לד הערה 67): **אין שום היתר לאשה להסתפק בבדיקה אחת, גם לא ב'שעת חרום'**, ובטח לא 'בשעת הדחק' כניסוח המטעה המופיע בספר (הארכתני בזה מפני שראיתי טועים בזה בעקבות הספר...). - בחוברת (עמ' 174) נכתב על כך: **"לא כתב כאן המשיג על מה בדיוק הוא משיג. אומנם בפשטות כוונתו כנגד הכתוב ב'פניני הלכה' - טהרת המשפחה" (ד, ח), לפיו 'בשעת הדחק,**

יש להבהיר, שאין לסמוך על ההמלצות אלו, כי אם במקום שעת הדחק גדול ועל פי הוראת פוסק חשוב, הידוע כבקי בהלכה, ירא שמים ומדקדק במצוות, ופסקיו מקובלים בין רבנים ותלמידי חכמים.}

ואע"פ שיש חולקים וסוברים שאין להקל בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי לסמוך על ההיתרים ללבוש בגדי צבעונים בשבעה נקיים³²⁰ [וההיתרים למעט בבדיקות - מחודשים

אם בדקה את עצמה רק פעם אחת במשך שבעת הימים בנוסף לבדיקת 'הפסק טהרה', תוכל להקל ולטבול'. - אך ברור למי שכל קורא את הדברים במקורם שהדברים מוצאים מהקשרם, ואין כל צורך לחפש ולשער על מה ההשגה, שכן בהמשך ההערה מובהר שהביקורת כנגד דברי תלמיד מחבר הספר, המשמש כר"מ בישיבת הר ברכה, שכתב שאם אשה הגיעה למקווה בלי לעשות שום בדיקה, כדי שלא "יפגעו חיי נישואיה", מותר להדריך אותה לבדוק כעת - בלילה שלאחר שבעה הנקיים - ולטבול מיד לאחר מכן (גם אם אין חשש שתכשל באיסור אם לא טבול). בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים' (שם הערה 65) נכתב על כך: "יש להדגיש, שבדיקה זו... איננה מועילה דבר לשבעה הנקיים עצמם, שהרי היא נעשית לאחר השקיעה... ולא נעשתה שום בדיקה קודם לכך" - (בתוך שבעה הנקיים).

אם כן, המשפט הזה מתייחס למקרה של אשה שבאה למקווה מבלי לעשות שום בדיקה בתוך השבעה נקיים, כאשר תלמידו של מחבר הספר מתיר לה לטבול לאחר שתעשה בדיקה אחת בלילה שלאחר שבעה הנקיים (כדי לשמור על זוגיות תקינה ושלוש בית), וכן משמע בספר; ואין לדמות נידון זה למחלוקת הפוסקים אם ניתן להסתפק בבדיקה אחת בתוך שבעה הנקיים, מלבד הפסק טהרה.

אני מתקשה להבין איך טעו כל כך כותבי החוברת והוציאו את הדברים מהקשרם לחלוטין, שהרי במקור כתוב: "(הארכתי בזה מפני שראיתי טועים בזה בעקבות הספר). [כדוגמה לאדם שטעה בעקבות הספר, ניתן להביא את תלמיד המחבר, המשמש כר"מ בישיבת הר ברכה...]" - מודגש בדברים שהטעות איננה מפורשת בספר, אלא שהניסוח בספר מטעה, וכדוגמה לאדם שטעה בזה בעקבות הספר הובא ציטוט מתלמיד המחבר המשמש כר"מ בישיבת הר ברכה.

בנוסף, בקונטרס 'כי טובה חכמה מפנינים', בכל מקום שישנה ביקורת על איזשהו דבר מהספר, מופיע ציון מדויק - פרק, פסקה, הערה ועמוד - ולרוב אף ציטוט; ואילו ההוראה שהוזכרה בחוברת כלל לא נידונה בקונטרס, וברור שלא עליה הביקורת. כמו כן, בכל מקום הביקורת מבוססת ומנומקת, ואילו כאן לא הועלה בקונטרס שום טיעון כנגד הכרעה זו (גם בדרכי טהרה יד, ו, שלח שאלה זו למורה הוראה ולא סגר הפתח, וודאי שלא עולה על הדעת שהייתי יוצא כנגד מחבר הספר, לגבי דבר שגם בדרכי טהרה הקל בו, ובפרט שכ"כ עוד מחכמי זמננו). ברור שמדובר בהוצאת הדברים מהקשרם באופן גס ביותר.}

320 ראה לעיל הערה 135 בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאין ללבוש בגדי צבעונים (במקרה של דימום מחמת התקן), מפני ש"אין אפשר להעלים עין שהדם בא מהמקור?" - ונראה להסביר כוונתו, שכל מה שמצאנו שיש מהאחרונים שהקלו בלבשית צבעוניים בשבעה נקיים בשעת הדחק (וכנ"ל בהערה

עוד יותר, וקל וחומר שלשיטתם אין להקל למעט בבדיקות בבעלת התקן, אא"כ ודאי יש לה מכה], מ"מ נראה לענ"ד שבשעת הדחק גדול, כגון כשאין אפשרות לאשה להיטהר בדרך אחרת, כמו שמצוי לעיתים אצל בעלות התקן תוך רחמי המכתימות הרבה (ובפרט בהתקנים הורמונליים), הסומכת על המקלים בלבבית בגדי צבעונים ובמיעוט בדיקות וכפי שנתבאר - אין מוחין בידה, ובלבד שתשאל לחכם וכן"ל (וכך מורים כמה גדולי תורה וכמה בתי הוראה חשובים).

כמובן, **פתרון זה רלוונטי רק לכתמים מחמת דימום מועט**, שאז ניתן להקל בלבבית צבעונים (וכנ"ל); אך כאשר יוצא מהאשה דם בשיעור ראייה או כאשר היא עשתה בדיקת פנימית ומצאה דם - האשה אסורה לבעלה מדאורייתא (וכן אם מצאה דם בשיעור כגריס ועוד, על בגד לבן שאינו מקבל טומאה, אסורה לבעלה מדברי חכמים, לדעת רוב הפוסקים).

314), היינו באשה שיש לה מכה ידועה בבית החיצון, ומחמתה איננה יכולה לבדוק ולהיטהר, ובזה אמרו שעדיף שלא תמצא דם (שמסתמא הוא ממכה) ולא תכניס עצמה בספקות לחינם (והוסיף הנודע ביהודה תניינא יו"ד ס"ס קט, טעם נוסף: "שהרי יש לחוש שע"י רוב הבדיקות יגרמו שהמכה תתגלע ותוציא דם ונצטרך אח"כ להקל כאשר תמצא דם לתלות במכה יותר עדיף שלא לבוא לידי קולא זו"); אך בנידון שלנו שאין לה ודאי מכה, וממילא אנו מניחים שהדם הוא דם נדה האסור (מהטעמים המבוארים לעיל עמ' סג-סד), וא"כ היאך אפשר להעלים עין ממנו (ולא רק בשבעה נקיים, אלא אפילו בימי טהרתה, ודו"ק), ובפרט שאנו יודעים שלאשה זו ההתקן גורם לדימומים בין ווסתיים (ואין אפשר להעלים עין מהם?). [וראה גם בהסכמת הרב יעקב אריאל שליט"א לספר 'אורות הטהרה' מהרב שלמה לוי שליט"א, ובתשובת המחבר. ויש לדון בסברא זו גם לגבי דברי הפוסקים למעט בבדיקות (ולהסתפק בבדיקת ראשון ושביעי, או פחות מכך), ודו"ק].

ויתכן להסביר שיטה זו מטעם אחר, והוא שמחמת שלדעת חלק מהרופאים מדובר על דימום וסתי, א"כ י"ל שדימומים אלו הינם חלק מהווסת, וממילא גם מה שרואה פחות מכגריס וע"ג צבעונים וע"ג דבר שאינו מקבל טומאה, ג"כ מטמא כדין כל רואה דם בהרגשה; ובפרט בזמננו שנשים אינן מרגישות ביציאת הדם, ואעפ"כ ראיית הווסת מוגדרת כראייה בהרגשה (ויש כמה גישות בין חכמי התורה בדורותינו בטעם הדבר ואכמ"ל, וראה לעיל סוף הערה 270 וש"נ), וממילא כל שהראייה שייכת לווסת י"ל שהיא חלק מהווסת ונידונה כראייה בהרגשה, ודו"ק. ובפרט אם דימומים אלו מצויים בעיקר בימים הסמוכים לווסת (לפניה או לאחריה), שי"ל שהיא חלק מהווסת ונידונה כראייה בהרגשה.

ואכן כמה מפוסקי הלכה החשובים סבורים שכל דם שיצא בנוכחות התקן הינו דם נדה גמור (ואין בו היתרים של דיני כתמים: פחות מכגריס, על צבעוני ועל דבר שאינו מקבל טומאה), [אך אפשר שגם לדעתם אם הוחזקה בשלושה חודשים ויותר שההתקן אינו גורם לה לדימומים, שוב, דינה כשאר אשה הרואה כתמים (אא"כ ראתה בבדיקה פנימית), ראה במכתב הרב דניאל גודיס [מובא להלן נספח א' עמ' 4 [רנד], סוף אות א. ונראה לענ"ד שגם בכה"ג, אם שוב ראתה ג' פעמים ברציפות, חזרה לחזקה שהדימומים מההתקן, ושוב אין לה היתרים של דיני כתמים לשיטה זו, ודו"ק].

וזאת תורת העולה

א. ניתן לתלות דם במכה רק כאשר ידוע שיש לאשה מכה או כאשר יש ראיות ו/או 'חזקות' (התקפות הלכתית) שלאשה זו יש מכה ('חזקת מכה'); אך **אין לתלות דם במכה, כאשר ישנו ספק (שאינו מוכרע) אם יש מכה**. וגם אם יש יסוד סביר להניח שלאשה זו יש מכה, עדיין אין בכך כדי הכרעה, ומכלל 'ספק' לא יצאנו.

ב. כתב הגר"ז שאין לתלות ב'ספק מכה' גם **בכתם**, וכן פשטות הסוגיות. מאידך, יש מי שכתב שניתן לתלות ב'ספק מכה' **בכתם** באופנים מסוימים. אולם בוודאי שלכל הפוסקים אין שום מקום להקל לתלות ב'ספק מכה' **בבדיקה פנימית** (וכ"ש בזמננו שנשים רבות אינן בקיאות בהרגשת יציאת הדם).

ג. גם כאשר ישנה מכה ידועה (שאינן ספק בקיומה), ניתן לתלות **דם** במכה רק ב'ספק שקול', ולא כאשר הסבירות שהדם בא מהמקור עולה על הסבירות שהדם בא ממכה.

ד. לאחר הכנסת התקן תוך רחמי, וכן לאחר הוצאתו, מצויים דמומים במשך זמן קצר. נחלקו חכמי דורנו בדינם, ושלוש דעות בדבר: יש אוסרים אפילו אם לא נמצא דם, יש אוסרים רק אם נמצא דם ויש מתירים בכל מקרה.

ה. ישנן השערות רפואיות שונות בנוגע לסיבת הדימומים וההכתמות (שלא בזמן הווסת) המצויים לפעמים אצל נשים שברחמן התקן (לא הורמונלי, אחר פרק זמן מהכנסתו). **היות ויש בזה ספק אם לאשה זו יש מכה, אין לתלות בה את הדימומים והאשה נאסרה**. בנוסף, יש בדימום בנוכחות התקן כמה שיקולים נוספים לאסור.

ו. הדברים אמורים גם לגבי דימומים השווים בשכיחותם לאורך כל החודש, וכ"ש לדימומים המצויים יותר בסמוך לימי הווסת, שקרוב לוודאי שהם שאריות דם הווסת (המשך ה'מחזור').

ז. במקרים של דימום בנוכחות התקן תוך רחמי המשחרר הורמונים בחלל הרחם, ברור ש**רוב** הדימומים מחמת ההורמונים, כך שיש סיבה נוספת לאסור את הדימום.

ח. יש אומרים, שבשעת הדחק אשה שברחמה התקן וקשה לה להיטהר מחמת דימומים, יכולה ללבוש תחתון כהה (או תחתונית שאיננה מקבלת טומאה) בשבעה נקיים, ואף למעט בבדיקות באופנים מסוימים ועל פי הוראת חכם.

נספח א': מכתב הגאון רבי דניאל הלוי גודיס שליט"א

תמוז התשפ"א

בס"ד

נתבקשתי ממכה תלמידי חכמים לעיין במה שכתב בספר פניני הלכה (טהרת המשפחה פ"ב הי"ד) הואיל והרב המחבר נתלה בזה על דברי מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל בספרו טהרת הבית ח"א (עמ' רסז).

הנה המחבר שם כתב וז"ל, אשה שיש ברחמה "התקן תוך רחמי" למניעת היריון, ולאחר סיום וסתה מצאה כתמים על לבניה, טהורה, שכן ידוע שהתקנים אלו לעיתים פוצעים את הרחם וגורמים לדימומים, ובדיני כתמים תולים להקל. ואם הדם נמצא בבדיקה פנימית, יש מחמירים, מפני החשש שמא דימומים אלו נגרמים כתגובה דלקתית למציאות ההתקן ברחם, שגורמת להתפרקות הרירית כדוגמת מה שקורה בווסת, ולכן אין דינם כדין דם פצע. אולם להלכה, לאחר שהווסת הסתיים ופסקה בטהרה, גם אם הדם נמצא בבדיקה פנימית, כל זמן שאינו מרובה כדרך וסת, ניתן לתלות שהוא דם שיצא מפצע שנגרם על ידי ההתקן. אמנם כדי לצאת מהספק, נכון שאשה שיש לה התקן שגורם לדימומים, תינקע מקיום בדיקות פנימיות שאינן הכרחיות לטהרתה, ומלבישת תחתונים לבנים.

ובהערה שם כתב, פעמים רבות קיומו של התקן תוך רחמי ברחם גורם להארכת הווסת בכמה ימים, ולעיתים אף גורם לדימום ברוב החודש. לא ברור מה הסיבה המדויקת לכך. יש אומרים שקיום ההתקן ברחם גורם לתגובה דלקתית שנועדה להוציא את הגוף הזר וגורמת לדימום או להתפרקות הרירית שהיא מעין מה שקורה בווסת, ולכן יש לאסור דימומים אלה (נשמת אברהם קצד, ה, 6 בשם ריש"א והרב נויבירט, באהלה של תורה א, כד; הרב יונתן בלס תחומין לא). מנגד, יש סוברים שמדובר בדם פצע, ולכן הדימומים שאינם במסגרת הווסת שאותה אשה היתה רגילה בו לפני הכנסת ההתקן, אינם מטמאים (טה"ב ח"א עמ' רסז, הרב ד"ר הלפרין 'רפואה מציאות והלכה' כא). למעשה, כאשר מדובר בכתם, בוודאי יש לטהר, שבכתמים הלכה כמיקל. אולם נראה שגם בבדיקה פנימית אפשר להקל שלא בעונת וסתה, שהיא ויש מחלוקת בין הרופאים אם הדם יצא מפצע או מתגובה דלקתית, וגם אם הוא מתגובה דלקתית, לא ברור שדינו כדם וסת ולא כדם פצע. לפיכך, כיוון שהדם יצא בלא הרגשה, יש לתלות שאולי יצא מפצע ואינו מטמא (כמובא לעיל הערה 14, ובמיוחד לשיטת הרשב"א). אמנם אפשר להקל בכך בתנאי שברור שמדובר בדימום שנגרם בעקבות ההתקן. כגון, שלפני שהיה לה התקן הווסת נמשך ששה ימים בלבד, וגם עתה הצליחה לפסוק בטהרה בסוף היום השישי ולצאת בכך מחזקת טומאה, אולם שלא כפי שהיתה רגילה, מצאה במשך שבעת הנקיים דם בבדיקה הפנימית, ויש להניח שהגיע מחמת ההתקן. אמנם אם בעקבות התארכות הווסת לא הצליחה לבצע הפסק טהרה, הרי שמדובר בדימום רב יחסית ויש להחשיבו כהמשך הווסת, ורק לאחר שתפסוק בטהרה, אם תמצא דם בבדיקה הפנימית מעבר לימים שהיתה רגילה לראות, תוכל לתלות שהוא מפצע שנגרם מההתקן. כמו כן, אם לאחר שתפסוק בטהרה, תראה כמות גדולה של דם, כדוגמת הדם שמוצאים לקראת סיום הווסת, יש להחמיר.

עוד כתב בהערה לגבי התקן שיש עימו הורמונים, יש סוברים שצריך להחמיר, כי אולי ההורמונים גרמו להמשך הדימום, שכן ההורמונים הללו גורמים לרירית הרחם שתיעשה דקה וממילא היא נוטה יותר להתפרק, והחומר הדמי שיוצא הוא מרירית הרחם כדוגמת החומר שיוצא בווסת (הרב ד"ר הלפרין שם, ועיי' שמחת הבית וברכתו ה, 18). וסיים ונלע"ד שגם בו אפשר להקל בבדיקה פנימית ולתלות שהדימום מחמת מכה, שכן למרות שבעקבות ההורמונים הרירית נעשית דקה ונוטה לדמם, עדיין ישנה אפשרות שההתקן פצע את הרחם, או עורר תגובה דלקתית שגרמה לדימום מחמת פצע, וממילא דינה כדין אשה שיש לה מכה שיכולה להוציא דם, שאם זו לא שעת וסתה יכולה להקל.

ושוב כתב לבאר דבריו בגיליון בערוץ שבע בהקדימו שמדין תורה אין האשה נטמאת אלא אם ראתה דם בהרגשה, וחכמים גזרו בכתמים היינו דם שלא בהרגשה, ובתנאי שיש בו שיעור גריס ונמצא על בגד לבן המקבל טומאה, אלא שבכתמים במקום ספק יש להקל. ודם הנמצא בבדיקה פנימית אפילו בכל שהוא טמאה, כל שאין לה במה לתלות שחזקת דם הנמצא בפנים כדם שיצא בהרגשה, ובאשה שיש לה פצעים ברחם, אם האשה יודעת שהדם יצא מהפצע שברחם, גם אם נמצא בבדיקה פנימית בעונת הווסת, טהורה. ואם האשה יודעת שיש לה מכה ברחם שלעיתים מוציאה דם, וספק לה אם הדם שמצאה עתה בבדיקה פנימית הוא מאותה מכה, בעונת וסתה הקבוע טמאה, ובשאר זמנים טהורה (תוספות נדה טז. ד"ה ומר סבר, רמ"א יו"ד קפז ה-ו ושו"ך כו), ולדעת השו"ע גם כאשר האשה לא יודעת אם מכתה מוציאה דם יש להתירה, אולם כתב כדעת המחמירים הואיל ורבים מהאחרונים החמירו בזה.

ובענין התקן תוך רחמי הביא שוב דברי הפוסקים לכאן ולכאן, ובדעת המקילים כתב שכן כתבו הרב אברג'ל בשו"ת דברות אליהו ח"ו (סימן לו, הרב קאפח), וכן עולה מטה"ב ח"א (עמ' רסז) והרב ד"ר הלפרין רפואה מציאות והלכה כא). וכתב שיש שטענו כנגדו ששאלו רופאים רבים, ומכיוון שהרופאים אינם יודעים להסביר מדוע ההתקן גורם לדימומים, יש להחמיר. והשיב כנגדם שהדין הפוך שרק כאשר הרופאים יאמרו בוודאות שהדם שיצא בעקבות ההתקן אינו נחשב דם פצע יש להחמיר, כלומר מכיוון שלא היתה הרגשה של וסת, כל עוד הרופאים מסופקים, אפילו יש סיכוי של עשרה אחוזים בלבד שהדם שנמצא בבדיקה פנימית הוא מחמת פצע שההתקן גרם ברירית הרום, טהורה.

ועוד העירו עליו שלא היקלו בזה רק כאשר האשה יודעת שיש ברחמה פצע, ואילו כאן כשיש התקן, לא בטוח שיש פצע. והשיב להם אם בעבר שלא היו שום אמצעים לדעת מה קורה בתוך הרום סמכו על אישה שאמרה מכה יש לי ברחם, כלומר הרגישה סוג של כאב, או ראתה דימום מסוג שונה, קל וחומר שכאשר הוכנס לתוך הרום התקן שידוע ממילויני נשים שהוא עלול לגרום לדימום, שייחשב כמכה שלעיתים מוציאה דם, ולכן כל זמן שאין מדובר בעונת הווסת, ומדובר בדם שיצא בלא הרגשה ברורה, מכיוון שיש סיכוי של עשרה אחוזים ויותר שיצא מפצע שנגרם מההתקן, אינו מטמא. וחזר שוב על התנאים הנ"ל כדי להתיר.

וסיים במה שכתב בספרו שגם כאשר מדובר בהתקן שיש עמו הורמונים אפשר להקל בכך.

והנה הואיל ובדבר זה יש חשש איסור תורה של כרת, אמרתי בל"ד אשנה פרק זה, ומה ששמעתי ממרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל בענין זה, הואיל והרב הנ"ל הביא מדבריו והסתמך עליהם לקולא, וכן אביא דברי הפוסקים שציינו עליהם שהם מהמקילים במה כתבו להקל, ובמה שיש לשאת ולתת בדבריו במה שכתב להתיר.

א. דעות הפוסקים בהתקנים המפרישים הורמונים.

המחבר כתב שהגם שיש סוברים שצריך להחמיר, אולם לדעתו יש להתיר, כיון שיש עדיין סבירות שהדם שתראה הוא דם פצע, אלא שלא הביא סייע לדבריו מאחד הפוסקים שכתב כוותיה.

והנה ראשית אכתוב עובדה אחת על מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל הואיל והרב המחבר ציין לדבריו בספרו בטהרת הבית ח"א (עמ' רסז בדפוס החדש), וז"ל מרן הראש"ל ז"ל שם, אשה שיש לה טבעת ברחם למניעת הריון, וראתה דם ע"י בדיקת עד שלא בשעת וסתה, והרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום, נראה שיש מקום להקל בזה, כיון שלא בשעת וסתה, הרי כמסולקת דמים, ולכן יש לתלות הדבר במכה, וכ"ש אם

מרגישה כאב וצער בבדיקת העד. ע"כ. ואכן מכוח הוראה זו של מרן הראש"ל ז"ל היינו רגילים להורות לקולא באשה שיש לה התקן כשהאשה היתה רואה כתמים, אלא שבשבוע אחד התקשרו אלי שלש נשים שהיה להן התקן בתוך רחמן, והיו מזלפות לאחר שטבלו כמה ימים רצופים ובאו ושאלו מה דינם, והיה מוזר קצת בעיני להתיר, הגם שיש להן התקן הואיל ומדממות ברציפות ללא הפסק, ובקשתי מידידי המשמש בקודש פנימה אצל מרן ז"ל הרה"ג אמיר קריספל שלי"א לשאול את מרן ז"ל האם גם בכה"ג אפשר להתיר, והשיב לי מרן ז"ל שאני אדבר עם הרב אברהם סופר בעל ספר נשמת אברהם ואחזור אליו, ואכן שאלתי את הרב אברהם סופר בזה, והשיב לי שדעתו של הרב הגאון שלמה זלמן אוירבך ז"ל היתה שאשה שיש לה התקן בגופה וראתה כתמים, יש לדון בזה כראתה דם בהרגשה, הואיל וידוע שההתקן גורם לה לדימום, והוסף לי שדעתו של הגרש"ז אוירבך היתה לאסור גם בהתקנים לא הורמונליים. [וכן כתב בספרו נשמת אברהם חיו"ד (סימן קצד עמ' קצד) בשם הגרש"ז אוירבך שאפי' באשה מינקת שהיא בחזקת מסולקת דמים אין לתלות הדם שרואה בדם מכה, ושם (עמ' קצג) הביא מחלוקת הרופאים האם יש לדון דם היצא מחמת ההתקן אם דינו כדיון דם מכה או שבה מחמת גירוי של הקרום הפנימי לאחר הכנסת ההתקן, מכל מקום לדינא הגר"י נויברט פסק שהיא טמאה, וכ"כ בשו"ת אגרות משה חאה"ע ח"ג (סימן כא), וכן הסיבו הגר"ש אלישיב שלא יועיל לה בגדי צבעונים הואיל ואי אפשר להעלים עין מהעובדה שהדם בא מהמקור].

ושבתי עם תש"ו הרב נשמת אברהם אל מרן ז"ל ואמר לי אם כך אמר הגרש"ז אוירבך כך יש לנהוג, ושאלתי האם גם כבודו סובר כן, והיה מהנהן בראשו, אלא ששוב חזר ואמר לי אם כך אמר הגרש"ז אוירבך כי יש לנהוג.

ולפי"ז יש לבאר דבריו בטה"ב הנ"ל שלא כתב להתיר אלא כשהרופא אומר בצורה ודאית שההתקן פצע אותה, וכן מדוקדק מלשונו של מרן הראש"ל שם שכתב **שהרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום**, משמע דוקא שהרופא אומר בצורה ודאית שהטבעת גרמה לה דימום יש להקל, הלא"ה אין להקל. וכן חזינא בשו"ת וקנה לך חבר להגר"י כהן (סימן קכב) שכתב שדבר בענין הנ"ל עם הגר"מ פנירי מחבר ספר אבני שוהם ואמר לו ששוחח עם מרן הראש"ל בענין ההתקן ומרן הראש"ל אמר לו שאין לתלות במכה אפי"כ יעיד רופא באופן ברור ומוחלט שההתקן גורם לפציעתה, ובה גם מבואר מדוע השיב לי מרן ז"ל שיש לנהוג בזה כדעת הגרש"ז אוירבך.

גם הרב ד"ר הלפרין מרדכי בספרו מציאות והלכה שציינו עם המקילים הרי הוא בעצמו שם (עמ' 247) כתב וז"ל, **נדגיש כי אי אפשר להתיר דימומים של התקן תוך רחמי המפריש פרוגסטרון, שכן ההורמון המופרש ע"י התקן רחמי גורם שינויים הורמונליים המשפיעים על רירית הרחם בדומה לשינויים ההורמונליים הטבעיים הגורמים לדימום אוסר**, משום כך הדיון כאן יתייחד אך ורק להתקן רחמי שאינו מכיל הורמונים, בין אם הוא כולל ובין אם הוא אינו כולל תוספת של נחושת, ובהמשך שם הביא דברי ד"ר יעקב לוי שהיה רופא ירא שמים שעמד בקשר הדוק עם פוסקי העיר שכתב שיש ארבעה גורמים לדימום מחמת ההתקן הרחמי [והיינו שאינו הורמונאלי], ושם בגורם הראשון צידד לומר שהוא דם מכה. ע"כ. עכ"פ מבואר בדברי הרב הלפרין מרדכי שבהתקן רחמי עם הורמונים אין להקל.

עוד הביא משי"כ בשו"ת דברות אליהו חיו"ד (סימן לו) שכתב שבהתקן תוך רחמי שראתה דם דינו כדם מכה אם ראתה שלא בשעת וסתה, אלא שלא הביא מה שסיים הרב דברות אליהו שכל זה דוקא ביש לאשה וסת קבוע, אבל אם אין לה וסת קבוע יש לאסור מספק ולא לתלות בהתקנים, וידוע שבזמנינו רוב הנשים אין להם וסת קבוע. ומה שכתב שכן גם דעתו של הרב יוסף קאפח, כן כתב הדברות אליהו (שם) שהגר"י קאפח נשאל מד"ר אורי לוי האם ההתקנים נקראים דם מכה, והשיב כי הדימום הנגרם ע"י כך דינו כדיון

המכה, ואין להתחשב בו לענין איסור והיתר, אלא שגם הגר"י קאפח וגם הרב דברות אליהו לא נחתו אם יש לחלק, בין התקן שמפריש הורמונים להתקן שלא מפריש הורמונים. ועי"פ דבריהם נגד כל הני רבונותא הנ"ל ודלקמן.

ומלבד הנ"ל כן כתבו לאסור עוד מגדולי הדור, וכמשי"כ הגר"ש וואזנר בספרו שיעורי שבט הלוי (סימן קפו סס"ה) וז"ל טבעת ברחם תוך רחמי, הגורמת דימום, הדם הבא מחמתה יש להחמיר אף כשאפשר שהטבעת גרמה גירוי בפנים, ורק כשברור שיש לה באמת פצע המוציא דם מבפנים מקילים שלא בשעת וסתה בשאלת חכם.

והנה גם הגר"י רצאבי בספרו שו"ת עולת יצחק ח"א (סימן קעד) צידד להתיר בדימום הנגרם מחמת התקן תוך רחמי, וסיים להיות שעניין זה חמור ונוגע לאיסור כרת ח"ו אחלה פני המעיין שלא יעשה מעשה בזה בלי להיוועץ עם מורה הוראה מובהק, מכל מקום בספרו שולחן ערוך המקוצר ח"ו (עמ' עא, סוף הערה כד) כתב ובעיקר הנידון שהעליתי בתשו' הנ"ל שדם הנגרם מחמת התקן תוך רחמי הנקרא בשם טבעת שדינו כמכה שידוע שמוציאה דם, חזרתי בי מזה לפי מה שנתברר לי אחרי כן, ואכמ"ל, ולכן אין להקל בזה. ע"כ.

הא קמן דעכ"פ באמצעי המניעה ההורמונליים דעת רוב מניין ורוב בנין של גדולי דורנו לאסור ובכללם מאורי הדור הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב והגר"מ פיינשטיין והגר"ש וואזנר והגר"י נויברט והגר"י רצאבי, וכן השיב לי בע"פ מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל שכדברי הגרש"ז ז"ל כי יש לנהוג, ושכן כתב ד"ר מרדכי הלפרין, ובדעת הגר"י קאפח אין להכריח שהתיר גם בהתקן המפריש הורמונים, ממילא דעתו של הרב המחבר הנ"ל היא כנגד כל הני רבונותא, ואין לסמוך עליהם אף בשעת הדחק.

ומילתא אגב אורחא אכתוב, בשיחתי עם הרב אברהם סופר נ"י שאלתיו אם דעתו של הגרש"ז אוירבך היתה כן גם באשה שמספר חדשים ההתקן לא גרם לה לדימומים כלל, ולאחר מספר חדשים ראתה כתמים כשאר נשים הרואות כתמים, והשיב לי על זה לא שמעתי, ולענ"ד ככה"ג יש להקל הואיל ואשה זו הוחזקה יותר משלשה חדשים שאין ההתקן גורם לה לכתמים.

ב. מה שכתב לבאר לדינא דעתו שהיא כנגד כל הני רבונותא הנ"ל, יש לדחות.

לאחר שנתברר דעת גדולי הדור הנ"ל שעכ"פ בהתקן המפריש הורמונים אין להקל בזה, ולא היה צורך להרחיב, מכל מקום גם מה שכתב לבאר בטעמו ונימוקו אמאי יש להקל גם במצאה דם בבדיקה פנימית היכא שיש לה התקן תוך רחמי, אכתוב הנראה לענ"ד במה יש לדחות דבריו.

כתב בהערה הנ"ל שיש להקל גם בבדיקה פנימית ולתלות שהדם בא מחמת מכה, שכן למרות שבעקבות ההורמונים הרירית נעשית דקה ונוטה לדמם, מכל מקום עדיין ישנה אפשרות שההתקן פצע את הרחם או עורר תגובה דלקתית שגרמה לדימום מחמת הפצע, וממילא דינה כדין אשה שיש לה מכה שיכולה להוציא דם, שאם זו לא שעת וסתה יכולה להקל. ע"כ.

הרי גם לדבריו אין הוא ודאי שההתקן גורם לדם מכה, שהרי כתב כי אולי ההורמונים גרמו לדימום, שכן ההורמונים גורמים לרירית הרחם שתעשה דקה וממילא היא נוטה יותר להתפרק, ואם כן אף לפי דבריו כיצד יש להקל בבדיקה פנימית אם יש ספק אם כלל יש בגופה מכה המוציאה דם, וכפי שיבואר לקמן בעוה"י. ועוד השיב לשואליו שהעירו לו שאין בטוח שיש כלל פצע, שאם בעבר שלא היו שום אמצעים לדעת מה קורה

בתוך הרחם סמכו על אשה שאמרה מכה יש לי ברחם, קל וחומר שכאשר הוכנס לתוך הרחם התקן שידוע ממיליוני נשים שעלו לגרם לדימום, שיחשב כמכה שלעיתים מוציאה דם.

והאי קל וחומר, הוא קל וחומר פריכא, שהרי חז"ל אמרו שנאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום, ומתוך לשון חז"ל מוכח שברי לאשה שיש לה מכה באותו מקום, ואפשר שברי לה כן כפי שהסביר המחבר שמרגישה כאב וצער באותו מקום הגם שהוא פנימי, או שראתה דם בצבע שונה, אולם בנידון דידן כיצד תהיה ודאיות לאשה שיש לה מכה באותו מקום, יותר ממה שיש לרופאים, שהרי בזה גופא מסופקים הרופאים האם יש לה מכה אם לא, והגם שידוע שמיליוני נשים מדממות מחמת ההתקן, מכל מקום כל אותם מיליוני נשים אינן יודעות אם הדימום הוא מחמת מכה, או מחמת תגובה דלקתית הנגרמת מחמת ההתקן.

ומה שכתבנו לעיל שבבדיקה פנימית שמצאה דם אין לחקל כלל כשיש ספק אם יש לה מכה, הרי פליגי רבונתא אם אשה תולה במכתה הגם שאין ידוע שמוציאה דם, והביאם מרן הבי"ד (סימן קפז ס"ה) שהרשב"א ס"ל דסגי שתדע שיש לה מכה, והגם שאינה יודעת שמכתה מוציאה דם תולה במכתה, ומאידך בהגמ"י כתב בשם ספר התרומה בעין ודאי שידעת שמכתה מוציאה דם, וכן דעת תרומת הדשן, ולהלכה מרן השו"ע יו"ד (סימן קפז ס"ה) סתם וז"ל, אם יש מכה באותו מקום תולין בדם מכתה, וזה כדעת הרשב"א. ומרן הראש"ל ז"ל בספרו טה"ב ח"א (עמ' רסג בדפוס החדש) כתב בשם מרן הכסף משנה שגם הרמב"ם הכי ס"ל דלא בעינן שתדע שמכתה מוציאה דם, והרמ"א שם הכריע כדעת המרדכי והתוס' והרא"ש ותרומת יד ועוד רבים מהראשונים. לכן גם למה שרצה לבאר בטעם ההיתר שלו אינו מכוון על פי ההלכה וכנ"ל.

ועל כל פנים גם לדעת מרן השו"ע שתולה במכתה הגם שלא ידעינן שמכתה מוציאה דם, הוא היכא דידעינן בודאי שיש לה מכה, ורק יש ספק אם מכתה מוציאה דם, אולם אם יש ספק אם יש לה מכה, בודאי שאינה תולה בספק מכה, וכן ראיית בשו"ת בית שלמה מהדו"ב (סימן יז) שכתב שאין לתלות בספק מכה הואיל ויש להעמיד את האשה בחזקת שאין לה מכה, וכן מוכח ממשו' הנודע ביהודה קמא (חיו"ד סימן מו) והובא בספר חכמת אדם (סימן קי ס"א), וכן מבואר בשו"ת רעק"א קמא (סימן סא) שאפי' הרגשת כאב לא מהני ובעינן שתדע בודאי שיש לה מכה. וכן מבואר בשו"ת מהרם שיק (חיו"ד סימן קעח) ופשוט.

ג. בהתקן רחמי שאינו מפריש הורמונים.

כבר נתבאר לעיל שדעת רוב מנין ורוב בנין של גדולי ישראל הגרשז"א, הגריש"א, האגרות משה, הגר"ש וואזנר, הגר"י נויברט, הגר"י רצאבי ועוד שיש לאסור בזה, ולדידהו יש בזה חשש איסור דאורייתא, וכן אמר לי מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל שכן יש לנהוג. ומאידך בשו"ת דברות אליהו כתב שיש להתיר ושכן דעת הגר"י קאפח ונראה דע"פ דעתם להקל בהתקנים שאינם הורמונליים. אולם לדינא נראה שיש להורות בזה לאיסור, שהרי ידוע בפלוגתא דפליגי הגאונים כתב הרא"ש סנהדרין (פ"ג סימן ז) אם יש לראשונים כיצד להכריע יכריעו, ואם אין בידם להכריע בראיות, בדאורייתא יש להחמיר, ובדרבנן יש להקל, ומעין זה כתב החזון איש בליקוטיו הלכות שבת (ס"ס סג) דבפלוגתא הראשונים יש לאחורונים רשות להכריע, אם יש בידם להכריע. וכיון שאין שום ראייה ברורה להכריע כדברי המקילים שהרי בזה גופא הרופאים מסתפקים, אם כן הואיל והדבר נוגע לאיסור דאורייתא יש להורות בזה לאיסורא, ובפרט שדעת האוסרים הם רוב מנין ורוב בנין של גדולי פוסקי זמננו. וכל שכן בנידון דידן שתלוי בשיקול דעת של הרופאים, שפעמים שמשנתה מזמן לזמן שיש לאסור, ואכמ"ל.

המורס מן האמור

אשה שיש לה התקן תוך רחמי הורמונלי או שאינו הורמונלי ורואת כתמים, ויודעת שכתמים אלו מחמת ההתקן, לדעת הגר"ש אורבך והגר"ש אלישיב והגר"י נבזירס והגר"י ראצבי ועוד, זינה כדין אשה שיראתה דם בהרשעה, ולכן אין להקל גם אם ראתה הכתמים על דבר שאינו מקבל טומאה או פחות מכגריס. וכן השיב לי מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף ז"ל שכן יש לנהוג וכחוראת הגר"ש אורבך ז"ל, ומה שכתב בספרו טהרת ח"א (עמ' רסז, דפוס החדש) היינו דוקא שהרופא אומר שיש לה פצע בתוך הרחם, הלא כן הוא בלתי.

הצב"י דניאל גודיס הלוי

זכר
 רבתי קל בל בל, ובלתי מריר
 נאמתי שכן דמא נאמתי מן צדק
 ונאמתי אל מתי הו בלתי מן צדק
 בשל, אל מתי מלחמה מתי מל
 מלחמה מתי מל מל, והרמתי מל
 זכר מל

• ଫାଲ୍ ଫାଲ୍ ଓ ଗୁଡ଼

[illegible]

נספח ב': הערות על המאמר בתחומין מב

א. פתיחה

ב. הכותבים לא מחלקים בין 'מכה' ל'ספק מכה'

ג. האם ניתן לתלות ב'ספק מכה'?

ד. הערות נוספות על הראייה הראשונה

ה. הערות נוספות על הראייה השנייה

ו. האם התקן הרי הוא כ'מכה'?

ז. למה אין לתלות ב'ספק מכה'?

ח. דימום בנוכחות התקן הורמונלי

ט. נקודות משניות

ט. מסקנה

א. פתיחה

בתחומין מב (תשפ"ב), עמ' 494-466, פורסם מאמר מאת שניים מתלמידי מחבר הספר, לפיו ניתן לטהר דם הנמצא על 'עד' בבדיקה פנימית, כאשר מדובר על אשה שברחמה מונח התקן תוך רחמי, ואפילו כאשר מדובר בשבעה נקיים³²¹, וזאת משום "שיש סיכוי סביר שהדם הגיע מפציעת הרחם" (שם, עמ' 482).

ניכר בכותבים שעסקו ביסודיות בסוגיית תלייה במכה, ועמדו על יסודות מרכזיים וחשובים בה. לכן, ישנה חשיבות להתייחס למאמר זה ולבדוק את תוכנו. מאידך, **עיקרי היסודות החשובים שנתבארו באריכות לעיל - לא נידונו כלל במאמר זה**, ונפרט יותר:

1. במאמר זה לא הובאו המקורות לכך שאין לתלות ב'ספק מכה'³²².

2. במאמר זה לא נידונו הסיבות לכך שאין לתלות ב'ספק מכה' (חזקת הגוף; אין ספק מוציא מידי ודאי; ועוד).

321 במאמר המשוך (תגובה לתגובה, ג, 4), סייגו הכותבים את דבריהם: "ההיתר שהתבאר במאמרנו עוסק דווקא בדימום מועט שאינו יכול להיחשב כווסת קל, ולא בכל הדימומים וההכתמות לאחר ההפסק טהרה" (תחומין שם, עמ' 493; ההדגשה שלי). חבל שסיוג זה, המשמעותי כל כך מבחינה מעשית, לא הוזכר בגוף המאמר (ולא בפניני הלכה).

322 מלבד מקור אחד (החתם סופר), שהכותבים ניסו לצמצם את משמעותו (וראה להלן עמ' ער-רעא וערד, מה שיש להעיר על דבריהם בביאור דברי החתם סופר).

3. במאמר זה לא נעשתה הבחנה בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה'³²³.

4. במאמר זה לא נידונו הנימוקים שהובאו לעיל (בפרק התשיעי) להחמיר בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי אפילו יותר מאשר בסתם 'ספק מכה' (שגם בה אין להקל ולתלות וכנ"ל), שהם: העדר חזקה שאינה רואה אלא בשעת וסתה, ספק ספיקא לחומרא ותרי רובי לאיסור.

לכאורה לנוכח הדברים שנתבארו לעיל, הדיון במסקנות מאמר זה - מיותר, שכן היסודות ההלכתיים המהותיים של הדיון, כלל לא עלו ולא נידונו בו.

עם כל זה, חשבתי שבכל זאת נכון להתייחס לכמה נקודות במאמר זה, הן בשל מעלותיו, הן בשל העובדה שבחוברת (עמ' 49, 56-57, 82, 84-85, 90, 120) ישנה הפניה חוזרת ונשנית למאמר זה, הן בכדי למנוע מאנשים שלא עיינו בדברים מלגטות אחריו ללא בדיקה יסודית, והן בכדי להאיר כמה נקודות שנותרו בצל עד כה, והדיון מסביב למאמר זה יחדד אותן. **ובעיקר:** דומני שההערות הספציפיות בהן אתייחס לנקודות מסוימות במאמר זה, מחדדות ומבהירות את חשיבות היסודות שנתבארו לעיל, ועד כמה הן נוגעות לכל נקודה ולכל סברא בדיון על דימום בנוכחות התקן תוך רחמי.

כמובן, כדי להבין היטב את הדברים דלהלן, כדאי להקדים לקריאתם את בירור וליבון היסודות הללו כשלעצמם, דבר דבור על אופניו, כפי שנתבארו לעיל. כאן רק נעיר בקצרה על ההבחנות שנתבארו לעיל.

נמנעתי מלחזור על הטענות שכותב הרב אריה כץ בתגובתו למאמר זה (תחומין מב, עמ' 490-484), וכן על הטענות שנתבארו לעיל (עמ' קסז-קסח, ועוד), מלבד במקום שיש להוסיף ולהעמיק בדברים, והרוצה להשלים את התמונה - ייקחם משם.

323 כמובן, הדיון איננו על המינוח ('ספק מכה' ו'חזקת מכה'), אלא על ההבחנה בין תלייה במכה כאשר על פי כללי ההלכה יש להניח ולהכריע שיש מכה לבין תלייה במכה כאשר ישנו ספק (שאינו מוכרע) אם יש בכלל מכה.

ב. הכותבים לא מחלקים בין 'מכה' ל'ספק מכה'

בפרקים הראשונים של המאמר (שם, עמ' 469-468) מבססים הכותבים את הטענה לפיה "תליית הדם במכה נעשית לא רק כאשר רוב הסיכויים הם שמדובר בדם מכה, אלא גם כאשר יש סבירות גבוהה שמדובר בדם וסת, כל עוד גם האפשרות של מכה היא סבירה". בהמשך (עמ' 473-470) הם מוסיפים לחזק טענה זו מדברי הפוסקים שאם ישנו 'ספק שקול' אם הדם ממכה ניתן לתלות בו.

כל המקורות שהביאו הכותבים מתייחסים למצבים בהם יש לאשה מכה, אלא שישנו ספק אם הדם שנמצא הוא מהמכה או שהוא דם נדה, ובזה די ב'ספק שקול' לתלות להקל (מפני שלאשה יש חזקת טהרה); **אך** אין ללמוד מכאן מאומה למקום בו יש ספק אם יש לאשה בכלל מכה (וכנ"ל).

בהמשך לקו זה נכתב בעמ' 474-473:

"גם בהתקן הורמונלי, חשיש ה'פציעה', כלומר דימום מחמת שפשוף ההתקן בדופן הרחם - אינו פחות מבהתקן רגיל, שכן צורתו דומה לזו של התקנים אחרים, וכך אישרו לנו כמה רופאי נשים עממהם שוחחנו. ואף שיש גם אפשרות משמעותית שהדימום הגיע בעקבות ההורמונים, כיון שמידי ספק לא יצאנו - ניתן לתלות לקולא מעט דם שנמצא בבדיקה פנימית בשבעה נקיים."

ראשית נעיר כי בדבריהם כאן **מפורש** שסיבת ה'היתר' **איננה** בגלל ההנחה שלרוב הדימומים הבין וסתיים בנוכחות התקן נובעים מפציעה (וכדעת חלק מהרופאים), שכן לגבי התקן הורמונלי ברור כי הסיבה העיקרית לדימומים היא התפרקות רירית הרחם בשל ההורמונים (וגם נטילת גלולות המכילות את ההורמון פרוגסטרון מביאה לדימומים), והכותבים לא ניסו לטעון אחרת, הם הסתפקו בכך **"שמידי ספק לא יצאנו"**.

מבואר שלדעת כותבי המאמר, ניתן לתלות במכה בכל מקרה שבו ישנו ספק סביר שמא מקור הדם (שנמצא) הוא במכה, ואין צורך שנדע שיש לאשה זו מכה או שיהיו אינדיקציות וחזקות הגורמות להכריע שיש לה מכה ('חזקת מכה'). וראה להלן עמ' רסב והער.

שנית, נשים לב כי גם כאן הכותבים אינם מבחינים בין דימום בנוכחות התקן, לגביו אין לנו שום ידיעה (או הוכחה או סימן או 'חזקה') שיש לאשה בכלל פצע, לבין מצבים שיש לאשה 'מכה' והספק הוא רק אם הדימום ממנה או מהווסת.

ג.האם ניתן לתלות ב'ספק מכה'?

בעמ' 475 הכותבים לראשונה מעלים את ההבחנה בין תלייה במכה ודאית לתלייה ב'ספק מכה':

"יש שפקפקו על היתר זה וטענו כי כל מה שלמדנו לעיל שתולים במכה, החל מהגמרא ועד לשו"ע, מדובר באשה 'שיש לה מכה'. וכל עוד לא הוכחנו שההתקן פגע בדופן הרחם ופצע אותה, אין לתלות להקל, כשם שאשה שחשה כאב, אין בכך כדי להניח שיש מכה ולתלות בה, כפי שהובא מדברי החת"ס."

הכותבים מציעים שתי דרכים להתמודד עם טענה זו: (א) התקן הרי הוא כמכה, (ב) ניתן לתלות ב'ספק מכה' כאשר זהו ספק מבוסס. נפתח בהתייחסות לטענה השנייה והעקרונית לפיה ניתן לתלות ב'ספק מכה' כשהספק מבוסס, ולאחר מכן (בעמ' רסט) נעבור להתמודד עם הטענה הראשונה (לפיה התקן ברחם דינו כמכה).

בעמ' 476 הערה 30, טוענים הכותבים שניתן לתלות ב'ספק מכה' ובלבד שיהיה זה ספק מבוסס, ובלשונם: "כשיש ריעותא מציאותית ברורה לקיום מכה שממנה הדם - תולים בה גם כשקיום המכה אינו ברור כלל."

הכותבים מציינים שלוש ראיות לטענתם, ונצטט את דבריהם:

"דאיה לכך שכשיש ריעותא מציאותית ברורה לקיום מכה שממנה הדם, תולים בה גם כשקיום המכה אינו ברור כלל, אפשר להביא מדברי הגמרא (נדה סד, ב), שם נחלקו רבי חנינא ורבי אסי במקרה שבעל ולא מצא דם וחזר ובעל ומצא דם. מבואר בגמרא שיסוד מחלוקתם הוא האם המקרה של בעילה בלא דם הוא מקרה שסביר לתלות בו, שלרבי אסי תולים, כדשמואל. ולרבי חנינא לא תולים, מכיוון ששמואל רב גובריה והוא מקרה נדיר ביותר (לשון הרמב"ן כתובות ו, ב: "ואמרינן: שאני שמואל דרב גובריה. אלמא אין הרוב ולא המיעוט יכולים לבעול בלא דם אלא כגון שמואל"). מדויק מכאן שלכו"ע אם יש סיכוי סביר שמקור הדם הוא ממכה - הרי שיש לתלות בו! אף שיש סיכוי שאשה זו אין לה בתולים, וממילא אין לה שום מכה. על כורחנו הסברה היא שכיוון שיש לנו ספק מבוסס האם הדם הוא דם מכה - תולים בו.

ובהגהות שערי דורא נדה טז (תשובה ממה"ר יוחנן בן מוה"ר מתתיהו), הובאו דבריו לעיל, מצאנו שבמקרה של דימום כמה חודשים אחר לידה, כיוון שמצוי שאחר לידה

האשה מדממת ממכה, נחשב הדבר שידוע שיש לה מכה המוציאה דם, ואפשר לתלות בה (ואין לומר ששם שאני כיוון שידוע לנו שמכה זו הוציאה בעבר, שהרי דם הלידה עצמו הוא ממקור הנידה ואוסר, ואין בו כדי להוכיח על דם פצע. ועוד שהמדובר שם על כמה חודשים אחר לידה, כשרוב מוחלט של הנשים כבר נרפאו. אגב, גם בהתקן תוך רחמי, בדומה ללידה - בשעת הכנסתו, האשה כמעט תמיד נפצעת).

יתירה מכך, רואים בדברי הרשב"א (שו"ת הרשב"א החדשות מכתב יד, סימן צב, ועי"ש גם ס' צד) שנטה ללמוד מסוגיין שכאשר יש ריעותא משמעותית, אנחנו תולים בה להקל גם אם היא לא בגופה של האשה כלל, אלא בגורם חיצוני לגמרי כמו הבעל.

לסיכום, הכותבים הביאו שלוש ראיות שניתן לתלות ב'ספק מכה': 1. דעת רב אסי שניתן לתלות בתופעה נדירה של הטיה, ומכוחה להניח שהדם הינו דם בתולים; 2. תלייה ב'מכה' חודשים לאחר לידה, מבלי שיש הוכחה שיש לאשה זו מכה; 3. תשובות הרשב"א שתלה במכה שיש לבעל.

תשובתי:

שני המקורות הראשונים הם מצבים של 'חזקת מכה' (וכפי שנתבאר בקצרה לעיל בעמ' סד ואילך, והדברים יתבארו יותר בהמשך), ואין מהם ראיה כלל לדיון אודות 'ספק מכה'³²³ (שזהו הדיון לגבי דימום בנוכחות התקן);

והמקור השלישי מתייחס למקרה בו יש לבעל מכה ידועה, והרשב"א (שם) מדגיש שרק משום כך ניתן לתלות בה: "...דכיון דאיכא ודאי מכה בבעל שהוא מוציא דם אפילו שלא בשעת הטלת המים ומצאתה בשעת תשמיש, ודאי תלין. וכל שכן במסולקת דמים... וכיון שכן אף בנדון שלפנינו תולה בזה, שאין לך מכה גדולה מזו לתלות בה" (ותמוה למה הובאה כלל ראיה זו, שאיננה ממין העניין כלל).

ד. הערות נוספות על הראיה הראשונה

נתמקד בראיה הראשונה הנ"ל:

"ראיה לכך שכשיש ריעותא מציאותית ברורה לקיום מכה שממנה הדם, תולים בה גם כשקיום המכה אינו ברור כלל, אפשר להביא מדברי הגמרא (נדה סד, ב), שם נחלקו רבי חנינא ורבי אסי במקרה שבעל ולא מצא דם וחזר ובעל ומצא דם. מבואר בגמרא שיסוד מחלוקתם הוא האם המקרה של בעילה בלא דם הוא מקרה שסביר לתלות בו, שלרבי אסי תולים, כדשמואל. ולרבי חנינא לא תולים, מכיוון ששמואל רב גובריה והוא מקרה נדיר ביותר (לשון הרמב"ן כתובות ו, ב: "ואמרינן: שאני שמואל דרב גובריה. אלמא אין הרוב ולא המיעוט יכולים לבעול בלא דם אלא כגון שמואל"). מדויק מכאן שלכו"ע אם יש סיכוי סביר שמקור הדם הוא ממכה - הרי שיש לתלות בו! אף שיש סיכוי שאשה זו אין לה בתולים, וממילא אין לה שום מכה. על כורחנו הסברה היא שכיוון שיש לנו ספק מבוסס האם הדם הוא דם מכה - תולים בו."

נבוא לבחון את הדברים:

מדובר על כלה שבבעילה הראשונה³²⁴ לא נמצא לה דם בתולים, ואילו בביאה שניה נמצא דם, והדיון האם דם זה (שנמצא בביאה שנייה) הוא דם בתולים שמשום מה לא יצא בביאה הראשונה (הטיה) או שמדובר בדם נדה. האפשרות שלאשה זו אין דם בתולים איננה סבירה כלל, שהרי **לכל הנשים** (מלבד מצבים יוצאי דופן כמוכת עץ) יש בתולים עד לבעילה הראשונה³²⁵, ולכן רב אסי מניח שבבעילה ראשונה הייתה הטיה, ולשיטתו יש להניח שאשה זו איננה שונה משאר הנשים וגם לה יש דם בתולים ('חזקת מכה'); ואילו

324 כלפי איסור נדה - האשה נאמנת לומר שהיא בתולה וזו בעילתה הראשונה, כשם שהיא נאמנת על כל דיני נידתה (עי' כתובות עב. "וספרה לה" - לעצמה), ונאמנת אשה לומר מכה יש לי (נדה סו.).

325 אמנם יש מיעוט נשים שאין להן דם בתולים (משפחת דוקרטי), אך אין להם גם דם נדה (כתובות י:), וכאן נמצא לה דם בבעילה שניה, כך שדם זה הוא או דם נדה או דם בתולים, ואם כן איננה מהמיעוט שאין להן דמים כלל (ממשפחת דוקרטי).

[אמנם בבגרת לדעת ר"ח וסיעתו, לא תמיד יש דם בתולים, אך כבר נתבאר לעיל עמ' עב-עז, שגם לשיטתו לבגרת יש בתולים, והבעילה הראשונה היא 'מכה' השוברת את הבתולים (גם אם לא תמיד מכה זו מוציאה דם), ע"ש.]

לדעת רבי חנינא מאחר ומדובר בתלייה שאיננה שכיחה (הטיה הינה מציאות חריגה), יש להניח שמדובר במקרה ייחודי של אשה שאין לה דם בתולים.

לכולי עלמא, העובדה שיש "סיכוי סביר שמקור הדם הוא ממכה" איננה מספיקה בכדי לתלות במכה, אלא יש צורך במצב שבו ישנה הכרעה הלכתית שיש לאשה מכה ('חזקת מכה'). המחלוקת בין רבי אסי ורבי חנינא היא בשאלה אם העובדה שלכל הנשים יש בתולים מספיקה כדי ליצור 'חזקת מכה' גם כשבביאה ראשונה לא היה דם.

כל זה לפי דברי הרמב"ן הנ"ל (כתובות ו:): **בקושייתו**, לפיה - "אין הרוב ולא המיעוט יכולים לבעול בלא דם, אלא [במקרים חריגים, נדירים ויוצאי דופן במיוחד] כדשמואל".

אולם הרמב"ן בתירוצו מבאר את דברי הגמרא (כתובות שם): "רוב בקיאים הן" - "דמי שיבעול ודאי בלא דם רב גובריה, אבל רוב בקיאים לבעול בהטיה כדפרישית", וכוונתו לדבריו קודם לכן: "...כהללו שבקיאים ובוועלין בהטיה ופעמים שהם מטין לגמרי ואין פותחין פתח ולא מוציאים דם... שכך הוא דרך בעילה לבעול בהטיה, ואפשר שמזדמנת להם הטיה גמורה בלא דם ובלא פתח". ובהמשך (בדעת ר"ת): "דאי יהיב דעתיה להטות - מצי עביד, ומכל מקום רובא אינן מוחזקין וטרודין הם דלא קים להו אי מצו להטות אי לא".

אם כן, למסקנת הרמב"ן, בעילה בהטיה (ללא דם בתולים) איננה דבר נדיר כל כך, ואעפ"כ רבי חנינא סובר שאין לתלות בהטיה, אע"פ שהאפשרות שלא הייתה הטיה בעצם מאלצת להניח שמדובר במקרה נדיר ומוזר של אשה שאין לה דם בתולים, מ"מ **לשיטת רבי חנינא - שהלכה כמותו**³²⁶ - **אין לתלות ב'ספק מכה'**, ואין לטהר את האשה מאחר שיש ספק שמא לא היטה, אע"פ שהאפשרות שאין לה (ולא היה לה מעולם) דם בתולים היא רחוקה טובא, ודו"ק. [ולשיטתו צ"ל שבכדי להגדיר 'חזקת מכה' צריך חזקה אלימתא, המסקלת כל מקום להסתפק, ואכמ"ל בזה].

ונמצא שאדרבה, למסקנת הרמב"ן, מכאן ראייה שאין לתלות ב'ספק מכה'.

ה. הערות נוספות על הראיה השנייה

נעבור לראיה השנייה:

"ובהגהות שערי דורא נדה טז (תשובה ממה"ר יוחנן בן מוה"ר מתתיהו...) מצאנו שבמקרה של דימום כמה חודשים אחר לידה, כיוון שמצוי שאחר לידה האשה מדממת ממכה, נחשב הדבר שידוע שיש לה מכה המוציאה דם, ואפשר לתלות בה (ואין לומר שיש שאני כיוון שידוע לנו שמכה זו הוציאה בעבר, שהרי דם הלידה עצמו הוא ממקור הנידה ואוסר, ואין בו כדי להוכיח על דם פצע. ועוד שהמדובר שם על כמה חודשים אחר לידה, כשרוב מוחלט של הנשים כבר נרפאו. אגב, גם בהתקן תוך רחמי, בדומה ללידה - בשעת הכנסתו האשה כמעט תמיד נפצעת)".

במילים אחרות: הכותבים למדו מתשובת מוה"ר יונתן בן מוה"ר מתתיהו "שכשיש ריעותא מציאותית ברורה לקיום מכה שממנה הדם, תולים בה גם כשקיום המכה אינו ברור כלל" (ובמילים אחרות: ניתן לתלות גם ב'ספק מכה', ובלבד שיהיה זה ספק מבוסס).

אולם בתשובת רבנו יונתן מפורש שהטעם אחר:

...וידעינן דראויה מכת לידה להוציא דם, וכל לידה מוציאה דם מרובה, ועד שנדע שתחיה המכה... איכא למיתלי בלידה... וכיון דיצא דם בלידה הרבה בפתיחת הקבר, אעפ"י שנעצר לעין, כיון דבנגיעת שמש קא הדר אתיא, איכא לדמויי ולומר דוודאי מכת לידה יותר גדולה מבתולים...

מבואר בתשובת רבנו יונתן שהסיבה שניתן לתלות ב'מכת לידה' היא מפני שאנו יודעים שאצל כל יולדת יש מכה הראויה להוציא דם ("וידעינן דראויה מכת לידה להוציא דם, וכל לידה מוציאה דם מרובה... דוודאי מכת לידה יותר גדולה מבתולים") וההחלמה ממנה אורכת זמן, ולפיכך: "...עד שנדע שתחיה המכה... - איכא למיתלי בלידה", וממילא מצב זה אינו 'ספק מכה', אלא 'חזקת מכה', מפני שהייתה לאשה מכה גדולה (ה'מוציאה דם מרובה'), ועד שנדע שהמכה נרפאה - יש להעמידה על חזקתה (שיש לה מכה).

הכותבים הרגישו שבתשובת רבנו יונתן מבואר שלידה זה מצב שונה, ולכן הוסיפו: "ואין לומר שיש שאני, כיוון שידוע לנו שמכה זו הוציאה דם בעבר, שהרי דם הלידה עצמו הוא ממקור הנידה ואוסר, ואין בו כדי להוכיח על דם פצע. ועוד שהמדובר שם על כמה

חודשים אחר לידה, כשרוב מוחלט של הנשים כבר נרפאו". - קושיות אלו מבוססות על המציאות המוכרת לנו, עם התקדמות הרפואה, המדע והטכנולוגיה, ואין לדמות בנקודה זו את המציאות בימי הביניים למציאות כיום.³²⁷

מעבר לכך, יש לשים לב שדברים אלו הם בעצם השגה על הנימוק המופיע בתשובת רבנו יונתן הנ"ל: "וידעין דראויה מכת לידה להוציא דם, וכל לידה מוציאה דם מרובה". כלומר, רבנו יונתן התבסס על כך "שמכה זו הוציאה דם בעבר", והכותבים מקשים על הנימוק המופיע בתשובת רבנו יונתן, ולכן מבארים את הדין המופיע בתשובת רבנו יונתן בנימוק המנוגד לטעמו של רבנו יונתן עצמו (ועוד מביאים מכך 'ראיה' למסקנה המנוגדת לסתימת הפוסקים ולמשמעות דברי רבנו יונתן עצמו!).

יתירה מזו: גם אילו לא היה מדובר במצב של 'חזקת מכה', ג"כ אין להביא מכאן ראיה לדינא שניתן לתלות ב'ספק במכה', וזאת מפני שדעת כמה אחרונים (פלי' סי' קפז ס"ק יב; סד"ש ש"ס ק"ו; חו"ד שם ביאורים סוף ס"ק יח; שולחן ערוך הרב שם ס"ק מז ד"ה ודעת רמ"א; פ"ת שם ס"ק מז; ועוד) שכל מה שהקל רבנו יונתן הנ"ל, היינו דווקא לעניין דין רואה מחמת תשמיש, שאשה זו לא נאסרת לבעלה עולמית, אך לעניין טומאתה בראייה זו היא טמאה וצריכה ז' נקיים (ולא תולים במכה שמחמת הלידה), והוסיפו שכן מדוקדק בתשובת הר"ר יונתן הנ"ל, ע"ש.

[אמנם הלחם ושלמה שם (סי' קפז, שלמה ס"ק כד) כתב, שמלשון הר"ר יונתן הנ"ל, ובפרט מלשון הרמ"א, משמע שהתירוה גם לבעלה מיד, משום שלידה היא כמכה שוודאי מוציאה דם, ע"ש, אך סיים: "סוף דבר, לפענ"ד נראה ברור דדעת הגהות שערי דורא ודעת הרמ"א להתירה לגמרי, בלי ז' נקיים, אלא שאני

327 הנחה זו, שסתם יולדת נפצעת, וזהו אחד מהגורמים לדימום בלידה, איננה מופקעת כלל. גם בזמננו, שלידה נעשית בסביבת אמצעים מתקדמים בהרבה, עדיין נשים רבות נפצעות מהלך הלידה וזקוקות לתפירת פצעיהן, והחלמותן אורכת זמן ממושך (ובפרט בלידות עם סיבוכן כלשהי, ובפרט אם נזקקים לאמצעים מלאכותיים כדוגמה מלקחיים, וואקום וכיו"ב). ברור שבימי קדם, בתקופות בהן לא תפרו את החתכים לאחר לידה, ההחלמה מהם הייתה ארוכה וממושכות הרבה יותר, ואמרו חז"ל (נדה ט:): שיולדת אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עד כ"ד חודש.

[וראה בספר שיעורי טהרה (הרב מרדכי גרוס שליט"א, עמ' תרצ): "...וההוראה למעשה להמתין [לאחר לידה] ששה עד שמונה שבועות [קודם שתטהר], כי מלבד חולשת האשה, גם הרחם חלש ועלולה יותר למכות וכתמים אם תבדוק הבדיקות קודם שיתחזק, וגם עלולה לראות מחמת תשמיש..."] ע"ש. וראה גם שיעורי שבט הלוי עמ' רמב-רמג (רמז-רמח).]

מוכרח לבטל דעתי העניינה נגד אלו הגדולים, ובפרט במקום שאמרו להחמיר". וכ"כ בפרדס רימונים שם (שפתי חכם סוף ס"ק לא, דף פב, א-ב, בדפוס החדש עמ' רו-רז, צוין ב'אוצר הלכה').]

וראה לעיל הערה 25, שבדין רמ"ת יש שלושה נימוקים להתיר (יותר מאשר בנוגע להתירה לבעלה מיד): (א) אשה הרואה מחמת תשמיש אסורה לבעלה עולמית, ומצב זה מוגדר כמקום 'עיון', שיש להקל בו במיוחד; (ב) לדעת רבים מהפוסקים, דין רמ"ת הוא מדרבנן בלבד (בפרט שלהלכה קיי"ל שווסתות דרבנן), (ג) כתבו הפוסקים שרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש (ראה לעיל הערה 27 וש"נ), ולכן תלייה בווסת זו (כלומר, ההנחה שהדימום נובע מהשפעת התשמיש על התהליך הווסתי) היא רחוקה ודחוקה, וממילא מתחזקת הסבירות של האפשרות השנייה, שהדימום ממכה.

וכאן מוסיף רבנו יונתן (בתשובה הנ"ל) נימוק נוסף (שיותר קל לתלות במכה לאחר לידה), והוא שילדת זו מסולקת דמים, ואיננה רואה אלא לאחר תשמיש (שאז מתחכך השמש במכתה), וא"כ זו סיבה נוספת לתלות במכה אצל אשה זו, ע"ש (וע"ע בדרכי תשובה יו"ד סי' קפז אות קטז).

בנוסף, הרמ"א (יו"ד קפז, י) כתב: "...וכל זה אם כבר עברה ושמשה בין לידות הראשונות שהוחזקו ביאות של היתר, אחר ביאות של איסור. אבל אם ראתה ג' פעמים רצופין אחר לידה, לא תלין בלידה, אלא צריכה בדיקת השפופרת". ומבואר שלא מועיל הנימוק שהדם שנמצא הוא מחמת הלידה, אלא בצירוף לכך שהוחזקו לאחר מכן ביאות של היתר, ודו"ק (הסתייגות זו עולה מתשובת רבנו יונתן הנ"ל עצמה, כמצוין במוסגר בדברי הרמ"א).

הכותבים, אשר רצו ללמוד מתשובת רבנו יונתן הנ"ל לדימום בנוכחות התקן תוך רחמי (שהוא מקרה של 'ספק מכה', ראה לעיל עמ' קיב-קטו), הוסיפו: "אגב, גם בהתקן תוך רחמי, בדומה ללידה - בשעת הכנסתו, האשה כמעט תמיד נפצעת". - השוואה משונה זו מעוררת פליאה, שכן מדובר בפציעה המדממת שעות ספורות בלבד, וההשוואה לילדת ה"מוציאה דם מרובה" (ומדממת ומכתימה עוד זמן ממושך; ובנוסף - סביר שתשמיש 'פתח' את פצעי הלידה שהעלו גלד והחלו להירפא, כלשון רבנו יונתן: "...דבגניעת שמש קא הדר אתיא"), תמוהה. - וכי אשה שנשרטה פעם אחת בנרתיק (בעת ביצוע בדיקה פנימית וכיו"ב), תוכל לתלות במכה כל ימי חייה (או שנים לאחר מכן)? ומדוע סברו (בטענתם הנ"ל) שיש להשוות בין תלייה במכה לאחר לידה לתלייה במכה חודשים לאחר

פתיחת צוואר הרחם (באמצעות 'צבת' רפוא³²⁸) והחדרת ההתקן?

מלבד זאת, אין כל קשר בין הפציעה **בצוואר הרחם** בשעת החדרת ההתקן³²⁸ לבין נוכחות ההתקן **בתוך הרחם עצמו** במשך זמן רב (חודשים ארוכים לאחר החדרת ההתקן לרחם), בשונה מהמצב בלידה, כאשר התשמיש בתקופה שלאחר הלידה עשוי 'לפתוח' את הפצעים שהתהוו בשעת הלידה בנרתיק.

מצערת גם העובדה שהכותבים התעלמו מכל הסייגים של ההיתר בדימום לאחר לידה (המודגשים הן בדברי הרמ"א הנ"ל והן בדברי האחרונים הנ"ל), ודמו להתיר דימום בנוכחות התקן תוך רחמי באופן רחב בהרבה מהמקור עליו סברו לבסס 'היתר' זה.

ו. האם התקן הוא כ'מכה'?

עד כה נידונה טענת הכותבים לפיה ניתן לתלות גם ב'ספק מכה'. במקביל הכותבים (בעמ' 475) מציעים דרך נוספת להתמודד עם הטענה שאין לתלות ב'ספק מכה':

"יש שפקפקו על היתר זה וטענו כי כל מה שלמדנו לעיל שתולים במכה, החל מהגמרא ועד לשו"ע, מדובר באשה 'שיש לה מכה'. וכל עוד לא הוכחנו שההתקן פגע בדופן הרחם ופצע אותה, אין לתלות להקל, כשם שאשה שחשה כאב, אין בכך כדי להניח שיש מכה ולתלות בה, כפי שהובא מדברי החת"ס"³²⁹.

אמנם, נראה שאשה שחשה כאב בלבד, שונה בתכלית מאשה שהכניסו גוף זר לרחמה שידוע שפוצע נשים רבות (לפי דברי הרופאים כאמור לעיל). במקרה כזה ודאי שהיא מוגדרת כאשה שיש לה מכה. נתאר לעצמנו אשה שכן בלייעל השחיל מחט ברחמה ולאחר כמה ימים ראתה דם, האם כשהייתה באה לפני הרשב"א או החת"ס, לא היו מחשיבים זאת למכה, ולפחות 'ספק שקול' שתולים בו לקולא?

נוסיף ונתבונן: כיצד היה ניתן לדעת בזמן חז"ל והראשונים על מכה? ... לפני מאות או אלפי

³²⁸ הפציעה בצוואר-הרחם בשעת הכנסת ההתקן לרחם נגרמת בדרך כלל מתפיסת צוואר הרחם ב'צבת' רפואי (קוגלצנגר, Kugelzanger; ראה לעיל עמ' צט והערה 87, ושם נתבאר) ומהחיכוך של צינור ההולכה עם רירית צוואר הרחם (ראה: 'אסיא' קג-קד, עמ' 125-126).

³²⁹ הכוונה לדברי החת"ס בתשובה (י"ד סי' קנג, הנ"ל בעמ' נא). תשובה זו נידונה בהרחבה לעיל (בעמ' נו-נט), ע"ש.

שנים אשה שטענה שיש לה מכה ברחם - לא יכלה לדעת את זה על סמך מידע וודאי, שהרי "אין עיניה בין מכתה" (כדברי הרשב"א), אלא שהיו לה אינדיקציות שונות, כגון שידועת שקיבלה מכה פיזית באותו מקום...³³⁰ או שיש לה מכה שדומה בעיניה למכה של נשים אחרות, או שיש לה סימנים נסיבתיים כגון שיש לה כאב חד, שינוי צבע וכד'. על סמך אינדיקציות אלו, האשה **העריכה** שיש לה מכה - ועל זה סמכו חכמים ופסקו שהאשה נאמנת, ומתירים לתלות במכה".

ויש להשיב:

1. יש להתפלא על הכותבים שמכבירים מילים בטענה שלא עליה הם מסתמכים. הרי הכותבים מתירים גם דימום בנוכחות התקן הורמונלי, אע"פ ששם גם לטענתם "מידי ספק לא יצאנו". אשה המדממת בנוכחות התקן הורמונלי ודאי איננה "מוגדרת כאשה שיש לה מכה", שהרי לרוב, דימומים אלו נובעים מההורמונים (מבלי שיש מכה כלשהי), ואין שום בסיס להחליט שיש לה מכה (וראה גם לעיל פרק שמיני).
2. הטענה שהתקן הפוצע נשים רבות עדיף מכאב - תמוהה מאד³³¹, שכן כאב (השונה מכאבי המחזור הרגילים) מהווה הוכחה ואינדיקציה לכך שיש לאשה מכה. אפשר להתווכח אם מדובר בהוכחה המספיקה להקל באיסורי תורה, אך ברור שיש כאן אינדיקציה למכה. לעומת זאת, לגבי התקן, אין בידינו שום סימן או הוכחה שהאשה נפצעה, אלא יש בידינו רק השערות רפואיות שנויות במחלוקת³³² (ובלשון הלכתית: ספק). לא מובן איך לטענת הכותבים מצב של ספק (השערות רפואיות שנויות במחלוקת), הופך לעדיף על מצב בו ישנן **הוכחות** שיש לאשה מכה.

³³⁰ דילגתי בציטוט על מקרה של מכה מחמת לידה (הנידון בתשובת רבנו יונתן המובאת בהגהות שערי דורא), מפני שהכותבים מנסים לרמוז להשוואה בין לידה להתקן, אך כבר הוסבר לעיל שבמצב של לידה יש 'חזקה' שהאשה נפצעה (כלשון רבנו יונתן הנ"ל: "וידעינן דראויה מכת לידה להוציא דם... דודאי מכת לידה יותר גדולה מבתולים"), לעומת התקן תוך רחמי שיש ספק אם האשה נפצעה (ואין לגביו שום הכרעה, 'חזקה' או אומדנא מוסכמת).

³³¹ הכותבים נמקו זאת בכך שידוע שהתקן פוצע נשים רבות (כאילו לא ידוע שאצל נשים רבות כאב נובע ממכה). קשה להבין מה ההיגיון שעמד לפני הכותבים בכותבם זאת.

³³² סקירת העמדות הרפואיות (המובאות בספרות התורנית) מופיעה לעיל עמ' קז-קט, ע"ש.

3. טענה זו תמוהה שבעתיים לדעת החתם סופר עצמו, המסביר בתשובה (יו"ד סי' קמב ד"ה והנלע"ד בזה), כי כאב מלמד על חולי ומכה, אלא שיש מכות שנצרך בהן דם ויש מכות שלא נצרך בהן דם, ואף שהכאב מלמד על מכה, מ"מ איננו יודעים שהיא מהסוג שנצרך בה דם. ע"ש.

כלומר, לדעת החתם סופר, **אשה שיש לה כאב - ברור שיש לה מכה**, והסיבה שלא תולים בה היא רק מפני שאולי זו מכה שלא נצרך בה דם (שלשיטתו⁶⁸, לא תולים בה לכולי עלמא).

לעומת זאת, נוכחות התקן בחלל הרחם איננה מורה בבירור על מכה, שכן רוב הנשים כלל אינן מדממות מחמת ההתקן (בהתקנים שאינם הורמונליים)¹⁹², וגם אצל הנשים המדממות לא ברור אם הדימום מחמת מכה.

4. הכותבים התעלמו מכך שבמקרה המדובר בתשובת החתם סופר (יו"ד סי' קנג) היו אינדיקציות נוספות לתלות במכה (כפי שהוסבר לעיל עמ' נו-נז, ע"ש), ונפרט חלק מהן: מדובר היה באשה שיש לה וסת קבוע, ולא ראתה מעולם בשעת תשמיש, ורק אחר שילדה ונטהרה החלה לראות שלא בשעת וסתה, וגם זה רק בשעת תשמיש המלווה בייסורים גדולים, וקודם הלידה התשמיש לא כאב לה כלל. ההיגיון נותן שנותרה מכה מחמת הלידה, והתשמיש 'פותח' ו'מקלף' את המכה, ולכך היא רואה רק בשעת התשמיש ומתוך כאב. ומבואר בהמשך התשובה שמדובר באשה המסולקת דמים בימי ההנקה, כרוב הנשים, ורק בשעת תשמיש רואה ומתוך כאב חזק. בנוסף, רופא גוי טען שיש לאשה זו מכה.

ברור שיש כאן סבירות גבוהה מאד שלאשה זו יש מכה, אך לדעת החת"ס כל זה לא מספיק. אם לדעת החת"ס היה די ב'ספק שקול' שיש לאשה מכה, ודאי שכאן היה ניתן לתלות במכה (אפילו רק דברי הרופא הנוכרי כשלעצמם יכולים לעשות ספק שקול, כי לא ברור שהוא משקר, רק שאין לו נאמנות). כלומר, **בדברי החת"ס מפורש שצריך ידיעה ברורה (או הכרעה הלכתית) שיש מכה.**

לענ"ד ברור שבדימום בין-וסתי בנוכחות התקן אין סבירות שיש מכה המקבילה לסבירות המתוארת בתשובת החת"ס (שהרי בהתקן ישנו ויכוח בין הרופאים לגבי סיבת הדימומים, ואין כאב וכו' ולא שום 'הוכחה' אחרת המכריעה את הספק), וגם במחקר של הרב ד"ר אודי יפרח¹¹⁸ אצל חמש מתוך שמונה מהנבדקות לא היו אינדיקציות למכה.

5. ההשוואה למקרה המוזעזע של "אשה שכן בלייעל השחיל מחט ברחמה ולאחר כמה ימים ראתה דם"³³³ נראית כדמגוגיה בעלמא, שכן הכנסת מחט לרחם גורמת לפציעה **בהכרח**, או כמעט בהכרח. ניתן להגדיר מצב זה כ'מכה ודאי' או לפחות כ'חזקת מכה'. מובן שאין לדמות לכך מצב של ספק גמור אם יש לאשה מכה.

אם כבר באים הכותבים לדמות מקרה של התקן למצב "שידוע שפוצע נשים רבות", מוטב לדמות זאת למצב רגיל של אשה שעשתה בדיקה פנימית³³⁴, שכן כידוע, ישנן אלפי נשים שבדיקה פנימית שגרתית בחורים וסדקים פוצעת אותן³³⁵, אך פשוט בפוסקים שלא יעלה על הדעת להחשיב כל אשה שעושה בדיקה פנימית כ'בעלת מכה' (ואם לא נקבל הנחה פשוטה זו, אין כל טעם בביצוע בדיקות פנימיות בשבעה נקיים, ביום הווסת ובכלל³³⁶), אע"פ שאכן היא מכניסה את עד הבדיקה לפרוזדור (ואף מסובבת אותו "בחורים וסדקים") דבר "שידוע שפוצע נשים רבות" ועלול כמובן

333 הכותבים חוזרים על השוואה משונה זו בתגובתם לדברי הרב אריה ח'ן שליט"א (תחומין מב, עמ' 493): "עוד כתב הרב ח'ן שהמצאנו דין חדש שעצם נוכחות ההתקן בתוך רחמה של האישה, מחיל דין של 'מכה', ודאייתנו היא על דרך הסברא, ו'היא כמוהו' 'המצאה' שאין לה שום בסיס במקורות מלבד סברתם של המחברים..." - אכן כן נראה פשוט, שכפי שאשה שהכניסה לרחמה זכוכית או מחט ולאחר כמה ימים ראתה דם, היינו תולים בזה. כך אשה שברחמה התקן, שהוא גוף זר שנועד לשבש את פעולת הרחם וידוע שפעמים רבות גורם לדימומים - נחשב מכה".

שוב, ההשוואה בין הדוגמה מעוררת-החלחלה של אשה שהוכנס לרחמה הכנסת זכוכית או מחט (שוודאי, או קרוב לוודאי, יפצעו), ובין הכנסת התקן שספק אם פוצע (ויתכן שסיבת הדימומים איננה מכה), במחילה, מעלה סימני שאלה כבדים על מידת הכנות והיושר האינטלקטואלי של המאמר. (העובדה שההתקן הוא "גוף זר שנועד לשבש את פעילות הרחם", כלומר, למנוע הריון, וכן העובדה שההתקן "פעמים רבות גורם לדימומים", אין בהן בכדי להוות 'חזקת מכה', לפחות עד שתתברר הסיבה לדימומים אלו במחקר רפואי אמין ומקובל, וראה גם לעיל עמ' קיב-קטו).

[השוואה תמוהה זו מופיעה גם בדברי הרב מאור קיים (המעין, גיליון 240 - טבת תשפ"ב - סב, ב), עמ' 107]: "...עצם נוכחותו של גוף זר ברחם נחשב כמכה, וכשם שאילו הייתה נכנסת מחט מלובנת לרחמה של האשה היינו מחשיבים זאת למכה" (וע"ש בהמשך דבריו).

334 אינני אומר שלא ניתן לחלק בין המקרים, אך ההשוואה למקרה הקלאסי של בדיקה פנימית שגרתית קרובה וסבירה הרבה יותר מאשר ההשוואה המופרכת למקרה של הכנסת מחט לרחם.

335 תופעה זו מצויה בעיקר אצל נשים בעלות יובש וגינאלי, כדוגמת נשים מניקות, מעוברות או כשיש חוסר בנוזלים בגופן.

336 אמנם ישנם מורי הוראה המתירים לתלות דם הנמצא בשולי עד של בדיקה פנימית (ונראה כדם מכה בפרוזדור) במכה שנגרמה מחמת הבדיקה, גם כאשר אין לנו עדות נוספת על מכה, אך זאת רק במקום שהתבוננות בעד מלמדת שמדובר במכה (ויוצרת - לשיטתם - 'חזקת מכה') ואכמ"ל.

לפצוע גם אותה. וזאת מפני **שלא די בכך שישנה סיבה שיכולה ועלולה ליצור מכה**, אלא יש צורך באינדיקציה שאכן נוצרה מכה.

6. האזכור החוזר של תלייה ב'ספק שקול' איננו רלוונטי, שכן דין תליה ב'ספק שקול' נאמר לגבי מקום שיש לאשה בוודאות מכה, אלא שיש ספק שקול אם הדם שנמצא יצא מהמכה (הידועה) או שהוא דם נדה, ואז ניתן להקל בשל חזקת טהרה; אך כאשר ישנו 'ספק שקול' אם יש לאשה בכלל מכה - אין לתלות בו, ואדרבה חזקת הגוף גורמת לנו להניח שאין לאשה מכה.

7. לגבי הטענה שהאינדיקציות שעל פיהם אשה בימי חז"ל העריכה שיש לה מכה אינם עדיפים על ההשערה הרפואית בזמננו (לאחר התפתחות המדע) שדימומים בנוכחות התקן נובעים ממכה, - יש להשיב:

בכל המקרים האמורים ישנה ידיעה על מכה, או לחילופין, ישנן הוכחות שיש לאשה מכה: אם מפני שקיבלה מכה חזקה מחפץ חד (יחד עם הרגשת כאב הפציעה), כאב חד ונקודתי, הפרשות היוצאות ממכה, וכדומה. כמובן שיש לדון מהי רמת ההוכחות הנצרכת בכדי להוכיח שיש מכה, ובשאלה זו נחלקו הפוסקים. **לעומת זאת**, הנידון שלנו הוא על מקרה בו **אין** שום הוכחה ואינדיקציה שהאשה נפצעה, אלא שישנה השערה רפואית שהדימום נוצר מ'מכה', וכנגדה השערה רפואית אחרת. גם הכותבים עצמם מודים שמצב זה הינו ספק, ללא הכרעה.³³⁷

337 יש לציין, שהרב אריה כץ (אמונת עיתך, גיליון 133 - תשרי תשפ"ב, עמ' 126) השיב על טענה זו: "זהו קל וחומר שניתן להפריכו בקלות: אשה יכולה להרגיש (באמצעות כאב וכדומה) שיש לה מכה ברחם, ולכן היא נאמנת על כך. **ואולם, התקן איננו מכה**. יתכן והוא עלול ליצור מכה, אולם לשם כך עלינו לדעת **לכל הפחות שרוב** הדימומים בנוכחות התקנים תוך רחמיים הם עקב מכה (ואז נדע בסבירות גבוהה שדם מההתקן הוא הוכחה למכה, ואף בכך צ"ע אם הוכחה זו מספיקה), או לדעת שלאשה זו יש מכה עקב הימצאות ההתקן ברחמה (באמצעות בדיקה רפואית או לכל הפחות עקב כאב אופייני למכה). נוסף על כך, הראשונים נחלקו אם צריך ודאות שהמכה מוציאה דם, אולם **לא נחלקו בכך שיש צורך בוודאות שאכן יש מכה ברחם**. ממילא, כל עוד לא נוכיח שאכן דימום בנוכחות התקן נובע ממכה, עצם נוכחות ההתקן אינו יכול להגדיר את האשה כבעלת 'מכה'."

ושנה דבריו (תחומין מב, עמ' 487-488): "...אישא 'תולה במכתה', דהיינו כשהיא יודעת שיש לה מכה, היא יכולה לתלות בה, אולם לא מצאנו שכאשר יש ספק אם יש מכה, אישה יכולה לתלות בה. הדבר מובן, שכן כשיש ספק אם יש לאישה מכה, יש כאן ספק ספקא להחמיר - האם יש מכה, ואם יש מכה, האם אכן הדימום הנוכחי הוא ממנה. כדי להתגבר על בעיה זו, המציאו המחברים דין חדש, והוא שעצם נוכחות ההתקן בתוך רחמה של האישה, נותן לנו דין של 'מכה'. סברתו היא,

8. יש להוסיף, שלשון חז"ל: "ונאמנת אשה לומר: מכה יש לי במקור..." מלמדת שברי לאשה שיש לה מכה במקור; אך בדימום בנוכחות התקן אין לאשה שום ודאות שיש לה מכה במקור, שהרי הרופאים מסופקים בכך (הרב דניאל הלוי גודיס שליט"א).

9. נחדד טענה זו, בעזרת תשובת החת"ס הנ"ל, העוסקת כאמור באשה שיש לה וסת קבוע, ולא ראתה מעולם בשעת תשמיש, ורק אחר שילדה ונטהרה החלה לראות בזמן התשמיש, כאשר התשמיש היה מלווה בכאבים עזים (שלא בשעת וסתה). ההיגיון נותן שנותנה מכה מחמת הלידה, והתשמיש 'פותח' את המכה, ולכן היא רואה רק בשעת התשמיש ומתוך כאב. ומבואר בהמשך התשובה שמדובר באשה המסולקת דמים בימי ההנקה, כרוב הנשים, ורק בשעת תשמיש רואה ומתוך כאב חזק. בנוסף, רופא גוי טען שיש לאשה זו מכה.

למרות כל זה, החת"ס סבר שכל אלו אינם מספיקים בכדי להוכיח שיש לאשה מכה. אולם לגבי אמירת האמא של הילדת הנ"ל, "שמשמשה בידיים ומצאה בצדדים חבורות ופצעים", קובע החת"ס: "נראה לי דיש לסמוך על זה דעד אחד נאמן להתיר היכא דלא אתחזק איסורא..." ע"ש.

שכיוון שנשים רבות מדממות בנוכחות התקן (ולפי דברי הרופאים שעליהם הם מסתמכים מסתבר שמדובר במכה), יש להגדירו כמכה. ראייתו היא על דרך הסברה - בתקופת חז"ל והראשונים אי אפשר היה לראות מכה ברחם, והידיעה על מכה התבססה על הרגשת האשה בלבד. קל וחומר לשיטתם, שכשיש גורם ידוע שעשוי לגרום למכה, יש להגדירו כמכה. ראייה זו היא כמובן 'המצאה' שאין לה שום בסיס במקורות מלבד סברתם של המחברים. מדובר באישה שהרגישה שיש לה מכה, ואילו כאן האישה לא מרגישה כלום. נכון הוא שיש נשים שמדממות בנוכחות התקן, ומתוכן יש כאלו שאכן ההתקן פוצע אותן, אולם כל עוד ההתקן לא פצע, ממילא אין לאישה מכה. מעבר לכך, מחקר מקיף שפורסם על דימום לא סדיר (כולל הכתמות) בנוכחות התקן תוך רחמי מצא שרק 17-20% מהנשים בעלות התקן תוך רחמי סובלות מכך. דהיינו רוב מוחלט של הנשים בעלות התקן תוך רחמי אין להם כלל דימומים כאלו. ממילא לא נכון לטעון שסתם התקן = מכה, כי הדבר פשוט לא נכון.

[לצער, הכותבים לא השיבו על טענות אלו, אלא רק חזרו על תורף דבריהם הקודמים, מלבד התייחסות מסוימת לסיום טענתנו: 'המחקר שהביא הרב כץ, שרק 17-20% מהנשים בעלות התקן תוך רחמי סובלות מדימום לא סדיר (כולל הכתמות) - אינו מעלה או מוריד לטענתנו; אותן 17-20% מהנשים בעלות ההתקן שסובלות מדימום לא סדיר - לגביהן הדעה הרפואית הרווחת היא שמדובר בדם מכה'. טענתו העיקרית של הרב כץ, שאין לדמות דימום בנוכחות התקן לגביו ישנן דעות שונות בין הרופאים (ולא ברור אם דימום זה מלמד על מכה) למצב בו יש אינדיקציה ברורה למכה (ועל כך לא השיבו כותבי המאמר מאומה).

אגב, לפי טענה זו (של כותבי המאמר), אין מקום להקל בהתקן הורמונלי (שכן לגביו "הדעה הרפואית הרווחת" היא שמדובר בהתפרקות רירית הרחם בשל ההורמונים).

ז. למה אין לתלות ב'ספק מכה'?

בעמ' 476-475 הכותבים מוסיפים (לאחר טענתם שהתקן דינו כמכה ידועה):

ימעל ומעבר לשני הנימוקים הנ"ל, הדרישה המובאת בראשונים שתהיה זו מכה שידוע שמוציאה דם, איננה 'גזרת הכתוב'. שכן כפי המתבאר בחלק ב של המאמר, בסופו של דבר, מה שמטהר את הדם הוא לא המכה, אלא העובדה שאין זה דם וסת. אלא שכל עוד אין לנו ידיעה שיש מכה, אין סיבה להניח שהדם הגיע ממקור טהור ולא מהווסת כדרכו של הרחם תמיד. לוי יצויר שהייתה לנו ידיעה שדם ה'עליה' מדמם אצל אשה זו באופן תדיר השווה בערכו לתדירות הדימום הווסתי, אזי אם הדימום הופיע שלא בשעת וסתה - היינו תולים שמקור הדם בעליה, ומטהרים את האשה. כיוצא בדבר ביחס להתקן, גם אם נאמר שהוא לא מוגדר באופן פורמלי כ'מכה', אין זה גורע מהעובדה שבפועל הוא עלול לגרום להופעתם של דמים טהורים מהרחם, וממילא כשהדימום מופיע שלא בעונת הווסת - ניתן לתלות בו את הדם שלפנינו ולטהר את האשה, לא פחות משניתן לתלות במכה שידוע שיכולה להוציא דם.

לאור זה, מובן שכאשר יש לאשה גוף זר בתוך רחמה, ועל פי דברי הרופאים ידוע שהוא פוצע נשים רבות - לא גרע מאשה שאומרת 'מכה יש לי באותו מקום'. וכפי ששם התרנו לתלות שהדם הוא דם פצע, כך אשה בעלת התקן שראתה על עד הבדיקה לאחר שהסתיים וסתה ופסקה בטהרה דם שאינו מרובה כדרך וסת - יכולה לתלות את הדם בפצע."

ויש להשיב:

1. מדברי הכותבים עולה שלדעתם ניתן לתלות בספק מכה כאשר מדובר בספק מבוסס (כלשונם): "שכל עוד אין לנו ידיעה שיש מכה, **אין סיבה להניח** שהדם הגיע ממקור טהור ולא מהווסת", משמע שאם יש 'סיבה להניח' שתתכן אפשרות שהדם הגיע ממכה - די בכך בכדי לתלות במכה ולטהר את האשה, ואין צורך בידיעה על מכה; וראה גם לעיל עמ' רנט-רס, שכך שיטתם).

הם מסבירים שגם אם התקן איננו מכה (ובלשונם: "הוא לא מוגדר באופן פורמלי כ'מכה'") - "אין זה גורע מהעובדה שבפועל הוא עלול לגרום להופעתם של דמים טהורים מהרחם, וממילא... ניתן לתלות בו את הדם..."

לעומת זאת, הנימוקים העיקריים בדברי האחרונים לכך שאין לתלות ב'ספק מכה', כבר הוסברו באריכות לעיל עמ' סג-סד, דומה שלנוכח דברים אלו מסולקת טענת הכותבים, ונדגים זאת בקצרה.

2. כבר נתבאר, שבכדי לטהר אשה לא די בכך שגורם כלשהו **"עלול לגרום להופעתם של דמים טהורים מהרחם"**, לא מספיק 'ספק מבוסס', אפשרות סבירה, "דיעותא מציאותית ברורה", אלא - כפי שצינו כותבי המאמר¹⁷⁷ - נדרש "ספק שקול" כדי לתלות במכה (וראה גם לעיל בפרק שביעי), כלומר, בכדי לתלות במכה צריך שהאפשרות שהדימום מהמכה תהיה סבירה לא פחות מהאפשרות שהדימום הגיע מהרחם.

וכעת לענייננו: התלייה שהדם בא ממכה שנוצרה ע"י ההתקן (כמו בכל 'ספק מכה') **איננה שקולה** לתלייה ב'דם נדה', משום שמכה זו יש ספק בעצם קיומה, ואין כל ספק בקיום ה'מקור' (הרחם). **בנוסף**, נוהג כאן הכלל **'אין ספק מוציא מידי ודאי'**, ולכן 'ספק מכה' לא יכול להוציא מ'המקור' שמציאותו ודאית.

בנוסף, במקרה של דימום בנוכחות התקן, ההתקן עלול לגרום לפגיעה שעלולה להוציא דמים טהורים, וא"כ בכדי להקל עלינו לנטות לקולא בשני ספקות (**ספק ספיקא לחומרא**): ספק אם נוצרה מכה מחמת ההתקן, וספק אם הדם הספציפי שנמצא מקורו במכה זו³³⁷.

לכן אין מקום לתלות במכה, ואפילו כאשר ישנו ספק מבוסס, אלא אם אנו יודעים בוודאות שיש מכה, או שיש הוכחות הלכתיות המספיקות בכדי **שלא** נסתפק שמה אין מכה ('חזקת מכה').

לפיכך, העובדה שהתקן איננו מוגדר כ'מכה' **איננו** עניין פורמלי בלבד (כטענת הכותבים), אלא חיסרון מהותי באפשרות להסתמך על האפשרות שהוא יצר מכה שממנה הדימום (בכדי לתלות בה את הדם שנמצא).

3. הכותבים טוענים: **"גם אם נאמר שהוא לא מוגדר באופן פורמלי כ'מכה', אין זה גורע מהעובדה שבפועל הוא עלול לגרום להופעתם של דמים טהורים מהרחם"** (ההדגשות אינן במקור). - הכשל הלוגי שבטיעון זה נובע מהשימוש במילה המתעתעת "לגרום", המתייחסת לגורם ישיר ולגורם עקיף בשווה (בשונה מלשון הפוסקים: "מכה המוציאה דם"). ההתקן אינו מוציא דם מעצמו (ולכן אינו מוגדר כ'מכה'), אלא **עלול** ליצור מכה **שהיא** המוציאה דם בפועל (אם היא קיימת), וזאת בשונה מ'המקור' שמוציא דם בעצמו.

לכן, בשעה שיש לפנינו שני מקורות ישירים אפשריים לדימום: המקור והמכה (**שיתכן** שנוצרה ע"י ההתקן), ברור שעלינו להניח שהדם בא מהמקור, שאין כל ספק בקיומו ובעובדה שמוציא דם בפועל)³³⁸, ולא במכה שספק אם בכלל קיימת.

גורם המוציא דם ישירות (המקור) אינו שקול לגורם (ההתקן) שעלול לייצר גורם נוסף (מכה) שרק הוא (הגורם הנוסף - המכה) מוציא דם ישירות (שכדי לתלות בו דם נדרשות שתי תליות: א. שההתקן פצע את האשה, ב. שהדם הזה מהמכה).

4. בנוסף, הכותבים התעלמו מהטיעון (שמקורו בתשובות האחרונים), שכאשר ישנו ספק אם נוצרה מכה ע"י ההתקן, יש ללכת אחרי **חזקת הגוף** ולהניח שלא נוצרה מכה, וחזקה זו עדיפה מחזקת טהרה.

[הדברים מפורשים בדברי הפוסקים שצוטטו לעיל (עמ' מט-נב), וכדוגמה נזכיר אחד מהם: "...באינו ידוע אם יש שם מכה, **אף שיש כאן מקום ספק אם יש שם מכה**, בזה אמרינן דאין כאן מכה כלל, וזה ענין חזקת הגוף לומר שלא נולד בזה ענין חדש" (שו"ת **ישועות יעקב**, יו"ד סימן כג, וראה לעיל עמ' נו-נז והערה 26).]

לכן, כאשר יש ספק אם דם שנמצא הינו ממכה ידועה או מהמקור, זהו 'ספק שקול', ויש ללכת אחר חזקת טהרה (כדברי הרשב"א שהאשה בחזקת טהרה עומדת); אך אם יש ספק אם הדם שנמצא הינו מפצע שנוצר ע"י ההתקן או מהמקור, ואין לנו ידיעה שאכן ההתקן פצע את האשה, עלינו ללכת אחר חזקת הגוף של האשה (שאין לה פצעים) ולהניח שהיא לא נפצעה.

5. כמובן שלנוכח דברים אלו, אין כל מקום להשוואה - שערכו כותבי המאמר - ל'עליה'. במצב התיאורטי אילו **"הייתה לנו ידיעה שדם ה'עליה' מדמם... באופן תדיר"** - אכן היה נכון לתלות בו, כי לדברי חז"ל אין ספק שיש לאשה 'עליה' ושהיא מוציאה דם; אך כאשר לא ידוע אם יש לאשה בכלל מכה, אין לתלות בה. [אגב, האם בכלל יש לנו ידיעה שהמכה, בהנחה שיש מכה, מדממת "אצל אשה זו באופן תדיר השווה בערכו לתדירות הדימום הווסתי"? מה הבסיס בכלל להשוואה זו?]

³³⁸ ואף שמדובר שלא בשעת הווסת, ובזמן זה אין דרך המקור להוציא דם, אך בכל זאת - לדעת רוב הפוסקים - חזקה זו (שאין דרך לראות דם נדה שלא בשעת הווסת) איננה מוחלטת (אפילו אצל בעלת וסת קבוע), ולכן לדעתם גם שלא בשעת הווסת אין לתלות ב'ספק מכה', וכנ"ל בהערה 25, ע"ש.

ח. דימום בנוכחות התקן הורמונלי

כותבי המאמר הנ"ל הקלו גם בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונלי, כאשר ל'פסיקה' זו אין שום מובן בדרכי ההיגיון ההלכתי, וכפי שיבואר בשורות הבאות.

לעיל הובאו שתי קביעות המוסכמות בין הפוסקים: (א) אין לתלות ב'ספק מכה', ואפילו אם הוא ספק שקול, (ב) בספק שאינו שקול - אין לתלות (ואפילו כשיש מכה ידועה שאין בה ספק).

בהתקנים רגילים (שאינם מפרישים הורמונים) הבעיה העיקרית בדימומים והכתמות בנוכחות התקן היא העובדה שמדובר ב'ספק מכה', ואין לטהר דימום על בסיס תלייה ב'ספק מכה', וכפי שנתבאר לעיל באריכות; אך אצל בעלת התקן תוך רחמי הורמונלי ('מירנה', 'ג'נס', וכדומה), הדברים חמורים עוד יותר, שכן **לגבי התקן הורמונלי אין ספק שישנו רוב משמעותי שהדימום אינו מפצע**; וזאת מפני שהצורה הפיזית של התקן תוך רחמי הורמונלי זהה לצורה של התקן תוך רחמי רגיל (לא הורמונלי), ולכן, באופן פשוט, אין פער משמעותי בסיכויים לפציעה בין שני סוגי ההתקנים, אך בפועל כמות הדימומים **הבין-וסתיים** בנוכחות התקן הורמונלי גבוהה פי שלוש וחצי (ויותר) מאשר בנוכחות התקן רגיל (לא הורמונלי)³³⁹. "ממילא יש לנו כאן רוב ברור ומוחלט שלא מדובר בדימום כתוצאה ממכה, ואין שום אפשרות לתלות במכה כזו" (הרב אריה כץ שליט"א בתגובתו למאמר זה, תחומין מב, עמ' 488; יש לציין, שלמרות שהרב אריה כץ שליט"א העיר על נקודה זו, הכותבים לא השיבו לגופו של עניין מאומה)³⁴⁰.

339 במחקר שהביא הרב אריה כץ (לעיל הערה 192) עולה שכמות הנשים המדווחות על דימומים והכתמות לא מסודרים (שלא במהלך הווסת) בנוכחות התקן הורמונלי מגיע עד 67% מכלל בעלות ההתקן ההורמונלי (פי 4-3 מאשר בהתקן לא הורמונלי!).

340 ונצטט את דבריהם (תחומין מב, עמ' 493): "אם הנתון שאצל בעלות התקן הורמונלי, אחוז הדימומים וההכתמות הלא סדירים הוא כ-67%, אינו סותר את הטענה שההתקן עדיין יכול לפצוע את הרחם (אדרבה, הרייית נעשית חלשה יותר בעקבות ההורמונים ועלולה יותר להיפצע), ורק בהתקיים התנאים האמורים - כלומר רק בדם מועט שאינו דומה אפילו לווסת קל, שנמצא על העד לאחר שהאשה הפסיקה בטהרה, **נראה שיש ספק סביר** שהדם הוא דם פצע, ואפשר לתלות להקל" (ההדגשות אינן במקור).

הכותבים מתעלמים מכך שהם עצמם ציטטו את דברי הפוסקים שיש צורך ב'ספק שקול' בכדי לתלות במכה, ומכך עולה ברור שבמקום שבו יש **רוב** שהדימום הוא דם נדה, הולכים אחר הרוב ואי אפשר לתלות במיעוט (מפני שבמקום שיש רוב לאיסור הדבר אינו מוגדר כ'ספק', ובוודאי לא כ'ספק שקול'). לפיכך, תמוה ביותר שהכותבים קובעים ש"אפשר לתלות להקל" בסתם "ספק סביר", כאשר

לכן, פשוט שאפילו אילו היפותטית המציאות הייתה **שכל** התקן תוך רחמי הורמונלי פוצע את הרחם (דבר שאיננו נכון מציאותית), עדיין אין אפשרות לתלות את הדימומים שבנוכחות התקנים הורמונליים במכה, מפני שבהתקנים אלו יש **רוב** שהדימום הוא מהמקור, מחמת ההורמונים, ולא מ'מכה' שאולי נוצרה בשל ההתקן.

לאור זאת, יש לתמוה מאד על הכותבים, שכן הם עצמם הביאו (תחומין מב, עמ' 471-470) שהפוסקים כתבו שאין לתלות במכה אלא אם יש "ספק שקול" (כלומר, שהאפשרות שמקור הדימום מפצע שקולה לאפשרות שמקור הדימום מהרחם), ותמוה כיצד הקלו גם במקום שיש רוב ברור ומובהק, ללא כל ספק, כפי שיש בהתקן הורמונלי ישנו רוב משמעותי שהדימום הוא דם נדה.

בנוסף, הכותבים (בעמ' 468-467) הבהירו שההיתר לתלות דם במכה (למרות שזה ספק דאורייתא, כי איננו יודעים אם מדובר בדם נדה או בדם מכה) מבוסס על **חזקה**, כלשון **הרשב"א** (תורת הבית ד, ד; דף כג, א): "...מפני מה אמרו שתולה במכתה, ואף על גב שדומה דם מכתה לדם ראייתה? לפי שהאשה בחזקת טהרה עומדת".

ממילא מובן מאליו, שכל האפשרות לתלות היא רק ב"ספק שקול" (כפי שהביאו הכותבים עצמם, וכנ"ל), אך במקום שיש **רוב** שהדימום אינו ממכה - "**רובא וחזקה רובא עדיף**" (קידושין פ. נדה יח: יבמות קט:). ואם כן, פשוט שבהתקן הורמונלי אין שום מקום לסמוך על חזקת טהרה ולתלות במכה, שכן רוב הדימומים מחמת ההורמונים.

מלבד הטענות הענייניות לגופם של דברים, גם העובדה שהכותבים חלקו על פסיקה מוסכמת ומקובלת, ופרסמו הוראה להקל באיסור דאורייתא חמור (שעונשו כרת) כנגד כל גדולי הפוסקים³⁴¹, **מבלי להציג ביסוס והנמקה תורניים-הלכתיים רציניים** העומדים בפני הביקורת, מהווה חריגה מדרכי הפסיקה המקובלים בישראל, וכן לא יעשה.

ברור שמדובר **במיעוט קטן** (פחות מ-30% ממקרי הדימום בהתקן הורמונלי, הם **אולי** תוצאה של מכה בריירת הרחם שנגרמה מההתקן). [כלומר, הכותבים טוענים שניתן לתלות במכה כי ההתקן "יכול" לפצוע, ובעיניהם זה "ספק סביר", אע"פ שמדובר במיעוט קטן, וכאשר **גם לגבי מיעוט זה עצמו הדבר תלוי במחלוקת הרופאים**].

341 בסיום המאמר בתחומין מב הנ"ל (עמ' 482-481) נכתב: "לגבי מירנה: חשוב לזכור שמדובר בהתקן חדש יחסית (אושר ע"י ה-FDA רק בשנת תש"ס), הרב ד"ר מרדכי הלפרין כתב במאמרו בדרך אגב כדבר פשוט שאי-אפשר להתיר דימומים של התקן תוך רחמי המפריש פרוגסטרון, ומאז הועתקו דבריו ע"י כמה ספרים, אך **כמעט** לא ראינו בירור חדש בעניין זה, או מי שדן בזה לאור סוגיית מכה".

ט. נקודות משניות

במאמר עלו כמה נקודות נוספות ונעיר עליהן בקצרה:

1. בעמ' 477-478 עלתה לדיון השאלה בדבר מעמדו של דם הנמצא בבדיקה פנימית, ובפרט כאשר ישנו ספק לגבי מקור הדם. - העניין נידון בהרחבה לעיל (פרקים יא-יב), ומסקנת הדברים שלכל הדעות¹⁹ אין להקל ב'ספק מכה' בבדיקה פנימית, ע"ש [וזאת מלבד השאלה אם בזמנו שנשים רבות אינן מרגישות ביציאת הדם, ניתן לומר גם לגביהן שכל עוד לא הרגישה ביציאתו איננה אסורה מהתורה, ע"ש ואכמ"ל].

2. בעמ' 479 עלה לדיון צירוף ה'ספק ספיקא' של הרמ"א (יו"ד קפז, ה), ובפרט בנוגע להתקן, מפני שידוע שלעיתים הדימומים בנוכחות התקן הם מחמת החוט המשתלשל מההתקן דרך צוואר הרחם לפרוזדור. - אך **יש לדעת שצירוף 'ספק ספיקא' זה אפשרי רק במקום שיש ודאי מכה במקור**²⁰, וכדברי מהר"ם בנעט (שו"ת פרשת מרדכי סימן יא, ד"ה ותדע; דף לד, א): "...הרמ"א לא התיר רק בידעים בוודאי שיש לה מכה, ורק שלא ידוע אם מוציאה דם, ואז אמר' ספק ספיקא: ספק צדדים וספק שמא המכה הידועה מוציאה דם; אבל אשה דעלמא שאין ידוע אם יש לה מכה כלל לא מהני, ואפילו ביש לה וסת [שלא בשעת וסתה] דמתיר הרמ"א [שם], בלאו האי טעמא דספק ספיקא אם יש לה מכה ואין ידוע אם מוציאה דם, מ"מ אם אין ידוע כלל אם יש לה מכה לא מהני אפילו היכא שיש לה ג"כ הספק ספיקא..." ע"ש. וכ"כ עוד אחרונים.

מדובר באוסף טיעונים חלולים: (א) למעלה מעשרים שנה הם הרבה זמן בעידן שלנו; ובפרט כאשר בחיפוש פשוט ב'אוצר החכמה' ניתן למצוא עשרות (ואולי מאות) מקורות (!) המאחרים לשנת ה'תש"ע, רובם אוסרים כל דימום בנוכחות התקן תוך רחמי (ראה לעיל עמ' קלב-קלו), ומקצתם שהעלו צדדים להקל בדימום בנוכחות התקן ללא הורמונים (למשל, ראה לעיל הערה 150), אך כולם נוקטים כדבר פשוט שבהתקנים המפרישים פרוגסטרון ודאי שיש להחמיר (וראה לעיל הערה 194).

(ב) הרב הלפרין לא כתב זאת "בדרך אגב"; וגם אחרים, שאינם תלויים בו, כתבו זאת "כדבר פשוט". (ג) כידוע, ישנם הסברים רבים לכך שבשבועות קוראים מגילת רות, אך יש רק הסבר אחד לכך שבפורים קוראים מגילת אסתר... כך העובדה שאיש לא חשב שיש צורך ב"צירוף חדש בעניין זה... לאור סוגיית מכה", רק מלמדת עד כמה הדברים פשוטים - המאמרים בנושא דימום בנוכחות התקן דנים אם ניתן להקל בהתקן רגיל (שאיננו משחרר הורמונים), וגם זה חידוש (גם לפי ההנחה שרווחה בעבר, שהרופאים מסכימים שמקור הדם ממכה, עדיין יש לדון בתקופה של השערה רפואית כזו, וזאת מלבד הדיון לגבי מכה ברחם עצמו); אך לטעון שניתן להקל בהתקן הורמונאלי - זה לא עלה על דעת אף אחד (עד מחבר הספר).

[כמובן, מלבד הערה זו, יש לדון גם כן בהערות הרב אריה כץ (שם עמ' 489) בנקודה זו, לדבריו: (א) התרחיש בו החוט הנ"ל פוצע את רירת הרוח הוא אמנם אפשרי, אך לדבריו "מדובר במקרים חריגים מאוד", ולכן אין לתלות בכך ולצרף זאת לספק ספיקא' (מלבד במקום שיש אינדיקציות לכך שיש לאשה זו פציעה בצוואר הרוחם או בפרוזדור); (ב) ישנו פער במראה בין דם שיצא מהרוחם מחמת ההתקן לבין דם שיצא מפצע בפרוזדור, ולכן לא ניתן לצרף את האפשרות שהדם איננו מהרוחם למראה דם רגיל (בנקודה זו האריך יותר במאמרו ב'לאמונת עתיך', ע"ש).]

3. בעמ' 480 עלתה לדיון השאלה אם *"דימום שנגרם מחמת גורם זר שנכנס לרוחם וגרם לשיבוש בתפקידו הרגיל נחשב כדם מכה"*, ולמשל, עלתה הטענה שגם אם ההתקן גורם לתהליך הדומה מבחינה מדעית (ביולוגית וכימית) לתהליך הווסתי הרגיל, מ"מ *"יש מקום רב לחלק בין דימום (מקומי)"*³⁴² הנגרם בעקבות גוף זר ובין התהליך החודשי העובר על האשה". - אולם כפי שהרגישו כותבי המאמר בעצמם, מדובר בטענה מחודשת מאד, שלא הוצג לה שום ביסוס העומד בפני הביקורת. הדוגמאות בדברי הפוסקים (כגון: חזו"א י"ד סי' פא ד"ה בנו"ב סימן נ"ח; ועוד) מתייחסות כולן לאשה שיש לה 'מכה' הגורמת ליציאת דם, ולחלק מהדעות¹¹⁴ - אפילו אם מדובר על מכה המוציאה את דם הווסת עצמו, דינו כ'דם מכה' (ולא כ'דם נדה'); אך כאשר אין בגוף האשה שום שינוי פיזי, אלא שגורמים מסוימים (הורמונליים ואחרים) גרמו לתהליך הווסתי להתרחש שלא בזמנו וכסדרו, הרי זה דם נדה גמור, וכדין אשה שראתה בשל קפיצה או אכילת שום, שהינה אסורה מהתורה (כמבואר בשולחן ערוך יו"ד קפג). וראה לעיל הערה 115.

4. ראייה נוספת שהובאה (שם הערה 43) הינה מהסבר הגרשז"א (שו"ת מנחת שלמה, תניינא סי' עב [=ח"ב סי' ע], ענף ב, סוף אות יח) בשיטת הגר"ז (שולחן ערוך הרב יו"ד סי' קפח, ג, ס"ק ח-ט) בדעת הרא"ש (נדה פ"ג סי' ב), לפיה דם שיצא מחמת שפופרת (שלא בשעת וסתה) אינו מטמא, גם אם השפופרת כולה ברוחם (והיציאה הייתה כרגיל³⁴³),

342 המילה "מקומי" (המופיעה במאמר בתחומין) - שגויה, שכן מדובר כאן (בהנחה שמדובר על דלקת סטרילית) על דימום שאינו 'מקומי', אלא על דם היוצא מרירת הרוחם בכללותה, ולא מנקודה ספציפית ברירת הרוחם או בדפנותיו, כפי שניתן לראות בהיסטרוסקופיה (וראה מאמרו של הרב אריה כץ באמונת עתיך גיליון 129).

343 ראה דברי הרב יונתן ש. בלס שליט"א (תחומין לא, תשע"א, עמ' 270-272) שהסביר בדעת הגר"ז

ע"ש.³⁴⁴ - ולכאורה שיטה זו טעונה הסבר, מאי שנא מראייה מחמת אונס, קפיצה או אכילת פלפלין, שוודאי אוסרת את האשה מהתורה לכולי עלמא?

אך עיון בדברי הגר"ז שם (סוף ס"ק ח) מגלה שהוא עצמו עמד בשאלה זו והשיב: "...כבר ריבה הכתוב [ויקרא טו, כה]: 'זוב דמה' - לרבות רואה מחמת אונס [נדה לו:], כל שהיא רואה כדרך הנשים, דהיינו שזב הדם מעצמו על ידי פתיחת הקבר או אונס אחר, **ולא שהוציאתו השפופרת בעצמה בכניסתה למקור**..." ע"ש. כלומר, לדעת הגר"ז (בדעת הרא"ש) יש לחלק בין דבר שגורם לרחם לפעול את פעולתו הרגילה ולהוציא דם, שזו ראייה גמורה, והאשה אסורה לכולי עלמא, ובין שפופרת ברחם שהוציאה את הדם ע"י **פעולה מכנית**, שלחצה על דפנות הרחם ועל נימי הדם וכיו"ב.³⁴⁵

אם כן, לענייננו, אם הייתה תיאוריה רפואית לפיה ההתקן לוחץ על רירית הרחם וגורם להוצאת דם נידות, אכן לשיטת הגר"ז בדעת הרא"ש - יתכן שמדובר על הוצאת דם שלא כדרך ראייה, ואינו מטמא; אך כאשר מדובר על כך שההתקן גורם לתגובה הורמונלית או דלקתית (סטירילית), אזי לכולי עלמא מדובר בדם נדה גמור.

5. עמדת פוסקי דורנו בנוגע לדימום בין-וסתי בנוכחות התקן לא הורמונאלי, נידונה לעיל (בפרק השישי), ואין טעם לכפול את הדברים. [וכבר עמדו על כך (ראה: 'אמונת עת', גיליון 133 - תשרי תשפ"ב, ריש עמ' 124), שהטענה "שהידע הרפואי מתעדכן תדיר",

וסיעתו, שיש הבדל בין מצב שבו "הסיבה" שגרמה לדימום איננה טבעית, לבין מצב ש"תהליך" הדימום שונה במוחש מהתהליך הרגיל, ודלא כהגרשז"א.

344 לא הובאו כאן ראיות מדברי החולקים, כי הנושא איננו הכרעת ההלכה בסוגיה זו (ואכן ברור שמדובר בשיטה מחודשת - דעת הגר"ז בביאור שיטת הרא"ש, להסבר הגרשז"א אורבך זצ"ל, שבעצמו נטה להכריע כדעת החולקים), אלא הדיון האם ניתן לצרף ספק זה לסניף בעלמא' (כטענת כותבי המאמר). [יש לציין, כי מחבר הספר (פניני הלכה - טהרת המשפחה ז, עמ' 158) בעצמו כתב שבגרירה (בה מסיירים את רירית הרחם) - "דינו של הדימום היוצא בה כדן דימום וסת, שגם בו רירית הרחם מתפרקת ויוצאת" (ושנה דבריו שם בסוף הערה 7, עמ' 159).]

כמובן, כדי להתיר דימום בנוכחות התקן, לא די בצירוף 'סניף בעלמא', שכן אין כל נימוק לעצם ה'היתר' (וכפי שנתבאר שאין לתלות ב'ספק מכה'). וראה גם לעיל עמ' דכט, והערה 292.

345 שונה שפופרת מ'פתיחת הקבר', שכן פתיחת הקבר איננה מייצרת ישירות דם ברחם אלא גורמת ל**רחם** לייצר דם (או להוצאת דם שהרחם יצר כדרכו, מבלי לקשר לפתיחתו), אך שפופרת המצויה ברחם ולוחצת על השכבה הרירית ועל נימי הדם היא עצמה מביאה - מכנית - ליציאת הדם (בשל הלחץ הפיזי הסוחט את נימי הדם), ותהליך זה הינו שינוי מייצירת הדם הרגילה (גם אם יציאת הדם מהרחם כדרכה), ודו"ק.

בנידון שלנו - רלוונטית רק לחומרא, שכן **האפשרות** שההתקן פוצע את רירית הרוחם הייתה ידועה כבר בשנת ה'תשל"ג, ודווקא הידיעות המקשות על האפשרות להסתמך על כך נודעו בעיקר בעשורים האחרונים.]

6. בעמ' 481 נכתב: "ש מי שכתב, שאף הפוסקים שהתירו במפורש דם שנמצא בבדיקה פנימית לאשה בעלת התקן - לא היו מתירים כיום, מכיוון שהמציאות הרפואית לא הוסברה לפוסקים אלו כפי האמת, או מכיוון שכיום המציאות ברורה יותר לרופאים שההתקן אינו פוצע את הרוחם". - זו הצגת הטענה באופן לא מדויק, שכן הטענה שפוסקים אלו סברו ש**ברור** שההתקן פוצע את רירית הרוחם, וכיום העניין מוטל בספק ויש לגביו דעות והשערות שונות³⁴⁶.

כותבי המאמר מגיבים לטענה זו: "אומנם... גם כיום רופאים רבים מעריכים שאם נמצא דם מועט בבדיקה פנימית לאחר שהפסיק הווסת לאשה בעלת התקן - ישנו סיכוי גבוה שמקור הדם הוא שפשוף של ההתקן את הרירית, ולכן אין בסיס לטענה שמי שפסק להקל לפני כמה עשרות שנים - היה מחמיר כיום". - כמובן שלנוכח הדברים טענתם איננה רלוונטית: נכון, גם כיום "רופאים רבים מעריכים ש...ישנו סיכוי גבוה" שמקור הדם הינו מכה, אך לא די בכך, וכפי שנתבאר, יש צורך שנדע (או: נכריע) שיש לאשה מכה.

7. בפתח הסיכום (עמ' 482) כתוב: "אשה שיש לה מכה באותו מקום יכולה לתלות בה את הדם שהיא רואה. דין זה אינו מבוסס על ודאות (או על קרוב לוודאות) שאכן כך המציאות, אלא מחמת **הספק** מעמידים את האשה על חזקת טהרתה". - לנוכח הדברים שנתבארו, המילים "שאכן כך המציאות" מטעות, אכן ניתן לתלות גם כאשר ישנו ספק אם הדם בא מהמכה או שמדובר בדימום וסתי, אך לא ניתן לתלות כאשר יש ספק אם יש בכלל מכה.

³⁴⁶ כותבי המאמר מעירים "שחובת ההוכחה מוטלת על מי שכתב כך" - אך האמת שאין צורך ב'הוכחות' אלא רק בקריאה נכונה של הדברים, שכן הדברים מפורשים בדברי הפוסקים המתירים, וכן "ל בהערה 151 (יתכן שטענת הכותבים נובעת שוב מחוסר ההבחנה בדבריהם בין מצב שיש מכה ודאית, שאז די באפשרות סבירה ('ספק שקול') שהדימום ממכה, ובין מצב בו ישנו ספק אם יש בכלל מכה, שאז - לדברי הפוסקים - לא די "באפשרות סבירה" שהדימום ממכה, אלא יש צורך ב**הכרעה** שיש מכה, וכפי שנתבאר בהרחבה).

י. מסקנה

כותבי המאמר ביארו בטוב טעם, בצורה מסודרת ומבוארת, כמה מהיסודות החשובים בדיני תליה במכה; אך בשל העובדה שהם לא עמדו על העיקרון שאין לתלות ב'ספק מכה' (כמבואר בדברי הפוסקים וכו"ל), ולא עסקו בהבחנה בין 'ספק מכה' ל'מכה שלא ידוע אם מוציאה דם' ובהבחנה בין 'ספק מכה' ל'חזקת מכה', דבריהם חסרים נקודות מהותיות הנוגעות להלכה ולמעשה בדין דימום בנוכחות התקן תוך רחמי. לכן, על אף התועלת העיונית שניתן להשיג ממאמר זה לכמה נקודות בסוגיה זו (ומקורות חשובים), מ"מ אין אפשרות להסתמך להלכה על מסקנות המאמר.

...וודאי היא זאת שירת התורה שנקראת באר מים, נקראת באר על שם המקור שהיא שכינה עליונה שנקראת באר, גם (מים) לפי שהתורה נמשלה למים...

ואמרו "הפרוה שרים" וגו' יתבאר על פי דבריהם שנאמרו כי באמצעות עסק התורה מתקנים מקור עליון שנקרא באר, והתיקון הוא כפי בחינת מעלת העוסקים בתורה, הצדיקים הראשונים שהיו במדרגה גדולה הם שחפרו את הבאר ועשאוה לשותות ממנה והם האבות...

ומאז הייתה ראויה התורה לינתן לישראל, ועודנה לא הייתה בבחינת ההשגה לשותות ממנה עד ש"כרוה נדיבי העם" - הם משה אשר הורידה לנו, ועמדו אחריו מקבלים ממנו זקנים ונביאים ואנשי כנסת הגדולה ופירשוה וגילו מצפוניה, והוא אומרו "כרוה נדיבי העם", כי תורה שבכתב בלא תורה שבעל פה אין אדם יכול לשותות ממיה.

ואמרו "במחוקק במשענותם" הוא מה שהוסיפו לחדש בתורה חכמי הדורות, ואין זה אלא כחוקק בה חקיקה, ואינו כמידת הראשונים שחפרו וכו', וגם זה אינו אלא במשענותם של ראשונים - שכל דקדוק ודקדוק שידקדק בתורה צריך לפרשו על פי דבריהם, וכל דבר שלא יהיה מיוסד על פי דברי הקדמונים אין לסמוך עליו...

ואמרו "וממתנה נחליאל" שבאמצעות התורה שניתנה לנו נחל אותנו א-ל... גם שכן בתוכנו ועזב מדור עליון.... ואמרו "ומנחליאל במות" פירוש ומאמצעות דבר זה... נעשינו במדרגה עליונה על המלאכים שבחר בנו ה' יותר מהם.

(אור החיים, סוף פרשת חקת, ע"ש)